This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

VADERLANDSCH
WOORDENBOEK

XXII. DEEL.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK;

OORSPRONKLYK VERZAMELD

DOOR

JACOBUS KOK.

TWEE-EN TWINTIGSTE DEEL.

K — M.

MET KAARTEN, PLAATEN en PORTRAITTEN.

NEW YORK PUBLIC LIBRARY

TE AMSTELDAM, BIJ
JOHANNES ALLART.
MDCCXC.

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

VADERLANDSCH WOORDENBOEK.

LAA.

LAAN, (NIKOLAAS VAN DER) een Haarlemsch Burger, ijverig voorſtander van den Staatsgezinden Aanhang, geduurende de Spaanſche beroerten, althans van de belangen van Prinſe WILLEM DEN I, naardien hij, op laſt zijner Doorluchtigheid, in den Jaare 1572, bij eene buitengewoone verſteiling der Wet, tot Burgemeester wierdt verkoozen. Men benoemde hem, in dien hachelijken tijd, tot dien gewigtigen post, dewijl de meesten, die thans op 't Kusſen zaten, geoordeeld wierden, tot handeling met Spanje geneigd te zijn. Een blijk van vertrouwen op zijne kunde en eerlijkheid vertoonden, twee jaaren laater, 's Lands Staaten, door hem, nevens eenige andere Staatsleden, te benoemen tot het opſtellen van eene nieuwe Ordonnantie op de Regeering van Holland en Zeeland. Het Ontwerp vondt goedkeuring ter Staatsvergaderinge, en ook bij zijne Doorluchtigheid. Nog in 't zelfde jaar verkoos hem de Prins onder de achttien Leden van den Landraad, welke kort daar naa wierdt opgericht. Een gewigtigen dienst betoonde VAN DER LAAN, in den Jaare 1582, aan *Enkhuizen*, toen hij, zitting hebbende, van wegen zijne Stad, ter hooge Staatsvergaderinge van Holland, hielp te wege brengen, dat een verraaderlijke toeleg, op die Stad gemunt, te leur liep.

Zie *Reſolutien van Holland* en BOR.

LAAR, (PIETER VAN) bijgenaamd BAMBOOTS, geboo[illegible] het Dorp *Laaren*, in Gooiland, in of omtrent het Jaar 16[illegible]. Zijn vroegtijdig ſchrijven en tekenen met krijt en houtskool, toen hij nog een kind was, diende ten voorbode van 't geen

hij 't eenigen dage zou worden. Zijne Ouders, bot vierende aan 's Kinds heerſchende neiginge, deeden hem in de Schilderkunst onderwijzen. Trek na hooger vorderingen, dan hij meende hier te Lande te zullen bereiken, deedt hem al vroeg de reize na *Frankrijk* aanneemen, en, naa eenig vertoevens, van daar na *Rome*. Hier gaf men hem den bijnaam van *Bambootzio*, zulk eenen betekenende, die op het maaken van grappen, zonderlinge lichaamsbuigingen en kwinkſlagen is afgericht. Zo wel door zijne lichaamsgeſtalte als vernuftigen Geeſt, was hij daar toe bijzonderlijk geſchikt. Het enkel aanſchouwen van zijnen perſoon deedt ſtraks iemand lachen. Zijn Onderlijf was driemaal langer dan zijn Bovenlijf. Hij hadt een korten Borst, met het hoofd tusſchen de ſchouders gedooken, en bijkans geenen Hals. Onder de verſcheiden ſtaalen van VAN LAARS poetzemaakerijen, verhaalt SANDRART het volgende. Zijn bovenlijf wist hij, door zamentrekking, nog korter te maaken, dan het van natuure was. Onder het danzen, waarin hij zeer vlug en vaardig was, vertoonde hij dikmaals de geſtalte van een enkel menſchelijk Onderlijf, met een hoofd daar op geplaatst. Op zekeren tijd, nevens SANDRART en andere Kunſtenaars, te *Tivoli* zich verlustigd hebbende, verliet hij heimelijk het gezelſchap, ſteeg te paerd, en de Poort van *Rome* genaderd zijnde, zette hij zich in elkander, haalde het paerdedek over hoofd en bult, en reedt alzo ſpoorſlags na binnen. Zijne vrienden, niet weetende waar hij beland ware, naa hem aan de Poort gekoomen, vraagden aan den Schildwagt om eenig narigt. Doch deeze gaf ten antwoord, geen man te paerd, maar wel het paerd van VITARINO, te hebben zien na binnen rijden, alleen met een bedekt valies daar op, en hangende aan wederzijden een paar Laarzen. Door deeze en ſoortgelijke vermommingen deedt hij dikmaals zijne medgezellen hartlijk lachen.

Op ſterk aanhouden zijner Ouderen en Vrienden keerde VAN LAAR, in den Jaare 1639, na 't Vaderland te rug. Hij zette zich met der woon neder te *Haarlem*, daar zijn broeder Schoolmeester was. Hier ſchilderde hij verſcheiden ſtukken; die naaderhand voor een hoogen prijs verkogt wierden. Veeltijds ſchilderde hij Struikrooverijen en Italiaanſche Pleiſterplaatzen. Verſcheide van deeze zijn zedert in print gebragt, onder andere

eene

eene ſtrulkrooverij in eenen Rooſt, en de zo genaamde Kalkoven. Van wegen zijne mismaakte lichaamsgeſtalte, was hij veel gekweld met een benaauwden Borst; de kwaal verergerde op zijn zestigſte jaar. Hier toe ſloeg weerzin in het oefenen der kunst, gevolgd van zwaarmoedigheid; door den tijd nam deeze zodanig de overhand, dat zij hem des leevens zat deedt worden, en het wanhoopig beſluit neemen, om daar aan een einde te maaken, door zich zelven te verdrinken in eene waterput.

Zie HOUBRAKEN en SANDRART.

LAAREN, een Dorp in *Gooiland*, ongeveer anderhalf uur gaans Zuidwaarts van *Naarden*. Doorgaans houdt men het voor 't oudſte Dorp van 't gantſche Gewest. Deszelfs legging is zeer vermaaklijk, uit hoofde van het geboomte en de omliggende hoogten, allen bekwaam tot Bouwlanden. In den Zomer- en Oogsttijd verſchaffen deeze bekoorlijke gezigten. Men berekent het getal der Huizen op ongeveer honderdvijftig. De Kerk, met een achtkantigen Toren in den Gothiſchen ſmaak, is een oud gebouw. De Predikant van 't nabuurig *Blaricum* neemt ook hier den dienst waar. Eertijds ſtondt de Kerk op een plek gronds, een weinig ten Westen van het Dorp, na den kant van *Hilverſum*. Zints de Spaanſche beroerten wierdt dezelve aldaar afgebroken. Nog heden draagt de bedoelde grond den naam van *Laarder Kerkhof*; het beſtaat uit een vierkant Pleintje, op eenen heuvel van een aarden Borstweering omringd. Volgens de meening der Roomschgezinden, zouden eertijds hier veele Wonderwerken verrigt zijn. Naar mij berigt wordt, zouden nog verſcheiden dier Gezinte aldaar begraaven worden.

LABADIE, (JAN) een zonderling mengelmoes van Godsvrugt en Dweeperije, wierdt gebooren, op den dertienden Februarij des jaars 1610, in Frankrijk, te *Bourg*, in *Guijenne*. Volgens zommigen was zijn Vader Edelman van 's Konings Kamer en Gouverneur dier Stad. Op zijn zesde of zevende jaar, zondt hem zijn Vader in het Kollegie der Jeſuiten te *Bourdeaux*. Hier oeffende hij zich, eenigen tijd, in de Wijsbe-

geerte, doch paarde daar nevens de beſchouwende kennis van de Godgeleerdheid. Dit wekte der heerſchende neiginge, welke zich al vroeg in hem openbaarde, in de hand, om door het Land te gaan prediken. Hij deedt het, nog eer hij de gewijde Orde hadt aangenomen, in welke hij, naa verloop van tijd, wierdt toegelaaten. Als Lid vertoefde LABADIE onder het Genootſchap der Jeſuiten, tot in den Jaare 1639; toen verliet hij dezelve, om zijne aanhoudende lichaamszwakheid, uit zijne ſtrenge leevenswyze ontſtaan; hoewel anderen meenen dat hy daar uit verdreeven wierdt om zijne vreemde leerbegrippen.

Naa zijn vertrek uit de Orde, uit welke oorzaaken dan ook ontſtaan, begaf hij zich na *Parijs*. Veeler toejuiching won hij aldaar, door zijn ijverig prediken, onder andere die van den Generaal van het Oratorie, en van den Biſchop van *Amiens*. Ten blijke van goedkeuringe boodt hem de Kerkvoogd het Kanunnikampt in zijne Hoofdkerk aan. Spoedig omhelsde hij deeze aanbieding, en vertrok voorts van *Parijs*; 't welk hij te eerder verliet, alzo hem eenige onaangenaamheden dreigden, van wegen zijne begrippen aangaande de leere der Voorbeſchikkinge, Genade, Boete en eenige anderen. Te *Amiens* aanvaardde hij den post van Beſtuurder der Geweetens. Meermaalen heeft men opgemerkt, dat eene ijverige devotie, of overdreevene Godsvrugt, het gemoed vertederende, zomtijds niet zuiver is van vleeschgezinde aandoeningen. Bij LABADIE ſchijnt dit te hebben plaats gehad. Men verhaalt althans, dat hij, om eenen Minnehandel, in welken hij, in een Vrouwenklooſter, was ingewikkeld, genoodzaakt wierdt, *Amiens* te verlaaten.

Naa eenigen tijd vertoevens in *Port-Royaal*, begaf hij zich na *Toulouſe*. Hier gaf hem de Aardsbiſchop, waarſchijnlijk van zijnen aart onkundig, het beſtuur over een Nonnen Klooſter. Hier leerde hij aan de Zusters, dat men twee- of driemaalen ter weeke, zich den *Staat der Onſchuld* moest herinneren. Ten dien einde (wij volgen 't berigt van geloofwaardige Schrijvers) deedt hij de Nonnen zich naakt uit kleeden, en predikte voor haar in deezen ſtaat, met geſlootene deuren. Een zijner voornaamſte beginzelen van Devotie was, dat men zich

zich niet moest ontrusten over de beweegingen des Lichaams, mids men 's morgens zijne eerſte gedagten tot God wendde. Meenig minnehandel was het gevolg deezer Vleeschgezinde Leere. De Zusters, die weerſtand booden aan 's Mans aanſlagen, ondergingen de beſtraffingen van LABADIE, onder voorwendzel dat haare harten nog niet genoeg vergeestlijkt waren. Andere, daarentegen, vonden ſmaak in deeze ſoort van Geweetensbeſtuur. De Biſſchop daar van de lucht gekreegen hebbende, en met reden bedugt voor kwaade gevolgen, verdeelde de verdagte Nonnen: waar op LABADIE de vlugt nam.

Thans vervoegde hij zich in eene Heremitagie van Karmeliten te *Graville*. Zijne voorgewende heiligheid deedt hem ook hier een ingewikkeld vertrouwen vinden. Aan de buitenſpoorigſte dweeperijen vierde hij den teugel. Men noemde hem den *heiligen Vader*, en verbeeldde zich groote dingen van de mededeelinge van den H. Geest, welke de eenvoudige misleide Kluizenaars waanden in de magt van LABADIE te ſtaan. Doch ook hier was zijn Geestlijk Rijk van korten duur. Op de aannadering des Biſſchops van *Bazas*, met eenige gewapende manſchap, om hem te vatten, moest hij zijn verblijf verlaaten, en elders eene ſchuilplaats zoeken.

Wanhoopig om deeze onder de aanhangers der Roomſche Kerke te vinden, zogt hij thans zijn heul bij de Onroomſchen. De Graaf DE TRAVAS, een Fransch Edelman van den Hervormden Godsdienst, ontving hem met opene armen; hij waande, dat een perſoon, die een Jeſuit en Devotaris was geweest, een ſteun zijner Kerke zijn zoude. Zonder behoorlijk onderzoek omtrent LABADIES voorgaand gedrag, nam hem de Gemeente van *Montauban* voor haaren Leeraar aan. Hoewel hij, bij de verſtandigen, wel haast in 't oog liep, won hij het vertrouwen van veelen onder de Vrouwelijke kunne. Om de zo genaamde Geestlijkheid en 't gemoedelijk bidden in de Hervormde Kerk in te voeren, gaf hij drie kleine boekjes in 't licht, om de voortreffelijkheid daar van te betoogen.

Van zijne onkuiſche en vleeschgezinde Devotie gaf LABADIE hier een nieuw bewijs. De Heer BAYLE ſpreekt 'er twijfelagtig van; doch de Heer BASNAGE verzekert het geval, van den perſoon, welken het onmiddelijk wedervoer, meer dan eens te heb-

hen hooren verhaalen. Volgens de berigten zou 't ergerlijk bedrijf zich aldus hebben toegedraagen. Onder andere hadt om Geweetensbeſtuur en hulp in Godsdienſtige werkzaamheden van LABADIE verzogt Mejuffrouwe DE CALONGES. Naa eenige voorafgaande beſtuuringen tot een Geestlijk leeven, welk hij deedt beſtaan in inwendige opgetogenheid en volkomene afstrekking van zinnelijke voorwerpen, prees hij der Jonkvrouwe een bepaald onderwerp ter overdenkinge aan, en beval haar, eenige uuren lang, daar op alle haare aandagt te vestigen. Opgewonden zijnde tot den hoogſten top van verrukkende opgetogenheid, nadert LABADIE Mejonkvrouw DE CALONGES, en ſteekt zijne hand in haaren boezem. Vol van ergernisſe over zulk een vuil bedrijf, ſtoot zij hem met veel drifts van zich, en maakt aanſtal om hem deswegen te beſtraffen. De geile LABADIE, zonder van gelaat of houding te verzetten, ſprak haar in deezervoege aan, met een ſchijnheiligen toon en houding: „ Ik zie wel, mijne Dogter, dat gij nog verre af zijt „ van de Volmaaktheid. Erken nederig uwe zwakheid, en „ bid God om vergiffenis, dat gij zo weinig aandagtig ge„ weest zijt op de Verborgenheden, welke gij moest over„ denken. Zo gij daar aan de noodige aandagt hadt beſteed, „ zoudt gij gevoeld noch gemerkt hebben, wat aan uwe kee„ le geſchiedde. Maar gij waart zo weinig afgetrokken van „ de zintuigen, zo weinig" (mijne pen weigert bijkans het overſchrijven der Lastertaale) „ zo weinig van de Godheid „ doordrongen, dat het geen oogenblik leedt, of gij bemerk„ te dat ik u aanraakte. Ik wilde eene proeve neemen, of „ uwe vuurigheid in het Gebed u boven de ſtoffe verhefte, „ en u vereenigde met het Opperſte Weezen, de leevende „ bron der Onſterflijkheid en der Geestlijkheid; en ik zie met „ veele ſmarte, dat uwe vorderingen zeer gering zijn; gij „ kruipt nog langs de aarde. Laat dit u beſchaamd maaken, „ mijne Dogter, en u aanſpooren om de heilige pligten van „ het gemoedelijk bidden beter te betragten." Nog meer geërgerd dan ter neder gezet door deeze godlooze redenen, brak de Jonkvrouw, hoewel misleid, nogthans verſtandig en deugdzaam, alle gemeenſchap af met den gevaarlijken LABADIE; die,

niet

niet lang daar naa, om eenige geſchillen te *Montauban* ontſtaan, ook van hier de wyk moest neemen.

Eerst vertrok hij na *Orange*, en vervolgens, in den Zomer des Jaars 1659, na *Geneve*. Hier vertoefde hij tot in den Jaare 1666, wanneer hij te *Middelburg*, in Zeeland, wierdt beroepen tot Leeraar in de *Walſche Kerk*. Nog in dat zelfde jaar maakte hij aldaar eenen aanvang van zijnen predikdienst. Meer ruchtbaar wierden, zints dien tijd, 's Mans zonderlinge leerbegrippen. Hoofdzaaklijk kwamen ze hier op neder. Hij geloofde dat God de menſchen konde bedriegen, en zomtijds met 'er daad bedroog. Volgens hem was de H. Schriftuure niet volſtrekt noodig ter zaligheid, dewijl de H. Geest onmiddelyk werkte op de Ziel der menſchen, en haar de noodige verlichtingen mededeelde. Hoewel hij den Doop als een Zegel des Verbonds beſchouwde, moest, egter, dezelve niet in de kindsheid bediend, maar tot rijper jaaren worden uitgeſteld, als zijnde een teken dat men der waereld geſtorven was. De onderhouding van den Sabbath beſchouwde hij als onverſchillig, en den eenen dag niet hooger dan den anderen. CHRISTUS zou duizend jaaren op aarde regeeren, om Jooden en Heidenen, nevens de ſlegt leevende Christenen, tot bekeering te brengen. Het beſpiegelende leeven was een ſtaat van Genade en van Godlijke vereeniginge geduurende dit leeven, en het toppunt der volmaaktheid. Tot eene proeve van 's Mans denk- en leerwijze zal dit genoeg zijn.

Intuſſchen, gelijk het dikmaals gaat met drijvers van nieuwigheden, vooral in 't godsdienſtige, maakte LABADIE veel opgangs door zijne ſchijnbaare ſtrengheid van gedrag. Verſcheiden lieden van naam vielen hem toe; onder andere de vermaarde ANNA MARIA SCHUURMANS, die vervolgens ook daar toe overhaalde ELIZABETH, dogter van den Keurvorst van den *Paltz*, en Kleindogter van Koning JAKOBUS DEN I van Engeland, niet min vermaard om haare Dweepzucht, dan haar Grootvader om zijn beoefenen en voorſtaan van de Schoolſche Godgeleerdheid. Meermaalen ſtondt LABADIE na eene verbintenis met de niet min befaamde ANTOINETTE DE BOURIGNON, die insgelijk veel op hadt met het Bevindelijke leeven. Hij hadt, behalven de in 't oogloopende, daar voor eene heimelijke reden. Mejuffrouw DE

BOURIGNON hadt onder haare aanhangers zekeren Heer DE KORT; deeze hadt een ontwerp beraamd, om een Eiland in Holſtein, het *Noordſtrand* genaamd, bewoonbaar te maaken, ten einde om van de aanhangers van gemelde Jonkvrouwe aldaar eene Volkplanting op te rigten. LABADIE, niet ongewoon om van plaats tot plaats verdreeven te worden, hadt, met zijn aanzoek, ten oogmerke, om, in gevalle van nood, eene veilige toevlugt agter de hand te hebben. Doch zijn toeleg mislukte. Te veel verſchilde DE BOURIGNON van hem in bedoelingen, om daar aan de toeſtemming te kunnen geeven.

Veele moeite, zo in de Kerk als in den Burgerſtaat, baarde, onder dit alles, LABADIE, door zijn vervolgziek gedrag tegen den Heer WOLZOGEN, Hoogleeraar en Predikant in de Walſche Gemeente te *Utrecht*. Deeze hadt een Boek in 't licht gegeeven, onder den ligt verdagt maakenden tijtel: *Philoſophia S. Scripturæ Interpres*; „ de Philoſophie eene Uitlegſter der H. Schriftuure." Naadat verſcheiden Godgeleerden daar tegen de pen gevoerd hadden, oordeelde LABADIE een korter weg te moeten inſlaan; hij ſtookte zijne Gemeente op, om het Boek te doen veroordeelen en verbieden. Men bragt de zaak op het Walſche Sijnode, 't welk thans te *Naarden*, in Holland, wierdt gehouden. Tegen de verwagting des Yveraars, verklaarde de Kerkvergadering den Heer WOLZOGEN voor rechtzinnig, berispte het gedrag der Middelburgſche Gemeente, en veroordeelde LABADIE, om in het volle Sijnode aan den Utrechtſchen Hoogleeraar te belijden, hem 't onregt beſchuldigd, en daar van een hartlijk leedweezen te hebben. Doch LABADIE wagtte niet, dat hem dit Vonnis wierdt aangezeid. Heimelijk verliet hij *Naarden*, en keerde weder na *Middelburg*.

Misnoegd over den uitſlag, zette hij thans zijne Gemeente op tegen het Sijnode; eene openlijke ſcheuring ſcheen 'er het gevolg van te zullen weezen. Sijnode op Sijnode hieldt 'er zich mede bezig, om de zaak ten einde te brengen. Doch LABADIE weigerde in deeze te verſchijnen, en het gezag van andere te erkennen. Hij beweerde, niet 't onregt in zich zelve, maar met eene averechtſche toepaſſing, dat „ de Wetten van Kerkelijke Genootſchappen het Geweeten

„ niet

„ niet konden verbinden; dat aan dezelven een opperst gezag „ toe te ſchrijven, even zo veel was, als het Pausdom van „ nieuws in te voeren; en dat deeze Vergaderingen, de din„ gen alleen bij een Menſchelijken Maatſtok kunnende afmee„ ten, men der Schriftuure eene Medgezellinne toevoegde, „ door haare beſlisſingen tot eenen Regel des Geloofs te ſtel„ len." Geene uitkomst aan den twist ziende, zondt het Sijnode eenige Gelastigden na *Middelburg*, om dien te bemiddelen. Doch, onder andere, door den invloed van 't gemeen, konden deeze hun doel niet bereiken. Van hier dat de Staaten van het Gewest, met hun hoog gezag, tusſchen beiden kwamen, en aan LABADIE den predikſtoel ontzeiden. Geweldig klaagde deeze over dit vonnis, als geveld, zonder vooraf gehoord te zijn. Nogmaals kwam de zaak op het Sijnode te *Dordrecht*, 't welk hem insgelijks afzette. Gevolgd van eenen hoop zijner aanhangeren, zo mannen als vrouwen, beſtondt LABADIE, ondanks dit alles, te prediken, en het Nachtmaal uit te deelen. Beducht voor de gevolgen, ontzeide hem thans de Regeering van *Middelburg* haare Stad en derzelver Regtsgebied.

Op eene nieuwe ſchuilplaats moest nu wederom LABADIE bedagt zijn. Hij vondt dezelve in het nabuurig *Veere*, alwaar hij veele vrienden hadt. Onder deeze waren vermogende Kooplieden, die hem met opene armen ontvingen, en de beſcherming der Stadsregeeringe bezorgden: welke evenwel niet belette, dat 's Lands Staaten hem aldaar de inwooning ontzeiden, en voorts buiten het Gewest banden. Vrugtloos ware ook dit bevel geweest, hadde niet Zijne Hoogheid Prins WILLEM DE III het zijne daar nevens gevoegd. Ondanks de voorwendinge der Heeren van *ter Veere* „ dat men bedugt was „ voor het Gemeen, 't welk niet zonder oproer zou gedoo„ gen, dat aan hetzelve een Man ontvoerd wierdt, die een „ zo ſtigtelijk leeven leidde", geboodt de Prins VAN ORANJE, als Markgraaf van *ter Veere*, aan LABADIE om 't hoog bevel van 's Lands Staaten te gehoorzaamen, met nevensgevoegd verbod aan de Ingezeetenen der Stad, om hem verdere ſchuilplaats te verleenen.

Om een nieuw heen koomen moest dus onze Geestlijke Zwerver zoeken. Hij vondt het, eenigen tijd, op eene plaats, tusschen *Utrecht* en *Amsterdam*. Om een bestaan te hebben, leide hij hier eene Drukkerij aan, van welke veele zijner Geschriften wierden in 't licht gezonden. Doch vermids dit middel niet toereikende was, zondt hij, van tijd tot tijd, zijne zendelingen na *Amsterdam* en andere Hollandsche Steden, om vooral in de huizen der aanzienlijkſten toegang te vinden, en door derzelver onderſtand in zijne behoefte geſchraagd te worden. Hierin niet naar zijnen wensch ſlaagende, vertrok hij, eerlang, na *Erfurt*, en van daar, om het uitbreekend Oorlogsvuur, na *Altona*. Na een kort verblijf overleedt hij aldaar, genoegzaam in de armen zijner getrouwe medgezellinne, de boven vermelde ANNA MARIA SCHUURMANS, in den Jaare 1674, het vierenzestigſte zijns ouderdoms.

Zie BAYLE, MOSHEIM, enz.

LAET, (JOHANNES DE) van geboorte een Antwerpenaar. Het meest bekende Werk, welk van den arbeidzaamen man het licht ziet, is eene *Beſchrijving van de Weſtindiën*, in zeventien Boeken. De doorluchtige HUGO DE GROOT hadt eenige aanmerkingen in 't licht gegeeven, raakende den Oorſprong der bewooners van *Amerika*. DE LAET, van den geleerden Staatsman in denkbeelden verſchillende, ſchreef hier van eene Wederlegging. Bekend zijn de Franſche Maandwerkjes, onder den naam van *Republiques*. Veel bragt hij toe tot de uitgave van dezelve. DE LAET overleedt in den Jaare 1649, tot groot leedweezen, onder andere, van den geleerden CLAUDIUS SALMASIUS, als die zich van hem bediende, om de ruwe en bijkans onleesbaare Ontwerpen zijner Werken in orde te brengen. Zedert plagt hij dikmaals te zeggen, dat hij, door het ſterven van DE LAET, zijne eene hand hadt verlooren.

Zie *Mémoir. de Litterat.*

LAIRES-

LAIRESSE, (GERARD DE) gebooren te *Luik*; in den Jaare 1640, na eenigen tijd te hebben genooten het onderwijs van zijnen Vader REINIER LAIRESSE, Kunstſchilder van den Prinſe van *Luik*, en van den beroemden BARTOLET, verliet zijne Geboorteſtad, en zette zich te *Utrecht* neder, om 'er zijn fortuin te maaken. Lang hieldt het aan, eer hij zijn doel bereikte. Bij wijlen bijkans brood gebrek hebbende, moest hij zich vernederen om Haardſchutten en Uithangborden te ſchilderen. Gelukkig hadt LAIRESSE eenen buurman, die zijne kunst wist te ſchatten, en eenige kennis hadt aan GERARD UILENBURG, Kunsthandelaar te *Amſterdam*. Verdrietig in zich zelven dat een zo glansrijk licht in duiſternisſe verborgen bleef, vervoegde zich bij LAIRESSE de menschlievende buurman, met den raad, om een paar Stukjes te vervaardigen, en voorts dezelve, na *Amſterdam* te zenden. Spoedig was hij gereed, en volgde den ontvangen raad. Een vrouwsperſoon daar mede na *Amſterdam* gezonden hebbende, bevonden zich ten huize van UILENBURG de vermaarde JAN VAN PEE en GREBBER, die insgelijks voor hem ſchilderden. Te zamen konden deeze zo veel Fransch te hoop haalen, dat zij de brengſter, die geen Hollandsch verſtondt, begrijpen en te woord konden ſtaan. In tegenwoordigheid van UILENBURG bezagen zij de Schilderſtukjes, erkenden en roemden daar van de waarde, en preezen ze hunnen Meester te koop aan. Op de vraage, hoe veel men 'er voor eischte, tot antwoord bekoomen hebbende, *naar believen*, betaalde hij zestig Guldens voor ieder; voorts aan de brengſter vraagende, of niet de maaker zich met der woon te *Amſterdam* zoude willen nederzetten, om voor hem te ſchilderen? waar op ſpoedig een toeſtemmend antwoord volgde. Om zijnen man te gewisſer te neemen, reisde UILENBURG, nog dien zelfden dag, met de Nachtſchuit na *Utrecht*, vervoegde zich bij LAIRESSE, en wierdt het ſpoedig met hem eens dat hij met zijne wooning zoude opbreeken. Kleine toebereidzels waren 'er noodig tot verhuizing, van wegen den behoeftigen ſtaat, in welken LAIRESSE leefde.

Straks naa zijne aankomst te *Amſterdam*, vervoegde zich onze Kunſtſchilder op een morgen ten huize van UILENBURG; VAN PEE en GREBBER waren 'er insgelijks. In verwagting van 's Mans

's Mans komſte, hadt men een ledigen doek op den Ezel geſpannen, en vraagde hem, wanneer hij eenen aanvang wilde maaken? *Zo aanſtonds*, was het antwoord van LAIRESSE; 'er nevens voegende, *wat men begeerde dat hij 'er op maaken zoude.* UILENBURG deswegen zich onverſchillig betuigd hebbende, gaf voorts den Kunſtſchilder een Palet met verf en een Krionpen; waar naa deeze zich voor den Ezel nederzette.

Tot nog toe hadt LAIRESSE, met zijne eene hand, iets onder zijnen Rok verborgen gehouden. De nieuwsgierigheid, wat dit zijn mogt, wierdt voldaan, toen de Schilder, eer hij aan 't werk ging, een Fiool ten voorſchijn haalde, de ſnaaren ſtelde, en zo kunſtig daar op ſpeelde, dat GREBBER, een goed Muzikant, zich grootlijks daar over verwonderde. Thans leide hij het ſpeeltuig neder, greep Palet en Krionpen, en maakte, in weinige oogenblikken, de ſchets van zijn ſtuk; dit moest verbeelden *Jozef en Maria met het Kindeken in den Beeſteſtal.* Dit voleindigd hebbende, greep hij van nieuws de Fiool, ſpeelde een ſtukje, ging wederom aan het werk, en voltooide nog dien zelfden voormiddag het Kindeken, de troniën van JOZEF en MARIA, nevens een Oſſekopje, tot verwonderinge der omſtanderen, zo over de fraaiheid der uitvoeringe, als over den ſpoed in het bewerken. Niet vreemd kan den kunstkenneren deeze vaardigheid voorkoomen, die in aanmerking neemen, dat LAIRESSE, boven veelen zijner kunstbroederen, daar in dermaate uitmuntte, dat hij, naaderhand, den berg Parnas met APOLLO en de negen Zanggodinnen, op éénen dag volkomen heeft afgeſchilderd.

Terwijl LAIRESSE voor UILENBERG ſchilderde, wierdt hij bekend bij andere Kunstkoopers, en ook bij lieden van aanzien in den Burgerſtaat. Ten behoeve van deeze, als die hem meer gelds uitloofden, oeffende hij eerlang zijne kunst. Bijkans ongelooflijk groot is het getal van ſtukken, hier en daar verſpreid, welke hij zedert ten voorſchijn bragt. Men ontmoet ze nog heden ten dage, ginds en elders, in Burgerhuizen. Een der grootſten is het Zolderſtuk van de Kamer der Regenten in het Leproozenhuis.

Onder dit arbeidzaam leeven, trof LAIRESSE, in den Jaare 1690, het ongeluk, van het gebruik zijns gezigts geheel beroofd

roofd te worden. Doordrongen van zucht voor de kunst, gaf hij, in deezen ſtaat, nog leſſen aan Schilders en Plaatſnijders, die, ten zijnen huize, eene weeklijkſche bijeenkomst hielden. Het ſober inkoomen, welk hij hier uit trok, kon hem niet behoeden voor drukkende behoefte, in den avondſtond zijns leevens. LAIRESSE overleedt, op den elfden Junij des Jaars 1711. Eenige kunstbroeders beweezen hem de eere om hem ten grave te draagen, op het Leidſche Kerkhof. Te regt voegde de Dichter LANGENDYK, in het Lijkdicht, waar mede hij 's Mans naagedagtenis vereerde, deeze regels:

„ De Fenix, die aan bei zijne oogen blind,
„ Naauw aás in 't land, dat hij vereeuwigt, vindt,
„ Wordt naa zijn tijd vergood, en hoog bemind,
„ Met vollen luister.

„ De Fenix, die de Schilders heeft verlicht,
„ Wierdt mild beloond, eer 't misſen van 't gezicht
„ Hem leerde, hoe in ramp de ondankb're zwicht
„ Op vlugge wieken."

Zie HOUBRAKEN.

LAKERVELD, eene Heerlijkheid, in het Land van *Vianen*, paalende, ten Noorden, aan *Achthoven* en *Leksmond*. Haare uitgebreidheid wordt begroot op ongeveer duizend en negentig Morgens Lands. 'Er legt geen Kerkdorp in het Ambagt, maar enkel eene lange ſtreek Huizen, langs den gemeenen weg, die na *Gorinchem* loopt. In het Kerkelijke behooren de inwooners onder *Leksmond*. Met den Ambagtsheer deezer Heerlijkheid heeft die van *Lakerveld*, beurtelings, het regt van aanſtellinge van den Leeraar. De Landſtreek, in zich zelve vermaaklijk, is vermaard om haare Hoenders, die hier in menigte worden aangekweekt, en elders in goeden reuk ſtaan, zo wel om haar ſmaaklijk Vleesch, als veelvuldig leggen van Eijeren.

LALAING. (PHILIPS, *Graaf van*) Naa menigmaalen voorſpoedig geſlaagd te zijn, namen de zaaken der Spanjaarden een zeer ongunſtigen keer in de Nederlanden, in den Jaare 1576. Prins WILLEM DE I, beter Staats- dan Krijgsman, en altoos op zijne luimen leggende, om den vijand, door list en handeling, eenen kans af te zien, nam ook deeze gelegenheid te bate. Aan de Staaten van verſcheiden Gewesten zondt hij Brieven, waar in hij hen vermaande, zich tegen de Spanjaarden te vereenigen, en de vrijheid te verwerven, welke nu, door de verdeeldheid der onderdrukkeren, voor de deur ſtondt; met nevensgaande aanbieding van zijnen dienst en den bijſtand der Staaten van Holland en Zeeland. Overtuigd van de noodzaaklijkheid der medewerkende hulpe van 's Lands Edelen, zondt zijne Doorluchtigheid, onder andere Nederlandſche Grooten, een Brief van ſoortgelijken inhoud aan den Graave VAN LALAING. Een man van veel aanzien en gezags moet deeze geweest zijn; zo als niet onduidelijk blijkt uit het gedrag der Staaten te *Bruſſel*, toen zij hem, in zo gevaarlijke tijden, benoemden tot Stedehouder van den Hertog VAN AARSCHOT, wien 't opperbeleid van zaaken van Oorlog was opgedraagen. Zedert nam de Graaf deel in een Verbond van Vereeniging tuſſchen de Algemeene Staaten, in den Jaare 1577 te *Bruſſel* geſlooten. Uit den inhoud en bedoelinge daar van kan men over 's Mans inzigten een oordeel vellen. Men verbondt zich daar mede, den Roomſchen Godsdienst te zullen voorſtaan, en, behoudens behoorlijke gehoorzaamheid aan den Koning, de Spanjaards met derzelver Aanhang te zullen verdrijven: alles, tot herſtellinge van rust en welvaart, en tot behoudenisſe der Voorregten en loflijke gewoonten. De Staaten, nog in 't zelfde jaar een Leger verzameld hebbende, droegen aan den Graave VAN LALAING het Opperbevel over het Voetvolk op. Ook benoemden ze hem, naderhand, tot Afgevaardigde om in onderhandeling te treeden met den Hertog VAN ANJOU, die den Staaten zijne hulp hadt aangebooden. Niet lang, nogthans, genoot de Staatsgezinde Aanhang de hulp van LALAING. Omgezet door zijnen broeder, den Heer VAN MONTIGNI, en andere Edelen, verliet hij de Voorſtanders der Vrijheid, en verzoende zich met den Koning, in den Jaare 1579. Indien het verhaal van zommigen geloof verdiene, zou

hij

bij op eene zonderlinge wijze aan zijn einde zijn gekomen. Het houdt in, dat hij, kort na zijnen afval, door een hoefslag van zijn eigen paerd getroffen, dus jammerlijk zijne dagen eindigde.

Zie BOR en HOOFT.

LALAING, (KORNELIA VAN) was de Zuster van den Graave VAN RENNENBERG, en Echtgenoote van den Baron VAN MONTCEAUX. Naa verscheiden poogingen, door anderen vruchteloos aangewend, zou deeze, meent men, haaren broeder hebben overgehaald om van 't partij te wisselen, en de zijde der Staaten te verlaaren: een bedrijf, 't welk, voor de Vrienden en Voorstanders der Vrijheid, vooral in de Provincie *Groningen*, de heilloosste gevolgen te wege bragt.

Zie R. TRESINGA *Memorien*.

LAMBERT, (MOOI) anders LAMBERT HENRIKSZOON genaamd, was Hopman ter Zee, voor *Rotterdam*, in den Jaare 1605. Veel afbreuks deeden, omtrent dien tijd, de Duinkerkers aan den Nederlandschen Koophandel en Scheepvaart. 't Gelukte hem, geholpen van JAN GERBRANDSZOON, Onder-Admiraal van het Noorder-Kwartier, den Admiraal der Duinkerkers aan te tasten, zijn Schip te enteren en voorts 'er zich meester van te maaken. Zedert tot Schout-bij-Nacht onder het Kollegie van de Maze bevorderd, wierdt hij, in den Jaare 1607, onder den Admiraal JAKOB VAN HEEMSKERK na *Gibraltar* gezonden. Volgens het besluit van den Krijgsraad, naa het inloopen van de Straat gehouden, vielt hem te beurte, om te gader met den Admiraal, den Spaanschen Admiraal D'AVILA aan te tasten. Bekend is het lot, welk den Heere VAN HEEMSKERK hier te beurt viel. Een Kogel, reeds in 't begin des aanvals, van 't vijandlijk Galjoen geschooten, nam zijn slinker been weg, en kort daar naa het leeven. MOOI LAMBERT, het Schip des gesneuvelden Admiraals kort op de hielen volgende, gaf den Spaanschen Admiraal

raal de laag van agteren, en klampte hem aan boord. D'AVILA ſneuvelde bij deeze gelegenheid, en boette alzo zijnen ſcherts, kort vóór het begin des ſtrijds; met het voorneemen der Hollanders, om zijne Vloot aan te tasten, hadt hij toen hartelijk gelachen, in den trotſchen waan, met zijn Galjoen tegen alle de Staatſche Schepen het ſpits te zullen kunnen afbijten. Mooi LAMBERT, geholpen van twee andere Schepen, naa een hardnekkig gevegt, deedt 'er eerst de Vlag afhaalen, en vervolgens eene menigte Volks overſpringen. Een ſchroomlijk bloedbad en 't verdrinken van veele Spanjaarden, uit wanhoop in Zee geſprongen, was 't gevolg dier zege.

Indien MOOI LAMBERT de perſoon geweest zij, welke door JEANNIN, in zijne *Negotiatien*, wordt bedoeld, moet hij een ijverig tegenſtander geweest zijn van het Beſtand met Spanje, waar over in den Jaare 1608 gehandeld, en 't welk, evenwel, vervolgens geſlooten wierdt. Hij verhaalt, naamelijk, dat een zeker perſoon, LAMBERT genaamd, door Prins MAURITS na Frankrijk gezonden, aldaar verſpreid hadt, dat de meeſte Steden van Holland en gantsch Zeeland het eens waren met den Prinſe, die liever zou willen ſterven, dan in 't Beſtand bewilligen; als mede, dat de andere Gewesten de wet van Holland en Zeeland, met of tegen hunnen wil, zouden moeten ontvangen. MAURITS ontkende, zedert, iemand te hebben gezonden, om zulk een gerugt te doen loopen. Omdat hij zijn belang in het voortduuren des Oorlogs vondt, kan MOOI LAMBERT iet dergelijks van zich hebben laaten gaan.

Waarſchijnlijk zal MOOI LAMBERT, geduurende het twaalfjaarig Beſtand, eenigen tijd hebben ſtil gezeeten. Niet vroeger althans, dan in den Jaare 1618, vinden wij zijnen naam vermeld. Tot de aanzienlijke waardigheid van Admiraal geklommen, ontmoeten wij hem in de Middelandſche Zee, kruizende met eene Vloot op de Turkſche Zeeſchuimers, wien hij merkelijken afbreuk deedt. Door zijne wakkerheid kreegen de Nederlandſche Koopvaardijſchepen ruim baan, voor een tijd, in dit belangrijk vaarwater. Drie jaaren laater kruiste hij op de Duinkerkers, om hun het uitloopen en ſtooren van den Nederlandſchen Scheepvaart te beletten. Hij volhardde, met tusſchenpoozen,

in

in dusdanige verrigtingen, tot aan het einde zijns leevens, waar van wij het juiste tijdstip niet vermeld vinden.

Zie VELIUS; VAN DEN SANDE; *Resol. van Holland*; enz.

LAMBERTSCHAGEN, een Ban, in het gedeelte van Noordholland, de *Vier Noorderkoggen* genaamd; de Oostzijde daar van behoort onder de Stede *Abbekerk*, en de Westzijde onder de Heerlijkheid *Hoogtwoude*. Niet meer dan ruim achtenzeventig Morgens Lands zijn voor deezen Ban op de Verpondingslisten gebragt. Bij een aantal van ongeveer veertig Huizen, staat de Kerk op eene hoogte. Van de Oudheid des Gebouws getuigen de Duif- en andere groote steenen, daar aan te zien. De Leeraar van *Abbekerk* neemt ook hier den Dienst waar voor de Hervormde Gemeente, die klein is; de meeste Inwooners zijn Roomschgezind, en hebben 'er eene Statie.

LA MOTTE, (VALENTYN DE FARDIEU, *Heer van*) een tijdgenoot des Graaven VAN LALAING, ontving den post van Overste van het Geschut bij het Leger der Algemeene Staaten, ten tijde als LALAING Bevelhebber wierdt van het Voetvolk. Doch hij bleek wel haast, niet waardig te zijn eener zo gewigtige bedieninge; dewijl hij, nog in het zelfde jaar, zich niet alleen heimelijk met den Koning verzoende, maar ook de zo genaamde Malkontenten overhaalde, om met hun Leger over te gaan tot de Spaansche zijde. Geen wonder dan ook, dat hij, bij een Plakaat der Algemeene Staaten, voor muiteling en verraader, en alzo voor Vijand des Vaderlands verklaard wierdt. Zederd rigtte hij zijne Krijgsbedrijven openlijk tegen den Staatsgezinden aanhang. Naar verdienste mislukte hem zijn aanslag op *den Briel*. De aangelegenheid dier Stad kennende, smeedde hij, in den Jaare 1579, een ontwerp, om 'er zich door verraad van te verzekeren. Ten dien einde ontboodt hij bij zich, te *Grevelingen*, eenen Scheepshopman uit de gemelde Stad, JAN SIMONSZOON genaamd. Deeze, naa alvoorens aan Prinse WILLEM kennis te hebben gegeeven van het opontbod, vertrekt, met dien

medeweeten, na *Grevelingen*, en vertoont, naa eenig zammelen, den ſchijn van zich te hebben laaten overhaalen, en de Stad te zullen leveren. Loos van aart, hoewel dermaate ongeoeffend, dat hij leezen noch ſchrijven konde, brak de Hopman deeze zamenkomst niet af, zonder den Heere LA MOTTE tweehonderd Kroonen te hebben afgetroond; hij gaf voor, dit geld noodig te hebben, om den Hopman der Bezettinge, nevens eenige andere, te winnen, om hem de hand te leenen in het volvoeren van den toeleg. Door tuſſchenkomst van eenen Bode, die telkens af en aan ging, maakte de ſchrandere SIMONSZOON, eindelijk, afſpraak met den Heer LA MOTTE, dat deeze eene taamelijke Vloot, onder Prinſenvlaggen, op *den Briel* zoude afzenden. Zo gedaan als gezegd. De Schepen vertoonden zich eerlang, doch ontdekten te laat de looze veinzerij des Brielenaars. Want deeze, de Bevelhebbers van verſcheiden Hollandſche Schepen van den toeleg, onder de hand, verwittigd, en de noodige onderrigtingen gegeeven hebbende, vielen deeze de Vloot van LA MOTTE onverhoeds op het lijf, en maakten 'er zich genoegzaam geheel meester van. Geen kleine afbreuk was hem, te vooren, kort naa zijnen afval, toegebragt, door den Heer LA NOUE. Naa zich van *St. Omer* te hebben meester gemaakt, lag het volk van LA MOTTE gelegerd omtrent *Duinkerken*. Hier overviel hem LA NOUE, verſloeg tweehonderdvijftig man, en dreef de overigen op de vlugt; beletrende hem voorts, als ook den Heere DE MONTIGNI, het brandſchatten en ſtroopen, waar mede zij het platte Land geweldig kwelden. In den Jaare 1587 was de Heer LA MOTTE tegenwoordig in het hevig beleg van de Stad *Sluis in Vlaanderen*. Het bewind voerende over de Genaakgraavingen, bekwam hij eene zwaare wonde, die in 't eerst gevaarlijk geſchat, doch eerlang niet doodelijk wierdt bevonden. Zulk eene kwetzuure bekwam hij naderhand, in den Jaare 1595, in het beleg van *Deurlans*. Een Musketſchoot maakte een einde van een leeven, 't welk, uit hoofde van 's Mans Krijgshaftigheid, heilzaam konde geweest zijn voor de zaak der Staatsgezinden, indien hij, in gevolge der opgevatte verwagtinge, hunne belangen ware toegedaan gebleeven.

Zie BOR en HOOFT.

LAMB.

LAMPSINS, (ADRIAAN en KORNELIS) gebroeders, en zeer aanzienlijke en ſchatrijke Kooplieden te *Vliſſingen*. Wegens hen wordt verhaald, dat zij, behalven hunne veelvuldige en groote aandeelen in andere, twaalf Schepen voor eigen rekening uitrustten, te zamen gewapend met honderdtachtig Stukken Geſchut. Eenigen van deeze dienden om ter Kaap te vaaren op den vijand, andere tot het drijven van hunnen uitgebreiden Koophandel. Naa alvoorens op eene hunner Lijnbaanen gewerkt te hebben, voer vervolgens de vermaarde DE RUITER, eerst als gemeen, en naaderhand als Schipper, op een van hunne Schepen. Zo hoog ſteeg hun vermogen, dat ze eerlang eigenaars wierden van het Westindisch Eiland *Tabago*, zedert door hen *Nieuw Walcheren* vernoemd. De Engelſchen ontnamen 't hun, in den Jaare 1664. De Heer KORNELIS LAMPSINS voerde den tijtel van *Baron van Tabago*, en van *Ridder van de Orde van St. Michiel*. De waardigheid van Burgemeester en Raad bekleedde hij, daarenboven, in zijne Geboorteſtad. Hunne naazaaten hebben zich zedert nedergezet te *Amſterdam*.

Zie DE LA RUE, AITZEMA en *Notulen van Zeeland*.

LANDMAN, (THADDÆUS DE) een dier heerschzuchtige Leeraaren, ſchandvlekken van hun gewigtig beroep, die de Zielzorge, de eenige hun toevertrouwd, vergeetende, waereldlijke belangen op den predikſtoel bragten, en, argwaan of wederſtand tegen 's Lands hooge Magten kraaiende, in plaats van vrede en liefde te verkondigen, twist en oproer ſtookten. Hij was Leeraar onder de Hervormden in *'s Graavenhage*. Misnoegd over het Verbond, met Frankrijk geſlooten, voer hij daar tegen hevig uit van den Predikſtoel, in den Jaare 1665, en voedde alzo het ongenoegen, 't welk reeds deswegen plaats hadt onder een zekeren aanhang der Gemeente. 's Lands Staaten, voor de gevolgen daar van bedugt, deeden hem, eerlang, ernſtig aanzeggen, dat hij, voortaan, voor dergelijke opſtookingen zich te wagten, en naar de inzigten der hooge Regeeringe hadt te voegen. Hij zweeg nu eenigen tijd.

Doch toen men, in den Jaare 1672, het Volk hadt in 't oor geblaazen, dat veele Regeeringsleden den Lande ongetrouw waren, en 's Lands zaaken onmogelijk een gunſtigen keer konden neemen, zo lang men den Prinſe VAN ORANJE geen hooger gezag opdroeg, dagt hem de kans te ſchoon, ter botvieringe aan zijne heerschzucht, om hier niet te moeten onder roeien. Ongehinderd meende hij thans den Predikſtoel van zijnen ijver te kunnen doen daveren, dewijl zeer veele Staatsleden nu eene andere gezinte voedden, dan in den Jaare 1665.

Zie AITZEMA.

LANDSBERGEN, (JAN VAN) Geneesheer en Burgemeester te *Middelburg*, was een ijverig voorſtander van het Huis van *Oranje*. Terwijl Prins WILLEM DE III nog in de Wieg lag, wendde hij, nevens zijnen Amptgenoot HENRIK THIBAUT, *Heer van St. Aagtenkerk*, zijne uiterſte poogingen aan, om den Vorſtelijken Zuigeling te doen aanſtellen, of, zo dit niet wilde gelukken, voorbeſchikken tot Stadhouder van Zeeland. Behalven 's jongen Prinſen toekoomende grootheid, hadden ze hier mede op het oog, hem, in tijd en wijle, de beſtelling der Wet in de Steden te bezorgen, welke 's Lands Staaten, nu geenen Stadhouder hebbende, niet onduidelijk deeden blijken, voortaan aan zich zelve te willen trekken. Om lieden, die met hem in begrippen en bedoelingen overeenſtemden, op het kusſen te brengen of te houden, hadden LANDSBERGEN en THIBAUT bewerkt, dat de twaalf Kiezers, die te *Middelburg* een dubbel getal plagten te benoemen, waar uit de Stadhouder gewoon was de verkiezing te doen, de benoeming niet deeden, zo als men gewoon was, uit de Burgerij alleen, maar voor een gedeelte uit de Regeeringe. Hun oogmerk hier mede was, om de begunſtigers van het Huis van *Oranje* aldus de meerderheid te doen behouden; zij meenden, buiten deeze voorzorge, daar omtrent minder zekerheids te hebben. Zeer euvel nam de Burgerij deezen inbreuk op haare en der Stads Privilegien. Onder de hand voedden zommigen van meer aanziens dit misnoegen. Zelf wil men dat de Predikan-

kanten 'er onder roerden, en de ſchending der Voorregten openlijk doorſtreeken. Een geſchil, dus hoog loopende en regtbaar geworden, moest noodwendig van gevolg zijn, en de bemoeijingen van 't Gemeen gaande maaken. In 't begin van Junij des Jaars 1651 zag men een talrijken hoop optrekken na de Vergaderplaats der Staaten, den dood dreigende aan LANDSBERGEN en THIBAUT, die 'er mede tegenwoordig waren; doch zij maakten zich heimelijk te voet, en verlieten, in allerijl, de Stad en vervolgens het Gewest. De gaande geworden menigte dus te leur geſteld, koelde thans haaren envelmoed aan het huis van LANDSBERGEN; boeken, ſchilderijen, porcelein, huisgeraaden, alles wierdt een prooi der baldaadigſte vernieling. Zonder de tusſchenſpraak van eenige Predikanten, hadde het huis van THIBAUT een diergelijk lot getroffen.

Zie WAGENAAR, *Vad. Hiſt.*

LANDSDIEP, (*Het*) een Zeegat in Texel, het beste en meest gebruiklijke in deeze beroemde Haven. Uit het *Marsdiep*, 't welk meer binnenwaarts legt, loopt het Zuidwestwaarts aan, tusſchen den vasten wal van de Helder en den beſaamden Zandbank de *Zuider-Haaks*.

LANDSMEER, een Ban met een Dorp van dien naam, in het Baljuwſchap van *Waterland*, volgens gedaane opgave, binnen zijnen omtrek bevattende ruim vijftienhonderd Morgens Lands. Naar gelange van den meerderen of minderen bloei en welvaart des Lands, heeft het getal der huizen verandering ondergaan. In den Jaare 1749 telde men 'er tweehonderd achtenvijftig. Twee Dorpen leggen 'er in den Ban: *Landsmeer* en *Watergang*; als mede een Gehugt of Buurt, *Kadoelen* genaamd, niet verre van den Y- of Waterlandſchen Dijk, ten Westen van Buikſloot. Omtrent een half uur van dit Dorp, en even zo verre van *Oostzaanen*, legt het Dorp *Landsmeer*, geheel in de lengte gebouwd, zijnen aanvang neemende bij het ſtraks genoemde Gehugt, en ſtrekkende tot aan de Heerlijkheid van *Purmerland* en *Ilpendam*. In geheel Waterland is dit het

grootſte en volkrijkſte Landdorp. De Kerk is niet zeer oud, en heeft geen anderen dan een lang ſpits houten Torentje op den Westergevel. De meeste inwooners genegren zich met den Landbouw; zommigen vinden hun beſtaan in het venten van Eijeren en binnenlandſche Visch te *Amſterdam*. De Kruidmolen, de Hagelgieterij en de Loodwitmaakerij, ſtaande aan den Vaart binnen Buikſloot, behooren onder *Landsmeer*.

Zie *Tegenw. Staat*.

LANGENDYK. (PIETER) Met een Vaderlandsch genoegen hernieuwen wij de gedagtenis eens Mans, wien de Dichter SMITS, Nederland aanſpreekende, met reden noemt, *zijn'* MOSCHUS, *zijn'* HOMEER, *zijn'* PLAUTUS, *die 't bederf der zeden ging te keer*; *den ſchranderen* LANGENDYK, *den* LIVIUS *van 't Sparen*. Zijne geboorte viel voor, te *Haarlem*, op den vijfentwintigſten Julij des Jaars 1683. Zijn Vader, ARENT LANGENDYK, gehuwd met ANNEKE NIEUWENHUIZEN, een Metzelaarsbaas, hadt het zo ruim in de waereld, dat hij ter eigen bewooninge een huis bouwde, in de Gierſtraat, over de Botermarkt. Doch hij overleedt, toen zijn Zoon PIETER ſlegts den ouderdom van zes jaaren hadt bereikt. Zedert hieldt de Moeder, eenigen tijd, de kostwinning aan, doch verwisſelde, wel haast, dezelve met een Linnenwinkel; zendende, intusſchen, haaren Zoon na *Amſterdam*, bij den vermaarden WILLEM SEWEL, om onderweezen te worden in de gronden der Latijnſche taale. Eenigen tijd, onzeker hoe lang, hadt hij hier gewoond, toen de Moeder, eene ſpilzieke en kwalijk oppaſſende Vrouw, genoodzaakt was haare zaaken op te geeven. Zij vertrok na *'s Hage*, en geneerde 'er zich zeer ſober van een klein winkeltje, nevens haaren Zoon, die hier bij haar kwam inwoonen. Nu kortte hij den tijd met tekenen, en het ſchetzen van Landgezigten. Doch meer dan tijdkorting noodig hebbende, kwam hij op den inval om door middel van een Weefgetouw de dringende behoefte te vervullen. Een vindingrijk vernuft met vlijt gepaard deedt hem zo gelukkig ſlaagen, dat hij wel haast de kunst verſtondt om Garen-Damast en

en Servetten te kunnen weeven; de Tekenkunst, hem in ſtaat ſtellende om zijne eigen Pattroonen te vervaardigen, kwam hem hier in wonder wel te ſtade. Een ſtukje hebbende afgeweeven, verkogt hij hetzelve te *Amſterdam*. Om de ruimte, welke hij hier door bekwam, nog verder uit te breiden, beſloot hij, nevens zijne Moeder, zich met der woon te begeeven na de ſtraks genoemde Stad. Gelukkig was deeze inval. Naa eerst in dienst van den Heere PRADO, en vervolgens van den Heere JAN BRAND, eenigen tijd geſleeten te hebben, nam hem de Heer ABRAHAM VERHAMME, een der voornaamſte Zijde-Fabrikeurs van dien tijd, op eene vrij aanzienlijke Jaarwedde, tot zijnen Pattroontekenaar aan. Negen jaaren bekleedde hij dien post.

Reeds in *'s Graavenhage* hadt LANGENDYK bewijs gegeeven van zijne zucht en bevoegdheid tot de Dichtkunde. Verſcheiden hinderpaalen ſtonden hem aldaar in den weg, om 't een en ander aan te kweeken. Deeze te *Amſterdam* merkelijk zijnde weggeruimd, verzuimde hij niet, zijner neiginge bot te vieren. Het ſpel *Don Quichot op de Bruiloft van Kamache* was, maar 't ſchijnt, de eerſte vrugt zijns vernufts, die opmerking verdiende. Het wierdt gedrukt in den Jaare 1714, en driemaalen agter een, met groote toejuichinge, ten Amſterdamſchen tooneele gevoerd. Deeze gelukkige uitſlag wekte 's Mans ijver, en deedt dit eerſte verſcheiden andere Tooneelſtukken kort op de hielen volgen. Om zijne Lier een hooger toon te doen ſlaan, leende hij den Heere HARMANUS ARKELKOT de hand tot het berijmen van het uitmuntend Treurſpel *Cato*, van den Engelſchen Dichter ADDISON.

Door zo veele blijken van vernuft getroffen, verkoos de aloude Haarlemſche Rederijkerskamer, onder de Zinſpreuk *Trouw moet blijken*, in den Jaare 1720, onzen LANGENDYK tot haaren *Factor*. De pligt, welken hem deeze post opleide, deedt hem, verſcheiden maalen, telkens met den aanvang des jaars, ernſtige Dichtſtukken leveren. Der optekeninge niet onwaardig is de dienst, welken LANGENDYK aan de Haarlemſche Rederijkers deedt. Tegen de vrijheid van Accijs, welke zij genooten, kwamen eenige Tappers op, met het voorgeeven dat het verloop hunner neeringe en het ledig ſtaan hunner

kroegen daar uit voornaamelijk ontſtondt, en een verzoek dat de gemelde vrijheid mogt worden ingetrokken. LANGENDYK verdeedigde het Voorregt zijner Kunstbroederen, in een dichtmaatig *Verweerſchrift der drie aloude Haarlemſche Redenkamers*, zo mannelijk, dat de Regeering dezelve bij haare aloude Vrijheid handhaafde.

De tijd, voor welken LANGENDYK zich aan den Heere VERHAMME hadt verbonden, liep midlerwijl ten einde. Kans ziende om buiten vaste verbintenis een beſtaan te hebben, beſloot hij, zedert, zich vrij te houden. De Haarlemſche Fabrikeurs, in 't bijzonder, deeden bij hem veelvuldig aanzoek om zijne alom vermaarde Pattroonen. Van hier dat hij, om te gereeder bij de hand te zijn, in den Jaare 1722, zijne wooning verplaatſte na den Kleinen Houtweg, even buiten zijne geboorteſtad. 's Jaars te vooren hadt hij, zijne Dichtſtukken thans tot merkelijke dikte zijnde uitgedijd, de twee Eerſte Deelen daar van in 't licht gegeeven. Een ruim beſtaan hadde nu onze Dichter kunnen genieten, zo niet zijne Moeder, door haare verkwisting en overgegeevenheid aan den dranк, van zijnen overwinst een goed deel hadt te zoek gebragt. LANGENDYKS gelukkig temperament verligtte dien last: hij begeerde niets meer, mogt hij, bij het genot van kost en klederen, ſlegts zijne Boekerij en Printverzameling behouden. Evenwel ſloeg zijnen moed eenigzins neder een ongemak aan zijn gezigt, welk hem, in den Winter des Jaars 1724, bezogt. Uit vreeze van zijne gewoone kostwinning niet te zullen kunnen voortzetten, hervatte hij zijne Damaſtfabriek. Hoewel hij 't gebruik des gezigts wederom bekwam, hieldt hij, egter, den nieuw begonnen handel aan, en breidde dien nog verder uit.

In den Jaare 1727 overleedt de Moeder van onzen Dichter; die daar op, nog in 't zelfde jaar, eene andere Vrouw binnenshuis haalde, welke hem tot geen minderen last verſtrekte. 't Was JOHANNETTA MARIA SENNEPART, van *Amſterdam*, welke hij, reeds vijftien jaaren haar gekend en bemind hebbende, in September des gemelden jaars ter Echtgenoote nam. Behalven haare kwistzucht, was zij ziekelijk van lichaam en ongemaklijk van humeur. Met veel lankmoedigheids droeg LANGENDYK den last, hem

hier

hier door opgeleid, tot in den Jaare 1739, wanneer zij hem door den dood ontviel.

Thans ook van deezen last ontheven, is 't natuurlijk, zich den Dichter voor te ſtellen, als in ruimte en onbekrompenheid zijne dagen ſlijtende, zo niet zijnen voorraad vergrootende. Wat 'er ook de reden van zijn moge, het tegendeel is waarheid. Hij vondt naamelijk, door geldgebrek, in den Jaare 1747, zich genoodzaakt, zijne geliefde Boeken en Printen, nevens zijnen Inboedel, voor 't grootſte gedeelte te gelde te maaken, en alzo van nieuws zich gedompeld in den ſtaat van voorige bekrompenheid. Een elendige ouderdom ware, hoogstwaarſchijnlijk, zijn deel geworden, hadde niet de Overheid der Stad dien ramp gunſtiglijk verhoed.

Te weeten, door zijne uitgave van de *Graaven van Holland*, in twee Boekdeelen, in den Jaare 1745 afgegeeven, hadt LANGENDYK een bewijs gegeeven van zijne Hiſtoriekunde. Van de Stad Haarlem was geene andere draagelijke Beſchrijving voorhanden, dan die van SAMUEL AMPSING; en deeze liep niet verder dan tot op den Jaare 1628. Zucht voor zijne Geboorteſtad hadt onzen Dichter, al eenigen tijd geleeden, genoopt dit Werk te vermeerderen en te vervolgen, en daar toe verſcheiden ſtukken doen bij een verzamelen. Ten goeden uure wierdt thans de Haarlemſche Regeering te raade, eene uitvoerige Beſchrijving van haare Stad te doen vervaardigen. Overtuigd van LANGENDYKS bevoegdheid tot dit werk, en misſchien ook uit mededogen met 's Mans beklaagelijken toeſtand, benoemde zij hem tot Hiſtorieſchrijver der Stad, en ſtelde hem, van het Beſluit, daar omtrent genomen, ter hand eene Acte, gedagtekend den vijfden Februarij des Jaars 1749. Om hem, voor kommerlijke broodzorge te behoeden, en gelegenheid te geeven om al zijnen vlijt aan dit omſlagtig werk te beſteeden, deedt men hem, daarenboven, de gulhartige aanbieding, om hem, van Stads wegen, zijn geheele leeven lang, van ſpijze, drank en inwooninge te verzorgen in het vermaarde en vermaaklijke Proveniershuis der Stad. Met blijdſchap aanvaardde LANGENDYK de eene en andere aanbieding. Nogthans heeft men nimmer eenige vrugten gezien van deeze nieuwe aanſtellinge. Den tijd van ruim zeven jaaren, welke hij zedert nog

welk reeds vóór het einde der Dertiende Eeuwe bekend was. Het Huis of Slot zelve, niet verre van *Nieuwpoort*, hebbende de gedaante van een ouderwetsch Kaſteel, met twee ſpitzen, rondom in 't water gelegen, heeft deeze bijzonderheid, dat hoewel het onder Zuidholland behoort, en aan de Graaflijkheid leenroerig is, nogthans de eigenaar daar van in de Ridderſchap van *Utrecht* kan beſchreeven worden; meer dan eens heeft men daar van voorbeelden gezien in het Geſlagt der Graaven VAN DEN BOETZELAAR.

Van het Geſlagt VAN LANGERAK is de eerſte, dien wij vermeld vinden, GYSBERT VAN LANGERAK, op het Jaar 1277. De tweede, WALTER of GUALTER VAN LANGERAK, wordt genoemd op het Jaar 1285. Hij was Schildknaap van Utrecht, en koomt voor als Borg voor die van den Huize VAN AMSTEL, bij FLORIS DEN V, Graave van Holland, en JAN VAN NASSAU, Biſſchop van Utrecht. WALTER, die eene Zuster hadt, getrouwd met HUIBERT VAN VIANEN, Ridder, Heer van Vianen, liet na eenen Zoon, JAN VAN LANGERAK, Ridder, vermeld op de Jaaren 1350, 1367 en 1374. Te gelijk met hem leefde, misſchien zijne Zuster, MARGARETA VAN LANGERAK; zij was Abdisſe van Rijnsburg, en overleedt in den Jaare 1358. Heer JAN hadt eene Vrouw genomen uit den Huize VAN ARKEL, en wierdt bij dezelve Vader van GYSBERT VAN LANGERAK, Ridder, vermeld in den Jaare 1384. Eene Vrouw uit het Geſlagt van BLOIS was zijne Echtgenoote, en hij bij dezelve Vader van JAN VAN LANGERAK, Ridder geſlagen naa het Gevegt bij *Alfen*, in den Jaare 1426, waar in hij de belangen van Vrouwe JAKOBA VAN BEYEREN kloekmoedig hadt voorgeſtaan. Eene aanzienlijke huwelijksverbintenis ging Heer JAN aan, met Jonkvrouwe ALFERADE VAN POLANEN, Dogter van Heere Otto van Polanen, Ridder, Heere van Asperen, en van Jenne, Erfdogter van *Voorſt en Keppel*, in Gelderland. Tot eenen Bruidſchat bekwam hij, met deeze, de helft van *Asperen*. De Zuster zijner Huisvrouwe bragt de andere helft ten huwelijk mede. Omtrent dien zelfden tijd vinden wij vermeld *Maria van Langerak*, gehuwd aan Barthout van Asſendelft, Ridder, Zoone van Diderik, Ambagtsheere van Asſendelft, en van Maria van Haarlem; wijders *Bartha van Langerak*, Abt-

Abdiſſe van Rijnsburg, geſtorven in den Jaare 1441; als mede, *Gysbert van Langerak*, Schildknaap, Heemraad van den Alblasſerwaard, in den Jaare 1458. Heer JAN, boven vermeld, liet flegts eene Dogter na, ELBURG genaamd, erfgenaame zo van *Langerak* als van *Asperen*, en van beide de tijtels voerende. Door haar huwelijk met RUTGER VAN DEN BOETZELAAR bragt deeze het Huis *Langerak* in dat aanzienlijk Geſlagt, in welks bezit het zedert is gebleeven. Zie verder het Art. VAN DEN BOETZELAAR.

Zie W. VAN GOUTHOEVEN, *Oude Holl. Kronijk*; VAN LEEUWEN, *Bat. Illuſt.* OUDENHOVEN, *Zuid-Holl.*

LANGESTRAAT, eene Landſtreek, voor een gedeelte gelegen in Zuidholland, en anderdeels in Staatsch Braband. Het Hollandsch gedeelte, welk wij hier bedoelen, legt tuſſchen de Heerlijkheid van *Geertruidenberg* en den Grond van *Waalwijk*, aan den Brabantſchen bodem. *Langeſtraat* ontleent zijnen naam van de rechte Straat of weg, welke, vóór den Watervloed van den Jaare 1421, in eene aanmerkelijke lengte, liep van den Toren van *Raamsdonk* tot aan dien van *Baartwijk*, en van daar, Zuidwaarts, over *Vlijmen*, tot aan *'s Hertogenbosch*. Hier en daar is nog de oude Straat in weezen, en vindt men wijders, onder het graaven, daar van verſcheiden overblijſzels. Nog tegenwoordig vindt men 'er eene Straat; doch deeze loopt in eene kromme lijn. Aan dezelve leggen de Dorpen *Raamsdonk*, *Waspik*, *Kapel* en *Bezoijen*. Daarenboven leggen in deeze Landſtreeke eenige Heerlijkheden. 't Geen de *Langeſtraat* inzonderheid een beroemden naam heeft doen verwerven, is het menigvuldig ſchoon Hooi, 't welk aldaar wordt gewonnen, en waar op men, zedert het verbod van den uitvoer van 't Frieſche Hooi, zich nog meer dan voorheen heeft toegeleid. Het wast op de Buitenlanden, die door de overſtrooming van het water uit den Biesbosch zo veel vettigheids ſchijnen te ontvangen, dat ze niet behoeven gemest te worden. Elders ont-

moet

moet men in de *Langeſtraat* veele Moer- en Zavelagtige landen.

LANGEVELD, eene Heerlijkheid en Dorp, in Rijnland, bij *Noordwijk*. Het getal der huizen is zeer gering. De Kerk is eene overoude Kapel, met een klein ſteenen Torentje. Niet meer dan tweemaalen in 't jaar, op den tweeden Paaſchdag en op den tweeden Pinxterdag, wordt 'er in gepredikt. De Predikant van *Noordwijk-Binnen* is gehouden om alsdan den dienst waar te neemen.

LANGEZWAAG, een Dorp in de Frieſche Grietenij *Opſterland*, onder het Kwartier *Zevenwolden*, in het Kerkelijke vereenigd met *Kortezwaag*, een ander Dorp, niet verre van daar gelegen.

LANGWEER, een Dorp van hooge Oudheid, in de Frieſche Grietenij *Doniewarſtal*, onder het Kwartier van *Zevenwolden*. De Edele DOUWMA, ten zijnen tijde het hoofd der zo genaamde *Vetkopers*, bezat weleer eene State, Stins of Slot in dit Dorp. Nevens eenige andere Dorpen, wierdt het, in den Jaare 1517, door de *Burgundiſchen* in koolen geleid.

Zie *Oudh. van Friesland*.

LATHEM, Heerlijkheid; zie BAAR.

LATHMER, een Adelijk Huis, in het Landdrostampt van *Vollenhove*, onder het Schoutampt van *Voorst*. Het legt rondom in eene Graft beſlooten, over welke men langs eenen brug toegang tot het gebouw heeft. Men vindt 'er fraaie Singels en Wandelwegen. Bij de eerſte beplantingen heeft men naderhand verſcheide nieuwe aangeleid.

LATOMUS, (JACOBUS) Kanunnik, en daarenboven Hoogleeraar in de Godgeleerdheid op het Hoogeſchool te *Leuven*, berugt wegens zijn wanhoopend ſterven, het gevolg van het wederſtreeven van den drang zijns gemoeds. Van hem wordt verhaald,

hauld, dat hij, naa alvoorens der Hervorminge te zijn toegedaan geweest, naderhand zich als een vijand daar van aanſtelde. Hij voerde de pen tegen verſcheiden Mannen, die na verbetering in het Kerkelijke haakten, en dezelve voorſtonden, als ERASMUS LUTHER, OEKOLAMPADIUS en anderen. Op zekeren tijd, te *Brusſel*, voor Keizer KAREL DEN V predikende, wierdt hij onverwagt van zulk eene bedremmeling bevangen, dat hij niets dan wartaal voortbragt, en onder zijne toehoorders een algemeeen lachen verwekte. Naa zijne wederkomst te *Leuven* overdagt hij menigmaalen dit vernederend voorval. Van overdenken verviel hij tot zelfverwijt, over 't geen hij tegen zijn gemoed hadt geſproken en geſchreeven, en eindelijk tot wanhoop. Dikmaals liet hij, in zijne Godgeleerde Leſſen, zich ontvallen, dat hij tegen de waarheid hadt geſtreeden. Om de indrukzels en uitwerking hier van te voorkoomen, welke 'er de voorſtanders der Roomſche Kerke met reden van vreesden, hieldt men hem, als eenen krankzinnige, opgeſlooten. Dit belette niet dat hij, bij herhaalinge, uitriep: *Hij was verdoemd en van God verworpen; hij hadt op zaligheid noch vergiffenis te hoopen, omdat hij met opzet tegen God hadt geſtreeden.* Op den negenentwintigſten Maij des Jaars 1544 maakte de Dood een einde van zijn wanhoopig leeven.

Zie F. JUNIUS, *van de Oordeelen Gods, over de misdaaden der menſchen.*

LAURENTIUS, (JACOBUS) gebooren te *Amſterdam*, waarſchijnlijk in den Jaare 1584. Van zijne Ouders opgeleid zijnde tot de bedieninge der Hervormde Kerke, verrigtte hij den predikdienst, agtervolgens, in de Gemeenten van *Oude-Niedorp*, *Diemen*, *Hoogkarspel*, *Naarden* en eindelijk te *Amſterdam*. Hier overleedt hij in de maand Maart, of in die van Maij des Jaars 1644. Van hem zijn verſcheiden Twiſtſchriften voorhanden, vooral tegen de Roomſche Kerk, met naame ook tegen zijnen Stadgenoot MAXIMILIANUS SANDÆUS, een lid van het Genootſchap der Jeſuiten. Zo veel belang ſcheen

ſcheen men te *Rome* in 's Mans Schriften te ſtellen, dat zij aldaar verbooden wierden. Op verzoek van HENRIK JAKOBSZOON STAETS, Stads Timmerman, maakte LAURENTIUS, in den Jaare 1628, eene beſchrijving in rijm, van de voornaamſte Stadsgebouwen, onder opzigt van gemelden STAETS getimmerd. De Heer WAGENAAR getuigt, van dezelve meermaalen te hebben gebruik gemaakt.

Zie VEERIS *Kerkl. Alphab.* VAL. ANDR. *Bibl. Belgica.*

LAUWERS, een van ouds zeer vermaarde Stroom of Rivier, dienende, onder andere, tot eene Grensſcheidinge tuſſchen de Provincien Friesland en Groningen. Een zamenloop van oorzaaken heeft haare bedding, op veele plaatzen, merkelijk verzandwd. Daar zij eertijds met tamelijken ſpoed ſtroomde, is nu, hier en daar, droog Land.

Zie WINSEMIUS.

LEDENBERG, (GILLES VAN) bekleedde den post van Klerk van 's Lands Advokaat van *Utrecht*, (want men hadt ook in dat Gewest, geduurende eenigen tijd, zulk eenen Amptenaar) tot in den Jaare 1588, wanneer hij dien verwisſelde met het aanzienlijk Ampt van Sekretaris der Staaten van het Sticht. Naderhand wierdt hij ook tot Griffier der Leenen aangeſteld. In laatere tijden, de denkwijze van den Heere VAN OLDENBARNEVELD zijnde toegedaan, hadt hij merkelijk deel in de bemoeijingen, het algemeene Land betreffende, vóór en in het Jaar 1618. 't Was LEDENBERG, die, in den Jaare 1617, op de ingekoomene tijdingen van beroerten, in Holland voorgevallen, ter Utrechtſche Staatsvergaderinge den voorſlag deedt, omtrent het aanneemen van Waardgelders, naar 't voorbeeld van verſcheiden Hollandſche Steden, alwaar men deeze voorzorge noodig hadt geoordeeld, ter handhaavinge van de openbaare veiligheid. Men leende het oor aan zijnen raad, en nam, daar mede overeenkomſtig, een

een beſluit, op den zevenden September des genoemden jaars. Gelijk de gewigtigſte en meest geheim vorderende zaaken door zijne handen gingen, dus hadt hij ook kennis, in den Jaare 1618, van het voorneemen om zich te verzekeren van eenige Steden, ten einde om alzo het ontwerp van Prinſe MAURITS te verijdelen, die gehouden wierdt, ginds en elders eene buitengewoone verandering in de Regeering in den zin te hebben. Naderhand, toen zijne Doorluchtigheid haar misnoegen over het aanneemen van Waardgelders openlijk betoonde, en dit bedrijf *rebellie* ..oemde, wierdt de Heer LEDENBERG, nevens anderen, gelastigd, om over dit ſtuk in onderhandeling te treeden. Prins MAURITS, eer men dit werk nog bij de hand nam, door *Utrecht* na *Arnhem* willende reizen, hadt LEDENBERG in beraad geleid, om de Poorten der Stad, die langer dan naar gewoonte geſlooten gehouden wierden, voor zijne Doorluchtigheid niet te openen. Toen men dit ongeraaden vondt, geſchiedde het, egter, met zijne toeſtemming en bewerking, dat het huis, alwaar de Prins zijnen intrek hadt genomen, met eenige Vaandelen Schutters wierdt bezet, zo 't heette om hem eere aan te doen, doch in de daad om den toeloop van Contraremonſtranten, en voorts eene gevreesde inneeming van Kerken en verandering in de Regeering te beletten. Zedert vertrok LEDENBERG, nevens eenige andere Afgevaardigden, na *'s Hage*, met last om met den Prinſe over de afdanking te ſpreeken, mids de gewoone Kompagniën, welke thans binnen *Utrecht* bezetting hielden, en die men niet volkomen vertrouwde, uittrokken, en andere, ſtaande op ſoldij van de Provincie *Utrecht*, in de plaats geſteld wierden. Eer men ter zaake tradt, hieldt LEDENBERG een geſprek, ten huize van den Predikant UITENBOGAERDT, met de Heeren DE HAAN, HOGERBEETS en DE GROOT, Penſionariſen van *Haarlem*, *Leide* en *Rotterdam*. Hij bragt hun verſcheiden zwaarigheden onder 't oog tegen de afdanking: onder andere, de vreeze, die men hadt, dat Prins MAURITS aan de Staaten 's Lands van *Utrecht* en aan de Regeeringe der Stad geene behoorlijke zekerheid zoude willen geeven, inzonderheid raakende de openbare geſteldheid van den Godsdienst, zo als dezelve bij de gemelde Staaten was vastgeſteld; als mede, dat indien de

voorgenomene onderhandeling vrugtloos afliep, dezelve niet geheim zoude blijven, maar de Wethouders zou doen verflaauwen, en de gewoone Kompagniën, door het geopperde misverſtand, en de nieuwe Soldaaten of Waardgelders, door de aangeboodene afdanking onwillig maaken.

Niet kwalijk gevielen deeze redenen aan de boven gemelde Penſionariſen; die voorts verklaarden, daar van te zullen verſlag doen ter Vergaderinge van Holland, en 't gevoelen van den Heere VAN OLDENBARNEVELD inneemen. 't Gevolg hier van was, dat LEDENBERG nevens zijne Mede-Afgevaardigden eene bijeenkomst hieldt met de genoemde Hollandſche Heeren, ten Huize van DANIËL TRESEL, Eerſten Klerk van de Algemeene Staaten, alwaar die van *Utrecht* hunnen intrek genomen hadden. Lang en breed wierdt hier gehandeld over het aanhouden of afdanken der Waardgelders: LEDENBERG ſtelde daar van een Verbaal op. 't Gevolg was, dat hij nevens de andere Afgevaardigden na *Utrecht* wederkeerde, zonder, zo als hun last inhieldt, met den Prinſe geſproken te hebben. Zedert bezorgde LEDENBERG, dat aan eenige Hollandſche Afgevaardigden, te *Utrecht* gekoomen met voorſlagen, ſtrijdig tegen de inzigten van Prinſe MAURITS, bij 's Lands Staaten gehoor verleend wierdt. Om zijner Doorluchtigheid nog meer te wederſtreeven, van welke vermoed wierdt, dat dezelve een oogmerk hadt om Krijgsvolk na *Utrecht* te zenden, vaardigde hij bedienden af na *Nieuwerſluis* en elders, om de naderende Troepen op te houden, en 'er de Staaten oogenblikkelijk kennis van te doen toekoomen.

Ondanks alle deeze tegenkantingen, bereikte de Prins VAN ORANJE zijn oogmerk; de Waardgelders te *Utrecht* wierden afgedankt, en nevens anderen LEDENBERG van zijn Ampt verlaaten, 't welk hij meer dan dertig jaaren hadt bediend. Voorzienende wat hem boven 't hoofd hing, hadt hij getragt, zijne bedieninge op iemand zijner vrienden over te draagen; doch hier aan weigerde men de toeſtemming te geeven. De Heer LEDENBERG verliet toen de Stad, en begaf zich na *Gouda*. Tot zijn ongeluk keerde hij eerlang van daar te rug. Want, na alvoorens eenige weeken in zijn eigen huis in verzekering te zijn gehouden, wierdt hij, onder een ſterk geleide, na *'s Hage* overgevoerd,

voerd, en in een vertrek van het Hof opgeſloten. Dit geſchiedde op den zelfden dag, op welken men de Heeren VAN OLDENBARNEVELD, HOOGERBEETS en DE GROOT in verzekering hadt genomen. 't Leedt eenigen tijd, eer men hem ondervraagde, naa dat zulks alvoorens reeds te *Utrecht* was geſchied. Zommigen hebben aangetekend, dat men, niet naar genoegen geſlaagd zijnde in het bekoomen van antwoord, hem met den Pijnbank dreigde. De Fiskaal VAN LEEUWEN, door bewerking van LEDENBERG, voor acht jaaren afgezet, doch nu herſteld, zou, meent men, het ſcherp onderzoek voornaamelijk aangeraaden, en alzo tot 's Mans ontijdig einde aanleiding gegeeven hebben; hoewel anderen dit ſtellen op rekening van bewuſtheid van ſchuld en vreeze voor openbaare ſtraffe.

Hoe 't zij, naa dat de Fiskaalen VAN LEEUWEN en SYLLA, op den tweeëntwintigſten September des Jaars 1618, den Heer LEDENBERG, in zijne Gevangenis, ondervraagd hadden, begaf deeze, naa dat ze vertrokken waren, zich in een vuurig gebed. Naa hetzelve ſtelde hij in handen van zijnen Zoone, wien men hadt vergund hem gezelſchap te mogen houden, een open briefje, in de Franſche taale, welke deeze niet verſtondt. Hij belaſtte hem, hetzelve zorgvuldig te bewaaren; 'er nevens voegende, zich niet te moeten ontrusten, ingevalle hij in den nacht eenig gerugt hoorde, alzo hij, veelligt, den aandrang der natuure zou moeten voldoen. Ondertuſſchen wierdt 'er dien nacht niets vernomen. Doch in dien van den acht- en negenentwintigſten hoorde de jonge LEDENBERG zijnen Vader zulk een ongewoon geluit ſlaan, dat hij ijlings opreesd en om licht riep. Een treurig ſchouwſpel vertoonde zich aan zijn oog. De elendeling wentelde in zijn bloed en was alreeds overleeden. Met een Broodmes hadt hij zich zelven twee wonden in den Buik toegebragt, en daar naa den hals afgeſneeden. De inhoud van het Briefje, zijnen Zoone ter hand geſteld, liep in deezen zin: „ Ik weet dat men geneigd is, in „ mijn perſoon een voorbeeld te ſtellen, mij te verhooren „ tegen mijne beste vrienden, mij te pijnigen, daar naa mij „ te overtuigen van tegenſtrijdigheden en valſchheden, gelijk „ men ſpreekt, en vervolgens op punten en kleinigheden een „ ſchandvlekkend vonnis te bouwen: want zo moet men han-

„ delen, om de gevangenneeming en opſluiting te regtvaardi-
„ gen. Om dit alles te ontwijken, gaa ik tot God langs
„ eenen korter weg. Tegen den dooden valt het vonnis niet
„ van verbeurdverklaaringe van goederen. Gedaan 17 Sep-
„ tember 1618. O. S." Vergeefs verzogten de vrienden des ongelukkigen om het Lijk, aan de Algemeene Staaten. Doch Prins MAURITS was afweezig, en men konde niet beſluiten, buiten diens medeweeten en toeſtemming, het verzoek in te willigen. 't Liep aan tot den vijftienden Maij des volgenden Jaars 1619, eer het vonnis wierdt uitgeſproken. Het hieldt in, dat het Lijk, in de kist, op eene Horde na buiten geſleept, en aldaar aan eenen halven Galg zou gehangen worden. Tevens wierden alle zijne goederen verbeurd verklaard. Oogluikende gedoogde men, dat het Lijk heimelijk wierdt weggehaald, en voorts ter aarde beſteld in de Kapelle van het Huis te *Zuilen*, toebehoorende aan den Schoonzoon van den Heere LEDENBERG, den Heere VAN LOKHORST.

Zie BRANDT en WAGENAAR.

LEEFDALE, (CHRISTOFFEL VAN) bediende van den Graave VAN EGMOND, was een der eerſte Ondertekenaaren van het vermaarde Verbond der Edelen, in den Jaare 1565. Twee jaaren daar naa opende hij, nevens verſcheiden anderen, zijne beurs, tot voorſtand van de goede zaak der Vrijheid; althans verbondt hij zich ſchriftlijk, indien men ze mogt noodig hebben, tot het opbrengen van tweehonderd Karels Guldens.

Zie BOR en HOOFT.

LEEN. In de *Inleiding tot de Holtandſche Regtsgeleerdheid* van HUGO DE GROOT, vinden wij van dit woord, of liever van de zaak, daar door aangeduid, de volgende beſchrijving: „ Leen, of regt over Leengoed, is eene erfelijke en
„ onſplitsbaare voordeelige Beheering van eens anderen ontil-
„ baar goed, met onderlinge verbintenisſe van beſcherminge aan
„ de

„ de zijde des Leenheeren, en van manſchap of hulde en heir-
„ gewaaden aan de zijde des Leenmans." Van tweederlei aart zijn dusdanige bezittingen; men onderſcheidt ze in *regte* of *kwaade*, en in *goede* of *Onverſterflijke Leenen*. Bij erfenisſe gaan de eerſte over alleen op den oudſten Zoon en deszelfs manlijke naakoomelingen. De andere blijven in het Geſlagt, zo lang 'er iemand, 't zij van het vrouwlijk of manlijk oir, overig is. Gelijk eertijds door de Graaven, dus wierden naderhand de Leenen door de Staaten van Holland uitgegeeven. *Kwaade* worden tegenwoordig in *goede*, en deeze wederom in *allodiaale*, dat is, vrije en eigen Leengoederen veranderd. Volgens Beſluit van 's-Lands Staaten van den twaalfden Maart des Jaars 1722, kan deeze *Allodialiſatie* geſchieden, na voorafgaand onderzoek, tegen betaaling van het tiende deel der waarde. Al van ouds, en nog in den Jaare 1723, begrootte men het getal der Leenen, van de Graaflijkheid of de Provincie van Holland afhanklijk, op ruim zestienhonderd, zo niet op tweednizend. Niet allen leggen in het ſtraks genoemde Gewest, maar ook een goed aantal in *Gelderland* en *Utrecht*. Zints het gemelde jaar, evenwel, is het getal merkelijk verminderd, doordien veele *geallodialiſeerd*, of tot vrije eigene goederen zijn verklaard, op de gezegde wijze.

Leenhof. Het groot getal Leenen, het ſlegt beſtuur over dezelve, en de veelvuldige geſchillen, daar uit ontſtaande, gaven aanleiding, aan 's Lands Staaten, tot het verzoek aan Keizer karel den V, tot het beraamen van gepaste ſchikkingen, daar toe betrekkelijk. Dit bewoog den Vorst, in den Jaare 1519, tot het doen oprigten van een *Leenhof*. Het beſtondt uit twaalf Leden of Leenmannen: te weeten, zes Edelen, of andere der Vaderlandſche zaaken kundige mannen, en zes Regtsgeleerden. De verkiezing van dezelve ſtondt aan den Graave, of deszelfs Stedehouder. Het Berigtſchrift is gedagtekend den 20 Maart des Jaars 1519. Naderhand, vooral geduurende de Nederlandſche Beroerten, kwam dit Hof in verval. Veele geſchillen, tot hetzelve behoorende, wierden gebragt voor het Hof van Holland, en alzo menigmaalen, tot merkelijk nadeel der belang hebbenden, ſleepende gehouden.

Ruim honderdveertig jaaren naa de eerſte oprigting beſlooten 's Lands Staaten het *Leenhof* te herſtellen. In de maand Mai des Jaars 1660 ontving de Raadpenſionaris DE WITT den noodigen last om als Stadhouder der Leenen, nevens Preſident en Raaden van Holland, de geſchillen en verdere zaaken, de Leenen betreffende, af te doen, en alzo het aloude *Leenhof* uit te maaken. 's Jaars daar aan ſtelde men een Berigtſchrift op, bij 't welke de Stadhouder van de Leenen en de Preſident en Raaden van 't Hof van Holland in den tijd, mids allen Leenmannen zijnde, tot Leden van het Leenhof verklaard wierden. Hoewel dit Berigtſchrift nog heden in waarde wordt gehouden, het *Leenhof*, in deszelfs eerſte of hervormde gedaante, is niet meer in weezen, maar daar voor in de plaats geſteld, de

LEENKAMER van Holland, ook die der Registers genaamd. Eene meerdere uitgebreidheid, dan het genoemde Hof, heeft deeze ontvangen, als zijnde verſcheiden mindere Leenkamers daar mede vereenigd, met naame die van *Arkel*, *Voorne*, *Putten en Strijen*, *Altena* en *Egmond*. Den naam van *Register-Kamer van Holland* voert zij insgelijks, dewijl de Voorregten, Handvesten, Keuren en Giften aldaar bewaard worden. Een onwaardeerbaare ſchat van Papieren, 's Lands Geſchiedenisſen betreffende, is dienſvolgens hier voorhanden. De Leden der Leen- en Registerkamer zijn één Stadhouder en Registermeester der Leenen en drie Leenmannen; een van deeze is tevens Griffier. Tot haaren dienſte heeft de Kamer eenen Klerk en Kamerbewaarder.

Zie DE GROOT, *Inl. tot de Holl. Regtsgel.* BORT, *van 't Leenregt*; *Groot Plakaatboek*; *Reſol. van Conſid. ten tijde van* DE WITT, enz.

LEERDAM, (*Het Graafſchap*) in het gedeelte van Zuidholland, welk den naam van *Vijf-Heeren-Landen* draagt, ſtrekkende, langs den Diefdijk, tot aan *Everdingen*, heeft het Graaf-

ſchap

ſchap *Kuilenburg* ten Noord-Oosten, en de Landen van *Arkel* en *Vianen* ten Noord-Westen. De Heerlijkheid *Schoonderwoerd* en de Baronnij van *Akkoi* leggen in dit Graafſchap. Eertijds een gedeelte geweest zijnde van het aloude *Teiſterbant*, wierdt het daar van afgeſcheurd, en zedert de eigendom der Heeren VAN ARKEL. Meer dan vierhonderd jaaren bleef het in dit doorluchtig geſlagt. Door huwelijk kwam het aan den Huize VAN EGMOND, in den Jaare 1410. Door het huwelijk van Prinſe WILLEM DEN I met ANNA VAN EGMOND, ging het Graafſchap in het Huis VAN ORANJE over, waar in het tot heden toe gebleeven is. Men vindt 'er meest Weilanden, zeer geſchikt tot het aanfokken van paerden, waar in hier veel handels wordt gedreeven.

Zie VAN DER HOUVEN, *Handv. Kron.* ALTING, *Not. Germ. Infer.*

LEERDAM, (*De Stad*) in het ſtraks gemelde Graafſchap, aan de rivier de *Linge*, nabij de grenzen van Gelderland, legt met de Steedjes *Asperen* en *Heukelum* na genoeg in een gelijkzijdigen driehoek. Indien 'er, 't eenigen dage, een ſtroompje, de *Lee* of *Lea* geheeten, aan de regter zijde van den *Linge* geloopen hebbe, zo als de Heer ALTING gist, over welken vervolgens een *Dam* wierdt geſlagen, zou de Naamsafleiding daar van zeer natuurlijk volgen. FOP VAN ARKEL, van zijne Moeder een onmeetelijken ſchat van Goud en Zilver geërfd hebbende, zou, in 't laatst der Tiende of het begin der Elfde Eeuwe, *Leerdam* geſtigt hebben. Zedert van een Dorp in eene Stad veranderd, heeft de Plaats thans eene zeer regelmaatige gedaante, die van een langwerpig Vierkant. Meest alle de Straaten loopen lijnrecht, en worden van Dwarsſtraaten doorſneeden. *Leerdam* legt voorts binnen eene Graft, van eenen Muur omringd, in welken men, behalven drie Waterpoorten, de volgende vier Gang- en Rijpoorten telt: de Veenpoort, Schoonderwoertſchepoort, Hooftpoort en Steigerpoort. Van het Kaſteel, welk men 'er eertijds hadt, zijn ſlegts drie Wagttorens in weezen. Het getal der Huizen, veele van

welke een zindelijk aanzien hebben, wordt op ruim tweehonderddertig begroot. De *Kerk*, die door twee Predikanten wordt bediend, is een fraai Kruisgebouw, pronkende met een zwaaren vierkantigen Toren. In het Koor ontmoet men het Graf van den laatſten Heere VAN ARKEL. Boven den ingang van het *Stadhuis*, in den Jaare 1631 gebouwd of merkelijk vertimmerd, ziet men het Wapen van Prinſe FREDERIK HENRIK. Het *Jagthuis* van den Graave van *Leerdam*, een vrij aanzienlijk gebouw, dient den Drosſaard tot eene wooninge. Uit deezen, nevens den Rentmeester van 's Graaven Domeinen, den Schout, twee Burgemeesteren en zeven Schepenen, beſtaat de Regeering der Stad. Het ſtoelemaaken is aldaar het hoofdbeſtaan der Ingezeetenen. Wij merken hier nog aan, dat, nevens andere kleine Steden, *Leerdam* eertijds ter Vergaderinge van Holland wierdt beſchreeven. Redenen van Staat, of om kosten te beſpaaren, was vervolgens oorzaak, dat dit Voorregt allengskens is uitgeſleeten.

Zie KEMP, *Beſchr. van Gorinchem.*

LEERSUM, eene Heerlijkheid en Dorp, in het Overkwartier van het Sticht van *Utrecht*, ſtrekkende Noordwaarts over de Amersfoortſche bergen, tot aan de Grift bij *Woudenberg*, en Westwaarts tot aan *Doorn* en *Darthuizen*. *Zuilenſtein* wordt ook wel de Heerlijkheid genoemd, omdat zij daar mede vereenigd is, en door éénen Heer bezeeten wordt. Te gader bevatten ze honderdachtenzeventig Morgens Lands, en om en bij de zeventig Huizen. Het Dorp van dien naam legt tegen de Amersfoortſche bergen, ongeveer anderhalf uur gaans van *Wijk bij Duurſtede*. Om het toeneemend getal van inwooneren, heeft men, in laatere jaaren, de Kerk moeten vergrooten. De Toren is een oud gebouw. De Leeraar, welke hier zijne woonplaats heeft, en Lid is van de Klasſis van *Rhenen*, neemt ook den Dienst waar te *Darthuizen* en *Ginkel*.

LEEUW, (GABRIËL VAN DER) bij de uitlanders, onder welke hij eenigen tijd vertoefde, DE LIONE genaamd, was van geboorte uit *Dordrecht*; op den elfden November des Jaars 1643 kwam

hij

hij aldaar ter waereld. Zijn Vader, BASTIAAN GOVERTSZOON VAN DER LEEUW, muntte uit in het ſchilderen van beesten. De zelfde geest, die den Vader bezielde, insgelijks werkzaam in den Zoon, deedt den jongen GABRIËL al vroeg het penſeel opvatten. Zo groote en ſpoedige vorderingen maakte hij in de kunst, dat hij den ouden man wel haast voorbij liep. Om zijn kunstvermogen nog verder uit te breiden, dan zijne Geboorteſtad hem gelegenheid verſchafte, vertrok hij na *Amſterdam*. Hier tradt hij in den echt met eene Zuster des Kunstſchilders DAVID VAN DER PLAATS. Eenigen tijd naa zijne huwelijksverbintenis bekroop hem de lust om vreemde Landen te bezoeken. Veertien jaaren duurde zijne afweezigheid. De helft daar van vertoefde hij te *Napels*, en de overige jaaren te *Lion*, *Parijs*, aan 't Hof van *Spanje* en te *Rome*. Bij zijne wederkomst vertoonde hij doorſlaande blijken, wat zijne bedreevenheid betrof, dat zijne uitlandigheid niet vrugtloos geweest was. Doch, vermids, zijns bedunkens, zijne kunst in het Vaderland eene ſobere belooning vondt, wierdt hij, andermaal, te raade, zich buitenslands, met naame na *Rome* en *Napels*, te begeeven. Zijne oude Moeder leefde nog te *Dordrecht*. Van deeze, vóór zijn vertrek, affcheid willende neemen, begaf hij zich derwaarts. Onverwagt wierdt hij aldaar ziek, en overleedt'er, op den derden Julij des Jaars 1688. VAN DER LEEUW was welgemaakt, van een inneemend voorkoomen, en wist zich bij eenen iegelijk aangenaam te maaken. GABRIËL hadt een jonger broeder, PIETER genaamd, insgelijks geen ongevallig Schilder.

Zie HOUBRAKEN.

LEEUWARDEN, de Hoofdſtad van Friesland, in eene aangenaame landſtreeke gelegen, bijkans ten halven wege tusſchen de Steden *Dokkum* en *Franeker*. Nog onzekerder dan de tijd der ſtigtinge, is de oorſprong der benaaminge Met de gisſingen omtrent het laatſte zullen wij ons niet ophouden, doch, op het gezag van des kundigen, den tijd der bouwinge bepaalen op of omtrent het Jaar 1190. Gelijk het gemeenlijk gaat, hadt ook deeze Stad, in den aanvang, kleine uitgebreidheid. Merkelijk

ken aanwas bekwam deeze, aan de Westzijde, zints het Dorp *Oldehove*, met deszelfs Parochiekerk, binnen de Vesten wierdt getrokken. Dit viel voor in den Jaare 1432. Nog verder wierden haare grenzen uitgezet, aan den Oostkant, door het binnen trekken van het Dorp *Hoek*, hebbende insgelijks eene Parochiekerk; gelijk men insgelijks, aan de Zuidzijde, eene vergrooting maakte, door het bouwen van de zo genaamde *Nije of Nieuwe Stad*. Te gelijk met de gemelde uitleggingen trok men binnen den Muur, van welken alles omgeeven wierdt, verſcheiden Adelijke huizen, zommige van welke nog geheel, of gedeeltelijk in weezen zijn. Met de Hiſtorie der Stad zullen wij ons niet bezig houden; zij is met die van 't geheele Gewest zeer nauw verbonden, en kan elders worden naagezien.

Leeuwarden, wiens omtrek op ruim achthonderd Konings Roeden wordt begroot, wordt, nevens eene breede en diepe Graft, van een aarden Wal omringd. Behalven vijf Water- telt men 'er vier Landpoorten: de *Vrouwenpoort*, *Wirdummerpoort*, *Tuinſter* of *Vlieſterpoort* en *Hoekſterpoort*. Het getal der inwooneren wordt veelal op veertienduizend begroot. Verſcheiden zeer aanzienlijke Gebouwen ontmoet men in deeze Stad. Van eenige derzelven, zo Waereldlijke als Geestlijke, zullen wij hier eenig verſlag doen. In de eerſte plaats koomt in opmerking het *Landſchapshuis*, zijnde de Vergaderplaats der Edel Mogende Heeren Staaten van Friesland. Het ſtaat in het Oostlijk gedeelte der Stad. Binnen dit gebouw, 't welk van buiten een deftig aanzien heeft, ontmoet men eenen reeks van Vertrekken, naar gelange van het gewigt en de menigte der zaaken, die aldaar verhandeld worden. De onderſcheidene kwartieren van het Gewest hebben 'er hunne Kamers, in welke de Afgevaardigden, ter gelegenheid van een algemeenen Landdag, bij een koomen. Ook is 'er eene Vergaderplaats voor de Edel Mogende Heeren Gecommitteerde Staaten in het Mindergetal. Het *Kollegie*, zijnde de plaats, alwaar de Edel Mogende Heeren Gedeputeerde Staaten bij een vergaderen, is een breed gebouw, nog laatst in den Jaare 1784 en vervolgens, naar den hedendaagſchen ſmaak, merkelijk vertimmerd. De Edel Mogende Heeren Rekenmeesters koomen hier insgelijks bij een. De *Kanſellarij*, niet verre van het Landſchapshuis, is de Vergaderplaats

plaats der Edel Mogende Heeren Raaden van den Hove van Friesland. Het is een zeer aanzienlijk, hoewel oudmodisch gebouw, voltooid in den Jaare 1571. De voorgevel is van rooden ſteen, doormengd met ongemeene ſieraaden van gehouwen hardſteen. Voorheen las men boven den Ingang een Latijnsch Opſchrift; doch vermids het Gewest, kort na de ſtigting, van de Spaanſche heerſchappij verlost wierdt, heeft men het weggenomen, naardien men deszelfs inhoud onbeſtaanbaar oordeelde met 's Lands duurgekogte Vrijheid. Alleenlijk leest men in het Vak den tijd der volbouwinge, aldus: Redempt. Incarnati Anno CIↃ IↃ LXXI. VII. ID. NOVEMB. Voorts ontmoet men in dit gebouw de noodige vertrekken, zo voor de Heeren Raaden, als voor derzelver Ministers: onder andere ook eene fraaie, ſierlijk betimmerde en groote Boekkamer, voorzien van een uitgeleezenen voorraad van voornaame en kostbaare Werken. Het *Stadhouderlijk Hof*, alwaar de Heer Erfſtadhouder, te *Leeuwarden*, zijn verblijf houdt, is insgelijks een fraai Gebouw, inzonderheid van binnen, zijnde voorzien van de noodige Vertrekken, om het aanzienlijk Geſlagt met deszelfs luisterrijk gevolg een genoegelijk verblijf te bezorgen. Het ſtaat genoegzaam in 't midden der Stad. Van buiten vertoont zich het Hof als beſtaande uit drie gebouwen, het middenſte van welke eenigzins na binnen wijkt. Het *Oude Hof*, in 't welk de Moeder des voorgaanden Stadhouders haare dagen heeft geëindigd, is, zedert derzelver overlijden, verkogt, en wordt thans van twee huisgezinnen bewoond. Van meer aanziens, dan op veele andere plaatzen, is hier de *Hoofdwagt* der Krijgsbezettinge; zij ſtaat tegenover het Stadhouderlijk Hof. Voor dezelve leggen, onder andere, twee Stukken Geſchut Drieponders, bij Uitersten Wille aan de Provincie geſchonken door Jr. HANS WILLEM, *Baron van Aijlva*, Generaal der Infanterie, en Gouverneur van *Maaſtricht*. Zij pronken met een Opſchrift, aanwijzende, hoe dezelve, tot loon en lof van betoonde Dapperheid, aan den voormaaligen Hoogedelen Eigenaar ten geſchenke gegeeven wierden door LODEWYK DEN XV, *Koning van Frankrijk*. Onmiddelijk van agteren aan de Hoofdwagt verbonden ſtaat het *Stadhuis*, een geſtigt der tegenwoordige Eeuwe. Op

den

den ouderdom van ruim drie jaaren, leide wijlen zijne Hoogheid Prins WILLEM DE IV daar van den eerſten ſteen, op den eerſten April des Jaars 1715. Het tamelijk ruime gebouw wierdt, in den Jaare 1760, aan de agterzijde merkelijk vergroot, door den aanbouw van eene geheel nieuwe Raadzaal of Vroedſchapskamer. In naame van den tegenwoordigen Heere Erfſtadhouder, leide, op den twaalfden Augustus des gemelden jaars, Jr. r. b. BARON VAN HAMBROICK daar van den eerſten ſteen. Als zeldzaamheden van den ouden tijd bewaart en vertoont men in het Stadhuis het zwaard van den zo genaamden GROOTEN PIER, weleer Admiraal van Friesland; als mede de Zwaarden, met welke twee Frieſche Edellieden, GERBRAND BOKHAMA en JEMMA HEER JUWSMA, in November des Jaars 1512, voor het Blokhuis, openlijk onthaisd wierden. Onder de openbaare Waereldlijke Gebouwen verdient ook genoemd te worden het zo genoemde *Gedemoliëerde Blokhuis*. Het ontleent dien naam van het oorſpronlijk oogmerk zijner ſtichtinge. Het oude gebouw, in den Jaare 1499 ondernomen, en naderhand, in den Jaare 1571, door KASPAR ROBLES, *Heer van Billy*, Stadhouder van 't Gewest, merkelijk verſterkt, was uitgebreider, dan het zich thans vertoont. Volgens GABBEMA lag het in eene Graft van tweehonderdtachtig Roeden omtreks. Ook hieldt de Stadhouder der Provincie binnen hetzelve zijn verblijf, met eene talrijke bezetting van Krijgsvolk. Het diende aldus tot een Kaſteel, ter beveiliginge der Stad tegen aanvallen van buiten. Naa dat de Stad de zijde van Prinſe WILLEM DEN I hadt gekoozen, hadt men een ſchalk oog op den Stadhouder LALAIN, om zijn vertoonen van blijken van Spaansgezindheid. Dit belemmerde de Stedelingen. Om van zijne overheerſching verlost te worden, wierdt men te raade, door een behendigen Krijgslist, hem van het Blokhuis te verjaagen. In den nacht tusſchen den laatſten van Januarij en den eerſten van Februarij des Jaars 1579, verzamelden zich drie Vaandelen Staatſche Soldaaten nevens de Stads Schutterij, onder het bevel van den Burgemeester ÆSGE LAMMERTSZ, om gezamentlijk het Blokhuis aan te tasten. Om de bezettelingen van het bieden van weerſtand af te ſchrikken, deeden ze zich verzellen, onder andere, van de Vrouwen en Kinderen van de zul-

nevens den Toren, eene nieuwe Kerk te ſtigten, doch dit, om de gemelde verzakking, geſtaakt hebben. Nog heden wordt de uitgebreidheid der aloude Kerke aangeweezen, door eene rij boomen, op de grondſlagen daar van gebouwd. Verſcheiden Graſſteenen dienen ten bewijze, dat 'er de Lijken van aanzienlijke familiën begraaven leggen. Behalven de boven gemelden, heeft men te *Leeuwarden* eene *Waalſche Kerk*; zij ſtaat in de Kerkſtraat, niet verre van de *Jakobijner Kerk*, en wordt door éénen Leeraar bediend. Voorts hebben 'er de *Lutherſchen* en *Doopsgezinden* hunne bijzondere Vergaderplaatzen, beiden nieuwe gebouwen, en zeer zindelijk betimmerd. Van wegen 't aanzienlijk aantal Roomschgezinden, hebben deeze vijf Kerken; eene zesde dient ten gebruike der Janſenisten, de eenige in de Provincie. Onder de Kerkelijke Gebouwen is de *Joodſche* Sijnagoge het laatſte, welk wij nog noemen. Ter opvoedinge of verzorginge van Weezen en behoeftigen, ontmoet men te *Leeuwarden* een *Diakonie-Armenhuis*, *Stads Weeshuis*, *St. Anthony Gasthuis*, en drie Hofjes. Het *Marcelis Gasthuis*, ſtaande aan de Buitengraft der Stad, behoort aan de Doopsgezinde Gemeente. Het wierdt geſtigt in den Jaare 1658, en in den Jare 1766 fraai herbouwd.

Om thans te zwijgen van het vertier, welk het verblijf der Hooge Regeeringe, en verſcheiden Amptenaaren, daar aan behoorende, binnen *Leeuwarden* veroorzaakt, is het eene bloeiende Stad, van wegen haare ligging midden in het Land, welke de bewooners der omleggende ſtreeken derwaarts lokt, deels om 'er de voortbrengzels van den Land- en Akkerbouw te ſlijten, deels om 'er zich te voorzien van lijfsbehoeften en andere noodwendigheden. De Regeering der Stad beſtaat uit vier Burgemeesteren, zes Schepenen, twee Bouwmeesters en veertig Vroedſchappen.

Zie *Tegenw. Staat van Friesland.*

LEEUWARDERADEEL, in rang de eerſte Grietenij in Friesland, in het Kwartier van *Oostergoo*. Zij ontleent haaren naam van de Stad *Leeuwarden*, omdat deeze genoegzaam in haar midden legt. Behalven zeer vrugtbaare Wei- en Bouwlanden, ontmoet men, in dit gedeelte van 't Gewest, veertien Dorpen; eenige van welke tamelijk volkrijk zijn.

LEEUWEN, (*Het Huis te*) weleer een oudadelijk geſtigt, in Rhijnland, onder de Heerlijkheid *Alphen*. Het was reeds bekend in den Jaare 1450, als wanneer WILLEM VAN LEEUWEN, GERRITSZOON, hetzelve, uit zijne eigen goederen, opdroeg aan het Geſlagt der WASSENAAREN; van welke, als Pluimgraaven, hij het wederom als een Onſterflijk Leen ontving, met zeven Morgens Lands en twee paaren Zwanen met derzelver jongen, te houden in den Rhijn. Daarenboven moest hij verheergewaaden, tuſſchen *Zwammerdam* en *Leiden*, met een rooden Sperwer en een Stoop wijs. Een zwaare brand leide, in den Jaare 1619, het Huis in de aſſche; uit welke het, egter, nog in dat zelfde jaar verrees.

Zie VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* en PLEMPER, *Beſchrijv. van Leiden.*

LEEUWEN, (SIMON VAN) de kundige onderzoeker der Nederlandſche Oudheden, zo dikmaals reeds door ons aangehaald, wierdt gebooren te *Leiden*, in den Jaare 1626. Naa eene vlijtige beoeffening der Vaderlandſche Regten, die hem den trap van het Meesterſchap deedt beklimmen, wierdt hij Veertig in den Raad zijner Geboorteſtad. In 't einde zijns leevens bekwam hij den post van Onder-Griffier van den Hoogen Raad, in *'s Hage*, en eindigde aldaar zijne dagen, in het zesenvijftigſte jaar zijns ouderdoms. Een man van on-

onvermoeide werkzaamheid en uitgebreide kennisse was de Heer VAN LEEUWEN. Zijne regtsgeleerde oefeningen bragten hem op den weg ter naaspooringe der aloude Regtsgeleerdheid. De vrugt hier van was, eene Verzameling van oude Schrijvers, aanwijzing doende van den oorsprong en voortgang van het Romeinsche Regt. Zedert gaf hij zich voornamelijk over aan het onderzoek der Vaderlandsche Oudheden. De vrugten van deezen Letterarbeid waren, zijn *Batavia Illustrata*, of Opgehelderd Batavia; Roomsch-Hollandsch Regt, behelzende een onderzoek, in hoe verre de Hollandsche Regten, in bijzondere gevallen, met het Romeinsche Regt overeenkoomen; Keuren en Ordonnantien van Rhijnland, nevens de wijze van pleiten, aldaar gebruikelijk. Ter gelegenheid der uitgave van eenen Platten Grond van *Leiden*, deedt men aan hem het verzoek, om eene korte Beschrijving der Stad daar nevens te voegen. Onder de hand dijde dezelve uit tot een geheel Boek. Ten tijde van zijn overlijden, hadt de Heer VAN LEEUWEN onder handen zijn groot Werk over den Oorsprong, Voortgang Zeden, Staat en Godsdienst van 't aloud Batavia; als mede van den Adel en de Regeering van Holland. 's Mans arbeid over deeze gewigtige onderwerpen is zedert door den druk in 't licht gekoomen.

Zie SUIKER.

LEEUWENHORST, eene geweezene Abtdij, dus genaamd, weleer gelegen tusschen *Noordwijk* en *Noordwijkerhout*, omtrent duizend schreden van het eerstgenoemde Dorp. Vóór den tijd der Nederlandsche Beroerten, in de Zestiende Eeuw, in welke zij verwoest wierdt, diende het gebouw ter inwooninge voor Adelijke Nonnen. Deeze volgden den Regel der Cisterciensser Orde, welke den naam van *Juffers* niet gedoogende, haar slegts *Zusters* deedt noemen. Naa dat de Spanjaarden de Nederlanden ontruimd hadden, wierden de goederen, tot de Abtdij behoorende, verbeurd verklaard ten behoeve van het Lichaam der Edelen. VAN LEEUWEN was van gevoelen, dat de inkomsten deezer goederen, zedert de verbeurdverklaaring,

gebezigd wierden ter onderſteuninge van behoeftige Edellieden. Van het aloude gebouw is thans niets meer in weezen, dan twee vervallene Voorpoorten; de eene daar van ſtaat aan den kant van den Noordwijkerhouter Weg, de andere ſtrekt na eene Laan, uitkoomende aan de Leidſche Vaart. Het Huis, welk nog den naam van *Abtdy van Leeuwenhorst* draagt, wierdt in zijne tegenwoordige gedaante gebragt door den Raadpenſionaris GASPAR FAGEL. De tweede Heer van het Lid der Ridderſchap, welke den post bekleedt van Raad en Rentmeester Generaal der goederen, tot deeze Abtdij behoord hebbende, heeft het regt om in dit Huis te mogen woonen.

LEICESTER; (ROBERT DUDLY, *Graaf van*) zie DUDLY, (ROBERT)

LEIDEN, eene Stad in Holland, om verſcheiden zeer dugtige redenen, eener omſtandige beſchrijvinge overwaardig. Wij zullen ons wel wagten voor het doen eener keuze, tuſschen de verſchillende afleidingen van den naam deezer Stad. Eenige van dezelve zijn klaarblijkelijk beuzelagtig, andere gedwongen en verre gezogt. Met het opnoemen van dezelve zouden wij veel papiers kunnen bekladden, zonder den Leezeren weezenlijke onderrigting mede te deelen. 't Geen wij als zeker kunnen melden, is de *Oudheid* deezer Stad; hoewel deeze, misſchien, overdreeven wordt, wanneer men haar onderſtelt, reeds in den jaare zeventig, na de Geboorte van CHRISTUS, bekend geweest te zijn. Men vindt 'er, die aan *Leiden* eene hoogere Oudheid dan aan *Dordrecht* en *Haarlem* toeſchrijven, hoewel deeze ouder Brieven hebben. ORLERS, die van dit gevoelen was, geeft van dit gemis deeze reden: „ Dat ons (ſchrijft hij) „ diergelijke (oude Brieven) ontbreeken, ſpruit daar uit, dat „ dezelve mogelijk door het nederſtorten van den Toren der „ Pieters-Kerk op den 1 Maart des Jaars 1512 verplettert of „ weggeraakt zijn: vermits in of onder dien Toren een vertrek „ was, daar de Oude Handvesten en Papieren bewaart wier„ den." Indien, evenwel, het *Lougedeinen*, bij PTOLOMEUS, in het Reisboek van ANTONYN, en het *Lugdunum*, in de Reiskaart van PEUTINGER vermeld, ons *Leiden* geweest zij, zo als

zoo-

zommigen vaststellen, moet het reeds omtrent het midden der Tweede Eeuwe een aanweezen gehad hebben. Naastdenkelijk zal het stigten van eenen Burgt, ter afweeringe van de invallen der woeste volken, den eersten grondslag der Stad geleid hebben. Rondom deezen verzamelden zich Vischers en Landlieden, om onder schut en scherm der Burggraaven een veilig verblijf te hebben. Al vóór het Jaar 800 was de Stad in drie Wijken verdeeld: die van het *Tolhuis*, den *Herberg* en het *Bouwhuis*. Het *Tolhuis* stondt in de Breêstraat, ter plaatze alwaar nu de Blaauwe steen legt; de *Herberg*, daar *de Helm* uithing, stondt aan de zijde van het Stadshuis, alwaar nu de Vierschaar van Rhijnland is; het *Bouwhuis* vondt men in het afgaan van den Vischbrug, alwaar de Marsmanssteeg zijn begin neemt. De Blaauwe Steen, boven vermeld, legt in 't midden der Breêstraat, tusschen de Marsmans- en de St. Pieterskerksteeg. Meer dan één Voorregt was, van ouds, aan deezen Steen verknogt. Niet alleen wierden de misdadigers op denzelven ten dood gebragt, maar ook geen Burger mogt ontpoorterd of om schulden bekommerd worden, zonder dat alvoorens, op dien Steen, driemaalen ware uitgeroepen, of iemand voor zijnen persoon of schulden borg wilde staan.

Zo veel men kan naagaan, besloeg *Leiden*, in de straks gemelde verdeeling, in zijnen omvang negenentwintig en eene halve Rhijnlandsche Morgens. Om den toeloop van Vreemdelingen, en den aanwas van den Lakenhandel, binnen *Leiden*, wierdt men genoodzaakt, van tijd tot tijd, de Stad uit te leggen. Van zes voornaame vergrootingen vindt men gewag gemaakt, die den omtrek der Stad, binnen haare muuren, gebragt hebben tot eene uitgebreidheid van ruim tweehonderd drieëntwintig Rhijnlandsche Morgens, op welke thans staan dertienduizend Huizen.

Rijklijk hadt *Leiden* zijn aandeel in de beroerten der Nederlanden, zo ten tijde der Graaven als naderhand. Doch 't geen deeze Stad inzonderheid een beroemden naam in 's Lands Geschiedenissen heeft doen verwerven, is haar merkwaardig Beleg door de Spanjaards, en daar op gevolgd Ontzet, in den Jaare 1574. De gedenkwaardigheid des voorvals noopt ons, een hoofdzaaklijk verslag daar van hier te herhaalen.

FRANCISCUS BALDEZ, Spaanſche Bevelhebber, hadt, in 't laatſt van October des Jaars 1573, het beleg om de Stad geſlagen, doch in Maart des volgenden jaars, geenen kans ziende om in zijnen toeleg te ſlaagen, hetzelve wederom opgebroken. Doch hij keerde eerlang te rug, om het Beleg te hervatten, op den zesentwintigſten Maij des zelfden Jaars 1574. Naa het ongelukkig ſneuvelen van Meester ANDRIES ALLARTSZOON, in eenen uitval tegen de Spanjaards, aanvaardde het Krijgsbevel binnen de Stad Jonkheer JOAN VAN DER DOES, *Heer van Noordwijk*. Zo ijverig werkte de vijand van buiten, dat hij eerlang tweeëenzestig Schanzen, klein en groot, in gereedheid hadt. Om de belegerden, door het doen van ſchoone beloften, tot overgave te beweegen, zondt men, van buiten, brief op brief in de Stad; die alleen beantwoord wierden met een ſtukje wit papier, zo 't ſcheen, doch waar op men, bij nader onderzoek, met ſlaauwe inkt geſchreeven, deezen dichtregel las:

Fistula dulce canit, volucrem dum decipit auceps.

Door HOOFT vertaald:

„ De Vooghlaar, op bedriegen uit
„ Den Voghel lokt met zoete fluit."

Ten deezen tijde zogten eenige uitgereiſde Leidſche Burgers, wien de hertred, door 't ſchielijk beleg, was afgeſneeden, derdig Schuiten met Koorn na de Stad te voeren. Doch de wegwijzer, vooruit gezonden, om zekere Kade door te ſteeken, naa 't werk verrigt te hebben, leide zich bij 't gat tot ſlaapen neder, en was oorzaak dat de lijſtogt gedeeltelijk in 's vijands handen viel; wien men, evenwel, kort daar naa, eenigen voorraad afhandig maakte. Om het overloopen tot de Spanjaards, waar toe zommigen, nu en dan, de lust bekroop, te keer te gaan, oeffende men de ſtraffe der Vierendeelinge aan eenen dier onverlaaten, en hong de ſtukken aan de Poorten der Stad. Een maand ſlegts hadt het Beleg geduurd, toen reeds de mondkost ſchraal omkwam. Naa het eerſte beleg hadt men verzuimd, daar tegen te voorzien. Tot honderd en tien Lasten Koorn telde

de men veertienduizend eeters. Elk hunner wierdt op een half, doch de waakers op een geheel pond brood geſteld. Men muntte nu ook papieren geld, van achtentwintig en veertien ſtuivers; aan de eene zijde las men: HÆC LIBERTATIS ERGO; *Dit om der Vrijheid wille*; aan de andere zijde: URBEM LEIDAM SERVET DEUS; *God behoede de Stad Leiden.* Eene aanſtootelijke waarheid is 't, voor den naazaat, dat zommige Predikanten, de Leidſche Regeering, om het eerſte Opſchrift, voor Vrijgeesten ſcheidende, niet LIBERTATIS, maar RELIGIONIS ERGO, dat is, *om des Godsdiensts wille*, wilden geſteld hebben. Het uitlooven van eene ſomme gelds, voor 't hoofd van elken Spanjaerd, dat binnen de Stad gebragt wierdt, gepaard met de toeneemende woede der bezetteligen, deedt de woede tot uitvallen dermaate toeneemen, dat men het, bij openbaaren klokſlag, moest verbieden. Gebrek aan toevoer en dagelijkſche vermindering deedt het den benaauwde Stedelingen zeer bang worden. Dit den Staaten en den Prinſe van ORANJE aangeſchreeven, bewoog hen, daar alle ander middel was afgeſneeden, ter bevorderinge van het Ontzet, dijken en dammen door te ſteeken, en het Land bevaarbaar te maaken. In 't begin van Augustus maakte men hier mede eenen aanvang, en ontboodt den Admiraal LODEWYK VAN BOYZOT uit Zeeland, om met zijne Vloot te naderen. Brood- en ander gebrek maakte nu wenſchelijk, 't geen anders voor éénen ramp wordt gehouden, de overſtrooming der vrugtbaare Weilanden. De maand was nog niet ten einde, of men hadt 'er geen brood of zuivel meer. Van de driehonderd vijfentachtig Runderen en zesenzeventig Paerden, welke in September geſlagt wierden, ontving elk eeter een half pond 's daags. Om den honger te ſtillen, ſloegen eenigen daarenboven de Huiden te lijve. Om den neergeſlagen moed der Burgerije op te beuren, en den vijand van buiten, door ſchijn van vreugde, te misleiden, deedt Burgemeester PIETER ADRIAANSZOON VAN DER WERF, de ſtandvastigſte en moedigſte in de Wethouderſchap, een ſtaatelijken optogt door de Stad, verzeld van Stads Muzikanten, en aan vier oorden van dezelve de Schalmeijen ſteeken. Dit niettegenſtaande beſpeurde men, ginds en elders, een morrend klagen, 't welk gevoed wierdt door Brieven van

buiten, waar in men beweerde, de onmogelijkheid van het zo hoog wasſen des waters, dat de Vloot over 't Land zou kunnen naderen. Tot den honger ſloeg de Peſt, die te gader, binnen weinige weeken, zesduizend menſchen ten grave ſleepten. Een aantal Burgers, aan Burgemeester VAN DER WERF, met bitze woorden, hunnen nood klaagende, ontvongen dit moedig beſcheid: „ Ik, lieve Medeburgers, heb eenen Eed „ gedaan, en vertrouw den veeleener van alle goede gaaven „ toe, dat hij mij in ſtandvastigheid geſterkt zal houden, om „ denzelven waardiglijk te betragten. Ik weet dat mij eens „ te ſterven ſtaat, en geen keur daar van, als 't zo weezen „ moet, of gij 't mij, of de vijand doe. Dus, zo gij met „ mijn dood beholpen zijt, ſlaat hand aan dit lichaam; ſnijdt „ het aan ſtukken, en deelt ze om, zo wijd als 't ſtrekken „ mag: ik ben des getroost." Met ſchaamte droopen, op die moedige en godvrugtige taale, de klaagers af, en ſchepten, ter verdediginge der Stad, daar uit nieuwen moed; die voorts geſterkt wierdt door de zwakke kunne, welke, ſchennis haarer eere van de Spaanſche wulpsheid vreezende, haare bedgenooten of bloedverwanten, tot weeringe van dit kwaad, eene koene driestheid inblaasde. Zo hoog klom, bij veelen, de onverzaagdheid, dat zij van zich lieten gaan, indien 't 'er toe kwam, liever den ſlinker arm te zullen opeeten, om met den regter te vegten, ja de Stad in koolen te leggen, dan zich aan den Spaanſchen dwingeland over te geeven. Eenige hoope ſchepte men, in deezen benarden toeſtand, uit het opſteeken van den Noordwesten wind, op den achttienden September; hij deedt het water zo hoog klimmen, dat BOYZOT, met zijne Vloot, tot de Noord-A naderde: verder konde hij 't niet brengen, omdat het water thans ophieldt met rijzen. Duiven, hebbende briefjes aan haare pooten, dienden thans tot Boden, na en uit het Staatſche Leger, ter overbrenginge van wederzijdſche tijdingen. Onder dit alles klom de nood der Stad tot eene moedbeneemende hoogte. Meenig een hadt in zeven weeken geen brood geproefd. Lieden van aanzien aten nu zo gretig het Paerden- als voormaals Kalfs- of Schaapenvleesch. Juffers deeden haare Schoothondtjes ſlagten en opdisſchen. Rekels en Katten waren Wildbraad bij den gemee-

meenen Man. Zommigen beholpen zich met gekapte Huiden, of Wortelen in Karnemelk gebrokt; anderen raapten vellen van drooge ſchollen uit den drek, en knabbelden 'er aan. Schamele Vrouwen, hurkende op de Mesthoopen, zogten na beenderen, daar nog eenig voedzel aan ſcheen. Toen men nog vleesch hadt, vervoegden zich de Jongens ter plaatze alwaar het wierdt uitgedeeld, om op te paſſen, of 'er een ſtukje viel, en ſloegen 't rauw na binnen. Geronnen bloed ſchepte men uit ſlinkgooten, en ſlorpte het op. Gelijk behoeſte list zoekt, nam men de proef van anders verworpen groen. Wijngaartsloof, met zout en ſtijfzel gemengd, diende tot geen onſmaaklijk geregt. Bladeren van Peereboomen wierden op onderſcheidene wijzen opgedischt. De Kraamvrouwen moesten zich met een vierendeel van een Tweebak 's daags behelpen. Zwangere Vrouwen ſlonken van gebrek, en de vrugt verteerde haar bijkans in 't Lichaam. Zuigelingen gaven somtijds den geest, onder het trekken aan de ledige borsten. Bij wijlen vondt men 't kind in Moeders armen, te gader dood leggen. Een pond Boter, als 't te bekoomen was, golde wijſtien, en pint Melk vier, een Ei twee, een Wortel één, een Peer of Appel anderhalven ſtuiver. Voor een zak Tarwe boodt men honderd guldens. Tot de verſlindinge van menſchen, uit zulk een gebrek ontſtaan, ſloeg die der Pest. Van wegen het knikken der knieën, onder de uitgemergelde lichaamen, hadden de leevenden nauwlijks kragts genoeg, om de dooden ten grave te draagen. Bij de thuiskomst van de wagt, vonden somtijds de Burgers hunne waardſte panden dood ter aarde leggen. Het waaken viel den uitgemergelde Burgeren ten uiterſten bezwaarlijk. De Posten, op welke men 'er tien plagt te zetten, wierden nu door vijf, vier en drie bewaakt. Hoewel zijner trouwe bewust, moest een der Burgemeesteren den hoon verduuren, dat, in zekeren nacht, eenige Burgers eenen geſtorvenen voor zijne deur nederleiden, om hem ſtilzwijgende te verwijten, dat hij 'er de oorzaak van was, en raad hadt te ſchaffen. In deezen uiterſten nood, toen de vijand den benaauwde Leidenaaren toeduwde: *Eerder zou men de Starren met de hand bereiken, dan de Stad uit de hunne breeken*, en terwijl men, dag aan dag, in plegtige

tige Bedeſtonden, den hemel om redding aanriep, ſtak 'er, op den eerſten October, met ſpringvloed, een ſtorm uit het Noordwest op, die het water het Land in joeg; en voorts acht ſtreeken Zuidwaarts ſchietende, den Vlootelingen, in ſtede van negen, welke ze dus lang gepeild hadden, achtentwintig duimen waters toedreef. Deeze gelegenheid nam men te baate, om den Kerkweg te naderen, dien de vijand vast bezet hieldt. Doch het waſſend water hadt deezen, van ſchrik bevangen, van daar doen vlugten. Zo deedt hij ook uit den Schans te Lammen, welken de Admiraal BOYZOT van zins was, te doen beſchieten. Zijne vlugt wierdt aangezet, door het inſtorten, in den nacht tusſchen den tweeden en derden October, van een gedeelte van den Leidſchen Wal, ter lengte van zesentwintig Roeden. Het gedruis daar van, bij den Spanjaard opgenomen voor eenen uitval der Stedelingen, deedt hem zijnen aftogt verhaasten. Hoe zeer in ſtilte geſchied, was, egter, de hertred opgemerkt door een Knaapje, 't welk, ſtaande op den Wal, het uittrekken en niet wederkeeren van brandende Lonten uit den Schans hebbende opgemerkt, 's vijands aftogt daar uit afleidde. Om een loon van zes guldens, ſloeg hij, met het aanbreeken van den dag, op weg, om de waarheid te onderzoeken. Het wuiven met den hoed was het zein van de juistheid zijner redekavelinge. Zekerheids halve zondt men hem eenen Man naa; die, met een ſpringpols der Vloote genaderd zijnde, den bezettelingen allen twijfel benam. Nu ſpoedde zich de Vloot na de Stad, en kwam 'er, op Zondag morgen, den derden van October, ten acht uure binnen. Onuitſpreekelijk was aldaar de blijdſchap. Graften, Straaten en Steegen weergalmden van 't vreugdegeſchal: *Leiden is ontzet! Gode lof in der Eeuwigheid!* Bij troepen ſtreefde de uitgehongerde Gemeente na den Vlietbrug, de plaats, alwaar de Voorraadſchepen door de Veste ſchooten. Brood, haring, kaas en andere ſpijzen, door het Bootsvolk onder den hoop geworpen, wierden greetig opgevangen, te lijve geſlagen, of huiswaarts gedraagen. Om 't eerst aan de beurt te zijn, in het ontvangen, ſprongen 'er veelen in 't water, om na de Schepen te zwemmen. Door gulzigheid in het na binnen ſlaan, verſtikten 'er in de ſpijze, of overlaadden daar mede de Maage. Weshalven de Regeering genoodzaakt was,

op

op het bergen en uitdeelen der eetwaaren orde te ſchaffen. Kort naa hunne aankomst traden de Bevelhebbers der Vloot aan land, en, gevolgd van Regenten en Burgers, namen gang na de Kerk, om den Almagtigen te danken voor de toegebragte uitreddinge. „ Daar (ſchrijft HOOFT) ſmolten de gemoeden „ in hun' eighe vuurigheit, en was de beweeghnis zoo wel„ digh, dat de harten van vrolijkheit, de ooghen van traanen „ ooverliepen, en de ſleur van den zang der pſalmen deeden „ haſperen." Der optekeninge niet onwaardig is het, dat eenige Leidenaars, het huis, waar in de Spaanſche Veldheer BALDEZ, te *Leiderdorp*, zijnen intrek gehad hadt, naa deszelfs vertrek doorzoekende, aldaar eene tekening van de Stad en 't Beleg van *Leiden* vonden, en met zijne eigen hand, in kwaad Latijn, daar onder geſchreeven, kort vóór zijnen aftogt: *Vale Civitas, valete Caſtelli parvi; qui relicti eſtis propter aquam, et non propter vim inimicorum:* Dat is; *Vaar wel Stad, vaart wel kleine Kaſteelen; die verlaaten zijs om het water, en niet om het geweld der vijanden.* Straks naa het vertrek der Spanjaarden, nam de Vroedſchap het beſluit, tot het jaarlijksch vieren van het merkwaardig Ontzet, door het houden van een plegtigen Gedenkdag. Om een blijk te geeven van 't genoegen over betoonde trouwe en ſtandvastigheid, gaven 's Lands Staaten aan die van *Leiden* de keuze, tuſſchen ontlasting van Tollen voor een goed getal jaaren en het oprichten eener Akademie. Wijslijk namen ze het laatſte aanbod aan. Zints het altoos gedenkwaardig Beleg en Ontzet van *Leiden*, levert de Hiſtorie der Stad bijkans geene bijzonderheden op, dan die zij met de overige Steden van 't Gewest gemeen hadt. Tot eene meer bijzondere beſchrijving zullen wij daarom nu overgaan.

Leiden, in het hart van Zuidholland, meer bepaaldelijk in het vette Rhijnland, Hollands oogelijn, gelegen, legt tweeëntwintighonderd en zestig Roeden van de Noordzee, drie uuren van *Delft* en den *Hage*, vijf van *Haarlem*, *Gouda* en *Rotterdam*, zeven van *Amſterdam*, en acht uuren van *Dordrecht* en *Gouda*. De Rhijn, een weinig binnen de Wittepoort, zich in twee Armen verdeeld hebbende, die zich vervolgens wederom vereenigen, verlaat de Stad bij de Zijlpoort. Daaren-

boven ontvangt zij de wateren van de Zijl, de Vliet, de Mare en de Does, allen bevaarbaare watertjes. In den omtrek ziet men eene tallooze menigte Lusthoven en Tuinen, en nog verder onſchatbaare Weilanden, leverende de alom vermaarde ſmaaklijke Leidſche Boter. Acht Poorten heeft de Stad: de Wittepoort, de Koepoort, de Hoogewoerdspoort, de Zijlpoort, het Heerepoortje, de Marepoort, de Rhijnsburgerpoort en de Morschpoort: zommige van deeze zijn fraaie gebouwen. Voor omtrent vijftig jaaren begrootte men het getal der inwooneren op ongeveer zeventig duizend. Door het verval van den Lakenhandel zal het, zints dien tijd, merkelijk gedund zijn. Men heeft de Stad verdeeld in zevenentwintig Wijken, hier *Bonnen* genoemd; drie of vier *Bonmeesters* ſtaan over ieder van dezelve. Tot het houden van Markten, heeft men 'er verſcheiden ruime Pleinen. Boven die van alle andere Nederlandſche Steden, munt de Leidſche Vischmarkt uit, door eene fraaie Fontein; het water, in den Burgt opgepompt, wordt langs Buizen, onder de nabuurige Huizen en den Rhijn heenen, derwaarts geleid. Naa het ſlegten van verſcheiden aanzienlijke gebouwen, welke men eertijds binnen *Leiden* vondt, als het *Huis te Lockhorst*, *het Prinſenhof*, verſcheiden Gasthuizen en eene reeks van Kloosters en Konventen, praalt nog heden de Stad met veele pragtige geſtigten. De voornaamſte van deeze zullen wij optellen en kortelijk beſchrijven.

Vier Kerken, ten dienſte der Hervormden, heeft men binnen *Leiden*. De eerſte in rang is de *St. Pieterskerk*; zij ſtaat in de oude Stad, op een ruim Plein, op 't welk verſcheiden Straaten uitloopen. De tijd haarer ſtigtinge ſchijnt te moeten geſteld worden in het begin der Twaalfde Eeuwe. Immers leest men, in zeker geſchrift, welk voor écht wordt gehouden, dat haare Inwijding voorviel op Zondag naa onzer Lieve Vrouwe geboorte van den Jaare 1121. Weleer pronkte de Kerk met een Toren, hoog eenenderdig en eene halve Roede, of driehonderdvierentachtig Voeten. Voor de Zeelieden diende hij tot eene Landverkenninge, op een verren afſtand. Het gevaarte ſtortte neder, in den Jaare 1512. Thans ziet men 'er ſlegts een klein ſpitsje, 't welk ten Dake uitſteekt. De Kerk, zijnde een kruisgebouw, rust op vierentwintig Zuilen, in den omvang twaalf voe-

voeten dik; wel eens zo dik zijn de vier Pilaren, die het kruiswerk ondersteunen. Het Orgel, boven de Westerdeur, is een Kunststuk; zo is ook het Hek, welk het Koor afsluit. Voorts pronken de wanden met Wapenkassen en Grafschriften van voornaame Mannen, wier overblijfzels hier rusten: onder andere die van JOHANNES COCCEJUS, ROBERTUS DODONEUS, PETRUS CUNÆUS, THOMAS ERPENIUS, PETRUS BOCKENBERG en andere. De *Hooglandsche Kerk*, dus naar haaren stand op het Hooge Land genaamd, was eertijds aan ST. PANKRAS gewijd. Met de stigting daar van maakte men een begin, in den aanvang der Veertiende Eeuwe. Opgekoomene geschillen vertraagden de voltooijing. Ook is het gebouw, volgens 't eerste bestek, nimmer voltrokken. Het zou, meent men, zonder deezen hinderpaal, eene der fraaiste Kerken van 't Gewest geworden zijn. Het gebouw, welk van een kleinen spitzen Toren voorzien is, rust op zesendertig zware Zuilen, ter dikte van tien voeten. Men ziet 'er, langs heenen, verscheiden beschilderde glazen en eene menigte Wapenschilden, onder andere dat van den vermaarden Leidschen Burgemeester PIETER ADRIAANSZOON VAN DER WERF, wiens Lijk hier begraven is; gelijk ook, in het Koor, dat van JUSTINUS VAN NASSAU, Bastaartzoone van Prinse WILLEM DEN I. De *Marekerk*, ook, in vergelijking der andere, de *Nieuwe Kerk* genaamd, staat aan *de Mare*, een tak van den Rhijn. In den Jaare 1638 leide de Zoon van den Leidschen Burgemeester WILLEM PAATS daar van den eersten steen. Men houdt deeze Kerk voor een Meesterstuk van Bouwkunde. Haare gedaante is achtkantig. Boven het lichaam der Kerke vertoont zich een sierlijk Koepeldak, waar uit een fraale Toren, ter hoogte van zevenenveertig voeten, uitsteekt. In den Band, tusschen het Achtkant en den Koepel, staan de acht hoofdstreeken van den Wind met steenen uitwaarts gemetzeld. Een pragtig aanzien heeft deeze Kerk, van wegen haare vier ingangen, ten Noorden, Oosten, Zuiden en Westen. De Predikant JOANNES DERMOUT deedt 'er de eerste Leerrede, op den derden October des Jaars 1649, dag, op welken het Ontzet van *Leiden* wierdt gevierd. De Inwijding geschiedde 's anderendaags, door den Hoogleeraar ABRAHAM HEIDANUS, in tegenwoordigheid der Wet-

Wethouderſchap. De *Gasthuiskerk*, naar de meening van zommigen het oudſte Kerkgebouw, ſtaat aan het Gasthuis, aan de Noordzijde van de Breêſtraat, en heeft in dezelve twee ingangen. Een tamelijk hooge Toren, welke op deeze Kerk plagt te ſtaan, wierdt, om deszelfs bouwvalligheid, in den afloop der voorgaande Eeuwe, gedeeltelijk, en nu vijftig jaaren geleeden, de rest afgebroken. In de plaats daar van heeft men 'er een fraai Koepeltje op gezet. De vergrooting der Stad en vermeerdering van inwooneren deeden, naa het midden der voorgaande Eeuwe, de Regeering beſluiten tot het bouwen van eene nieuwe Kerk, op een groot Plein, ten Oosten van de Heeregraft. De oudſte Zoon van den Heere JAN MEERMAN leide, in November des Jaars 1663, daar van den eerſten ſteen. De Oorlogen, in welke het Land wierdt ingewikkeld, en andere onheilen, deeden den opbouw ſtaaken, naa dat de grondſlagen voltooid waren. Men bewaart nog heden op het Stadshuis eene Aftekening der te bouwene Kerke. Tot gemak der ingezeetenen, welke dien oord der Stad bewoonen, heeft men, op een ſteenen voet, een houten Loots gebouwd, die verſcheiden honderden menſchen kan bevatten. De nu vermelde Kerken worden bediend door twaalf Predikanten, onder welke doorgaans twee Hoogleeraars in de Godgeleerdheid zijn, die te gader éene Predikbeurt vervullen. Met veertien Ouderlingen en zes Diakenen maaken zij den Grooten Kerkeraad uit. Wijders heeft men te *Leiden* eene *Walſche Kerk*, eertijds aan *Onze Lieve Vrouwe* gewijd, en toen, nevens de Pieters- en Hooglands-, eene Parochiekerk. Zij is van weinig aanziens, en onregelmaatig gebouwd, zijnde agter hooger van Dak dan van vooren. Aan de Haarlemmerſtraat heeft zij een hoogen ſpitzen Toren. Vijf Leeraars verrigten hier den Predikdienst. Nevens tien Ouderlingen en ook zo veele Diakenen, maaken zij den Grooten Kerkeraad uit. Op de Langegraft, omtrent de Mare, ſtaat de *Hoogduitſche Kerk*, een net gebouw. De Predikant, welke hier den Dienst, in de Hoogduitſche taale, waarneemt, is Lid van den Nederduitſchen Kerkeraad. Van wegen het groot getal Engelſchen, welke, in voorgaande tijden, het Leidſche Hoogeſchool bezogten, vondt men geraaden, ten hunnen behoeve eene Vergaderplaats te ſchikken.

ken. De *Engelſche Kerk*, van de gezinte der Presbijteriaanen, ſtaat op het zo genaamde Falide-Baglijnhof, tot hetwelk zij eertijds behoorde. Eén Leeraar bedient de kleine Gemeente. De *Lutherſchen* hebben hunne Kerk op de Hooglandſche Kerkgraft. Het gebouw is fraai en ruim, pronkende met een ſierlijk Orgel. Men heeft 'er twee Gallerijen boven elkander. Hunne Predikanten zijn twee in getal. Even zo veele hebben ook de *Remonſtranten*, die, eenige huizen gekogt hebbende, op den grond daar van eene ruime, luchtige en zindelijke Kerk timmerden, welke haaren ingang op den Middelweg heeft. Voormaals hadden de *Doopsgezinden* twee Vergaderplaatzen, doch, zedert de vereeniging der Vlaamſchen en Waterlanders, ſlegts ééne Kerk, een net en ruim gebouw, voor weinige jaaren van een fraai Orgel voorzien. De ingang is in een Steegje, ten Noorden van de Pieterskerk. Twee Leeraaren, thans beiden Leerlingen van het Kweekſchool te *Amſterdam*, verrigten hier het predikwerk. Eindelijk vindt men ook nog te *Leiden* zes *Roomſche Kerken*. Die der Janſenisten, ſtaande op de Hooigraft, is de grootſte, en een fraai gebouw. In eene der andere, wordt, door eenen Karmeliet, de Dienst in het Fransch verrigt; zij ſtaat in de Kuiperſteeg.

Op de Kerken volgen, in eene voegzaame orde, andere *Godsdienſtige Geſtigten*. De eerſte plaats onder dezelve verdient het *Katarijnen-Gasthuis*, als zijnde een der oudſte Gebouwen der Stad, heugende, volgens zommigen, over de vijfhonderd jaaren. Verſcheiden Voorregten waren, bij ouds, aan dit Godshuis verknogt, onder andere dat om Duiten en Oortjes te mogen munten. De Schroeven en Stempels worden nog bij de Regenten bewaard. Aan de eene zijde ſtondt een Rad, waar op de H. KATARINA gezegd wordt te zijn gemarteld; aan de keerzijde het Wapen en de Naam van *Leiden*. Zes ruime Zaalen vindt men in dit Gebouw: twee voor Mannen en drie voor Vrouwen; de zesde noemt men de *Lopſenzaal*, naar het Klooster *Lopſen*, 't welk eertijds buiten de Stad ſtondt, en waar van de goederen aan dit Huis zijn geſchonken. De Regentenkamer is een fraai Vertrek. Een Bajert dient ter huisvestinge van arme Landloopers voor drie dagen. Ten voordeele van dit Godshuis heeft de Regeering daar

daar aan afgeſtaan de Stads Apotheek; ten dienſte der Gemeene armen, die der Walſche Gemeente en van andere Godshuizen, worden de Geneesmiddelen daar in gereed gemaakt. Ondanks den rijkdom van dit Geſtigt, bevondt men, evenwel, door den toeneemenden toevloed van behoeftigen, de inkomſten aan de uitgaven niet evenredig. Van hier dat de Regeering, al lang geleeden, geraaden vondt, daar mede te vereenigen het *Cecilien-Gast- of Pesthuis*, ſtaande agter de Walſche Kerk, en weleer gejiend hebbende tot een Klooster van behoeftige Nonnen van de Augustijner Orde. Het is eene ſchoone, ruime en wel betimmerde huizing, met eene luchtige ruime Voorplaats, aan wederzijden omringd van verſcheiden ſchoone Zaalen en afgezonderde vertrekken. Weleer dienden dezelve ter bewaaringe en geneezinge van dezulken, die met de Pest beſmet waren; thans dienen ze ter inwooninge van behoeftigen, die door de Huiszittenmeestert of andere aldaar beſteed worden. Vierentwintig Kamertjes, loopende langs een ruimen Gang, dienen tot bewaarplaatzen voor Krankzinnigen. Vijf Regenten hebben het hoofdbeſtuur over de twee gemelde Godshuizen. Het *Elizabeth-Gasthuis*, met het *Leproozenhuis* vereenigd, ſtaat in de Vrouwenkamp, uitkoomende aan de Oude Vest. Aan de milddaadigheid van twee echte lieden, JAN DIRKSZOON COENEN en CATHARINA TEDEN, is dit Huis zijne opkomst verſchuldigd. Om aan een te grooter aantal behoeftigen van nut te zijn, wierdt, zints de invoering der Hervorminge, volgens beſluit der Regeeringe, het *St. Ursulen-Klooster* daar mede vereenigd. Dit geſchiedde in den Jaare 1583. Negen jaaren laater bragt men derwaarts over, de Leproozen uit het zo genaamde Lopſenhuis, ſtaande buiten de Stad. Van groote uitgeſteektheid is dit Huis. Gelijk met den grond ontmoet men vijf Zaalen. Voor eene kleine belooning worden, in drie van dezelve, bejaarde Weduwen of Vrijſters van ſpijze en drank voorzien. De vierde Zaal ſtaat ledig. De vijfde dient voor eenen Bajert. Daarenboven heeft men 'er achttien kleine Wooningen, in welke, voor eene maatige ſomme, de kost kan gekogt worden. Wijders hebben de Regenten van het Pesthuis, 't welk buiten de Stad ſtaat, in dit Huis eene Kamer; zij vergaderen aldaar 's winters, of wanneer het ſlegte weêr het na buiten gaan on-

ongemaklijk maakt. — Het *Weeshuis*, ſtaande op de Hoogelandſche Kerkgraft, is een ruim gebouw, kunnende meer dan duizend kinderen bergen. Het is in tweeën verdeeld, een Jongens- en Meisjeshuis, die ieder afzonderlijke ingangen hebben: het eerſte op de gemelde Graft, het ander aan den Ouden Rhijn, tegenover het Huiszittenhuis. Geene kinderen dan beneden de twaalf jaaren worden hier opgenomen. Die ouder zijn, worden na het Kinderhuis verweezen. Het *Huiszittenhuis* beſtaat, aan den Ouden Rhijn, den grond van het voormaalige *St. Barbara-Gasthuis*. Het is zijnen oorſprong verſchuldigd aan het verbaazend getal behoeftigen binnen *Leider*. ORLERS ſchatte dezelve reeds ten zijnen tijde, nu wel anderhalve Eeuw geleeden, op een vierde gedeelte der Ingezeetenen. De Regenten van dit Huis, *Huiszitten-Meesters* genaamd, geſterkt met zes Diakenen van de Hervormde Gemeente, doen hier uitdeeling aan behoeftigen, tot geene andere bijzondere Gezinte behoorende; met de vrijheid, egter, voor andere Godsdienſtige Genootſchappen, om 'er hunne armen, van brood en turf, zonder accijns, te doen bedeelen. De Regentesſen van dit Godshuis draagen den naam van *Goede Moeders* en *Kraammoeders*, omdat zij meer bepaaldelijk zorge draagen voor behoeftige Kraamvrouwen, ondersteunende dezelve met geld, linnen, branding, drie weeken, langer of korter, naar gelange der behoeften. Zeer zwaar zijn de uitgaven van dit heilzaame Geſtigt. Van hier, dat behalven andere geldverzamelingen, om door de ſtaatelijkheid der verrigtinge de liefdadigheid te meer te wekken, de Huiszitten-Meesters, verzeld van Schout, Burgemeesteren, Schepenen, Vroedſchappen en Veertigen, ieder in zijne Bon of Wijk, en van Predikanten en Ouderlingen der Gereformeerde en Walſche Gemeente, tweemaalen 's jaars, bij de Huizen der Ingezeetenen Liefdegiften koomen inzamelen. In de Kamer der Regentesſen ziet men de Afbeelding van een Klopje, welks milddaadigheid aan dit Huis hoog geroemd wordt; als mede die van den Heere JOAN VAN OPMEER, door FRANS VAN MIERIS, zulk eener eerebetooninge overwaardig, als hebbende aan de ſtigtinge gemaakt honderd tweeëndertig duizend Guldens, in Obligatien en Rentebrieven. Het *Pesthuis*, gebouwd omtrent het Jaar 1635, ſtaat aan den Stads Singel, tuſſchen de Morsch- en Rhijnsbur-

burger-Poort. Het is een groot en pragtig gebouw, leggende rondom in zijne Vijvers, en van Laanen en Tuinen omringd. Van binnen heeft men acht ruime en luchtige Zaalen, rijklijk voorzien van Slaapſteden en Krebben, met derzelver toebehooren. De Regentenkamer is een fraai vertrek. Het *Armen-Kinderen-*, gemeenlijk het *Houwhuis* genaamd, is het jongſte geſtigt van deezen aart binnen *Leiden*. Kinderen, tot geene bijzondere Gezinte behoorende, midsgaders verlaatenen en Vondelingen, worden daar in opgenomen. Het ſtaat aan den Middelweg in de Koppehingſteeg. Zints de eerſte ſtigting, in den Jaare 1703, is men genoodzaakt geworden, door den toevloed van kinderen, een belendend huis daar aan te trekken. Deeze aanbouw dient tot eene bewaarplaatze van Koorn en andere noodwendigheden. Grooter, dan in eenige andere Nederlandſche Stad, is, behalven de opgenoemde Geſtigten, het getal van eene mindere ſoort van Godshuizen binnen *Leiden*, hier zo wel als elders onder den naam van *Hofjes* bekend. Men telt 'er over de dertig. Te omſlagtig voor ons plan is eene bijzondere optelling van dezelve. Het grootſte en fraaiſte van allen is dat van den Heere GERRIT MEERMAN, uit diens goederen geſtigt, en bij den naam van *Meermansburg* bekend. Het wierdt gebouwd in den Jaare 1684, en ſtaat aan de Westzijde van de Oude Vest. Alles is daar aan beſteed, wat, naar gelange haarer omſtandigheden, gemak en vermaak kan geeven aan vierëntwintig wooningen, dienende ter huisvestinge van Weduwen of bejaarde Vrijſters.

Thans tot de openbaare *Waereldlijke* gebouwen overgaande, trekt in de eerſte plaats onze aandagt het *Stadshuis*, ſtaande aan de Noordzijde, en genoegzaam in 't midden van de Breêſtraat. Het is een deftig gebouw, van Benthemer ſteen opgehaald, en van vooren met lofwerk rijklijk verſierd. Ter wederzijde van de deur van het Stadshuis, na welke men klimt langs eene Bordes of Opgang van tweeëntwintig ſteenen trappen, ziet men twee beelden, de *Geregtigheid* en de *Vrede*. Naast den ingang leest men de woorden: *Bewaar, Heer, Hollandt, en Zalig Leiden.* Door eene poort, onder den Opgang, gaat men in de groote Vleeschhal, die onder het Stadshuis geplaatst is. Eene tweede Poort leidt na den Vierſchaar van Baljuw

juw en welgeboorene mannen van Rhijnland. Volgens een verdrag van den Jaare 1564, tusſchen de Rekenkamer van Holland en de Regenten van *Leiden*, moet deeze Vierſchaar van Stadswegen onderhouden worden. Voorts ontmoet men in dit Gebouw de noodige Vertrekken, evenrédig aan de oogmerken der ſtigtinge. Zommige van dezelve zijn ruim en groot, andere keurlijk verſierd. De Zaal, gemeenlijk *de Pers*, of *Paars*, genaamd, is zeventig treden lang, en breed naar gelange. Gemaklijk kan eene Kompagnie Burgers in dezelve haaren Wapenhandel verrigten. Eene Kamer, daar naast, dient tot eene Vergaderplaats voor den Raad van 't Hoogeſchool, of Akademiſchen Senaat. Burgemeesterskamer, haar uitzigt hebbende op de Breéſtraat, is een fraai vertrek, proukende, langs de wanden, met ſchoone Tapijten, en voor den Schoorſteen met een overheerlijk kunſtſtuk van den Schilder LUKAS VAN LEIDEN, verbeeldende het Laatſte Oordeel. Keizer RUDOLF DE IV, verhaalt men, het ſtuk willende koopen, boodt daar voor zo veele Dukaaten, als den grond daar van konden bedekken. Boven de Pers is de Stads Wapenkamer, voorzien van de vereischte geweeren voor tweeduizend man. De Toren is een hoog en fraai gebouw. In den Jaare 1573 wierdt dezelve voltooid, en, drie jaaren laater, daar in gehangen de nieuwe Klok, weegende negenduizend negenhonderd en zeventig ponden. Tegenover het Stadshuis, insgelijks op de Breéſtraat, ſtaat het *Gemeenelandshuis*, zijnde de Vergaderplaats van Dijkgraave en Heemraaden van Rhijnland, gebouwd in den Jaare 1598. Van buiten pronkt dit Huis met drie fraaie Gevels, van Benthemer ſteen opgehaald, en bevat van binnen een reeks van ruime en ſierlijke Kamers. *'s Graavenſteen*, of het Stedelijk Gevangenhuis, in den Jaare 1672 in zijnen tegenwoordigen ſtand gebragt, is een der aanzienlijkſte van de Openbaare Gebouwen van *Leiden*. Van vooren, op het *St. Pieterskerkhof*, praalt het met een heerlijken Gevel, in den Romeinſchen ſmaak gebouwd, met het beeld der Geregtigheid gedekt. Aan den Agtergevel, van de zelfde Bouworde, tegenover de Paapegraft, op het zo genaamde *Plein van Lokhorst*, ziet men het ſtraks gemelde beeld nevens dat der Voorzigtigheid. De misdaadigen, tot dood- of

andere lijfſtraffe verweezen, worden op een Schavot, voor dit Gebouw opgerigt, geregt. De Heeren van Rhijnland maaken 'er, tot zulk een oogmerk, insgelijks gebruik van. Verſcheiden vertrekken dienen zo tot bewaarplaatzen van Mannen en Vrouwen, als om 'er dezelven, met hunner handen arbeid, den kost te doen verdienen. Verſcheiden Gebouwen, onder den naam van *Hallen*, ontmoet men binnen *Leiden*: de *Saaihal*, *Baaihal*, *Fuſteinhal*, *Lakenhal* en *Greinhal*. Verre weg de fraaiſte van deeze is de *Lakenhal*, ſtaande op den Ouden Singel, niet verre van de Scheiſtraat, begonnen in den Jaare 1639, en in 't volgende jaar voltooid. Een ſtaatelijk aanzien heeft het gebouw van vooren. Door eene groote Poort, op welke een Volmolen van hardſteen kunſtig is uitgehouwen, treedt men op eene ruime Voorplaats. Ter wederzijden van dezelve zijn de wooningen der bedienden. Recht uit klimt men, langs ſteenen trappen, na het overdeftig gebouw; in den Voorgevel van hetzelve ziet men vijf Nisſen, en in dezelve alle de behandelingen van de Lakenneering, ſpinnen, ſcheeren, weeven, en verdere bedrijven, van marmer kunſtiglijk gebeeldhouwen. Het hoogſte Vertrek, weleer een Magazijn van Lakenen, dient thans tot eene Vergaderplaatze voor de Beſtuurders van het Apothekers-Gilde. Voorheen kwamen deeze bij een op de Blaauwe-Poort, nu zints een aantal jaaren afgebroken. Om het menigvuldig vertier van Kaas en Boter te *Leiden*, vondt de Regeering der *Stad*, een weinig naa het midden der voorgaande Eeuwe, geraaden, een gebouw te ſtigten, ten behoeve van dien belangrijken handel. Van hier zag men, in den Jaare 1658, ten voorſchijn koomen de *Waag en 't Boterhuis*, op den Rhijn, niet verre van den Vischbrug. Een overdeftig aanzien van vooren heeft de Waag, door haaren Italiaanſchen Gevel, pronkende met het Wapen der Stad en de afbeeldingen van Boterboeren met hunne waaren, allen kunſtig uitgehouwen. Door de Waag, die ruim en groot is, treedt men op eene Binnenplaats, van boven, lantaarnwijze, gedekt met groote glasraamen, om, door het afweeren van de heete buitenlucht, de Boter koel te houden. Onder eene Gallerij, welke de Binnenplaats omringt, worde de Boter te koop geveild. In eene kamer, boven de Waag,

in

is de vergaderplaats van het Heelmeesters-Gild. Twee *Doelen* heeft men te *Leiden*, de *Handboog-* en *Voetboogdoele*, ook wel de *Groote* en de *Kleine*, of de *Voorſte* en de *Agterſte* genaamd, door eene kleine tuſſchenruimte van een geſcheiden, doch zedert het Jaar 1719 vereenigd. Men vindt ze op een ruim Plein, met fraaie Lindeboomen beplant, omtrent de Witte-Poort. In de Groote Doele is eene Zaal, in welke voor een gezelſchap van tachtig perſoonen kan worden opgedischt. Zij pronkt met de afbeeldingen der Hollandſche Graaven en Graavinnen, zints DIDERIK DEN I tot op Vrouwe JAKOBA VAN BEYEREN. In een Torentje, welk ten Dake uitſteekt, is een Kamertje, waar in de Gasten, met Tafel en al wat 'er op is, kunnen worden rond gedraaid. Gelijk in andere Steden, verſtrekt ook de Leidſche Doele tot eenen Herberg. Eenige andere Gebouwen voorbijgaande, moeten wij, egter, niet verzuimen om van den beſaamden *Burgt* te gewaagen. Aan 't einde van de Koornbrugſteeg, recht over de Nieuweſtraat, genoegzaam in 't midden der Stad, treedt men daar binnen, door een yzeren Hek, pronkende; ter wederzijden, met twee uitgehouwen kleine ſteenen Burgten, en in 't midden daar van eenen Leeuw, houdende in den eenen klaauw een uitgetoogen Zwaard, en in den anderen het Wapen van *Leiden*, met het bijſchrift: PUGNO PRO PATRIA: *Ik vegt voor 't Vaderland.* Onder aan ſtaan eenige Latijnſche dichtregels. Door het Hek getreeden zijnde, koomt men in eenen ruimen en aanzienlijken Herberg, en voorts door een tweede Hek op een ruime Binnenplaats, met hoog opgaande geboomte beplant. Thans vertoont zich de eerwaardige Burgt, zijnen grijzen kruin verheffende op den top van een klein bergje, met vrugtboomen alomme beplant, hoog achtenzestig Roeden, of achthonderdzestien voeten, en in den omtrek beſlaande honderdvierenveertig Roeden, of zeventienhonderd achtentwintig voeten. Herten, hinden en andere dieren graazen op dien heuvel. De Poort van den Opgang pronkt, aan weerkanten, met twee gedraaide Hardſteenen Kolommen, om haarer oudheids wille van den Vischbrug herwaarts verplaatst. Op den top van de eene Kolom ſtaat het Keizerlijk Wapen, gehouden door een Leeuw, op de andere een Ram met ge-

kruide hoornen, houdende het Wapen van *Leiden*. Door deeze Poort, langs acht trappen, opgeklommen zijnde, ontmoet men een fraai yzeren Hek, door 't welk men voorts, langs zevenenvijftig gemetzelde trappen, aan weerkanten met een Hegge beplant, op den Burgt koomt. Voor de poort of ingang daar van leest men eenige Latijnſche regels, aanwijzende, „ hoe de Burgt, met den grond daar van, zijnde het aloude „ erfdeel van het doorluchtig Stamhuis van WASSENAAR, ne„ vens den Burggraaflijken tijtel, en alle regten, daar mede „ verknogt, van den Prinſe VAN LIGNI, *Heere van Wasſe„ naar*, op den vijſtienden Maij des Jaars 1651, tot een ei„ gendom van den Raad en 't Volk van *Leiden*, uit Stads„ middelen, is aangekogt." Door de Poort na binnen getreeden zijnde, ontmoet men een ledigen romp, zonder dak, en den grond alleenlijk bedekt met een fraai priëel, beſchaduwd door den kruin eens zwaaren Lindebooms, omringd van een fraaien Doolhof van Elzen boomen. De oppervlakte of platte kruin des Burgts wordt geſchat op achtenzestig Roeden, binnensmuurs. Langs den rand des kruins ſteekt een Muur uit, ter hoogte van eenentwintig voeten. Langs even zo veele ſchuins opgaande ſteenen trappen, klimt men na eenen ſteenen Omgang, breed tien voeten. Op deezen Omgang of Borſtweering kan men, binnen den ouden muur, den Burgt rondwandelen. Eene reeks van zesendertig Schietgaten verſchaffen allerwegen een verrukkelijk uitzigt, zo over de geheele Stad, als de omliggende Landen, Duinen, Steden en Dorpen. Bij den ingang is de mond van eene zeer diepe Put. Onder andere verdichtzelen vertelde men daar van, in vroegere dagen, dat zij de ingang was van eenen weg, welke, onder den grond, van daar heel na *Katwijk* liep. Zij dient om de Fontein op de Vischmarkt te doen ſpringen. Te weeten, bij de Stalling van den Herberg, aan den voet des Burgts, is een Molen, die door een Paerd bewoogen wordende, het water, uit eenen Bak of Put, waar in verſcheiden Wellen zich ontlasten, langs twee kunſtig gemaakte Koperen buizen, opwaarts voert, tot in de boven gemelde Put. Langs eenen reeks van Pijpen, onder den grond, niet alleen der belendende huizen, maar ook van den Nieuwen Rhijn, wordt van daar het water

na

na de Vischmarkt geleid. Het oog hebbende op de oude ſteenen, welke men, hier en daar, in den muur van den Burgt heeft ingemetzeld, hebben zommigen niet onaartig dien genoemd *een nieuw geſtel met oude lappen omhangen*; als ſchijnende hun, niet 't onregt, dit geſtigt eene geheel ongepaste wooning voor de Heeren VAN WASSENAAR, weleer Burggraven van *Leiden*, waar toe het, onder andere, zou gedient hebben. De *Academie*, of het *Hoogeſchool*, verdient hier eene afzonderlijke beſchrijving. De aanleiding tot het oprigten van het Hoogeſchool hebben wij boven, in het ſlot des verhaals van het Beleg en Ontzet der Stad, gemeld. Eerst ſchikte men tot het Academiegebouw het *St. Barbara-Kloester*. De plegtige inwijding geſchiedde op den achtſten Februarij des Jaars 1575. (Zie Deel I van dit *Woordenboek*, bl. 165.) Doch alzo dit geſtigt te klein wierdt bevonden, bragt met het Hoogeſchool over, in den Jaare 1581, in het Konvent der Witte Nonnen, gelegen op den hoek van 't Rapenburg en den Nonnenbrug. Een felle brand leide, in den Jaare 1616, het geſtigt bijna geheel in de aſche, uit welke het, zederr, in zijne tegenwoordige gedaante verreezen is. In een Latijnsch Opſchrift, boven den Ingang, wordt de gedagtenis diens voorvals bewaard. Naast den Toren, van een Uurwerk en Slagklok voorzien, is een ruim Plat, tot het doen van Starrekundige Waarneemingen geſchikt. Op de Graft, treedt men, door eene fraaie Poort van Benthemer ſteen, op een ruim Plein, met hooge Lindeboomen beplant. Aan de regterzijde daar van heeft de Akademie-Drukker zijne wooning. Ter ſlinkerzijde ontmoet men de algemeene Gehoorzaal; hier geſchieden de Inhuldigingen tot het Leeraarſchap in verſcheiden weetenſchappen, de Redevoeringen der Hoogleeraaren, en andere openbaare handelingen. Deeze Zaal pronkt met een Orgel, waar op, bij plegtige gelegenheden, geſpeeld wordt. Nog andere kleinere Zaalen zijn in dit Gebouw, tot het geeven van openbaare Lesſen geſchikt. Naast de Drukkerij is de ingang van den *Akademietuin*, rijklijk voorzien van uitheemſche en binnenlandſche Gewaſen. Den tamelijken ruimen Tuin, in den Jaare 1600 aangeleid, heeft men in de tegenwoordige Eeuwe merkelijk vergroot, door het afbreeken van ruim negentig

belendende huizen. De Oranjerij is over de honderd voeten lang, en achtien breed. Aan weerkanten van den Tuin heeft men eene ruime Gallerij; in de eene worden de tedere Planten des winters bewaard, in de andere veele Natuurlijke Zeldzaamheden. Het Scheidkundig Stookhuis en de Tuinmanswooning ſtaan aan de eerſte Gallerij. De *Anatomie* of Ontleedzaal is in de Kerk der Falide-Bagijnen; zijnde een ruim Vertrek, in 't midden voorzien van eenen ronddraaienden Tafel, en rondsom van de noodige zitplaatzen voor de aanſchouwers. Volgens Oktroy van den negentienden December des Jaars 1619 heeft het Leidſche Hoogeſchool het regt, om te mogen opeiſchen de Lijken van misdaadigen, welke, in de drie Wintermaanden, in eenige Plaats van Holland met den dood geſtraft worden. In de Ontleedzaal worden bewaard veelerhande zeldzaamheden, beſtaande in Geraamten van Menſchen, Dieren en Vogelen, Misgeboorten en andere zeldzaamheden, tot de weetenſchap, welke hier geleerd wordt, betrekkelijk. Voorts ſtaat hier eene Kas, rijkelijk voorzien van Heel- en Verloskundige Werktuigen. De *Bibliotheek*, of Boekerij, eerst bij het Akademiegebouw geplaatst, alzo het Vertrek te klein wierdt bevonden, is van daar overgebragt boven de genoemde Kerk der Falide-Bagijnen. Een aanzienlijken ſchat van Handſchriften, oude en nieuwe Boeken ontmoet men in deeze Zaal. Verſcheiden geleerde Mannen, onder andere JOHANNES HOLMANNUS, ISAAC VOSSIUS en JOSEPHUS SCALIGER hebben hunne Boekerijen, bij Uiterſten Wille, daar aan gemaakt. Nog dagelijks neemt de voorraad toe, uit kragt eens Beſluits van Hun Edele Groot Mogende van den vijfden December des Jaars 1679, in gevolge van 't welke, van alle Boeken, met Oktroy van 's Lands Staaten gedrukt, een gebonden Afdrukzel aan 's Lands Boekerije moet geleverd worden. Behalven verſcheiden Aard- en Hemelglooben pronkt deeze Zaal met eene kunſtig gemaakte Sphera, voor 't oog vertoonende den loop der Hemelſche Lichaamen. Tweemaalen 's Weeks, op Woensdag en Saterdag, van twee tot vier uuren, ſtaat de Boekzaal voor eenen iegelijk open. Het opzigt daar over ſtaat aan een *Bibliothekarius*, zijnde doorgaans een Hoogleeraar, die twee bedienden onder zich heeft. Van

het

het *Staaten-Kollegie*, tot het Hoogeſchool behoorende, is, op het Artikel KOLLEGIE, verſlag gedaan. Niet het zelfde is, ten allen tijde, het getal der Hoogleeraaren; dikmaals telde men 'er achttien: vier in de Godgeleerdheid, even zo veele in de Regten en in de Geneeskunde, en zes in de Taalen en Fraaie Weetenſchappen. Het hoofdbewind van 't Hoogeſchool ſtaat aan drie Kuratoren, waar van de eene doorgaans een Lid uit de Ridderſchap, en de twee overige Burgemeesters of Penſionarisſen van voornaame Hollandſche Steden zijn; voorts aan de vier Leidſche Burgemeesters in den tijd. Het meer onmiddelijk beſtuur van het Hoogeſchool wordt geoefend door den *Senaat*, of Akademie-Raad, beſtaande uit alle de Hoogleeraars. Jaarlijks, op den eerſten Februarij, koomen zij bij een, tot het maaken van een Drietal, waar uit, op advijs van Burgemeesteren van *Leiden*, door 's Lands Staaten een *Rector Magnificus* wordt verkoozen, die op den achtſten der Maand zijne bediening aanvaardt, na dat zijn voorzaat, door het doen van eene plegtige Redevoering, zijnen post heeft nedergeleid. Bij de Faculteiten gaat deeze waardigheid rond. Den Rektor zijn vier *Aſſeſſoren*, Raaden of Bijzitters, toegevoegd, één uit ieder Faculteit. Allen moeten, in handen van Kuratoren, ten overſtaan van Burgemeesteren, bij eede belooven, de Wetten en den welſtand van het Hoogeſchool, naar hunne beſte vermogens, te zullen handhaaven. 'Er zijn twee *Sekretariſſen*, een van den Senaat, en een ander van den Vierſchaar; als mede twee *Pedellen*, of Boden. De *Vierſchaar* van het Hoogeſchool, welks Regtsgebied gaat zo over lijfſtraffelijke als burgerlijke zaaken, beſtaat uit den Rektor Magnificus met zijne vier Aſſeſſoren, de vier Leidſche Burgemeesteren, twee Schepenen en den Sekretaris. Allen, welke in eenigen opzigte Leden der Akademie zijn, moeten voor deezen Vierſchaar te regt ſtaan, mids zij onder elkander geſchillen hebben: want, in andere gevallen, kunnen zij betrokken worden voor Schepenen of andere Regtbanken. De Vierſchaar heeft het regt om met den dood te ſtraffen. Verſcheiden *Voorregten* genieten de Leden van 't Hoogeſchool. In 't gaan na en komen van de Akademie, zijn uit- en inlandſche Studenten vrij van Tollen en Regten. De Rektor, Hoogleeraars en Meesters, die te

Leiden hunnen tijtel gekreegen hebben, wanneer ze aldaar blijven woonen, zonder koophandel of neering, zijn vrij van het huisvesten van Krijgsvolk, Dag- en Nachtwagten en bekostiging van Stads werken. Alle de Leden zijn vrij van 's Lands Imposten. Ten aanzien van die der Stad is de vrijdom bepaald, voor ieder Student, op tachtig Stoopen Wijn en twaalf halfvaten Bier. De Staaten en de Stad onderhouden te zamen eene Nachtwagt, beſtaande uit honderd man, dienende om op te paſſen, dat door de Studenten geene ongeregeldheden gepleegd worden. Van de *Promotien*, als mede van het Jubelfeest van het Hoogeſchool, is boven, op het Artikel ACADEMIE, verſlag gedaan. Ten beſluite der gebouwen, melden wij nog het *Latijnſche School*, gemeenlijk het *Groote School* genaamd, een vrij aanzienlijk gebouw, pronkende van vooren met eene Poort van Benthemer ſteen. Het ſtaat in de Lokhorſtſtraat, en wierdt in den Jaare 1600 voltooid. Het School is verdeeld in zes Klaſſen, of bijzondere Schoolen, in welke, naar gelange hunner vorderingen, de Leerlingen uit de eene na de andere opklimmen. In de vier laagſte Klaſſen wordt de Jeugd, tweemaalen 's weeks, door een afzonderlijken Meester, in de Schrijfkunst onderweezen.

Wat nu voorts aangaat de *Regeering* der Stad *Leiden*; de groote Vroedſchap beſtaat uit een getal van Veertig perſoonen: waarom zij doorgaans *Heeren Veertigen*, of *Veertigen in den Raade* genoemd worden. Geene anderen mogen tot Leden daar van benoemd worden, volgens de Privilegien, of hij moet zeven jaaren Poorter en Inwooner der Stad geweest zijn, en ten minſte den ouderdom van achtentwintig jaaren bereikt hebben. Uit deeze Veertigen wordt verkoozen het *Kollegie van den Geregte*, beſtaande uit Schout, vier Burgemeesteren en acht Schepenen. Over de meeste zaaken, het Stadsbeſtuur betreffende, voert dit Kollegie het bewind, door het aanſtellen van bevoegde perſoonen tot het houden van een meer onmiddelijk opzigt. Behalven de gewoone verrigtingen, aan het Schoutsampt verknogt, is de Schout van *Leiden*, daarenboven, *Promotor* of Voorſtander van het Hoogeſchool. Als zodanig rust op hem de post, agt te geeven op de hand-

haa-

having der Wetten van het Hoogeſchool, en zorge te dragen dat de boeten, in welke de overtreeders zijn beſlagen, worden ingevorderd. Hij bewaart het regt der Hooge Overheid tegen de Leden van het Hoogeſchool, die de Wetten daar van geſchonden hebben. Geene Leden, egter, mag hij gevangen neemen, dan op last van Rektor en Burgemeesteren, 't en ware hij iemand op eenig zwaar misdrijf daadelijk betrapte. De vier Burgemeesters zijn insgelijks Mede-Curatoren van het Hoogeſchool, in welks Vierſchaar dezelven, nevens twee Schepenen-Meesters, zitting hebben, zo wel in Lijfſtraffelijke als Burgerlijke zaaken, welke voor dien Regtbank getrokken worden; ten welken einde zij, jaarlijks, in handen van Kuratoren, op den eed aan de Graafſlijkheid gedaan, moeten belooven, de Wetten en Keuren van het Hoogeſchool getrouwelijk te zullen doen nakoomen, en den Rektor, daar toe geroepen zijnde, de behulpzaame hand bieden. Voorts zijn den Veertigen en het Kollegie van den Geregte toegevoegd een Penſionaris, die hier den naam van *Raad en Penſionaris* draagt, een Sekretaris en een Griffier. Van verſcheiden mindere Kollegien zullen wij hier niet bijzonderlijk ſpreeken, één uitgezonderd, het *Kollegie van Heeren Vredemaakers* genoemd; het beſtaat uit een Burgemeester en twee Schepenen, die ieder eenmaal 's jaars, geduurende zekeren tijd, dien post bekleeden. De reden der benaaminge is, waarſchijnlijk, omdat zij, behalven andere verrigtingen, zitten over Burgerlijke Regtzaaken, welke, diensvolgens, niet mogen gebragt worden voor den Regtbank van Schepenen, zonder alvoorens gehoord te zijn voor het Kollegie van Vredemaakeren, die dezelve, zo 't mogelijk zij, moeten *bevredigen*. Daarenboven ſtaat aan dit Kollegie de afdoening, zonder hooger beroep, van zaaken van honderd Guldens en daar beneden.

Behalven het Burggraafſchap van *Leiden*, waar van een der Burgemeesteren, bij aanſtelling door de Vroedſchap, den tijtel van *Burggraaf* draagt, bezit de Stad verſcheiden Ambagtsheerlijkheden, van tijd tot tijd, door de Regeering aangekogt, alwaar zij, diensvolgens, de aanſtelling van Schout, Sekretaris en andere Amptenaaren oeffent. De bedoelde Heerlijkheden zijn *Oegſtgeest* en *Poelsgeest*, *Leiderdorp*, *Zoeterwoude*, *Stompwijk*,

wijk, *Wilsveen*, *Leidſchendam*, *Tedingerbroek* en *de Vennip*.

Al van ouds was de Lakenhandel de hoofdneering binnen *Leiden*; zij was de opkomst der Stad, en deedt haar, van tijd tot tijd, in uitgebreidheid en getal van inwooners toeneemen. ORLERS verhaalt, dat men, vóór den Spaanſchen Oorlog, jaaren heeft gehad, in welke zevenënveertigduizend ſtukken Laken gemaakt wierden. Ten tijde van 't Beleg verliep deeze Neering, die naderhand, van nieuws, merkelijk bloeide, om vervolgens te vervallen in een deerlijken ſtaat van kwijninge, uit welken men haar, hoewel vrugteloos, door verſcheiden middelen, heeft getragt op te beuren. Indien de opgaave van VAN LEEUWEN naauwkeurig zij, dat, behalven de Kopboter, jaarlijks meer dan dertigduizend Vierendeelen Boter, behalven de Kaas, te *Leiden* ter markt gebragt worden, geeft ook deeze handel merkelijk voordeels aan de Stad. Daarenboven weeft men te *Leiden* Saaijen, Greinen, Baaien, Wollen-Dekens en anderen Stoffen, om thans van andere bijzonderheden niet te gewaagen, met naame van den handel in Wolle, die hier insgelijks wordt gedreeven.

Meer dan twintig *Gilden* telt men te *Leiden*; ieder van dezelve heeft zijnen Deken en Hoofdlieden. De *Schuttertij* beſtaat uit acht Vaandels of Kompagniën, onder de bijzondere Hoofdmannen en mindere Bevelhebbers. Bij beurten houden zij de Nachtwagt, in een der Vertrekken van het Stadshuis.

Van verſcheiden *Voornaame Mannen* was *Leiden* de Wieg en Bakermat. WILLEM DE II, Graaf van Holland en Roomsch Koning, en Graaf FLORIS DE V wierden aldaar geboóren; voorts PHILIP VAN LEIDEN, PIETER VAN LEIDEN, GERARD VAN LEIDEN, GERRIT ALEWYN, AARNOUD VAN LEIDEN, Abt van St. Paulus te *Utrecht*, DIRK VAN DER DOES, JAN GERBRANDSZ VAN LEIDEN, NIKOLAAS VAN LEEUWEN, ADRIAAN MATHENES, PETRUS BLOEMEVEEN, JAN FRANKEN, CORNELIUS PETRI, JOHANNES GERARDUS, CORNELIUS VERHEIDEN, Artz, om 't Hervormd geloof met den zwaarde gedood, JAN VAN BANCHEM, WILHELMUS CODDEUS, REINIER BONT, WILLEBRORD SNEL, Wiskunſtenaar, NICOLAUS HEINSIUS, en andere, zommige van welke reeds, in afzonderlijke Artikelen, genoemd zijn, of nog zul-

zullen vermeld worden. Onder de Kunſtenaars, welke *Leiden* heeft voortgebragt, verdienen, onder andere, hier genoemd te worden, CORNELIS ENGELBRECHTZ, CORNELIS CORNELISSE KONST, PIETER KONST, een Glasſchrijver, LUCAS VAN LEIDEN, AARTJE VAN LEIDEN, OCTAVIO, GYSBERT en PIETER VAN VEEN, Plaatſnijders en Schilders; ISAAK NIKOLAÏ, Burgemeester en treffelijk Schilder; JAN LIEVENSZOON, van wiens penſeel een voortreffelijk gewrogt den Schoorſteen van de Vroedſchapskamer verſiert; GERARD DOUW, FRANS VAN MIERIS, nevens zijne Zoonen JOHAN en WILLEM, en Kleinzoon FRANS VAN MIERIS.

Het *Wapen* van *Leiden* zijn twee Sleutels, op een wit Veld, kruiswijze in 't midden over elkander geleid. Men wil dat dezelve afkomſtig zijn van den eerbied der aloude Leidenaaren voor dien Apostel, als Poortier des hemels aangemerkt. Aan ST. PIETER was de oudſte Kerk der Stad gewijd, en men ſteide, in de oude Zegels, zijn beeld nevens de Sleutels, waar van deeze alleen zullen zijn overgebleeven.

Zie inzonderheid ORLERS en VAN LEEUWEN, *Beſchrijv. van Leiden.*

LEIDEN, (AARTJE VAN) aldus naar zijne geboorteplaats, doch, volgens anderen, AART KLAASSEN genaamd, wierdt geboren in den Jaare 1498. Tot op zijn achttiende jaar oeffende hij het handwerk zijns Vaders, die een Voller was. Doch de Natuur, die hem tot het penſeel hadt geroepen, zegepraalde eerlang over den dwang, die, zijns ondanks, hem was opgeleid. Zijn Stadgenoot KORNELIS ENGELBRECHTZ wierdt zijn leermeester, en maakte hij, onder deszelfs onderwijs, zo ſnelle vorderingen, dat hij ſpoedig op eigen wieken konde drijven. Zijne meeste Stukken waren Bijbelſche Gebeurtenisſen. Op 't ſpoor van veelen zijner Kunstbroederen was hij niet zeer naarſtig. Na zich op Zondag vermaakt te hebben, bragt hij ook veelal den Maandag in den Herberg door, hoewel hij geen eigenlijk dronkaart was. Door den tijd klonk de vermaardheid zijner kunst heel tot *Antwerpen*, en lokte

van

van daar na *Leiden* den beroemden Kunſtenaar FRANS FLORISZOON. Met verwondering vondt deeze, op de naavraage omtrent AARTJES verblijf, deszelfs wooning in een armoedig huisje, nabij de Stads Vest, en zijne Schilderkamer een Zoldertje onder het dak. Onder toezegging van beter beſtaan en rijklijker beraalinge van zijne Kunſtſtukken, zogt deeze hem na *Antwerpen* te lokken. Doch AARTJE wees deeze aanbieding van de hand. Eenen Koning, zeide hij, gunde hij deszelfs Rijk, indien hij zelve ſlegts zijn klein huisje mogt behouden. Drie van zijne voornaamſte Stukken heeft men nog lang te *Leiden* bewaard: eene Kruisdraaging, een CHRISTUS, tuſſchen de Moordenaars, aan het Kruis, en Abrahams Offerande van zijnen Zoon. Zeer ongelukkig kwam hij aan zijn einde. Naar gewoonte, op zekeren avond, laat uit den Herberg koomende, viel hij in 't water, en verdronk, in den ouderdom van zesenzestig jaaren.

Zie ORLERS, *Beſchrijv. van Leiden.*

LEIDEN, (JAN GERBRANDSZ VAN) anders ook, naar de gewoonte der tijden, met een verlatijnden naam, JOANNES DE LEIDIS genaamd, was van geboorte een Leidenaar, en moet gebloeid hebben omtrent het einde der Vijftiende Eeuwe, indien het waar zij, dat hij in den Jaare 1504 overleeden is. Hij was Karmeliter Monnik, en Prioor in het Klooster van die Orde te *Haarlem*. Behalven verſcheiden Godgeleerde Werken, heeft hij geſchreeven *Kronijk van Holland*, en *Kronijk van Egmont*, *of Jaarboeken der Abten van Egmont*, beide in het Latijn. ANTONIUS MATTHÆUS heeft het laatstgenoemde Werk met Aantekeningen in 't licht gegeeven.

Zie SWEERTII *Bibl. Belg.* MEURSII *Athen. Bat.* ORLERS, *Beſchrijv. van Leiden.*

LEIDEN, (LUCAS VAN) een uitmuntende Schilder, Plaatſnijder en Glasſchrijver, tijdgenoot van AARTJE, boven vermeld, wierdt

wierdt in die Stad gebooren in den Jaare 1494. Eerst zijn Vader, HUIG JAKOBSZ, insgelijks een groot Kunstenaar, en daar na de reeds genoemde KORNELIS ENGELBRECHTSZ, waren zijne Leermeesters, doch zijne vorderingen zo groot, dat zij beiden wel zijne Leerlingen zouden hebben kunnen weezen. Reeds op zijn twaalfde jaar schilderde hij een stuk voor den Heere VAN LOKHORST, die 'er zo veele Goudguldens voor betaalde, als hij jaaren oud was: eene goede somme in dien tijd. Op zijn zestiende jaar sneedt hij een *Ecce homo*, die de bewondering van alle Kunstkenners wegdroeg. Tot op het Jaar 1672 wierdt te *Utrecht* eene verzameling van zijne voornaamste Kunstprenten bewaard, doch viel, bij de bemagtiging dier Stad, in de handen der Franschen. Wijders berustte weleer, in die zelfde Stad, onder den Heere Sekretaris EVERHARD VAN HARSKAMP, een uitmuntend Schilderstuk van LUCAS, met Olieverf, verbeeldende SAULUS, op den weg na Damascus met blindheid geslagen, verzeld van eenen hoop Ruiters en Voetknegten. Het vermaarde Meesterstuk, verbeeldende het Laatste Oordeel, nog voorhanden op het Leidsche Stadshuis, hebben wij reeds opgenoemd. Onze LUCAS, door zijne Kunstoefening een man van eenig vermogen, tradt in het huwelijk met eene Jonkvrouwe uit het Edel Geslagt van BOSCHHUIZEN. Zo vlijtig was hij in zijn bedrijf, en zo zuinig op zijnen tijd, dat hij bezwaarlijk zich konde verledigen tot den Bruiloft en andere bezoeken, welke zijne Echtverbintenis medebragt. Niet lang daar naa, egter, bekroop hem de lust, ter meerdere aankweekinge van zijne kunst, de voornaamste Stukken in Zeeland, Brabant en Vlaanderen te bezigtigen. Aan het Kunstgenootschap te *Middelburg* gaf hij een Onthaal, welk hem zestig Guldens kostte, naar gelange van de toenmaalige schaarsheid van 't geld, eene fraaie somme. Het zelfde deedt hij te *Mechelen*, *Gend* en *Antwerpen*. Grootlijks, egter, beklaagde hij zich naderhand dier reize, vermids hij zedert altoos met een ongezond lichaam worstelde. Hij verbeeldde zich, dat hem, uit nijd, vergif was toegediend. Om den tijd, ondanks zijner aanhoudende bedlegerigheid; niet nutteloos te slijten, hadt hij voor zijne Legerstede eenen toestel doen maaken, ten behoeve van zijne Snij- of

Schil-

Schilderkunst. LUCAS VAN LEIDEN overleedt in den Jaare 1533, het negenendertigſte zijns Ouderdoms.

Zie ORLERS, *Beſchrijv. van Leiden.*

LEIDEN, (PHILIPS VAN) in de Veertiende Eeuwe, doch, onzeker in welk jaar, in de Stad van dien naam gebooren, naar men wil uit het aanzienlijk Geſlagt, waar wij vervolgens nader verſlag van zullen geeven. In zijne Jeugd zich voornaamelijk op het Kanonijke Regt hebbende toegeleid, gaf hij onderwijs in die weetenſchap aan de Univerſiteit te *Orleans*, en wierde vervolgens, in den Jaare 1369, tot Hoogleeraar te *Parijs* beroepen. Naderhand eene Kanunniksplaats in de Kerk van *Maria van Condé* bekoomen hebbende, keerde hij weder na zijn Vaderland, alwaar hem WILLEM VAN BEYEREN, de Vijfde van dien naam, Graaf van Holland, Zeeland en Henegouwen, tot zijnen Raadheer verkoos. In den Jaare 1373 wierdt hij Groot-Vikaris van ARNOUT VAN HOORN, Biſchop van *Utrecht*. ALBERT VAN BEYEREN zondt hem na *Avignon*, aan Pauſe GREGORIUS DEN XI; deeze ſchonk hem eene Kanunniksplaats in de Kerk van *Utrecht*. In deeze Stad overleedt hij, op den achtſten Junij des Jaars 1380, doch wierdt begraaven in zijne Geboorteſtad, in de St. Pankras- of Hooglandſche Kerk. In den Jaare 1372 hadt hij aldaar twee Vikarijen geſtigt. De Schriften van PHILIPS VAN LEIDEN, voor zo veel ons bewust is, zijn voor de eerſte maal gedrukt in den Jaare 1616. Van wegen het klein getal Afdrukken, deelde een Amſterdamsch Regent het zijne mede aan eenen Boekverkooper, die voorts daar van eene nieuwe uitgave bezorgde in den Jaare 1701, onder den tijtel PHILIPPI DE LEIDIS *Tractatus Juridico-Politici*. De Verhandelingen zijn vier in getal. Zeer vermaard is de eerſte; zij voert tot tijtel *De Reipublicæ cura, et ſorte Principantis*, „ over de zorge voor 't „ Gemeenebest, en het lot eens Regeerders." De tweede behelst eene opgave van de onderwerpen en grondregelen, in de eerſte Verhandeling overwogen. *De formis et ſemitis Reipublicæ utilius et facilius gubernandæ*, of over de wijzen en middelen om een Gemeenebest nuttiger en gemaklijker te beſtuuren,

te

is het onderwerp der derde Verhandelinge. De vierde heeft tot opſchrift *De modo et regula rei familiaris facillus gubernande*, of de beste wijze van Huishoudkunde.

Zie Journal des Savans, Tom. 34.
Oudheden van Rhijnland.

LEIDEN, (*Het Geſlagt van*) al van ouds vermaard, en nog heden in weezen, nam zijnen oorſprong, meent men, binnen die Stad, en ontleende daar van zijnen naam. Geene andere, zo als boven reeds is gebleeken, was de Naamsreden van verſcheiden vermaarde Mannen, welke dien bijnaam gevoerd hebben. Het eerſte ſteenen huis te *Leiden*, ſtaande op de Breêſtraat, tegenover den Blaauwen Steen, op den hoek der Koorſteeg, wierdt, volgens de overleveringen, door de Grondleggers dien Geſlagts gebouwd; althans ſtaat nog in den Voorgevel deszelfs Wapen. De volgreeks van hetzelve zal geene onvoegzaame plaat in ons *Woordenboek* beſtaan.

De eerſte, van eenigen naame en vermaardheid in 's Lands Geſchiedenisſen, was

I. GERRIT VAN LEIDEN; hij leefde omtrent den Jaare 1266, en moet een man van eenig vermogen geweest zijn, alzo hij, bij Uiterſten Wille, aan het Klooster te Rhijnsburg naliet, eenige landerijen, onder Rijswijk gelegen. Zijne kinderen waren:

1. *Jan van Leiden.*
2. *Henrik van Leiden.*

II. HENRIK VAN LEIDEN hadt verſcheiden kinderen; de negen volgende zijn daar van bekend:

1. *Diderik van Leiden*, in den Jaare 1315, onder de Regeering van Graave WILLEM DEN III, Ridder geſlagen.
2. *Hagt van Leiden*, Nonne in de Abtdij van Koningsveld.
3. *Pieter van Leiden*, Kanunnik van Middelburg, van St. Pieter te Utrecht, en Patroon der Kerke van Zoeterwoude. Hij was ſtigter van vier Vikarijen te Leiden, en van verſcheiden andere Fundatien. In den Jaare 1316 maakte hij, aan de St. Pieterskerk te Leiden, zijn ſteenen huis, ſtaande op den hoek van

de Kerkſteeg, mids dat hij en zijne Broeders en Zusters Kinders, en derzelver naakoomelingen, hetzelve in Erfpagt zouden behouden voor tien Schellingen Tournois jaarlijks.

4. *Geertrui van Leiden.*
5. JAN VAN LEIDEN, die volgt.
6. *Gerrit van Leiden.*
7. *Machtelt van Leiden*
8. *Philips van Leiden.* Onder andere kinderen liet deeze naa, *Pieter van Leiden*, die insgelijks de Kerk aanmerkelijk begiſtigd, en, bij zijne huisvrouwe *Christina Franken*, Vader wierdt van vijſtien kinderen; van welke wij genoemd vinden:

a. Dirk van Leiden, Priester ten Hoogelande te Leiden.
b. Gerrit van Leiden, Priester te Noordwijk.
c. Philips van Leiden. 't Is deeze, van welken, in een afzonderlijk Artikel, boven geſproken is.

9. *Hugo van Leiden*, als Knaap vermeld in eene Akte, uitgegeeven, in den Jaare 1322, door WILLEM VAN HENEGOUWEN, Graaf van Holland.

III. JAN VAN LEIDEN, boven vermeld, hadt ter Vrouwe *Aleid*, Henriksdogter, en bij haar verwekt:

1. *Gerrit van Leiden*, Prioor te Hoogſtraten.
2. PIETER VAN LEIDEN, die volgt.
3. *Henrik van Leiden.*
4. *Dirk van Leiden*, Schepen in zijn Geboorteſtad, in den Jaare 1375.

IV. PIETER VAN LEIDEN, droeg, in den Jaare 1368, aan de Pieters-Kerk, den eigendom op van een huis, op de zelfde voorwaarden, als zijn Oom Pieter, vóór hem, hadt gedaan. Hij bezat goederen in leen van WILLEM VAN HENEGOUWEN, Graave van Holland. De Akte, daar van uitgegeeven, terwijl hij nog minderjaarig was, is gedagtekend in 's Hage, vóór St. Jakobsdag des Jaars 1332. Bij zijne echtgenoote, Jonkvrouwe BERTRADA VAN ALKEMADE, des Heeren Henriks dogter, liet hij naa:

1. JAN VAN LEIDEN, die volgt.
2. *Tsbrand van Leiden.*
3. DIRK VAN LEIDEN. Naa die zijns oudſten broeders, zullen 's Mans naakoomelingen vermeld worden.

V. JAN

V. JAN VAN LEIDEN, getrouwd met GEERTRUI, dogter van Heere *Florens van Adrichem*, wierdt, in den Jaare 1370, door Hertog WILLEM VAN BEYEREN, verlijd met de goederen, door zijnen Vader nagelaaten. Zijne kinderen waren:

1. PIETER VAN LEIDEN, die volgt.

2. *Haaze van Leiden*, die de huisvrouw wierdt van Heere *Frank Pietersz*, en vervolgens erfgenaame van de naalaatenſchap van haare Broeders Kleinzoon, baarde haaren Man twee kinderen:

a. Floris Franke, Priester.

b. Bartha Franke, gehuwd aan *Jakob Adriaansz.*

VI. PIETER VAN LEIDEN, naa zijns Vaders overlijden, met deszelfs nagelaatene goederen verlijd, nam ter huisvrouwe BERTRADE, dogter van Heere *Jan van der Specke*. Met toeſtemming van Vrouwe JAKOBA, leide hij dezelve een Weduwengoed ape, uit zijne naa te laatene Leengoederen. Geene andere kinderen liet hij naa, dan éénen Zoon,

VII. JAN VAN LEIDEN, naa zijns Vaders overlijden, door Hertog PHILIPS *van Bourgondie*, met deszelfs Leengoederen verlijd. Hij leefde nog in den Jaare 1462, doch liet geene kinderen naa.

V. DIRK VAN LEIDEN, boven vermeld, hadt in huwelijk MARGARETHA VAN POELGEEST, en bij haar verwekt:

1. *Jan van Leiden*, Vroedſchap in zijne Vaderſtad.

2. NIKLAAS VAN LEIDEN, die volgt.

3. *Gerrit van Leiden*, die eenen Zoon hadt van dien zelfden naam, welke het Prieſterampt bekleed, en, in den Jaare 1494, in de St. Pieterskerk, eene Vikarij geſtigt heeft.

4. *Machtelt van Leiden*, gehuwd aan Heere *Willem Foijtkens van Zijl.*

5. *Aleid van Leiden*, de huisvrouw van *Niklaas van Zijl.*

6. *Albrecht van Leiden*, wiens naakoomelingen op die van zijnen Ouder Broeder zullen volgen.

VI. NIKLAAS VAN LEIDEN, hadt in huwelijk ALEID VAN DER DOES, en wierdt bij dezelve Vader van

1. *Jan van Leiden*, die, in den Jaare 1460, eene Vikarij in de St. Pankras- of Hooglandskerk ſtigtte.

2. *Pieter van Leiden.*

3. HENRIK VAN LEIDEN, die volgt.

VII. HENRIK VAN LEIDEN, nam tot echtgenoote Jonkvrouw BARBARA BUITENWEG, en verwekte bij dezelve:

1. NIKLAAS VAN LEIDEN, die volgt.

2. *Aleid van Leiden.*

3. *Machtelt van Leiden*, die de huisvrouwe wierdt van *Niklaas Paats*, meermaalen Burgemeester van Leiden, tusſchen de Jaaren 1469 en 1484.

VIII. NIKLAAS VAN LEIDEN, was, zedert het Jaar 1462 tot in den Jaare 1490, verſcheiden maalen Schepen van Leiden, en Vader van

1. JAN VAN LEIDEN, die volgt.

2. *Barbara van Leiden*, getrouwd met eenen Burger van Haarlem, Niklaas Diest.

3. *Machtelt van Leiden*, getrouwd met Hendrik Floriszoon, Sekretaris van Leiden.

IX. JAN VAN LEIDEN, in den Jaare 1495, Schepen van Leiden, hadt in huwelijk de dogter eens Burgemeesters van Gouda, en verwekte bij dezelve eene dogter, die zonder kinderen ſtorf.

VI. ALBRECHT VAN LEIDEN, boven genoemd, hadt ter Vrouwe *Adriana van Leeuwen*, des Heeren Willems dogter. De Hofſtad *Leeuwen*, door dit huwelijk, in zijn geſlagt zijnde overgegaan, hebben verſcheiden zijner afſtammelingen, daar van eigenaars geworden, den naam van VAN LEEUWEN aangenomen. Albrecht liet éénen Zoon naa,

VII. DIRK VAN LEIDEN, welke in huwelijk nam BELIA, dogter van Heere *Arend Heerman*, en, in zijne geboorteſtad, meermaalen de Burgemeesterlijke waardigheid bekleedde. Zijne kinderen waren:

1. *Pieter van Leiden*, Priester.

2. ADRIAAN VAN LEIDEN, die volgt.

3. *Emma van Leiden*, eerst getrouwd met Heijman Floriszoon van Boshuizen, en daar naa met Jan van Berendrecht, Baljuw en Dijkgraaf van Rhijnland, en Veertig der Stad Leiden. Uit deezen echt wierden kinderen gebooren.

4. *Etken-*

4. *Erkenraad van Leiden*, in den Jaare 1517 getrouwd met Jan Paats, Schepen van Leiden.

5. *Jakob van Leiden.*

VIII. ADRIAAN VAN LEIDEN was gehuwd aan CATHARINA PAATS, dogter van Burgemeester Niklaas Paats, en Vader van

1. *Machtelt van Leiden.*

2. *Geertrui van Leiden*, de huisvrouw van Gerrit Bieſen, te Delft, en Moeder van Kinderen.

3. *Maria van Leiden.*

4. *Frans van Leiden van Leeuwen*, Burgemeester der Stad Leiden, overleeden in den Jaare 1569.

5. DIRK VAN LEIDEN, die volgt.

6. *Jakob van Leiden*, getrouwd met *Joſina van Blois van Treslong*, en bij dezelve Vader van

Adriaan van Leiden, welke bij N. N. van der Does verwekte,

Frans van Leiden, getrouwd met Maria van Boukhorst, die in den Jaare 1612 overleedt, en eene dogter naliet, *Machtelt* genaamd, geſtorven in den Jaare 1648.

7. *Niklaas van Leiden*, meermaalen Burgemeester in zijne Vaderſtad.

IX. DIRK VAN LEIDEN, bevondt zich, in den Jaare 1514, in 't H. Land te Jeruzalem, en wierdt naderhand Sekretaris van Delft. Bij zijne huisvrouwe MARIA VAN BLOIS VAN TRESLONG verwekte hij:

1. ADRIAAN VAN LEIDEN, die volgt.

2. *Arent van Leiden*, Burgemeester van Utrecht, en een der Ondertekenaaren van de Unie tuſschen de zeven Gewesten, in den Jaare 1579 binnen die Stad geſlooten.

X. ADRIAAN VAN LEIDEN, Raad in de Vroedſchap en tevens Penſionaris van Delft, hadt in huwelijk *Maria van Loo*, dogter van Gerrit van Loo, Rentmeester Generaal van Keizer KAREL DEN V over Friesland. Zo wel als zijn Schoonvader, ſtondt insgelijks ADRIAAN in blaakende gunst bij den Keizer. In den Jaare 1555 wierdt hij, wegens Holland, afgevaardigd na Bruſsel, om tegenwoordig te zijn bij den plegtigen overdragt der Nederlanden van den gemelden Keizer op zijnen Zoon PHILIPS. In den Jaare 1557, op den laatſten October,

maakte hij zijnen Uiterſten Wille, ten overſtaan van zijne twee behuwdbroeders, PIETER VAN DEKAMA, Ridder en 's Konings Gewoonen Raad, en BOUDEWYN VAN LOO, insgelijks Raad en Rentmeester Generaal van Friesland. Heer ADRIAAN overleedt op den zesentwintigſten November des Jaars 1562, nalaatende eenen minderjaarigen Zoon,

XI. DIRK VAN LEIDEN, welke, vermits zijn Oom en Voogd *Arend van Leiden* de Hofſtad *van Leeuwen*, van zijnen Oudoom *Niklaas Adriaanszoon van Leiden van Leeuwen*, voor hem gekogt hadt, in Maij des Jaars 1566, den toenaam VAN LEEUWEN insgelijks aannam. Een man van hooger aanzien, dan iemand zijner Voorzaaten, was deeze. In den Jaare 1582 wierdt hij Raad in 't Hof Provinciaal van Holland, en in den Jaare 1591 Raadsheer in den Hoogen Raad. Zijn overlijden viel voor in den Jaare 1596, het zesenveertigſte zijns ouderdoms. Voor de eerſte maal tradt hij in den echt met *Hildegonde van Loo*, zijne Nigt, de dogter van Albert van Loo, Heere van Hodenpijl, 's Konings Finantie-Raad te Brusſel, en van Maria van der Mijle, dogter van Arend van der Mijle, Heere van der Mijle, Dubbeldam, enz. Burgemeester van Dordregt, en van Cornelia van Alblas. Geene kinderen wierden uit dat huwelijk gebooren. Andermaal tradt hij in den echt met CATHARINA VAN DER GOES, dogter van *Pieter van der Goes*, Baljuw en Dijkgraave van Delfland, Rentmeester van de Domeinen van Holland. Volgens 's Mans Uiterſten Wille, moest de Hofſtad van Leeuwen verkogt worden. In de Groote Kerk in 's Hage, alwaar hij begraaven legt, ziet men zijn Wapen nevens dat zijner laatſte echtgenoote, die hem gebaard hadt:

1. *Adriaan van Leiden van Leeuwen*, geſtorven in den Jaare 1654.

2. PIETER VAN LEIDEN VAN LEEUWEN, die volgt.

3. *Dirk van Leiden van Leeuwen*, in zijne Jeugd, in den Rhijn, bij Straatsburg, verdronken.

XII. PIETER VAN LEIDEN VAN LEEUWEN, gebooren den vierden Junij des Jaars 1592, bekwam, in den Jaare 1623, het ampt van Baljuw en Dijkgraaf van den Briel en de Landen van Voorn. In zijn eerſte huwelijk, 't welk kinderloos was, hadt hij ter Vrouwe *Maria Duik*, dogter van Antonij Duik, Raad-

pen-

penſionaris van Holland. Hertrouwd zijnde met MARIA DE MOUCHERON, dogter van Bernard de Moucheron, Heere van Corbu, wierdt hij bij dezelve Vader van

1. DIRK VAN LEIDEN VAN LEEUWEN, die volgt.

2. *Catharina van Leiden van Leeuwen*, gebooren in December des Jaars 1619, en in 't Jaar 1633 overleeden.

3. *Bernhard van Leiden van Leeuwen*, in 1632 gebooren, en in 't jaar 1639 geſtorven.

4. *Balthazar van Leiden van Leeuwen*, op den ouderdom van bijkans twintig jaaren overleeden. Hun Vader hadt zijne dagen geëindigd op den tweeden October des Jaars 1654, en legt in den Briel begraaven, met deeze acht Kwartieren in zijn Wapen:

VAN LEIDEN.	VAN DER GOES.
VAN LOO.	VAN DER DUSSEN.
BLOIS VAN TRESLONG.	SPANGEN.
HEEMSKERK.	ROON.

XIII. DIRK VAN LEIDEN VAN LEEUWEN, gebooren op den zesden December des Jaars 1628. Naa eenigen tijd den post van Raad in de Vroedſchap der Stad Briele bekleed te hebben, verwiſſelde hij dien met de zelfde waardigheid te Leiden, welke hem den weg baande tot het Burgemeesterſchap, welk hij aldaar verſcheiden maalen heeft bekleed. Daarenboven was hij Afgevaardigde der Stad in de Vergadering der Algemeene Staaten en in het Kollegie van Gekommitteerde Raaden. Tot drie reizen toe zonden hem 's Lands Staaten, als hunnen Buitengewoonen Gezant, aan KAREL DEN II, Koning van Engeland, Behalven dit alles was hij Hoogheemraad van Rhijnland en van den Lande van Voorn. Hij ſtorf in den Jaare 1682. Bij zijne huisvrouwe, ALIDA PAATS, dogter van den Heere Willem Paats, Burgemeester van Leiden en Hoogheemraad van Rhijnland, hadt hij verwekt:

1. *Maria van Leiden*, gebooren op den negenden Maart des Jaars 1654, en gehuwd met Fredrik Willem, Baron van Waſſenaar en Duivenvoorden, Heer van Rozander, Luitenant-

Kolonel, en naderhand Baljuw en Hoofdſchout van Hulst en Hulſter-Ambagt. Geene kinderen kwamen uit deezen echt.

2. *Alida van Rhijnsburg van Leiden*, gebooren den zesden Maart des Jaars 1660, wierdt de Echtgenoote van *Walter Philips Coljear*, Ridder-Baronet, Luitenant-Generaal van de Infanterie in dienst van den Staat, Gouverneur van de Stad en het Kaſteel van Namen, Kolonel van een Regiment Schotten. Uit dit huwelijk wierden gebooren:

a. Marianne Coljear, getrouwd met Reinhart, Baron van Dalwig, Preſident van den Geheimen Raad van den Landgraave van Heſſen Caſſel, deszelfs Gevolmagtigde Afgezant op het Vredes Congres te Utrecht, en Extraordinaris Envoyé bij de Algemeene Staaten.

b. Elizabeth Coljear, gehuwd aan Lionnel Sackeville, Hertog van Dorſet, Pair van Groot-Brittannie, Baron van de vijf Zeehavens diens Koninkrijks, Grootmeeſter van 's Konings Huis, Ridder van den Kouzeband.

3. *Theodora Catharina van Leiden*, gebooren in September des Jaars 1661, getrouwd met Kasper van Kinſchot, Heere van Kinſchot, Raadsheer in den Hove van Holland, welken zij eenen Zoon baarde,

Roeland van Kinſchot, Major in der Staaten dienst, en Kommandeur der Stad Heusden.

4. *Bernardina van Leiden*, in den Jaare 1716, op den onderdom van vierenvijftig jaaren, ongehuwd geſtorven.

5. *Suzanna van Leiden*, gebooren in een Jaare 1664, wierdt de Echtgenoote van François Vuljon van Maurice, Kolonel van een Regiment Voetvolk in dienst van de Staaten der Verééngde Nederlanden, Gouverneur van Geertruidenberg, welken zij eene dogter baarde, Françoiſe Vuljon van St. Maurice.

6. *Adriaan Willem van Leiden*, op het eenentwintigſte jaar zijns ouderdoms, in den Jaare 1688, ongehuwd overleeden.

7. PIETER VAN LEIDEN, die volgt.

8. *Lodewijk van Leiden*, gebooren in den Jaare 1668, Kapitein ter Zee in dienst deezer Landen, en in den Jaare 1697, door het verongelukken van zijn Schip tegen het Eiland Ameland, in een zwaaren ſtorm, omgekoomen.

9. *Phi-*

9. *Philippina van Leiden*, jong geſtorven.

10. *François Adriaan van Leiden*, Raad en Burgemeester der Stad Briel, Gekommitteerde Raad ter Admiraliteit op de Maze, Raad en Rentmeester Generaal der Domeinen van Holland en Voorne, Hoogheemraad van de Landen van Voorn, in den Jaare 1726, het vijfenvijftigſte zijns ouderdoms, ongehuwd overleeden.

XIV. PIETER VAN LEIDEN, Heer van Vlaardingen, Vlaardinger-Ambagt, Babberspolder, Middelburg, Nieuwenhoorn, Nieuwegoten, Nieuwlandt, enz. gebooren den vijfentwintigſten October des Jaars 1666, Veertig en meermaalen Burgemeester der Stad Leiden, Afgevaardigde in het Kollegie ter Admiraliteit te Amſterdam, Hoogheemraad van Rhijnland en van den Lande van Putten. Bij ALIDA VAN RUITENBURG, dogter van Jan van Ruitenburg, Heere van Vlaardingen en Vlaardinger-Ambagt, Afgevaardigde in het Kollegie ter Admiraliteit in het Noorder-Kwartier, Hoogheemraad van Delfland, was hij Vader van de volgende kinderen:

1. *Geertrui van Leiden*, jong geſtorven.

2. Een Zoon N. N. insgelijks vroeg overleeden.

3. *Geertrui Catharina van Leiden*, in den Jaare 1715, het tweeëntwintigſte haars ouderdoms, geſtorven.

4. DIRK VAN LEIDEN, die volgt.

5. *Alida Johanna van Leiden*, gebooren in April des Jaars 1697, gehuwd aan Frederik, Baron van Freisheim, Luitenant-Kolonel, Zoone van Jan Dirk, Baron van Freisheim, Generaal van het Voetvolk in dienst der Verëënigde Nederlanden, Kolonel van de Guardes te voet, Gouverneur van Heusden, als mede Veldmaarſchalk in dienst van Keizer KAREL DEN VI. Zij ſtorf in November des Jaars 1715, nalaatende eenen Zoon, *Jan Dirk*, Baron van Freisheim.

6. *Jan van Leiden*, geboren in den Jaare 1698.

7. *Pieter Koenraad van Leiden*, gebooren in Maart des Jaars 1700, Luitenant-Kolonel in dienst van den Staat, getrouwd met *Anna van Hoei*, dogter van Casper van Hoei, Raad en Burgemeester der Stad Gornichem.

8. *Catharina Henriëtte van Leiden*, in den Jaare 1709, het achtſte haars ouderdoms, overleeden.

9. *Catharina Johanna Henriëtte van Leiden*, jong geſtorven.

XV. DIRK VAN LEIDEN, Heer van West-Barendrecht, Hardinksveldt, Oost-Voren, Rugge, Oosterlant, Rokanje, St. Anna-polder, Roxenisſe, Aardijkswal, Oud- en Nieuw-Craijers-polder, geboren den eenentwintigſten Januarij des Jaars 1695, Baljuw van de Nijenburgen, en Sekretaris van het Hoogheemraadſchap van Rhijnland; gehuwd met Sophia Dina de Rovere, Vrouwe van West-Barendrecht, Hardinksveldt, dogter van Kornelis de Rovere, Heere van Wes-Barendrecht, Raad en Burgemeester der Stad Dordrecht, Afgevaardigde ter Vergaderinge van de Algemeene Staaten en Lid van het Kollegie van Gekommitteerde Raaden, en bij deeze Vrouwe Vader van

1. *Pieter Cornelis van Leiden*, geboren in November des Jaars 1717.
2. *Sophia Dijna van Leiden*, jong geſtorven.
3. *Jan van Leiden*, geboren in den Jaare 1721.
4. *Dirk van Leiden*, in zijne kindsheid overleeden.
5. *Dirk van Leiden*, insgelijks vroeg geſtorven.
6. *Dirk van Leiden*, mede geen jaar oud geworden.
7. ADRIAAN POMREJUS VAN LEIDEN, geboren den eerſten Augustus des Jaars 1727, heeft dit Geſlagt voortgeplant, zo dat 'er nog heden afſtammelingen van in weezen zijn.

LEIDERDORP, naauwlijks een half uur gaans van de Stad *Leiden* gelegen, in een zeer vrugtbaaren en vermaaklijken oord: reden genoeg voor de burgers dier Stad, om dikmaals door eene wandeling derwaarts zich te verlustigen, en waarom vermogende Ingezeetenen, in den omtrek daar van, Lustplaatzen hebben doen aanleggen. Indien het *Liethorp*, in oude Schriften vermeld, dit Dorp zij, moet het reeds vóór het midden der Tiende Eeuwe beſtaan hebben. In de Roomſche tijden was de Kerk van dit Dorp eene Parochie-Kerk, den Aardsengel MICHAËL toegewijd. Zij was voorzien van twee Vikarijen. Eene van dezelve, gemeenlijk de Kapellanij van de Zijl genaamd, wierdt, van wegens haare rijke inkomſten, in den Jaare 1400, in twee Vikarijen verdeeld; de eene daar van bleef aan de Kerk verbonden; de andere wierdt overgebragt in de Vrouwenkerk te *Leiden*.

Ook

Ook plagt hier voormaals te ſtaan een Klooster of Priorij van Reguliere Kanunniken, *Engelendaal* genaamd. Het Dorp en Ambagt, waar in men, voor ruim vijftig jaaren, honderd vijfennegentig Huizen, zes Bleekerijen, vier Steenovens, of Pannebakkerijen, en twee Molens telde, wordt geſchat op ruim zestienhonderd zevenenvijftig Morgens. Te *Leiderdorp* heeft men een zeer goed School, een Weeshuis en een Armhuis voor oude Mannen en Vrouwen, en in de nabuurſchap een Hofje, de *Vier Aalmoeshuisjes* genaamd, afkomſtig uit het doorluchtig Geſlagt van VAN DER DOES. Dat aan *Leiden* de Ambagtsheerlijkheid behoort, hebben wij in de beſchrijving dier Stad verhaald. Van de adelijke Huizen, welke voormaals in dit Ambagt ſtonden, zijn de meeste verdweenen.

Zie ORLERS, *Beſchrijv. van Leiden*, *Oudheden en Geſtigten van Rhijnland.*

LEIDSCHENDAM, een Dorp in het Baljuwſchap van Rhijnland, gelegen tuſſchen *Leiden*, *Delft* en *'s Graavenhage*. Het ontleent zijnen naam van den Dam, in overoude tijden geleid in het Vaarwater, welk na gemelde Plaatzen loopt. Van wegens den veelvuldigen doortogt, is 't hier zeer leevendig, en 't verblijf aangenaam. Even als tuſſchen *Amſterdam* en *Haarlem*, moeten hier de reizigers van Jaagſchuit verwiſſelen. Het Dorp heeft eene eigen Kerk en Predikant, die onder de Klaſſis van *Delft* en *Delfsland* behoort.

Zie VAN DER HORVE, *Handv. Kron.*

LEIMUIDEN, met *Vriezekoop*, één Ambagtsheerlijkheid, in Rhijnland, ter wederzijde van den gewoonlijken Rijweg van *Amſterdam*, door de Veenen, na den Rhijnkant en *Leiden*. Het Dorp *Leimuiden* legt, met zijne Kerk en Ban, Weſtwaarts, digt aan het Haarlemmer- of Leidſchemeir. *Vriezekoop* legt, Oostwaarts, tegen de Billerdammer Laan en de

Ambagtsheerlijkheid van *Kalſlagen*. Reeds in de Jaaren 1550 en 1553 bevondt men de Landen, onder beide Dorpen gelegen, van zo geringe waarde, dat zij geoordeeld wierden, minder den voorheen in de Dijkslasten van Rhijnland te moeten draagen. Volgens de jongſte en naauwkeurigſte meeting, nu ruim twintig jaaren geleeden geſchied, bevat het Ambagt van *Leimuiden* vijfhonderd en ruim eenentachtig, dat van *Vriezekoop* driehonderd en bijkans vierennegentig Morgens Lands. Merkelijken afſlag heeft het getal der Huizen, in het tijdverloop van honderd jaaren, ondergaan. Te *Leimuiden* zijn ze, van tweehonderdzes, op honderdvierenveertig, te *Vriezekoop*, van honderdzeven, op negenenvijftig gedund. Veel Lands, in de voorgaande Eeuwe, onder beide Dorpen, uitgeveend, is zedert droog en tot Land gemaakt. Men berekent de uitgeſtrektheid daar van op zeshonderd en vijftig Morgens. Verſcheiden aangenaame Lustplaatzen heeft men, op dien droog gemaakten grond, aangeleid. De afkabbeling van 't Haarlemmermeir heeft men, door het doen van zeer zwaare kosten, met een goeden uitſlag, aan dien oord bereugeld. In den Jaare 1727 wierdt de Stad *Amſterdam* eigenaares van de Ambagtsheerlijkheid, door aankoop uit handen van den Heere FRANÇOIS PAUL EMILE, *Graave van Oultremont en Warfuſé*, en Vrouwe MARIA ISABELLA VAN BEYEREN VAN SCHAGEN, erfgenaame van Vrouwe ANNA HENRIETTA VAN WASSENAAR VAN WARMOND, in welk Huis de eigendom langen tijd geweest was. *Amſterdam* heeft aldus het regt van aanſtellinge van Schout, Ambagtsbewaarders, Schepenen en andere Amptenaaren.

Leimuiden is een der oudſte Dorpen hier te Lande, als wordende reeds vermeld in eenen Verdragbrief van den Jaare 1063. De Kerk is een ruim, hoewel oud gebouw. Door het verzakken der fondamenten, ſtaat de Toren een weinig ſcheef. Het Dorp zelve is fraai betimmerd, en zeer leevendig, door den veelvuldigen doortogt. De naaste weg, te Lande, van *Amſterdam* na *Gouda* en *Rotterdam*, loopt door dit Dorp. Het Water de *Dreeht*, 't welk, van de *Oude Wetering* af, door *Leimuiden* loopt, en tusſchen den *Vriezekoopſchen* en *Waſſenaarſchen* Polder, voorbij het Tolhuis onder *Kalſlagen*, een wel-

weinig boven den *Uithoorn* zich met de *Kromme Mijdrecht* vereenigt, en 't begin aan den *Amſtel* geeft, is ook veel korter Vaart voor zulke Schepen, die hunne Masten kunnen ſtrijken, en klein genoeg zijn om door de Billerdammer Sluizen en den Leimuiderbrug te kunnen ſchieten; die, anderzins, uit den Rhijn na *Amſterdam* den wil hebbende, door *Haarlem* en *Spaarndam* zouden moeten vaaren. Onder *Leimuiden* behoort de Oostzijde der fraaie Buurt langs de *Oude Wetering*. Onder het Ambagt van *Vrieszekoop* behoort dat gedeelte van de Buurt van *Billerdam*, waar in de Billerdamſche Sluizen of Verlaaten leggen. Van het laatstgenoemde Dorp, 't welk geene Kerk heeft, behooren de Hervormde Ingezeetenen, in het Kerkelijke, onder *Leimuiden*.

Lek, (*Rivier de*) bij veelen aangemerkt als een gegraaven Arm van den Rhijn, neemt althans daar uit haaren oorſprong, en voert reeds dien naam beneden *Wijk bij Duurſtede*. Van hier ſtroomt zij tusſchen de Provincie *Utrecht* en het Graafſchap *Kuilenburg*, beneden het Land van *Vianen*, en laager voorbij *Schoonhoven*, tusſchen de Krimpener- en Alblasſerwaarden, tot dat zij, bij *Krimpen*, in de Merwe valt. De gemeenſchap van de *Waal* met den *Rhijn*, bij *Schenkenſchans*, heeft, door de doorbraak van den *Ouden Wiel*, het water van den *Rhijn*, en dus ook van de *Lek*, vóór het graaven van het *Panderſche Kanaal*, weleer zo ſterk afgetrokken, dat zij genoegzaam buiten ſtaat was, om aan de Beneden-Rivier van de *Merwe* én de *Nieuwe Maase* eenig water toe te voeren. Met paerden en wagens konde, op zommige plaatzen, die Rivier bereeden worden. Ongelijk is de gedaante van de *Lek*, en bovenwaarts merkelijk wijder dan beneden. Van hier dat, bij eene hooge Rivier, de Engten het Bovenwater niet kunnen verzwelgen; en dat bij *Vreeswijk*, zomtijds, het water tien voeten boven het gemeene Peil tekent, wanneer het bij *Krimpen* ſlegts drie of vier voeten is gereezen. Wijders ontſtaat hier uit menigmaalen het zeuren van Ysdammen; waar door wel eens verderſlijke Overſtroomingen der nabuurige Landen voorvallen.

Lek.

LEKKERKERK *en Zuidbroek*, in de *Krimpenerwaard*, hoewel twee onderſcheidene Ambagten, behooren, egter, onder eene zelfde Hooge of Vrije Heerlijkheid. *Lekkerkerk* legt ten Zuiden aan de *Lek*, ten Noorden aan *Onderkerk*, *Berkoude* en *Zuidbroek*, ten Oosten en Westen aan *Berg-Ambagt* en *Krimpen op de Lek*. *Zuidbroek* legt ten Noorden aan *Stolwijk*, tusſchen *Berg-Ambagt* en *Berkoude*. Hoewel van kleinen uitgebreidheid volgens de opgave in de Lijsten van Verpondingen, worden de beide Ambagten te zamen begroot op veertienhonderd drieënnegentig Morgens. Naar inhoud der Lijsten, zou, in het tijdverloop eener eeuwe, te weeten van den Jaare 1632 tot in den Jaare 1732, het getal der Huizen van honderdvierenzestig tot tweehonderdzevenentachtig zijn aangegroeid. Verre de minſten, ſlegts veertien naamelijk, ſtaan daar van te *Zuidbroek*. *Lekkerkerk* is een fraai en deftig Dorp, meestendeels benedensdijks gebouwd. De Kerk is tamelijk groot, en heeft een Toren, waar van zo wel het ſpits als muurwerk vierkant is. In den Herberg bewaart men eene geſchilderde afbeelding van een voormaaligen inwooner van dit Dorp, GERRIT BASTIAANSZ genaamd, befaamd om zijne ongemeene lengte; deeze haalde negenenengentig Duimen, dat is, acht voeten en drie duimen. Naar gelange van zijne hoogte was hij ſterk van kragten, doch daar bij goedaartig en zagt van inborst. De Zalmviſcherij, de hoofdneering van dit Dorp, was ook zijn bedrijf. Om de zeldzaamheid heeft men 'er lang bewaard, of bewaart ze, misſchien, nog heden, een Schenkel van zijn Been en van zijne Dije, nevens eene zijner Muilen.

LEKKERLAND, anders ook *Nieuw Lekkerland* genaamd, een Ambagt en Dorp in Zuidholland, in den Alblasſerwaard, ten Noorden van de Rivier de *Lek*. Het Ambagt wordt begroot op duizend en veertig Morgens Lands, en het getal der Huizen op honderdvierendertig. Het Dorp is niet groot. De Kerk, eerst eene kleine Kapel, en naderhand tot eene Parochiekerk vergroot, wierdt, geduurende de Spaanſche Beroerten, in koolen geleid. De tegenwoordige Kerk, voorzien van een kleinen Toren met een vierkant Spitsje, is gebouwd in den

den Jaare 1645. Een heuvel, in 't Oostlijk gedeelte des Ambagts, de *Schoonenburger-heuvel* genaamd, plagt de grond te zijn van een Kasteel, 't welk al voor lang is verdweenen.

Zie *Hist. van het Utr. Bisdom.*

LEKKUM, een Dorp in Friesland, in de Grietenij van *Leeuwarderadeel*, bevat niets merkwaardigs, dan het ongeval, in den Jaare 1583, hetzelve wedervaaren van de Spanjaarden; die, over Ys, uit Gelderland derwaarts afgezakt, de meeste Huizen verbrandden, en de inwooners jammerlijk mishandelden.

LEKSMOND, eene Ambagtsheerlijkheid en Dorp, ten Noorden van de Rivier de *Lek*, en ten Oosten van het Regtsgebied van de Stad *Vianen*, volgens de Verpondingslijsten elfhonderdachttien, doch, volgens de Voorwaarden van Verkoop, duizend tweeënzestig Morgens beslaande. Het getal der Huizen wordt op ruim honderdvijftig begroot. Het Dorp is fraai en heeft eene bevallige legging aan den Lekdijk. Men vindt 'er verscheiden wel gebouwde Huizen. Van wegen zijnen ouderdom steekt 'er de Kerk merkelijk bij af. Door zwaar Muurwerk, buiten aan den Toren gemetzeld, heeft men dien voor instorten moeten bewaaren. Van hooge oudheid moet dit Dorp zijn, indien men kan afgaan op MELIS STOKE, verhaalende dat het, door FLORIS DEN ZWARTEN, broeder van Graave DIRK DEN VI, in den Jaare 1137, wierdt afgebrand. Met het nabuurig *Achthoven*, heeft *Leksmond* een zelfde Gerigt. Jaarlijks verkiest men 'er zeven Schepenen: vijf uit *Leksmond*, en twee uit *Achthoven*.

Zie *Oud Holl. Kronijk.*

LE-LEU DE WILHEM, (DAVID) hoewel geboren te *Hamburg*, in den Jaare 1588, uit een aanzienlijk en oud geslagt, heeft, egter, hier te Lande een aanmerkelijk deel zijns leeftijds ge-

weg over de *Lemmer* neemen. Om zijne legging aan de Zuiderzee, en op geenen grooten afſtand van de grenzen van *Overyſſel*, heeft dit Dorp, in vroegere dagen, zeer veel geleeden van de binnenlandſche oneenigheden. In den Jaare 1672 deedt de Biſchop van Munſter hetzelve opeiſchen. De vervaardheid der Ingezeetenen was oorzaak, dat zijn Volk van het bezitneemen afzag. Eenige Wagens met Vlugtelingen, langs den Zeedijk, ginds en herwaarts ziende rijden, en deeze voor verſche hulpbenden aanziende, wierden de Munſterſchen dermaate van ſchrik bevangen, dat zij ylings afdeinsden. De Kerk is een aamelijk ruim en nieuw gebouw, heugende weinig meer dan vijfentwintig jaaren. Ongelijk ouder is de fraaie en ſpitze hooge Toren. Het Huis van den Heere Grietman, ſtaande aan de Haven, is een fraai gebouw. De geleerde ANDREAS MYRICA, vermaard om zijne reizen door Europa en om zijne bedreevenheid in verſcheiden taalen, was in de *Lemmer* geboóren. Hij overleedt, in den Jaare 1585, te *Leeuwarden*, alwaar hij de Geneeskunst oeffende.

Zie WINSEMIUS, en *uit medegedeelde berigten.*

LEMNIUS, (LEVINUS) een ervaren Artz en beroemd Geleerde van de Zestiende Eeuwe, wierdt geboóren te *Zierikzee*, in Zeeland, op den twintigſten Maij des Jaars 1505. Hij oeffende zijne kunst in zijne Geboorteſtad, alwaar hij, naa het overlijden zijner huisvrouwe, Kanunnik wierdt. Onder dit alles ſchreef hij verſcheiden Werken; het meest vermaarde van dezelve voert tot tijtel, *De occultis Naturæ Miraculis* „ Over verborgene „ Wonderen der Natuure." Hij moet zijne woonplaats gehad hebben in de St. Anthonijſtraat. Althans leest men aldaar, boven den ingang van een Huis, in eenen Steen, deeze woorden uitgehouwen, welke men wil zijne Zinſpreuk geweest te zijn: *Rerum irrecuperabilium ſumma felicitas Oblivio:* „ Vergee- „ telheid van onherkrijgbaare zaaken is het hoogſte geluk." LEMNIUS ſtierf op den eerſten Julij des Jaars 1568, en wierdt in de Lievens-Monſter- of Groote Kerk begraaven. Hij liet eenen

eenen Zoon naa, GULIELMUS LEMNIUS genaamd, die zich insgelijks, even als zijn Vader, op de Geneeskunde toeleide, en Lijfarts wierdt van ERYK DEN XVI, Koning van Zweeden. 's Mans getrouwe aankleeving aan zijnen Vorst was oorzaak, dat wanneer deeze, door deszelfs broeder, van Throon en Vrijheid wierdt beroofd, LEMNIUS goederen en leeven tevens verloor.

Zie LA RUE, *Geletterd Zeeland.*

LEMSTERLAND, eene Grietenij in het Frieſche Kwartier de *Zevenwonden*, en onder die daar toe behooren de vijfde in rang. De Landen in dezelve zijn meestal laag, en daarom ongeſchikt tot Bouwlanden. Weinige Grietenijen in het Gewest zijn zo waterrijk als deeze. Behalven eene menigte Vaarten, ontmoet men aldaar de zo genaamde Groote Brekken; ook behoort tot dezelve een gedeelte van het *Tjeuke-Meir*, dus genaamd, naar men wil, naar eene Vrouw, TJEUKE geheeten, die, bij ongeluk, in een Veenland brand geſtigt hebbende, oorzaak was dat de ſtreek Lands geheel uitbrandde, en 'er voorts een Meir ten voorſchijn kwam, 't welk, zedert, merkelijk is toegenomen, en nog telkens uitgebreider wordt. Geboomte moet 'er zekerlijk op den grond van 't uitgebrande Veen, en elders, rijklijk geſtaan hebben, alzo men nog heden, bij het graaven, wortels en takken aantreft. In de Grietenij telt men thans ſlegts vijf Dorpen: *de Lemmer*, *Eeſtergà*, *Vollega*, *Oosterzee* en *Echten*. Voorheen telde men 'er zeven; doch van de twee voorige Dorpen, *Bandt* of *Bantega* en *Lemſterhoek*, is het eerſte, al voor lang, een prooi der Zuiderzée geworden, en het ander, door ADOLF VAN ZWIETEN, op bevel van den Utrechtſchen Biſchop FREDERIK VAN BLANKENHEIM, in den Jaare 1413, te vuur en te zwaard vernield.

Zie WINSEMIUS.

LESCAILLE, (JAKOB) afkomſtig van *Geneve*, zette zich in Holland neder, ter gelegenheid van de vlugt zijns geſlagts van daar, om de vervolgingen om den Godsdienst te ontwijken. Te *Amſterdam* begon hij den Boekhandel, en ſlaagde daar in niet ongelukkig, van wegen zijne ongemeene netheid en naauwkeurigheid in het drukken van allerlei, doch bovenal van Dichtkundige Werken. Aan deeze beſteedde hij vooral zijnen vlijt, omdat hij zelve geen ongevallig Dichter was: gelijk kan afgeleid worden uit de weinige ſtukken, die van hem zijn overgebleeven. Menigvuldiger zouden deeze geweest zijn, ware niet een groot deel van dezelve verlooren gegaan in den zwaaren Brand, in de vermaarde Drukkerij van BLAAUW, bij de Nieuwe Kerk, met welken hij in zekere gemeenſchap handel dreef. Keizer LEOPOLDUS verklaarde hem voor Gelauwerden Dichter, en beſchonk hem met een Wapen, zijnde een Schild, hebbende, in de eene helft, aan de rechter zijde, een zwarten Letterkas met zijne vierkante vakjes; en in de ſlinker helft, op een Groen Veld met vergulde ſtreepjes, een driedubbelen Drukkersbal, den middelſten verzilverd, den rechter *rood*, en den ſlinker *zwart*, allen met witte Steelen. Op den open helm ſtaat een Kraan, als wiens vlugt aan den ouden PALAMEDES gezegd wordt de uitvinding van vier Griekſche Letters te hebben aan de hand gegeeven, met een Lauriertakje in den mond, ſtaande met den rechter voet in een Laurierkroontje, en met den ſlinker voet eenen ſteen om hoog houdende. LESCAILLE ſtorf in den ouderdom van zevenenzestig jaaren, in of naa het Jaar 1677. Tweemaalen was hij getrouwd geweest. Den naam der eerſte Vrouwe vinden wij niet vermeld. De tweede was ALIDA VERWOU, dogter van HARMAN VERWOU. Van drie dogters, bij deeze verwekt, was de tweede in ouderen de beroemde

LESCAILLE, (KATHARINA) gebooren in of omtrent het Jaar 1649. Haars Vaders voorbeeld en eene aangeboorene geaartheid deeden haar, reeds in de vroegſte jeugd, zich op de beoefening der Dichtkunde toeleggen. Zo gelukkig ſlaagde zij hier in, dat de groote VONDEL, een bevoegde regter, uit haare eerſte proeven voorſpelde, dat zij, 't eenigen tijde, eene uitmuntende Dichteres konde worden. Aan haaren Vader zou de Kunstkundige

dige Hiſtorieſchrijver BRANDT gezegd hebben, dat zij hem reeds boven 't hoofd was gewaſſen. Om haare bevallige Dichtſtukken gaf men haar eerlang den naam van de *Nederduitſche Sappho*. Zints het overlijden van haaren Vader, hieldt KATHARINA den Boekhandel aan de hand. Middlerwijl leide zij zich toe op het vervaardigen van Treurſpelen, gevolgd naar het Fransch; zij groeiden eerlang tot een zevental. Het bekende Stuk, *Herodes en Mariamne* is 'er een van. Onze Dichteres overleedt, ongehuwd, op den achtſten Junij des Jaars 1711. Alle haare Dichtwerken en Toneelſtukken wierden, in drie Deelen in Quarto, in den Jaare 1731, uitgegeeven bij de *Erven van Jacob Leſcaille en Dirk Rank*. Deeze hadt in huwelijk eene dogter van haare ouder Zuster BARBARA. Zo min als zij zelve, was haare jonger Zuster ALETTA nooit getrouwd geweest.

Zie HOOGSTRATEN.

LEUSDEN, een frai Dorp, in het Sticht van *Utrecht*, reeds bekend ten tijde van KAREL DEN GROOTEN, door wien het, onder den naam van LISDUNA, aan den Biſchop van *Utrecht* wierdt geſchonken.

LEUWEN, (GERBRAND VAN) of *Leeuwen*, een vermaard Nederlandsch Godgeleerde, wierdt geboóren, op den negenden September des Jaars 1643, te *Boscoop*, een Dorp niet verre van *Gouda*, alwaar zijn Vader, onder de Hervormden, het Leeraarampt bekleedde. Om hem insgelijks tot dit Ampt op te leiden, zondt hem de oude man, in tijd en wijle, na het Hoogeſchool te *Leiden*. Naa de voorbereidende Weetenſchappen eens kundigen Godgeleerde te hebben beoeffend, genoot hij aldaar, in de Godgeleerdheid, het onderwijs der vermaarde Mannen HEIDANUS, COCCEJUS en HOORNBEEK. Op zijn tweeëntwintigſte jaar tot den Predikdienst zijnde bekwaam verklaard, maakte hij daar van eenen aanvang, in den Jaare 1665, te *Velzen*. Zes jaaren bediende hij die Gemeente als gewoon Leeraar, om vervolgens dien zelfden post waar te neemen te *Amersfoort*. In den Jaare 1678 vertrok hij van

daar na *Haarlem*, en, naa verloop van drie jaaren, na *Amſterdam*. Met veel ijver en getrouwheid hadt VAN LEUWEN alhier het werk eens Euangeliedienaars waargenomen, toen Heeren Burgemeesteren te raade wierden, aan het Doorluchtig School hunner Stad eenen Hoogleeraar in de Godgeleerdheid aan te ſtellen. Op VAN LEUWEN viel daar toe het oog; in den Jaare 1686 maakte hij 't eerst, in die hoedanigheid, eenen aanvang van zijn Onderwijs. Met algemeene toejuiching volhardde hij daar in tot aan zijnen dood, welke voorviel op den elfden Maij des Jaars 1721, het achtenzeventigſte zijns ouderdoms. Tweemaalen was hij getrouwd geweest. Terwijl hij nog Leeraar te *Velzen* was, tradt hij, in den Jaare 1669, voor de eerſte maal, in 't huwelijk met Jonkvrouwe CATHARINA VAN COLLEN, van een Burgemeesterlijk geſlagt van *Amſterdam*, en wierdt alzo aan verſcheiden voornaame Geſlagten dier Stad vermaagſchapt. Van de vier Zoonen en drie Dogters, uit deezen Echt gebooren, overleefde hem alleen zijne Dogter ELIZABETH, die de huisvrouw wierdt van den Heere DANIEL NYS. Tot zijne tweede Echtgenooſe nam de Hoogleeraar, in den Jaare 1696, Vrouwe JAKOBA BALDE, Weduwe van den Heere JOANNES VAN FLAMERDINGEN, Artz en Ridder van *St. Markus*. Bij deeze verwekte zij geene kinderen. Van 's Mans nagelaatene Schriften zijn de voornaamſte, zijne *Verklaaringen over den Brief aan de Romeinen* en de *Handelingen der Apostelen*. Zijne welſpreekendheid op den Kanzel wierdt hoog geroemd, en hij daarom van een ſterken toeloop vlijtig gehoord.

Zie VEERIS, *Kerkl. Alphab.*

LEUWENHOEK, (ANTHONI VAN) een der grootſte Natuurkundigen zijner Eeuwe, wierdt te *Delft*, uit een niet onaanzienlijk geſlagt, gebooren, op den viereentwintigſten October des Jaars 1632. Zijne uitvindingen van ontelbaare verborgenheden der Natuure, tot dien tijd toe, nog onbekend, waren zo menigvuldig en verbaazende, en maakte zijne vermaardheid daar door, in alle Gewesten, zo veel opgangs, dat de Koninklijke Maatſchappij te *Londen*, om haare ontdekkingen verder

der voort te zetten, hem tot een haarer Leden verkoos. Dewijl zijne zucht hem bovenal aanſpoorde om de Werken der Natuur in het klein te beſchouwen, viel hij hier door eigenaartig op het ſlijpen van Vergrootglazen, welke hij tot eens ieders verwonderinge vervaardigde. In zijne Geboorteſtad bekleedde hij den post van Kamerbewaarder van Heeren Schepenen. Om zijne klimmende jaaren, en opdat hij te meer ledigen tijds zoude hebben, tot het voortzetten van zijne geliefde naſpooringen, verkreeg hij eerlang ontſlag van 't waarneemen zijner bedieninge, met behoud, nogthans, van zijne Jaarwedde. In den hoogen ouderdom van bijkans eenennegentig jaaren overleedt LEUWENHOEK, op den zesentwintigſten Augustus des Jaars 1723. 's Jaars vóór zijnen dood, zijn 's Mans Schriften te *Leiden* gedrukt. Zij beſtaan in Brieven, in 't Latijn geſchreeven, aan de Londenſche Maatſchappij en verſcheiden geleerde Mannen, in verſchillende Gewesten van Europa.

LEYDEKKER, (MELCHIOR) man van beroemden naam onder de Nederlandſche Godgeleerden, kwam ter waereld te *Middelburg* in Zeeland, in de maand April des Jaars 1642. Naa de eerſte gronden der Taalkennisſe geleid te hebben, zondt hem zijn Vader, een aanzienlijk Koopman, na het Hoogeſchool te *Utrecht*. Hier genoot hij het onderwijs der Hoogleeraaren DEMAATZIUS, die zijn Oom was, VOETIUS en HOORNBEEK. Het vertrek des laatstgenoemden na *Leiden* bewoog LEYDEKKER, zijnen geagten Leermeester derwaarts te volgen, om 'er te gelijk de leſen van den vermaarden COCCEJUS bij te woonen. Intuſſchen ſchijnt hij den laatstgemelden vermaarden Godgeleerde niet zo zeer gehoord te hebben, om diens leerwijze naa te volgen, als om deszelfs onderſcheidende begrippen dies te grondiger te leeren kennen. Want als hij kort daar naa tot den Predikdienst bevorderd zijnde, beroepen wierdt tot Leeraar in de Gemeente van *Renesſe* en *Noordwelle*, op het Eiland *Schouwen*, beſteedde hij, onder andere, den ledigen tijd, welken zijne afgelegene ſtandplaats hem verſchafte, aan het opſtellen van drie kleine Werkjes, waarin hij de leerbegrippen van COCCEJUS opzettelijk te keer ging. In

den Jaare 1675 beklom hij den Eeretrap van Doctor in de Godgeleerdheid. Twee jaaren daar naa gaf hij in 't licht een Latijnsch Werk, welk hij noemde *Fax Veritatis* of *Fakkel der Waarheid*; het hadt ten oogmerke om de bijzondere gevoelens van den Wijsgeer DESCARTES te bestrijden. De roem, welken hij met dit Geschrift behaalde, baande hem den weg tot het Hoogleeraarampt in de Godgeleerdheid, aan 't Hoogeschool te *Utrecht*, 't welk hij in den Jaare 1678 aanvaardde. Om zijne afkeuring van de gevoelens van COCCEJUS nog nader aan den dag te leggen, gaf hij, in 't jaar daar aan, een Werk in 't licht, tegen dien Godgeleerde, aan 't welk hij den tijtel van de *Kragt der Waarheid* gaf. Een ander Werk, de *Triomfeerende Waarheid* genaamd, tien jaaren laater geschreeven, was zijnen oorsprong verschuldigd aan de Vervolgingen in Frankrijk tegen de zo genaamde *Hugenooten* of Hervormden, en hadt ten oogmerke, de Kerkhervorming te verdeedigen tegen de lasteringen der Pausgezinden. Van zijne bedreevenheid in de Kerkelijke Geschiedenissen vertoonde hij een blijk, in den Jaare 1690, door het uitgeeven van zijne *Historie der Afrikaansche Kerke*. Het oogmerk daar van strekte om te doen zien, dat niet de Hervormden, zo als men hun, ten dien tijde, te laste leide, maar de Roomschgezinden de scheuringen der *Donatisten* en *Novatiaanen* vernieuwd en vereeuwigd hadden. Van eenige andere van LEYDEKKERS Werken, als genoeg bekend, en van zijne geschillen met LEENHOF, BEKKER en anderen, zal ik hier geene melding maaken. De laatste vrugt zijns arbeids was zijn Latijnsch Werk *Over de Republiek der Hebreeuwen*; doch hij beleefde daar van niet de volkomene uitgave; het derde of laatste Deel wierdt ter Drukperse gereed gemaakt door eenen zijner Leerlingen, KAROLUS TUINMAN, Leeraar te *Middelburg*. De Hoogleeraar LEYDEKKER eindigde zijn arbeidzaam leeven, op den zesden Januarij des Jaars 1721, in den ouderdom van achtenzeventig jaaren.

LIDLUM, weleer een vermaard Klooster, in Friesland, in het Kwartier van *Westergo*, onder de Grietenij van *Barrdeel*. Omtrent het einde der Twaalfde Eeuwe wierdt het gestigt

Caligula onthaalt zyn begunſtigde Paard.

LXXXVI.

Dood van Aria en Petus. Bladz. 103.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

ASTOR, LENOX
TILDEN FOUNDATIONS

ſtigt door twee Edele Friezen, SIBE VAN LIDLUM en TJALLING DONIA. Eerst lag het niet verre van Zee, een weinig ten Noorden van *Harlingen*, Oostwaarts van het nog tegenwoordig bekende Gehugt *Kocheol*, alwaar het, door middel van eenen binnenlandſchen Vaart, eene uitwatering in Zee hadt. Zedert wierdt men te raade, tot meerdere veiligheid tegen het Zeewater, 't welk toen nog door Dijken niet beteugeld wierdt, het Geſtigt dieper landwaarts over te brengen. Zints de invoering der Kerkhervorminge en de vernietiging der Geeſtelijke Goederen, is ook dit voormaals aanzienlijk Geſtigt in verval geraakt. Aan den weg, tuſſchen de Dorpen *Oosterbierum* en *Dongjuw*, nog heden de Monnikeweg genaamd, ziet men 'er nog eenige Overblijfzels van. Ten blijke van zijn voorgaand vermogen, heeft nog heden het Klooster *Lidlum* ſtem in zaaken der Grietenije.

Zie WINSEMIUS en *Oudheden van Vriesland.*

LIEFKENSHOEK, weleer een ſterke Schans, in Staatsch Vlaanderen, in het Land van *Ketenesſen*, tegenover het geweezene Fort *Lillo*, aan den Wester Oever van de Schelde. *Liefkenshoek* was met vier Bolwerken en twee Ravelijnen geſterkt. Men kwam daar binnen door eene Poort, uitgaande na de Rivier de Schelde. Om de aangelegenheid der Vestinge, diende zij menigmaalen tot eenen twiſtappel tuſſchen de Oorlogvoerende Mogendheden. Tot in den aanvang des Jaars 1786 lag daar binnen Staatſche Bezetting. Volgens verdrag met den Keizer, zints de jongſte Onluſten met dien Vorst, zijn *Liefkenshoek* en *Lillo* beiden ontruimd, en de Vestingwerken geſlegt.

Zie *Tegenwoordige Staat*, en *Nieuwe Nederl. Jaarboeken*, 1786, bl. 115.

LIER, eene Ambagtsheerlijkheid en Dorp, in het gedeelte van Holland, *Delfland* genaamd. Het Dorp legt ongeveer

twee uuren gaans van de Stad *Delft*. Waarſchijnlijk zal het zijnen naam ontleend hebben van het Water *de Lee*, bij ouds *de Lier* genaamd. Reeds in den jaare 1006 vindt men 'er van gewag gemaakt. Om de vermaaklijkheid zijner legginge, in Hoven en Boomgaarten, heeft het Dorp, in 't Gewest, naauwlijks zijn weergae. De Kerk munt in aanzien uit boven veele andere. Inzonderheid lokt de Toren de opmerking, door zijn dik Muurwerk en diep uitgeholde Nisſen. Op het Plat ſtaat een Windwijzer. In een zeskantig uitſtek, buiten den Toren, ontmoet men den Wenteltrap, langs welken men na boven klimt. Doorlekkere Boter wordt 'er in den omtrek van dit Dorp gemaakt, ook wel Tarwe en Vlas geplant. Men kweekt hier wijders zeer ſmaaklijke Moeskruiden. Veel bijgeloovigheids pleegden, in de Roomſche tijden, de inwooners van dit Dorp met een *St. Joris beeld*, 't welk in de Kerk bewaard, en jaarlijksch, in ſtaatelijken optogt, door het omliggende Land, heel tot aan de Stad *Delft*, wierdt rond gedraagen.

Zie BLEISWYK, *Beſchr. van Delft*, en *Oudheden van Delfland*.

LIER, (*Hof te*) gelegen omtrent een half uur gaans ten Oosten van het ſtraks gemelde Dorp, is een vrij aanzienlijk Gebouw, van vooren opgehaald met een fraaien Trapgevel. Naast daar aan ſtaat een ſteenen Bouwhuis, insgelijks met Trapgevels voorzien. Waarſchijnlijk zullen de aloude Heeren VAN LIER aldaar hunne woonplaats gehad hebben. Men vindt 'er die giſſen, dat de Edelen VAN LIER, die zich UITTERLIER noemden, dien naam hebben aangenomen, omdat hun Slot of Stamhuis buiten de Lier, of *uit de Lier* ſtondt.

LIENDEN, een Dorp in Gelderland, in de *Neder-Betuwe*. Nabij hetzelve lag weleer een ſterk Kaſteel. Doch vermits de Dorpelingen, uit hetzelve, veel nadeels toebragten aan de goederen van de Biſchoppen van *Utrecht*, wierdt het, op verzoek van Biſchop FREDERIK VAN ZIRIK aan den Graave van Holland, door

door Heer JAN VAN ARKEL ingenomen en geslegt. Het Dorp heeft eigen Kerk en Predikant.

Zie *Oud Holl. Kronijk*; ALTING *Notit. Germ. Inf.*

LIESCHBOSCH, een aangenaam en vermaaklijk Bosch, buiten *Breda*. Men nadert hetzelve, van het Dorp de *Haage* of *het Haagje*, buiten de Antwerpsche Poort gelegen, langs eene fraaie Laan. Het Bosch heeft eene langwerpig vierkante gedaante, en bestaat uit verscheiden rechte Laanen van Mast- en Eikenboomen. Langs eene deezer Laanen, welke driehonderd Roeden in de lengte bestaat, heeft men een verrukkelijk gezigt op den Toren van de Stad *Breda*. In zijne gantsche uitgestrektheid bestaat het *Lischbosch* tweehonderdendertig Morgens en eene half.

LIESHOUT, een Dorp in de Meierij van *'s Hertogenbosch*, een half uur gaans van *Helvoirt*. Zeer vermaaklijk is deszelfs legging aan het Lieshoutsche Bosch. In het Dorp telt men ongeveer honderdvijftig Huizen.

LIESVELD, eene aloude Heerlijkheid, in laatere tijden met den naam van *Baronnij* bekleid, in den Alblasserwaard, paalende ten Noorden aan de Lek. De laagte en wateragtige gesteldheid des gronds, met Liezen en Biezen bedekt, zal daar aan den naam gegeeven hebben. Een Adelijk Geslagt voerde eertijds den naam daar van. In den jaare 1636 kwam de Baronnij aan Graave WILLEM FREDRIK VAN NASSAU, Stadhouder van Friesland. De tegenwoordige Erfstadhouder, afstammeling van dien Graave, is 'er nog heden de eigenaar van. Men ontmoet 'er zeer vette Wei- en Hooilanden. Hennip wordt 'er ook overvloedig gewonnen. Een Drossaard, zeven Leenmannen en een Griffier spannen 'er den Hoogen Vierschaar. Het *Slot van Lietveld* plagt een der grootste en sterkste Kasteelen van gantsch Holland te zijn; het lag schuins over *Schoonhoven*. Naar men wil zou het reeds in den jaare 1042 ge-

gebouwd zijn. In den Watersnood van den Jaare 1740 diende het ter huisvestinge van meer dan honderdvijftig menſchen. Zedert is het Geſtigt bijkans geheel afgebroken, en heeft men de ſteenen daar van ter verſterkinge van de Dijken gebruikt.

Zie S. VAN LEEUWEN, *Bat. Illuſtr.*

LIEVENDAAL, (*Het Huis*) in 't Overkwartier van *Utrecht*, weleer eene Ridder-Hofſtad, tuſſchen de Kerk en 't Huis van Amerongen gelegen. Lang bleef dit Huis in het Geſlagt van BRIEBERGEN. Door den tijd ging het over tot andere eigenaars, en kwam eindelijk, door koop uit den boedel van Jr. ECK VAN PANTALEON, aan Jr. GODARD VAN RHEEDE, *Heere van Amerongen*. Het als onvoegzaam beſchouwende, dat zijn Geſlagt in het bezit was van twee Ridder-Hofſteden, op zo korten afſtand van elkander, en oneenigheden tuſſchen zijne afſtammelingen, in zaaken de Jagt betreffende, willende voorkoomen, deedt hij het Huis tot den grond toe afbreeken. Met *Lievendaal*, 't welk aan de Provincie *Utrecht* leenroerig is, wierdt de Baron VAN RHEEDE, Graaf van ATHLONE, in den Jaare 1748 door 's Lands Staaten beleend.

LIEVENS, (JAN) *de Oude*, een vermaard Schilder van de voorgaande Eeuwe. Met eenige volheerlijke gewrogten van 's Mans Kunstpenſeel praalt het Stadshuis te *Amſterdam*. Naast de Theſaurie Ordinaris, boven eenen der dubbele Opgangen na de tweede Verdieping van het Gebouw, ziet men van hem een tafereel, verbeeldende den Kaninefaat BRINIO, op een Schild om hoog geheven, en alzo, naar de gewoonte des tijds, tot Veldheer gehuldigd. Het Kunſtſtuk, boven den Schoorſteen van Burgemeesterskamer, verbeeldende den Romeinſchen Burgemeester FABIUS MAXIMUS, zijnen Vader gebiedende, van 't paerd te klimmen, eer hij hem mogt aanſpreeken, is insgelijks van zijn maakzel. Het Schoorſteenſtuk, in de Kamer van Schepenen Extraordinaris, is insgelijks door hem geſchilderd. Het vertoont de Geregtigheid, houdende het Zwaard, op de rechter knie, om

hoog,

hoog, en in de flinkerhand de Weegſchaal. Naast haare zijden ſtaan de Vrede en de Voorzigtigheid.

Zie WAGENAAR, *Beſchrijv. van Amſterdam.*

LIEVE-VROUWEN-POLDER, op het Zeeuwsch Eiland *Walcheren*, een uur gaans in 't Noorden van de Stad *Veere*, aan den Zeekant. Heer WOLFERT VAN BORSELEN bragt den Polder in een Dijk, in den Jaare 1340, en deedt 'er, kort daar naa, eene Parochiekerk bouwen. Langen tijd heeft men in die Kerk bewaard een geſchilderd *Mariabeeld*, berugt om zijne veelvuldige Wonderwerken: van hier dat men het, op den dag van Onzer Lieve Vrouwe Hemelvaart, onder een ongelooflijken toevloed van menſchen, door den gantſchen Polder, ſtaatelijk plagt rond te draagen. Zelf verhaalt men, dat veele Spaanſche, Portugeeſche, Franſche en Engelſche Matroozen en andere Zeelieden derwaarts in bedevaart optrokken. Ja, zo wijd klonk de vermaardheid des wonderdoenden Beelds, dat Keizer SIGISMOND en Hertog WILLEM VAN BEYEREN, Graaf van Zeeland, in den Jaare 1416, en, eenentwintig jaaren daar naa, Hertog PHILIPS, in ſtaatelijken Optogt deeze Kerk bezogt, en aldaar hunnen Godsdienſtigen eerbied betoond hebben. Zints de invoering der Kerkhervorminge kwam het Beeldeken aan den Heere CONINCK, Baljuw van *Veere*. Nog in den Jaare 1751 wierdt het onder deszelfs nageſlagt bewaard. Doch de Wonderdaadige kragt was, in de handen eens Hervormden bezitters, verdweenen. De Prins Erfſtadhouder is eigenaar van de *Lieve-Vrouwen-Polder*.

Zie GARGON, *Walch. Arcadia*; REIGERSBERG, *Kronijk van Zeeland.*

LIGTENBERG, eene Heerlijkheid, in het Zutfenſche Kwartier van Gelderland, in eene zeer vermaaklijke Landsdouwe gelegen, tuſſchen de Steedjes *ter Burg* en *Anholt*. Het Heerenhuis, hoewel tamelijk groot, bezit, egter, niet veel aanziens. In den

om-

omtrek vindt men veel houtgewas; ook wordt 'er rijklijk Koorn geplant.

LIGTENVOORDE, eene Heerlijkheid, in het zelfde Kwartier van Gelderland als de ſtraks gemelde. Behalven het open Steedje van dien naam, 't welk niet meer dan ééne Poort heeft, legt in de Heerlijkheid het Huis of Slot *Ligtenvoorde*.

LILLO; zie LIEFRENSHOEK.

LIMBORCH, (PHILIPPUS VAN) een vermaard Godgeleerde en Hoogleeraar onder de Remonſtranten te *Amſterdam*. Hij was afkomſtig van *Maaſtricht*. De Stamvader zijns Geſlagts, NIKOLAAS VAN LIMBORCH, overleedt in de Voorſtad van *St. Pieter* van gemelde Stad, omtrent het Jaar 1557, in den hoogen ouderdom van honderdvijftien jaaren. Hij hadt eenen Zoon, FRANÇOIS genaamd, van wegen den Biſſchop van *Luik* Gouverneur en Schepen in ſtraks genoemde Voorſtad. In den Jaare 1518 tradt deeze in 't huwelijk met MARIA SCHENK VAN NIDDEGEM, van het zelfde Geſlagt als de vermaarde Gelderſche Veldoverſte MARTEN SCHENK. Bij deeze wierdt hij Vader van dertien, en, naa derzelver overlijden, in nog twee huwelijken, van twaalf kinderen. Een Zoon, naar den Vader genoemd, in den Jaare 1530 uit het eerſte huwelijk gebooren, tradt, in den Jaare 1550, te *Mechelen*, in den echt met CATHARINA WILS. De leerbegrippen van MENNO SIMONSZ zijnde toegedaan, en, van wegen de vervolgingen tegen 's Mans Aanhangers, zijn verblijf te *Mechelen* niet meer veilig agtende, week hij eerlang na *Embden*, alwaar hem een Zoon gebooren wierdt, welken hij insgelijks FRANÇOIS noemde. Door huwelijk verkreeg deeze een aanzienlijk vermogen. Het ontſtaan van oneenigheden tuſſchen de Regeering en de Burgerij van *Embden*, en daar mede geen doen willende hebben, deedt hem te raade te worden, met zijne Huisvrouw na *Amſterdam* te vertrekken. Dit viel voor in den Jaare 1595. Niet lang hadt hij aldaar gewoond, of hij wierdt Vader van eenen Zoon, insgelijks FRANÇOIS genaamd, welke, in den Jaare 1623, in huwelijk tradt met GEERTRUIDA BISSCHOP, Dogter van REM of REMBERT EGBERTSZOON BISSCHOP, die de broe-

der

der was van den vermaarden SIMON EPISCOPIUS. Drie Zoonen waren de vrugt van dit huwelijk: REMBERT, PHILIPPUS en SIMON. Eer wij voortgaan, dient wegens den Vader deezer Zoonen het volgende nog te worden aangetekend. Nog naa zijn huwelijk toonde hij zijne genegenheid tot de Weetenſchappen, vooral die der Regtsgeleerdheid. 't Was alleen op den raad van zijnen Schoonvader dat hij zijnen lust bedwong, om zich daar op toe te leggen, en den Koophandel bij de hand nam. Doch REM EGBERTSZOON BISSCHOP was niet geſtorven, of hij volgde zijne neiginge, deedt afſtand van den Koophandel, en vertoefde eerst eenigen tijd te *Utrecht*, en daar naa te *Leiden*, ter beoeffeninge van de Regtsgeleerdheid. Naa het beklimmen van den trap van het Meesterſchap, keerde hij weder na *Amſterdam*, en bekleedde 'er met lof den post van Advokaat, tot zijnen dood toe. Zijn oudſte en jongſte Zoon, REMBERT en SIMON, traden in 's Vaders voetſtappen, door zich toe te leggen op de kennisſe der Regten. Zo veel opgangs maakte de eerstgenoemde, dat hem, hoewel Remonſtrantsch zijnde en blijvende, het gewigtig Ampt van Advokaat Fiskaal van Holland wierdt opgedraagen. De andere, SIMON VAN LIMBORCH bekleedde insgelijks met lof den post van Advokaat in *'s Graavenhage*, alwaar hij naakoomelingen gehad heeft, die heden, hoewel alleen in de Vrouwelijke Linie, nog in weezen zijn.

PHILIPPUS VAN LIMBORCH, het hoofdonderwerp van dit Artikel, tweede Zoon van REMBERT VAN LIMBORCH en GEERTRUIDA BISSCHOP, wierdt gebooren op den negentienden Junij des Jaars 1633. Naa zich geoeffend te hebben in de gronden der Taalkennisſe, hoorde hij, aan 't Doorluchtig School in zijne Vaderſtad, de lesſen van CASPAR BARLÆUS over de Zedekunde, van JOANNES GERHARDUS VOSSIUS over de gewijde en ongewijde Geſchiedenisſen, en over de Wijsbegeerte van ARNOLDUS SENGUERDUS. In de Godgeleerdheid wierdt vervolgens zijn Leermeester STEPHANUS CURCELLÆUS, Hoogleeraar aan 't Kweekſchool der Remonſtranten te *Amſterdam*. Zucht tot dieper onderzoek, en om te hooren en wederhooren, dreef hem na *Utrecht*; hier hoorde hij de lesſen van GISBERTUS VOETIUS en andere Contra-Remonſtrantſche Godgeleerden.

In

In de maand Augustus des Jaars 1655 wierdt hij tot Propoſent aangeſteld, en nam, in die hoedanigheid, eenigen tijd den Predikdienst waar te *Haarlem*. Eene aanbieding, hem gedaan, van het Leeraarampt in de Gemeente te *Alkmaar*, wees hij van de hand, als zich zelven nog niet ſterk genoeg agtende tot het draagen van dien gewigtigen last. Zijnen tijd vlijtig beſteedende aan het voortzetten van Godgeleerde en andere weetenſchappen, gaf VAN LIMBORCH midlerwijl in 't licht de Leerredenen over het Vijfde Hoofdſtuk van MATTHÆUS, van wijlen zijnen Oom van Moeders zijde SIMON EPISCOPIUS. Toen de Gemeente te *Gouda*, in den Jaare 1657, hem tot haaren Leeraar beriep, vondt hij geene reden om dit van de hand te wijzen.

Onder eene menigte andere Papieren van den ſtraks genoemden EPISCOPIUS, onzen VAN LIMBORCH in handen gekoomen, vondt hij een goed aantal Brieven, de zaaken en de Geſchiedenis der Remonſtranten betreffende. Geholpen van CHRISTIAAN HARTZOEKER, Remonſtrantſch' Leeraar te *Rotterdam*, ſchikten ze te gader de Brieven in eene tijdorde, en gaven ze in 't licht, in den Jaare 1660, onder den titel van *Epiſtolæ Præſtantium et Eruditorum Virorum*, Brieven van Voornaame en Geleerde Mannen. Tweemaalen liet hij, zedert de eerſte uitgave in Octavo; de *Brieven* in folio drukken, met een aanmerkelijk aantal vermeerderd: te weeten, in de Jaaren 1684 en 1704. Zij behelzen genoegzaam eene volledige Hiſtorie der Remonſtranten, zints den Vader dier Gezinte JACOBUS ARMINIUS, tot op de tijden, die het Dordrechtſche Sijnode onmiddelijk gevolgd zijn.

In 't eigen jaar der eerſte uitgave van gemelde *Brieven*, tradt VAN LIMBORCH in 't huwelijk met ELIZABETH VAN ZORGEN, dogter van den vermaarden Regtsgeleerde NIKOLAAS VAN ZORGEN, eertijds een gemeenzaam' Vriend van den niet min beroemden JOANNES UITENBOGAART. Spoedig ontviel hem deeze Echtgenoote, naa dat zij hem eene dogter hadt gebaard, die insgelijks in haare eerſte jeugd overleedt. In den Jaare 1661 ſchreef VAN LIMBORCH eene Nederduitſche Verhandeling over de Verdraagzaamheid, tegen JOHANNES SCEPERUS. Daarenboven bezorgde hij, in dat zelfde jaar, ter Drukperze het Tweede Deel der

God-

Godgeleerde Werken van SIMON EPISCOPIUS; de Hoogleeraar STEPHANUS CURCELLÆUS hadt het Eerſte Deel doen drukken. In eene Voorrede verdeedigde onze Godgeleerde de eere van zijnen Oom, en die der Remonſtranten in 't algemeen.

Door het overlijden van eenen haarer Leeraaren, in den Jaare 1667, beriep onzen VAN LIMBORCH de aanzienlijke Gemeente te *Amſterdam*. Niet lang egter, bekleedde hij dien post. Zints het overlijden van STEPHANUS CURCELLÆUS en deszelfs plaatsvervanger ARNOLDUS POELEMBURG, was ISAAC PONTANUS tot Hoogleeraar aan het Kweekſchool der Remonſtranten aangeſteld. Doch vermits diens gaven meer voor den Predik- dan voor den Hoogleeraarſtoel berekend waren, ſtondt PONTANUS zijne plaats af aan VAN LIMBORCH, eerst voor een jaar, en vervolgens voor altoos, op den negentienden April des Jaars 1668. Zints dien tijd leide hij zich eeniglijk toe op het uitbreiden der noodige vereischten eens kundigen Godgeleerde, en behaalde eene algemeene agting. De uitgave der Leerredenen van den meergemelden SIMON EPISCOPIUS, in den Jare 1670, was eene vrugt zijner ſhipperuuren. Vier jaaren daar naa tradt hij in een tweede huwelijk, met KORNELIA VAN DE KERK, en wierdt bij haar Vader van twee kinderen.

Intusſchen waren de Godgeleerde Schriften van zijnen Leermeester CURCELLÆUS hem in handen gevallen. Van te hooge waarde beſchouwde hij dezelve om ze der waereld te onthouden. Hij liet ze drukken in den Jaare 1671. Doch, hoe voortreffelijk in zich zelve, naar 's Mans oordeel, geen volledig zamenſtelzel van Godgeleerdheid, volgens de leer- en denkwijze der Remonſtranten, bevatteden deeze Schriften, even min als die van SIMON EPISCOPIUS. Dit bewoog VAN LIMBORCH daar aan de hand te ſlaan. Lichaamsongeſteldheden en andere belemmeringen deeden den arbeid draalen. 't Liep aan tot in den Jaare 1686, eer hij zijn voorneemen kon volvoeren. Thans zag zijn uitvoerig Werk het licht, onder den tijtel van *Theologia Chriſtiana* „ Christlijke Godgeleerdheid." Algemeen wierdt het Werk gezogt, en gretig geleezen. Behalven eene Nederduitſche Vertaaling daar van, wierdt het, zedert de eerſte uitgave, viermaalen herdrukt. Agter de laatſte uitgave, van den Jaare 1736, heeft men gevoegd eene Verhandeling,

onder 's Mans nagelaatene Schriften gevonden, *Over den Oorſprong en Voortgang der Geſchillen, in de Vereenigde Nederlanden, over de Leere der Voorbeſchikkinge.*

In 't zelfde jaar, als VAN LIMBORCH zijne Christlijke Godgeleerdheid voor de eerſte maal liet drukken, hieldt hij de befaamde Onderhandeling, eerst bij monde, en daar naa in geſchrift, met een geleerden Jood, ISAAK ORODIO. Uit de Gevangenis der Inquiſitie in Spanje ontvlugt, hadt hij zich na *Amſterdam* begeeven, en bekleedde 'er, met lof, den post van Geneesmeester. De vrugt dier redetwisten was een Werk, door VAN LIMBORCH in 't licht gegeeven, in 't Latijn geteikeld, en ook in 't Nederduitsch overgezet, *Vriendlijke Onderhandeling, over de Waarheid des Christlijken Godsdienst met een Geleerden Jood.* Onze Hoogleeraar toonde in dit Geſchrift, dat de Jood geen enkel bewijs, van eenige kragt, hadt aangevoerd, ten voordeele van den Joodſchen Godsdienst, 't welk niet met even veel en nog grooter regt ter ſtaavinge van den Christlijken Godsdienst konde gebezigd worden.

Eene Verzameling van veel aangelegenheids viel, omtrent deezen tijd, in handen van VAN LIMBORCH; zij behelsde alle de Vonnisſen, door den Regtbank der Inquiſitie van *Toulouſe*, zedert het Jaar 1307 tot in den Jaare 1333 uitgeſproken. Om de zeldzaamheid des Werks wierdt hij te raade, hetzelve te laaten herdrukken; hij voegde daar nevens eene *Hiſtorie der Inquiſitie*, getrokken uit de eigen Schriften der Gelooſsonderzoekeren. Kenners getuigden 'er van, dat VAN LIMBORCH den gedugten Regtbank in een ſchrikwekkend, doch tevens in een waar licht geplaatst hadt. Naa dat onze Hoogleeraar, in den Jaare 1693, alle de overige Leerredenen van zijnen Oom EPISCOPIUS hadt in 't licht gegeeven, met een uitvoerig verhaal van 's Mans leevensloop, boodt zich, 't jaar daar aan volgende, eene nieuwe gelegenheid aan, om zijne bedreevenheid te toonen in het verdeedigen van de waarheid der Christlijke Leere. Zekere jonge Juffer, oud tweeëntwintig jaaren, boven de meesten van haare Kunne, door zucht tot kennisſe gedreeven, deedt zich door eenen Jood onderwijzen in de Hebreeuwſche Taale. Van deeze gelegenheid bediende zich de Israëliet om met haar te ſpreeken over den Mozaïſchen Godsdienst, en ſtelde zijne poogingen te

werk

werk om haar tot denzelven over te haalen, met zo veel vrugts, dat zij aan 's Mans redenen gehoor gaf. Welhaast kwam zulks ter kennisse van haare Moeder, die, over deezen stap, doorbedroefd, eenige Hervormde Leeraars in den arm nam, om haare dogter van denkbeelden te doen veranderen. Het inslaan van een verkeerden weg was de oorzaak van ongelukkig slaagen. Ter goeder uure vernam de Oude Vrouw de Onderhandeling, tusschen VAN LIMBORCH en den Jood OROBIO gehouden. Aan hem deedt zij diensvolgens het verzoek, om met haare dogter eene zamenspraak te houden. Reeds de eerste bijeenkomst bragt de twijfelaares aan 't wankelen; die, vervolgens, door den Hoogleeraar nog nader zijnde onderhouden, afzag van de aanneeming van 't Joodsche geloof, en zich vasthieldt aan de Leere des Euangeliums. Aan den vermaarden Engelsman JAN LOCKE, een vriend van den Heere VAN LIMBORCH, briefde deeze van 't beloop der gesprekken een uitvoerig berigt over.

In den Jaare 1708 zag men van den Heere VAN LIMBORCH een Godvrugtig Werkje in 't licht koomen, *Over de wijze van wel te sterven*, als mede *over de manier van de vertroostinge der kranken*. Schoon reeds hoog bejaard, en veel letterwerks verrigt hebbende, gunde zich, nogthans, onze Hoogleeraar geene rust. Hij arbeidde aan eene Verklaaring van de Handelingen der Apostelen, en van de Brieven aan de Romeinen en de Hebreeuwen. In een groot stuk in folio, zagen deeze Uitleggingen het licht, in den Jaare 1711, het laatste, waar in hij zijnen post heeft waargenomen. In den herfst daar van wierdt hij aangetast van een zeer pijnlijk ongemak, *het veilig vuur* genaamd. Hij zukkelde daar aan den gantschen winter, verviel, daar na, in eene toeneemende verzwakking van kragten, en overleedt, eindelijk, op den laatsten dag van April des Jaars 1712, in den ouderdom van negenenzeventig jaaren. VAN LIMBORCH hadt veele vrienden, zo hier te Lande, als buitenlands, voornaamelijk in *Engeland*. Met den vermaarden JAN LOCKE hieldt hij eene gemeenzaame Briefwisseling.

Zie J. CLERICI *Orat. Funebr. in Obitum Philippi a Limborch.*

LIMMEN, eene Ambagtsheerlijkheid en Dorp, in 't gedeelte van Noordholland, bij den naam van *Kennemerland* bekend. Van zeer hooge Oudheid moet het Dorp zijn, indien 't waar zij, dat RADBOUD *de Godvrugtige*, Heer van Egmond, in dezen Jaare 740 de Kerk, om haare bouwvalligheid, deedt vernieuwen. De uitgebreidheid van het Ambagt wordt op ruim elfhonderd zesenzeventig Morgens, deels Weid- deels Koornland, begroot. Het Dorp is niet zeer groot. Bij de brokken en overblijfzels der Oude, is de tegenwoordige Kerk gebouwd, voorzien van een fpitzen Toren. Behalven 't Kerkdorp, ontmoet men, in het Ambagt, vijf Buurten: *de Voorst* of *'t Zuideinde*, de *Weſtzijde*, *de Laan*, *Duſſeldorp* en *de Koog*. Bij de Buurt *Duſſeldorp* hebben de Roomschgezinden eene Statie. De Regeering beſtaat uit Schout, Sekretaris en vijf Schepenen.

Zie SOETEBOOM, *Saanl. Arcadia.*

LIND, (*de Groote*) in Hollands gedeelte, de *Zwijndregtſche Waard* genaamd; thans eene afzonderlijke Ambagtsheerlijkheid, hebbende voormaals, met de *Kleine Lind*, ſlegts één Ambagt uitgemaakt. De landſtreeke heeft den naam ontleend van den Heere N. VAN DE LIND, die haar in Dijk gebragt heeft. De *Groote Lind* beſlaat in den omvang ruim driehonderdzestien Morgens Lands. Het Dorp heeft weinig aanziens. De Kerk, een tamelijk ruim gebouw, ſtaat, nevens de woning van den Leeraar, aan den *Develweg*. In de *Groote Lind*, hoewel de Landerijen, daar toe behoorende, gedeeltelijk in de *Kleine Lind* lagen, ſtondt weleer het Huis *Nederhoeven*, in den Jaare 1597 gebouwd door MATTHYS VAN NEDERHOEVEN, *Heer van Rijſoord*. Het ſtondt tot in den Jaare 1738, wanneer het door eenige Huislieden gekogt, afgebroken en de grond daar van tot Weiland wierdt gereed gemaakt.

LIND, (*de Kleine*) boven vermeld, zou, volgens zommigen, niet grooter zijn dan ruim honderdtweeënzeventig Morgens, hoewel de Verpondingslijsten van tweehonderdzevenen-

der-

dertig Morgens ſpreeken. In het Kerkelijke behooren de Opgeteekenen deezer Ambagtsheerlijkheid onder de *Groote Lind.*

Zie JAN VAN DYK, *Beſchr. van Zuidholland*; en *Oudheden van Zuidholland.*

LINDANUS, (WILHELMUS) Zoon eens Dordrechtſchen Burgemeesters, en een der vermaardſte Geleerden der Zestiende Eeuwe. Eerst vertoefde hij eenigen tijd aan 't Hoogeſchool te *Leuven*, en deedt vervolgens eene reize na *Frankrijk*, om, door 't onderwijs van MERCERUS en TURNEBUS, zijne kennis der Hebreeuwſche en Griekſche Talen verder uit te breiden. Naa zijne wederkomst te *Leuven*, in den Jaare 1552, wierdt hij tot Priester geordend, en voorts tot Licentiaat in de Godgeleerdheid aangenomen. Te *Dillingen* gaf hij daar na leſſen over de H. Schriftuure, geduurende den tijd van drie jaaren. Naa eenige mindere posten in de Kerk bekleed te hebben, beklom hij, ter gelegenheid der oprigtinge van eenige nieuwe Bisdommen in de Nederlanden, in den Jaare 1560, den Zetel van *Roermonde*. De bediening van Onder-Inquiſiteur over *Gelderland*, *Holland*, *Zeeland*, *Utrecht*, *Friesland* en *Groningen*, aanvaardde hij, drie jaaren daar naa. Eenige zaaken van aangelegenheid te *Rome* hebbende te verrigten, deedt hij eene reize derwaarts, en wierdt 'er, van Paus GREGORIUS DEN XIII, met blijken van bijzondere hoogagtinge ontvangen. Naa de verovering van *Breda*, door den Hertog VAN PARMA, in den Jaare 1581, begaf zich LINDANUS na die Stad, om 'er den Roomſchen Godsdienst te herſtellen. Eene tweede reize na *Rome* deedt hij, in den Jaare 1584, en volgde, vier jaaren laater, den overleedenen Bisſchop op in den Stoel van *Gend*. Niet lang, egter, bezat hij dien: want hij overleedt nog in 't zelfde jaar, in den ouderdom van drieënzestig jaaren. Van 's Mans uitgebreide Geleerdheid getuigen zijne Schriften; veele van welke over Godgeleerde Geſchilſtukken loopen.

Zie MIRÆUS; VALERIUS ANDREAS; DU PIN, *Bibl. des Auteurs Eccleſiaſt. du XVI Siecle.*

LINDEN, (ANTONIUS ANTONIDES VAN DER) gebooren te *Enkhuizen*, in den Jaare 1570, uit een aloud Geſlagt. Zijn Vader was eerst Predikant onder de Hervormden, in de gemelde Stad, en wierdt vervolgens tot Hoogleeraar te *Franeker* beroepen. Zijn Grootvader HENDRIK VAN DER LINDEN was Schoolvoogd te *Naarden*, en Zanger in het Koor der Kerke. Aan 't Frieſche Hoogeſchool oeffende zich onze ANTONIUS in de Geneeskunde, en bekleedde voorts den post van Artz, eerst te *Enkhuizen*, en vervolgens te *Amſterdam*. In den Jaare 1633 overleedt hij in de laatstgemelde Stad, in het drieënzestigſte jaar zijns ouderdoms. Hij heeft verſcheiden Schriften nagelaaten; als mede eenen Zoon,

LINDEN, (JOHANNES ANTONIDES VAN DER) gebooren te *Enkhuizen*, in den Jaare 1609. In zijns Vaders voetſtappen treedende, oeffende hij zich in de Geneeskunde, eerst te *Leiden*, en daar na te *Franeker*. Aan 't laatstgemelde Hoogeſchool de waardigheid van Leeraar in die Weetenſchap bekoomen hebbende, zette hij voorts zich neder te *Amſterdam*. Niet lang hadt hij aldaar gewoond, of men beriep hem tot Hoogleeraar in de Geneeskunde te *Franeker*; tevens hadt hij het opzigt over den Kruidtuin en de Boekerij, welke beiden hij in merkelijk beter ſtaat bragt, dan hij ze gevonden hadt. Naa tien jaaren vertoevens in Friesland, wierdt hij te *Utrecht* beroepen; 't welk hij van de hand wees. Twee jaaren laater, egter, aanvaardde hij de aanbieding van het Hoogleeraarampt te *Leiden*, en bekleedde het tot zijnen dood toe; deeze viel voor in den Jaare 1664, het vijfenzestigſte zijns ouderdoms. 's Jaars vóór zijn overlijden hadt hij eene Lijkrede uitgeſproken op zijnen Ampgenoot VORSTIUS. Die zelfde eere betoonde aan VAN DER LINDENS naagedagtenisſe, volgens zijn eigen verzoek, kort voor zijn ſterven gedaan, de beroemde JOHANNES COCCEJUS. Van 's Mans naarſtigheid getuigen zijne veelvuldige Schriften. Zijn laatſte letterwerk was eene nieuwe uitgave van alle de Werken van HIPPOCRATES, in 't Grieksch en Latijn.

Zie J. COCCEJUS, *Orat. Funebr.* MERKLINUS *in Lind. renov.* BAYLE, *Dict. Crit.*

LIN-

LINDENIUS, (PAULUS) of VAN DER LINDEN, eerst Predikant te *Zoest*, doch, om zijne Remonſtrantsgezindheid, van daar geweeken, en te *Kampen* gevat, was een der acht Leeraaren, welke, in den Jaare 1622, ter eeuwige Gevangenisſe op het Slot *Loeveſtein* verweezen wierden. 's Mans lotgenooten waren KAREL NIELLIUS, PETRUS CUPUS, BERNHERUS VEZEKIUS, SIMON LUCÆ BYSTERUS, THEODORUS BOOM, ARNOLDUS GEESTERANUS en EDUARD POPPIUS. De laatstgenoemde overleedt, na eenigen tijd zittens, in den Kerker. Ondanks het herhaald aanzoek om ontſlag, zaten 'er de overigen tot in den Jaare 1631, doch, onder oogluiking der Algemeene Staaten, met het genot van eenige meerdere Vrijheid. NIELLIUS gaf de eerſte aanleiding ter ontkominge. Op 's Mans Artikel zullen wij de wijze en uitſlag daar van verhaalen.

LINGE, (*de*) ook wel *Langewater* genaamd, is eene kleine rivier, haar begin neemende in de Opper-Betuwe, omtrent *Ieuſen*. Van groot nut is dezelve voor de geheele Betuwe, en de Stad *Gorichem*. Haaren loop voortzettende, beſpoelt zij *Buuren*, *Asperen*, *Heukelom* en *Leerdam*; van daar regelrecht na *Gorichem* ſtroomende, vereenigt zij zich, bij die Stad, met de *Maas* en *Waal*, en verandert haaren naam in dien van de *Merve*. Van nieuws den naam van *Maas* hebbende aangenomen, valt zij eindelijk, door het Brielſche Gat, in de Noordzee.

Zie ALTING, *Notit. Germ. Inſer.*

LINSCHOOTEN, ook wel *Zuid- en Noord-Linſchooten*, of de *Lange Linſchooten* genaamd, naar het water, welk 'er dwars door loopt, is eene Hooge Heerlijkheid, in 't Baljuwſchap van *Oudewater*, ten Oosten van die Stad. Haare uitgebreidheid wordt begroot op ruim duizendentweeënzeventig Morgens Lands, en het getal der Huizen op omtrent vijftig. Een gedeelte daar van legt op Hollandſchen, doch het overige gedeelte, nevens het Dorp, op Stichtſchen Bodem. De Kerk, weleer eene Parochiekerk, aan JOANNES *den Dooper* gewijd,

heeft een ſpitzen Toren, en wordt bediend door een eigen Predikant, die onder de Klasſis van *Utrecht* behoort.

Zie CORTGEEN, *Stichtſche Kronijk.*

LINSCHOOTEN, (*Huis te*) een aanzienlijk Gebouw, ongeveer een half uur gaans ten Zuidwesten van de Kerk van *Linſchooten*, aan den Dijk van *Lange Linſchooten*. Van hooge Oudheid is dit Huis, als zijnde het, reeds in den Jaare 1270, door GWEDER VAN ZUILEN ter leen gegeeven aan WILLEM VAN LINSCHOOTEN, onder voorwaarde dat hij 'er altoos den vrijen toegang moest behouden. Het is een deftig Geſtigt, leggende rondom in eene Graft; van vooren pronkt het met twee aanzienlijke Torens, ter zijden van den Voorgevel. Een fraale Brug geeft toegang tot het Huis.

LINSCHOOTEN, (JAN HUIGEN VAN) geboren te *Haarlem*, in of omtrent het Jaar 1563, heeft zich beroemd gemaakt door zijne Zeereizen. Al vroeg openbaarde zich in hem de zucht tot het bezoeken van verre afgelegene Gewesten. Het leezen van Reisbeſchrijvingen deedt die zucht nog verder aanwakkeren. Lang wederſtonden zijne Ouders, die thans te *Enkhuizen* woonden, des Jongelings begeerte; doch gaven eindelijk de toeſtemming: te meer, alzo twee andere Zoonen te *Sevilie* woonden. Zijnen eerſten togt deedt hij, in den Jaare 1579, na *Spanje* en *Portugal*. Geruimen tijd vertoefde hij in 't eerstgemelde Koninkrijk, en leerde 'er de Landtaale. Het uitlandig verblijf maakte hij zich voorts ten nutte, door met de Portugeezen eenen togt te doen na de Oostindiën. Nuttig voor zijn Vaderland was deeze togt, alzo hij op denzelven kundſchap kreeg van veele zaaken, tot nog toe zijnen Landgenooten onbekend, welke hij vervolgens ter behoorlijke plaatze mededeelde. Toen men, in den Jaare 1594, op het denkbeeld viel, om door het Noorden eenen weg na *China* te zoeken, ontving VAN LINSCHOOTEN, van wegen de Admiraliteit te *Amſterdam*, het bevel over een Schip, daar toe beſtemd. Hij zeilde door de *Straat van Naſſau*, ontdekte eene menigte Eilanden, en keerde in den herfst

diens

dienst jaars te rug, zonder in zijn oogmerk geslaagd te zijn. Het verslag, nogthans, welk hij, van zijne ontmoetingen, in *'s Hage* deedt, scheen van eene tweede onderneeminge iet goeds te belooven. 's Lands Advokaat VAN OLDENBARNEVELD was inzonderheid van dit gevoelen. Van hier dat hij, bij de Algemeene Staaten, bewerkte het uitlooven van eenige gunstige voorwaarden, in gevalle bijzondere Kooplieden eene verbintenis wilden aangaan ter hervattinge van dien togt. Andermaal wierdt VAN LINSCHOOTEN, ten zulken oogmerke, in 't bewind gesteld. In 't begin des volgenden jaars vertrok hij na het Noorden; doch de *Straat Nasau* en 't *Staaten Eiland* genaderd zijnde, ontmoette hij eene zo felle koude, dat hij daar door, als mede door de vervaarlijke Ysschotzen en bergen, genoodzaakt wierdt, onverrigter zaake, na het Vaderland te rug te keeren. Aan een derden togt, in het volgende Jaar 1596 ondernomen, hadt VAN LINSCHOOTEN geen deel, maar nam zijn vast verblijf te *Enkhuizen*, het Zeereizen moede geworden zijnde. Hij bekleedde aldaar den post van Thesaurier der Stad, tot zijnen dood toe, welke voorviel op den achtsten Februarij des Jaars 1611, het achtenveertigste jaar zijns ouderdoms. Zijn wedervaaren en ontdekkingen, zo in de Oostindiën als in 't Noorden, heeft hij door den druk gemeen gemaakt.

Zie VAN DEN HOOF, *Beschr. en Lof van Enkhuizen.*

LIPPENHUIZEN, een Dorp in Friesland, in het Kwartier van *Zevenwouden*, onder de Grietenij *Opsterland*. Veel Veen, welk onder dit Dorp plagt te leggen, is vergraven, en nu meest in Bouwland veranderd. 'Er staat eene Kerk, zonder Toren; de Leeraar van *Ter Wispel* moet ook hier den Dienst waarneemen. Het Dorp bestaat uit eene dubbele rij Huizen aan den Rijweg.

Zie WINSEMIUS.

LISSE, eene Heerlijkheid en Dorp, in Rhijnland, gelegen op bijkans even grooten afſtand van de Steden *Haarlem* en *Leiden*, aan den vermaarden Rijweg, de *Heerenweg* genaamd. Het Dorp is zeer aanzienlijk, en munt uit boven de meeste Landdorpen. Voor ruim zestig jaaren heeft men het geheel met Straatſteenen beleid. Op eene lange breede Straat koomen verſcheiden kleine Straatjes en Gangen uit. Eene der Straaten eindigt aan een Water, de Graft genaamd, zijnde de Haven van het Dorp, welke na het Haarlemmermeir loopt, en aan den Scheepvaart een gemaklijken toe- en aftogt bezorgt. Aan de Kerk vindt men nog veel Duitſteen; de Toren, die hoog en vierkant is, met een laagen Kap gedekt, is bijkans geheel van zulken Steen gebouwd. De Roomschgezinden hebben 'er insgelijks eene Statie. Het getal der Huizen, in en onder *Lisſe*, wordt op tweehonderdnegenëntwintig, en het Land, onder de Heerlijkheid behoorende, op ruim zestienhonderd Morgens begroot. In de laatſte jaaren heeft men, door afzanden, eene groote uitgeſtrektheid gronds in goed Land veranderd. Behalven het planten van Vlasch en veelerhande Fruiten en Kruiden, wordt hier ook veel werks gemaakt van het aankweeken van Bloemen, met welke, in de Hollandſche Steden, veel handels wordt gedreeven. Ten Zuiden van het Dorp ſtaat het *Huis te Lisſe*, heden ten dage *Dever* genoemd. Het is een groot gebouw, leggende rondom in eenen Vijver of Graft, hebbende een bemuurden Voorhof en ronden Toren. Jonger dan dit, maar tevens aanzienlijker is het *Huis te Meerenburg*, even buiten *Lisſe*, na den kant van *Hillegom*, aan den Heerenweg. Het wierdt gebouwd, in den Jaare 1638, door Jonkheer ALBRECHT VAN WASSENAAR, *Heer van Alkemade*, en wordt nog door eenen van deszelfs afſtammelingen bezeeten. Het gebouw is trotsch en aanzienlijk, in een aangenaamen oord gelegen. Nog andere Landhuizen leggen in den omtrek van dit Dorp.

Zie *Oudheden van Rhijnland*.

LISTRIUS, (GERARDUS) een Stichtenaar, gebooren in de Stad *Rhenen*, van beroep een Geneesheer, en te gelijk een der

der geleerdſte Mannen der Zestiende Eeuwe. Hij ſchreef eene Uitlegging van het beſaamde Werkje van ERASMUS, *Lof der Zotheid* genaamd. Volgens zommigen zou deeze over 's Mans arbeid niet zeer voldaan geweest zijn, alzo hij den ſleutel aanwees van verſcheiden uitdrukkingen en zinſpeelingen, waar mede ERASMUS het oog hadt op perſoonen en zaaken, welke hij liever gewenscht hadt, nog eenigen tijd dus omzwagteld te hebben gehouden. Wijders heeft men nog van deezen LISTRIUS eene dichtmaatige beſchrijving in 't Latijn van de Provincie *Utrecht*; zij is gedrukt agter de Uitgave van het *Kronijk van Heda* door BUCHELIUS. Wegens *Rhenen* vermeldt hij eene bijzonderheid, welke nu in langen tijd geene plaats gehad heeft: te weeten, dat in den omtrek dier Stad eene bekwaame gelegenheid was tot den Herten- en Wilde- Zwijnenjagt.

Zie BURMANNI *Trajct. Eruditum.*

LITH, een Dorp in de Meierij van *'s Hertogenbosch*, omtrent vier uuren gaans van de Stad van dien naam, aan de Maaze, het voornaamſte en vermaaklijkſte in dien gantſchen Oord. Men telt 'er bij de tweehonderd Huizen. De Hervormde Gemeente is 'er vrij talrijk in Ledemaaten. De Leeraar, welke hier den Dienst waarneemt, predikt insgelijks te

LITHOOJEN, omtrent een half uur meer Noordelijk, insgelijks aan de Maaze, gelegen, doch na genoeg de helft kleiner dan het voorgemelde Dorp.

LOCHEM, eene kleine Stad, in *Gelderland*, in het Noordlijk gedeelte der Graaſſchaps *Zutfen*, niet verre van de Overijsſelſche Grensſcheidinge, aan het Stroompje de *Berkel*, ongeveer drie uuren gaans van de Stad *Zutfen*. Voorheen was dit eene ſterke Vesting, gelijk, onder anderen, blijkt uit een vrugtloozen aanſlag op dezelve, door den Spaanſchen Bevelhebber FRANCISCUS DE VERDUGO, in den Jaare 1582. Acht jaaren daar naa namen de Spanjaards vergeefs eenen list te baate, om zich van het Steedje te verzekeren. Eenig Krijgsvolk op gelaadene Hooi-

wagens verborgen hebbende, deeden zij dezelve na binnen rijden. Doch de Zoon des Poortiers, onder het doorrijden, eenig hooi plukkende, ontmoette een been van eenen der Soldaaten: waar op hij ſtraks *verraad!* riep. Van de Krijgsknegten, ſtraks uit hunne ſchuilplaatze ten voorſchijn gekoomen, raakten 'er wel eenigen binnen de Poort, doch wierden, na een hardnekkig gevegt, wederom na buiten gedreeven. Door een openlijken aanval maakte 'er zich de Spaanſche Krijgsoverſte SPINOLA meester van, in den Jaare 1605, doch verliet het wederom, op de koust van Graave ERNST VAN NASSAU. Een geweldige brand leide, in den Jaare 1618, op drie Huizen na, het Plaatsje in koolen; 't welk, zedert, wederom zijnde opgebouwd, in den Jaare 1666 in handen viel van den beſaamden Biſchop van *Munſter*; die het voorts zo vast maakte, dat de herwinning aan de Staatſche Troepen een volledig beleg kostte. Men deedt 'er terſtond de Vestingwerken ſlegten: reden waarom het den gemelden Biſchop, in den Jaare 1672, geene moeite kostte om 'er zich op nieuw van te verzekeren. Twee jaaren bleef hij in 't bezit. Vóór den boven gemelden Brand, pronkte te Kerk van *Lochem* met een hoogen ſpitzen Toren. Thans ſtaat op het vierkant ſlegts een laag ſpitsje. Twee Leeraars neemen hier den Dienst waar voor de Hervormden. In vroegere tijden hadt men te *Lochem* twee Maagdenkloosters, het eene *het Groote*, het andere het *Kleine Konvent* genaamd. De Regeering der Stad beſtaat uit een Kollegie van zeven Burgemeesters, Schepenen en Raaden, benevens twee Sekretariſen. Wijders heeft men 'er twaalf Gemeenslieden. Een Heer uit de Ridderſchap van *Zutfen* bekleedt het Schoutsampt. Niet verre van het Stedeken legt eene hoogte of berg, waar op Koorn wordt geteeld. Eertijds maakte men elkander diets, dat binnen dezelve Zilver wordt gevonden, doch in zo kleine hoeveelheid, dat zij de kosten van het bewerken niet kan opbrengen. Wat hier van zij, als eene zekere waarheid verhaalt men, dat op den berg, bij wijlen, eene ſoort van grove Diamenten gevonden is.

Zie PONTANUS, *Geld. Geſchiedenisſen*; VAN METEREN; VALKENIER.

Lo-

LODEWYK VAN BEYEREN, Keizer, Zoon van LODEWYK *den Geſtrengen*, Hertog van *Opper-Beijeren*, en, door zijne Moeder, Kleinzoon van Keizer RUDOLF VAN HABSBURG, gebooren in den Jaare 1286, en naderhand gehuwd aan MARGARETA, dogter van WILLEM DEN III, Graave van Holland. 's Vorſten uitlandſche bemoeijingen niet tot ons Plan behoorende, zullen wij van zijne bedrijven ſlegts zo veel melden, als met onze Vaderlandſche Geſchiedenisſen in verband ſtaat. In een zwaaren twist wierdt Keizer LODEWYK gewikkeld met Pauſe JAN DEN XXII. Niet ſlegts weigerde deeze, hem voor Roomsch Koning te erkennen, maar verklaarde hem van het Rijk vervallen te zijn, met nevensgaande bedreigen van den Kerkelijken Ban. Van den ſchrik, welke hem in 't eerst beving, bekwam hij door eene beloſte van onderſtand, hem gedaan door zijnen Schoonvader Graaf WILLEM, en deszelfs ſterke aanſpooringen tot eenen togt na *Italie*. In 't begin van den Jaare 1328 bevondt hij zich te *Rome*, en wierdt 'er, nevens zijne Gemaalinne, Keizerinne MARGARETA, ſtaatelijk gekroond. Naa zijne wederkomst uit *Italie* betoonde hij zijne dankerkentenis, voor betoonde hulp, aan zijnen Schoonvader. Meer dan eens hadt Graaf WILLEM overhoop gelegen met de Friezen, wien hij zijn juk op den hals zogt te leggen. In den Jaare 1328 ſloot hij met hun een Verdrag, bij 't welk den Graave het aanſtellen van zommige Regenten wierdt opgedraagen. Om kragt te geeven aan dit Verdrag, liet Keizer LODEWYK Opene Brieven uitgaan, inhoudende een bevel aan de Grietmannen, Raaden en Gemeenten des Lands van Friesland, *Oostergo* en *Westergo*, om Graaf WILLEM voor hunnen Heer te ontvangen. Een blijk van verknogtheid aan zijnen Schoonbroeder WILLEM DEN IV, en tevens van bemoeijinge met de zaaken deezes Lands, vertoont een Brief, geſchreeven aan die van *Haarlem*, waar in hij dezelven beveelt, een zeker aantal van gewapende Mannen op de been te brengen, en dezelve te doen optrekken, in het Leger van Graave WILLEM *van Holland*, tegen PHILIPS *van Frankrijk*, met welken de Keizer thans geſchil hadt. Zints het overlijden van ſtraks genoemden Graave WILLEM DEN IV, zonder kinderen geſtorven, kwam het Graaflijk bewind

op

op deszelfs oudſte Zuster MARGARETA, Gemaalinne van Keizer LODEWYK; niet evenwel zonder 's Keizers kragtdaadige medewerking, alzo de rijke erfenis, door mededingers, aan de Keizerinne betwist wierdt. Nogthans deedt hij afſtand van allen aandeel in 't bewind, gebiedende aan de Edelen en Steden, om Vrouwe MARGARETA voor wettige Landsvrouwe te erkennen, en tevens beloovende, *Holland*, *Zeeland* en *Friesland*, buiten goedvinden zijner Gemaalinne, niet te zullen vervreemden, of aan iemand buiten haar ter leen opdraagen. Keizer LODEWYK overleedt op den elfden October des Jaars 1347. Eene Beroerte, van welke hij, onder het jaagen, bevangen wierdt, rukte hem onverhoeds uit het leeven.

LODEWYK DE XIII, Koning van *Frankrijk*, Zoon van Koning HENDRIK DEN IV en van MARIA DE MEDICIS, wierdt geboóren te *Fontainebleau*, op den zevenentwintigſten September des Jaars 1601. 't Geen wij boven, op 't Artikel van LODEWYK, aanmerkten, herhaalen wij hier. Niet 's Vorſten geheelen leevensloop zullen wij verhaalen, maar alleen dat gedeelte, welk betrekking heeft tot de Nederlanden. Naa het ontijdig uitcinde zijns Vaders, kwam op hem de Kroon, in het negende jaar zijns ouderdoms, onder Voogdij van de Koninginne Moeder. Een Gezantſchap, ſtraks daar op, na Frankrijk vetrokken, vernieuwde de Verbonden, voorheen met HENDRIK DEN IV geſlooten. Doch het aangaan van een nieuw en nog vaster verbond hadt geenen voortgang. Een huwelijk, tusſchen Koning LODEWYK en eene Infante van Spanje aangegaan, baarde veel gemors in zijn Rijk, en het misnoegen van veele Grooten. Om hun het hoofd te bieden, zondt LODEWYK, in den Jaare 1615, den Heer VAN MAURIER als Gezant aan de Staaten, met verzoek om hunnen bijſtand. Zij beloofden, en zonden dien met 'er daad, tot een zo gelukkig einde, dat de rust in het Koninkrijk herſteld wierdt. Toen, in den Jaare 1618, de geſchillen in de Nederlanden tot eene onherſtelbaar verderf dreigende hoogte gereezen waren, vondt Koning LODEWYK zich verpligt, ter bemiddelinge van zaaken, zijne tusſchenſpraak te bezigen. De Heer BOISISE, herwaarts gezonden, vermaande, in zijns Meesters naame, de Staaten

tot

tot Eendragt, en met naame ook tot gemaatigdheid in Kerkelijke Geſchillen. In' hun antwoord wilden de Staaten zijne Majeſteit doen gelooven, dat de oneenigheden in den Staat niet van zo gevaarlijken aart waren, als men dezelve hadt afgeſchilderd, en verzogten met een, dat de Koning herwaarts gelieſde te zenden drie of vier Godgeleerden, tot het bijwoonen van het Sinode, welk binnen kort te *Dordrecht* zoude gehouden worden. Doch de Koning weigerde, daar aan de toeſtemming te geeven. Zijne Majeſteit was eenigzins misnoegd op de Staaten, om dat deeze weigerden, voldoening te geeven op herhaalde klagten over den Heer VAN SOMMELSDYK, Afgevaardigde aan 't Franſche Hof, welke, bij meer dan éene gelegenheid, blijken hadt vertoond van wederſtreevinge van 's Konings oogmerken, vooral in de zaak van OLDENBARNEVELD. Nogthans bewilligde zijne Majeſteit, in den Jaare 1621, in de onderhouding van Vriendſchap met de Staaten, en de vergunning van vrijen Koophandel aan hunne Ingezeetenen in zijne Landen. Nog vaster wierdt deeze verbintenis toegehaald, in den Jaare 1624, wanneer Koning LODEWYK aan een ſtaatelijk Gezantſchap, van wegen de Algemeene Staaten na Frankrijk afgevaardigd, beloofde, dezelven, in het tegenwoordige jaar, te zullen opſchieten twaalfhonderdduizend, en vervolgens, in ieder der twee volgende jaaren, een miljoen ponden; mids deeze penningen, drie jaaren naa het ſluiten van Vrede of Beſtand, hem wederom zouden vergoed worden. Van hunnen kant beloofden de Staatſche Gezanten, zonder 's Konings raad of tusſchenkomst, Vrede noch Beſtand te zullen ſluiten. Voorts zouden de Staaten aan LODEWYK eenige Oorlogſchepen verkoopen of verhuuren, en, zo hij in Oorlog mogt raaken, zijne Majeſteit met de helft der gemelde ſomme, of met manſchap en ſchepen naar evenredigheid, ondersteunen, mids zij zelven Vrede hadden, of de veiligheid van den Staat zulks gedoogde.

Veelvuldig en aanhoudende waren thans de onderhandelingen der Staaten met vreemde Mogendheden. Naa het ſluiten van een Verbond met KAREL DEN II, Koning van Engeland, waar bij deeze zich hadt verbonden, om de Spanjaards, te water en te lande, te zullen beoorlogen, zonden ze den Heer VAN

SOM-

SOMMELSDYK aan Koning LODEWYK DEN XIII, om hem tot diergelijk eene belofte over te haalen. In een gehoor bij zijne Majeſteit ontving de Gezant tot antwoord „ dat hij de „ Staaten voor zijne beste vrienden hieldt, en het Verbond, „ met Groot-Britannie aangegaan, zou doen onderzoeken." 't Liet zich aanzien, dat de zaak een ſpoedig en gewenscht beſlag zoude erlangen. Doch de inwendige onluſten des Rijks hielden dezelve ſleepende; deeze hielden 's Konings handen gebonden, en maakten 't ongeraaden, zich in een nieuwen Oorlog te ſteeken. Van hier dat het aanliep tot in den Jaare 1630, eer men tot een beſluit konde koomen. Een Verbond van wederzijdſchen onderſtand en beſcherminge wierdt thans getroffen. Intusſchen wendden de Staaten vrugtlooze pogingen aan, om den Koning te beweegen tot eene openbaare Vredebreuk met Spanje. In den Jaare 1635 liet zijne Majeſteit zich daar toe overhaalen, en wierden de maatregels vaſtgeſteld, volgens welke men tegen den gemeenen vijand gezamentlijk zoude werkzaam zijn. Om Prins FREDRIK HENRIK, in 't voeren van den aanſtaanden Krijg, aan zijne belangen te verbinden, en te gelijk deszelfs eerzucht te ſtreelen, wierdt Koning LODEWYK te raade, hem den titel op te draagen van *Son Alteſſe* of *Zijne Hoogheid*, in plaats van *Son Excellence*, of *Zijne Doorluchtigheid*, welken 's Prinſen Vader en Broeder, WILLEM DE I en MAURITS, gevoerd hadden. Deeze was 's Konings laatſte bedrijf, met opzigt tot de Nederlanden. Hij overleedt op den veertienden Maij des Jaars 1643.

Zie inzonderheid *Hiſtoire de Louis XIII.*

LODEWYK DE XIV, Koning van Frankrijk, Zoon van ſtraks gemelden LODEWYK DEN XIII en van ANNA VAN OOSTENRYK, wierdt gebooren op den vijfden September des Jaars 1638. Nog geene vijf jaaren was hij dus oud, toen hij zijnen Vader opvolgde, onder Voogdijſchap van de Koninginne Moeder, die, geduurende de Minderjaarigheid, de Regeering waarnam. In November des Jaars 1659 trad hij in den echt met

MARIA

MARIA THERESIA, Infante van Spanje. Van dien tijd af beginnen wij de onderhandelingen, welke tusſchen den Koning en de Algemeene Staaten plaats hadden. Een Verbond van Koophandel, 't welk, in den Jaare 1662, geſlooten wierdt, was de vrugt van een plegtig Gezantſchap, na Frankrijk afgevaardigd. Tevens hadt men eenige ſchikkingen beraamd op de wederzijdſche hulpbetooning der beide Mogendheden. Niet lang hadt LODEWYK op den throon gezeeten, of hij gaf blijken van den heerschzuchtigen aart, welke vervolgens aan Europa zo veel onrusts kostte. Bij het aangaan van het huwelijk met de Infante van Spanje, hadt LODEWYK zich verbonden, nimmer eenigen eisch te zullen doen op de Staaten van haaren Vader, en dus ook niet op de Spaanſche Nederlanden. Maar hij vergat wel haast deeze beloſte. Reeds bij 't leeven van PHILIPS DEN IV, Koning van Spanje, liep het gerugt, en het vondt geloof, dat Koning LODEWYK, na deszelfs overlijden, de regten zijner Gemaalinne zou doen gelden. Doch hij begreep met een, dat de Algemeene Staaten de uitbreiding der Franſche magt, aan dien kant, niet gaarne zien zouden. Tweé wegen ſloeg hij in, ter voorkominge, dat hem aan die zijde geene hindernis konde ontmoeten. Van den eenen kant zogt hij, onder de hand, KAREL DEN II, Koning van Engeland, tegen de Staaten op te hitzen, op dat deeze, eenen Oorlog ter Zee om handen hebbende, te minder bekwaam zijn zoude om hem te dwarsboomen. Aan de andere zijde gaf LODEWYK last, aan zijnen Gezant in *'s Hage*, om den Raadpenſionaris DE WITT, door milde geſchenken, tot 's Konings maatregels over te haalen. 't Eerſte gelukte; doch ten aanzien van het laatſte heeft hij nimmer zijn oogmerk kunnen bereiken. 's Konings vriendſchap en vertrouwen, zeide de Raadpenſionaris, was al wat hij begeerde, indien hij zijner Majeſteit immer eenige dienſten konde bewijzen.

Intusſchen bleek het, bij meer dan ééne gelegenheid, dat Koning LODEWYK, ondanks zijn uitwendig gedrag, welk blijken van vriendſchap vertoonde, den Staaten geen genegen hart toedroeg. In eenen Brief, aan zijnen Gezant in *'s Hage*, ſloeg hij eenige dreigende uitdrukkingen uit, in gevalle de Algemeene Staaten niet van zijne hand wilden vliegen. Na dat de Oorlog tusſchen Groot-Britannie en de Nederlanden was uitgebroken,

ken, gedroeg hij zich zeer agterlijk in het betoonen van hulpe, waar toe hij, uit kragt des Verbonds van den Jaare 1662, verpligt was. Zijn heimelijk Ontwerp, raakende de bemagtiging der Spaanſche Nederlanden, deedt hem telkens agteruit loopen. De Engelſchen roeiden hier onder, met hunne opſtookingen, den Koning verſcheiden redenen aan de hand geevende, door welke hij zich van de verpligtinge, om den Staaten bij te ſtaan, zoude mogen ontſlagen rekenen. Misſchien was het ook, om van verderen aanzoek, van den kant der Staaten, ter hulpbetooninge, ontſlagen te worden, dat Koning LODEWYK, in den Jaare 1665, zijne bemiddeling aanboodt tuſſchen Koning KAREL DEN II en de Verééngde Nederlanden; doch die evenwel geene baate deedt.

In het zelfde jaar raakten de Staaten in Oorlog met den Biſſchop van Munſter. Ter bevorderinge van zijne inzigten, hadt Koning LODEWYK zich meermaalen verklaard tegen de verhefſing des Prinſen van Oranje, dewijl deeze hem, aan de zijde der Spaanſche Nederlanden, zou kunnen nadeelig zijn. Zeer wankel ſtondt, intuſſchen, het gezag van den Raadpenſionaris DE WITT, welks handhaaving de Franſche Monarch, om de gemelde reden, vlijtig ter harte nam. Hier uit ontſtondt zijne belofte van hulpe aan de Staaten, zo ras hij door den Biſſchop van Munſter zouden worden aangevallen, en de daadelijke volbrenging daar van, met eenen onderſtand van zesduizend man.

In den Jaare 1665 overleedt de Koning van Spanje, Schoonvader van LODEWYK DEN XIV. Ondanks 's Vorſten Uiterſten Wille, bij welken zijn Zoon KAREL tot Opvolger en algemeenen Erfgenaam verklaard was, kwam ſtraks bij den Franſchen Monarch boven, het Ontwerp omtrent de Spaanſche Nederlanden. Om derwaarts eenen open toegang te hebben, gaf hij zijnen Gezant in *'s Hage* last, om te beproeven, of hij den Algemeene Staaten de Stad *Maaſtricht* niet zoude kunnen afkoopen. Doch de Gezant, de onmogelijkheid hier van kennende, gaf zijnen Meester een ander Ontwerp aan de hand. Men moest zich van de Provincien *Friesland* en *Groningen*, en van de Veſting *Koeverden* tragten te verzekeren, doch op eene wijze, welke geen argwaan gaf aan de Staaten dier Gewes-

westen, die in 't bewind zouden blijven, zonder dat het bleek dat zij aan Frankrijk verbonden waren. Indien dit gelukt ware, zou de Koning, van dien kant, een gebaanden weg gehad hebben, om de Staaten van Holland te dwingen, in gevalle zij hem, in zijne oogmerken, hinderlijk mogten weezen. Doch dit Ontwerp hadt geen gevolg.

Een schijn van LODEWYKS genegenheid en hulpe ondervonden de Staaten, in den Jaare 1666, door deszelfs Oorlogsverklaaring aan Groot-Britannie. Niet om den Engelschen afbreuk te doen, maar de handhaaving der Stadhouderlooze Regeeringe in de Nederlanden, was daar van het oogmerk. Van hier dat de Fransche Vloot, welke zich bij die der Staaten moest voegen, onder allerlei voorwendzels wierdt opgehouden, eerst in den Herfst in Zee liep en zich nooit met de Staatsche Vloot vereenigde.

Geduurende dit alles wapende zich Koning LODEWYK tot den lang beraamden inval in de Spaansche Nederlanden. Bijstere bekommering baarde het hier te Lande, zo ras men van dit voorneemen onderrigt was. Men vreesde, daar door in eenen Oorlog te zullen worden ingewikkeld. Om dien slag af te weeren, sprak de Raadpensionaris DE WITT met den Franschen Gezant over een Ontwerp, volgens 't welk men de Spaansche Nederlanden moest zoeken te beweegen, om Spanje af te vallen en zich voor eene vrije Republiek te verklaaren. De Staatsman opperde dit plan, om den Koning over te haalen tot het verschuiven van zijne voorneemens. Doch te vast stondt LODEWYK op zijn stuk, om 'er zich van te laaten afrekken. In de maand Mai des Jaars 1667 gaf hij kennis aan de Staaten, van zijn voorneemen tot het doen van eenen inval in de Spaansche Nederlanden, en stelde zich, nog in die zelfde maand, aan het hoofd van een talrijk Leger, waar mede hij zich voor *Charleroi*, in *Henegouwen*, nedersloeg. Wel haast maakte hij zich meester van die Stad, en vervolgens van nog verscheiden andere Plaatzen. Hier op volgde eene onderhandeling, tusschen Frankrijk en de Algemeene Staaten, waar bij deeze vooral op 't oog hadden, een zo magtigen nabuur van hunne grenzen te verwijderen. Doch toen LODEWYK aan hunne voorslagen doove ooren sloeg, zog-

ten zij zich met andere Mogendheden, met naame Engeland en Zweeden, te verbinden. Het gevolg daar van was, het vermaarde Verbond, onder den naam van *Triple Alliantie*.

Zo dra hadt Koning LODEWYK daar van geen berigt ontvangen, of hij toonde deswegen zijn misnoegen, vooral over eenige geheime Artikelen, als niet ſtrookende met zijne inzigten op de vermeerdering zijner grootheid. Van hier dat hij, op allerlei wijzen, de Staaten van dit Verbond zogt af te trekken, of het te doen verbreeken. Ten aanzien van *Zweeden*, ſlaagden zijne poogingen ongelukkig. Doch Koning KAREL DE II, verlokt door de ſchoone aanbiedingen van den Franſchen Monarch, liet zich vinden. Men ſloot eerlang, in den Jaare 1670, een Verbond, volgens 't welk de Engelſche Koning de Staaten ter Zee zou beoorlogen, terwijl LODEWYK DE XIV hen met een magtig Leger te lande zou aantasten. In gevalle de Verééнigde Gewesten 't onder gebragt wierden, zou KAREL de Provincie *Zeeland*, en LODEWYK alle het overige bekoomen, uitgezonderd Holland, welk den Prinſe VAN ORANJE zou worden afgeſtaan, indien deeze zich in het Verbond wilde begeeven.

Hoe bedekt deeze onderhandeling ook toeging, zij kwam, nogthans, ter kennisſe der Algemeene Staaten, die voorts verſcheiden Gezantſchappen afvaardigden, om, ware 't mogelijk, het onheil, welk den Lande dreigde, af te weeren. Koning LODEWYK onthieldt zich thans in de Spaanſche Nederlanden, alwaar hem, bij den Akènſchen Vrede, onlangs geſlooten, verſcheiden Steden waren afgeſtaan. Om den Monarch, door toegeeving en eerbewijs, van gevoelens te doen veranderen, zonden de Staaten aan hem den Heer VAN WASSENAAR, om hem met dien aanwinst geluk te wenſchen, en te verzekeren van het belang, welk men hier te Lande in 's Vorſten vriendſchap ſtelde, welke men gezind was, op alle mogelijke wijze, aan te kweeken. Met heuſche woorden beantwoordde de Vorst deeze beleefdheid. Deeze, egter, beſtondt ſlegts in ſchijn. Want toen de Staaten, kort daar naa, den Heer PIETER DE GROOT als Gezant na Frankrijk zonden, beſpeurde deeze wel haast, dat zijne Majeſteit misnoegen tegen zijne Meesters hadt opgevat. Bij onderzoek na de redenen daar van,

bij

Nero bezingt den brand van Rome.

LXXXVIII.

Het sterven van Seneca Bladz. 131.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

ASTOR, LENOX &
TILDEN FOUNDATIONS

bij 's Konings Staatsdienaars, bekwam de Gezant tot antwoord, dat zijne Majeſteit misnoegd was op de Algemeene Staaten, omdat zij maatregels volgden, ſtrijdig met de billijkheid en de agting, welke zij den Koning ſchuldig waren; dat zij hem zogten te berooven van het regt, welk hij, in 't toekoomende, op de Spaanſche Nederlanden zou kunnen verkrijgen, uit eene ongegronde vreeze voor hunne eigen veiligheid; en dat zij zich niet ontzagen, de gantſche Christenheid tegen zijne Majeſteit op te hitzen.

In deezen toeſtand van zaaken ſcheen een Oorlog, tuſſchen Frankrijk en de Verééнigde Nederlanden, onvermijdelijk. Koning LODEWYK ſtelde alles te werk om dien met ijver aan te vangen. Om Troepen in de nabuurſchap te hebben, haalde hij den Keurvorst van *Keulen* over ter bewilliginge, dat in zijn Gebied Krijgsvolk mogt bij een trekken. Met den Biſſchop van *Munſter* ſloot hij een heimelijk Verbond, ten nadeele der Staaten. Tot het daadelijk beginnen van den Oorlog hsperde het nu ſlegts aan een voorwendzel. Niet lang bleef dit uit. Zints eenigen tijd hadt LODEWYK DE XIV den invoer van verſcheiden Nederlandſche Koopwaaren in zijn Rijk verbooden, of zo zwaar belast, dat alle uitzigt op winst den Nederlandſche Kooplieden was afgeſneeden. Met het begin des Jaars 1671 hadden hier op de Algemeene Staaten eene Afkondiging gedaan, bij welke, omtrent verſcheiden Franſche voortbrengzels, even eens wierdt gehandeld. Zo euvel nam de Vorst deeze ſchikking, dat zij, wel haast, tot den grond der Oorlogsverklaaringe diende, hoewel daar van de waare reden was, het ſluiten van het Drievoudig Verbond met Zweeden en Engeland. Doch tot het verbreeken van deezen band vondt de Vorst een middel, door het ſluiten van een heimelijk Verbond met KAREL DEN II, volgens 't welk deeze aan den Staat insgelijks den Oorlog aandoen, en zestig Engelſche bij veertig Franſche Schepen zoude voegen. Ook veranderde Koning LODEWYK, ten deezen tijde, van inzigten omtrent den Prins VAN ORANJE. Want daar hij voorheen deszelfs verheffing hadt tegen gehouden, zag hij nu dezelve niet ongaarne, op het ſchrijven van den Franſchen Gezant in *'s Hage*, volgens 't welk de Prins, in de waardigheden zijner Voorouderen herſteld

zijnde, wel ras zich zo veele vrienden zou weeten te maaken, dat de Staaten zouden beſluiten om den Koning tegen Spanje te helpen; doch dat zijne Hoogheid tot de gemelde waardigheden nimmer zou kunnen opklimmen, zo lang de Staaten in eenen Landoorlog niet wierden ingewikkeld.

Vergeefs zonden de Staaten, om 's Konings toorn te lenigen en den dreigenden Oorlog af te weeren, een beleefden Brief aan hunnen Gezant DE GROOT, met last om dien aan zijne Majeſteit te overhandigen. Zij beriepen zich in hun ſchrijven op hunne volmaakte onbewustheid, van den Koning immer eenige regtmaatige reden tot misnoegen gegeeven te hebben; booden aan, om over de zwaarigheden, op het ſtuk van den Koophandel, in onderhandelinge te treeden, en dezelve in der minne te vereffenen; zij beſlooten hunnen Brief met de verzekering, dat hunne tegenwoordige toerusting ten Oorloge niet ten oogmerke hadt om iemand te beleedigen, maar enkel diende om hunnen Staat en Onderzaaten te beſchutten; zullende zij zich met vreugde ontwapenen, zo dra men hen verloste van de ongerustheid, in hun veroorzaakt door de wapenen, die hun van alle kanten ſcheenen te dreigen. Met het begin des Jaars 1672 verſcheen de Gezant DE GROOT met deezen Brief ten Hove, betuigende, in zijne Aanſpraak, bij het overhandigen, dat men, zonder bloedſtorten of geldverſpillen, wel voldoening zou kunnen bekoomen. Gemelijk hervatte de Vorst, geenen Brief te behoeven, die door alle Hoven van Europa hadt gewandeld, en waar van hij reeds een afſchrift hadt. Zijne wapening ten Oorlog was een gevolg van die der Staaten. Onder het bij een trekken zijner Troepen en het uitrusten zijner Vloot zou hij zulk een beſluit neemen, als hij met zijn belang en roem meest beſtaanbaar zoude keuren. Met eenige uitbreiding waren deeze redenen de inhoud des Briefs, welken de Koning aan de Staaten tot antwoord zondt. In 't ſlot daar van beloofde hij zich 's Hemels zegen over zijne voorneemens, en de goedkeuring daar van bij alle zulke Mogendheden, die zich niet reeds voor lang, door de Staaten, tegen het Franſche Hof hadden laaten inneemen. Tot zo veele onheilſpellende voortekens ſloeg nog het Verbond, welk

welk LODEWYK met *Zweeden* sloot, tot een dreigend nadeel, ook van dien kant, voor de Vereenigde Nederlanden.

Op den zevenden April des Jaars 1672 verklaarde Koning LODEWYK den Oorlog aan de Staaten, en vertrok, nog vóór het einde dier Maand, van *Parijs* na *Charleroi*, alwaar zijn Leger verzameld wierdt. Na het bemagtigen van verscheide Steden en Plaatzen in dien oord, trokken de Fransche Troepen, bij het Tolhuis, over den Rhijn, en hadden alzo eenen open weg tot in het hart der Nederlanden. Overbekend zijn de spoedige voortgangen, welke zij zedert maakten, in hunne veroveringen. Het wegneemen van *Utrecht*, en van verscheiden plaatzen, in Holland, in de nabuurschap van *Amsterdam*, baarde de uiterste bekommernis bij 's Lands Staaten voor eene geheele onderbrenging van alle de Gewesten. Gereedlijk sloegen ze hier om den weg van onderhandelinge in, met den Koning, die zich op 't *Huis te Keppel* onthieldt. Als overwinnaar schreef hij thans den Staaten voorwaarden van Vrede voor; die, egter, als buitensporig, wierden van de hand geweezen. De Krijgsbedrijven duurden dan nog eenigen tijd, met toeneemende of verflaauwende wakkerheid, tot in den Jaare 1678, wanneer de Vrede, te *Nieuwmegen*, geslooten wierdt.

Van geen langen duur was, egter, het herstelde goed verstand tusschen *Frankrijk* en de Nederlanden. De Staaten, in den Jaare 1681, met het Koninkrijk *Zweeden* in onderhandeling getreeden zijnde over een Verbond, in 't welk zij Engeland insgelijks zogten te trekken, liet hun Koning LODEWYK, door zijnen Gezant, aanzeggen, dat hij door zulk een Verbond zich hooglijk beleedigd zoude agten. Daarenboven gaf hij aan zijne Krijgsoversten eenige bevelen, welke duidelijk toonden dat hij tweedragt zogt. In Oorlog geraakt zijnde met die van Algiers, deedt hij den Staaten weeten, alle Schepen, ook de Nederlandsche, in de Middellandsche Zee te zullen doen neemen, die bevonden wierden, Krijgsbehoeften of andere Contrabanden voor de Algierijnen binnen boord te hebben, niettegenstaande de Ingezeetenen der Nederlanden, volgens Verdrag met de Porte geslooten, verpligt waren, de Algierijnen van Oorlogsmiddelen te voorzien. De Nederlandsche Kapitein, Graaf VAN STYRUM, met twee Oorlogschepen en een Convoy op de Rée van *Li-*

voorno ten anker leggende, hadt gedraald met den Hertog VAN MONTEMAR, met tien Franſche Galeien aldaar aangekoomen, met Eereſchooten te begroeten; 't welk Koning LODEWYK zo euvel nam, dat hij in *'s Hage* over VAN STYRUM klaagde, en eiſchte dat hij moest geſtraft worden. Daarenboven hadt LODEWYK eenen Luitenant met eenige Dragonders na *Amſterdam* gezonden, om een Franschman, doch thans, zints etlijke jaaren, Burger in die Stad, op te ligten, alzo hij aan ſnoode misdrijven tegen de Franſche Mogendheid ſchuldig wierdt geoordeeld. Doch vermits men van dit voorneemen, hier te Lande, tijdig de lucht gekreegen hadt, was de Luitenant gevat en na *'s Hage* gevoerd. Veel onderhandelens baarde dit laatſte voorval, doch wierdt eindelijk, meende men, tot genoegen van wederzijdſche Mogendheden beſlist.

Het vuur van heimelijk misnoegen ſmeulde tot in den Jaare 1688. Thans deedt zijne Majeſteit beſlag leggen op de Nederlandſche Schepen in de Franſche havens, en het Bootsvolk in de Gevangenis werpen. Van *Duinkerken* en elders zondt hij Kaapers in Zee, en deedt tien Dorpen in de Meierij van *'s Hertogenbosch* in brand ſteeken. Eene Oorlogsverklaaring volgde alle deeze vijandlijkheden kort op de hielen, die, in 't volgende jaar; met eene diergelijke Verklaaring beantwoord wierdt. De Krijgsbedrijven, welke hier uit ontſtonden, duurden tot in den Jaare 1693, eer men van eenige voorſlagen van vrede hoorde. Koning LODEWYK deedt daar omtrent de eerſte opening. Doch 't liep nog aan tot in den Jaare 1697, eer men eene opzettelijke bijeenkomst ter onderhandelinge beleidde. Deeze wierdt gehouden op het Huis te *Rijswijk*, buiten *'s Hage*, alwaar de Vrede, in dat zelfde jaar, getroffen wierdt.

Van Nieuws vonden zich de Algemeene Staaten ingewikkeld in eenen Oorlog, met LODEWYK DEN XIV, ter gelegenheid van het geſchil over de Opvolging in de Spaanſche heerſchappijen. De Franſche Monarch en de Keizer van het Duitſche Rijk ſtonden daar in tegen elkander over, en de Algemeene Staaten hielden het met den laatstgenoemden Vorst. Men weet, hoe de veelvuldige Krijgsbedrijven, welke deeze twist medeſleepte, een einde namen door de Vredehandeling te *Utrecht*,

in

LODEWYK GUNTHER,
Grave van Nassau, Catsenellenbogo
Vianden, Dietz.

J. Punt fecit.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

ASTOR, LENOX
TILDEN FOUNDATIONS

in den Jaare 1713. Zedert viel 'er niets merkwaardigs voor, aan de zijde van Koning LODEWYK, de Verééngde Nederlanden betreffende. De Oorlogzuchtige Monarch overleedt op den eerſten September des Jaars 1715, in den ouderdom van ongeveer zevenenzeventig jaaren, het drieënzeventigſte jaar zijner Regeeringe.

Zie LIMIERS, *Hiſtoire de Louis XIV*; als mede, *de Nederlandſche Mercurius.*

LODEWYK VAN NASSAU, jonger broeder van Prinſe WILLEM DEN I, vertoonde, terſtond bij de eerſte onderneemingen, ter bevrijdinge van de Nederlanden van het Spaanſche juk, de blijken van zijne Vrijheidsliefde. Niet ſlegts was hij een der eerſte Ondertekenaaren van het Smeekſchrift der Edelen, in den Jaare 1566, maar ſtelde zich ook, nevens Heere HENRIK VAN BREDERODE, aan het hoofd der Zamenverbondenen, toen deeze, in ſtaatelijken optogt, uittrokken om het der Landvoogdesſe te overhandigen. Ook liet hij zich vinden in de Vergadering der Edelen, welke, ten getale van bijkans tweeduizend, in dat zelfde jaar, te *St. Trutjen*, in het Bisdom *Luik*, gehouden wierdt. Zo zeer den Graave dit tot eere ſtrekte, zou het zijne agting doen daalen, indien 't konde beweezen worden, 't welk zommigen ſchrijven, dat Graaf LODEWYK de eerſte aandrijver geweest is van het berugte beeldſtormen, en voorts, geſterkt van twee Edellieden van zijnen broeder Prinſe WILLEM, te *Bruſſel* verſcheiden vrugtlooze poogingen zou hebben aangewend, om het graauw in beweeging te brengen. Doch voor de waarheid van dit alles willen wij geen borg ſtaan. Zekerder gaat het, dat de Landvoogdesſe, verſchrikt door de tijding wegens het beeldſtormen, en daar door eenigzins aan de hand koomende, met Graave LODEWYK, verzeld van twaalf Gemagtigden der Edelen, een Verdrag ſloot, bij 't welk aan weerkanten iets wierdt toegegeeven.

Doch de Landvoogdesſe hieldt haar woord niet. In ſtede van zich te ſchikken tot gemaatigdheid, ſloegen haare maatregels,

meer en meer, tot ſtrengheid over. Om zich daar tegen te dekken, vondt Graaf LODEWYK, nevens andere aanzienlijke Grooten, noodig, zich van hunne zijde te verſterken. Overtuigd van de nuttigheid, welke 'er in gelegen was, dat de Landzaaten, van verſchillende begrippen in 't Godsdienſtige, althans hunne verdeeldheid in zo verre matigden, dat zij op de Staatsbelangen geen nadeeligen invloed hadt, zogt hij de Lutherſchen en Kalvinisten, die thans merkelijk over hoop lagen, te bevredigen. Vrugteloos, egter, waren de poogingen, welke hij daar toe aanwendde. Thans wendde hij over een anderen boeg. De Kalvinisten te *Antwerpen* hadden onlangs een aanbod gedaan, aan den Koning, van dertig tonnen ſchats, voor de Vrijheid van Openbaare Godsdienstoeffeninge. Van deeze gelegenheid bediende zich Graaf LODEWYK, om penningen te verzameien, zo 't heette, tot dat oogmerk, doch inderdaad om ze ten behoeve van het Bondgenootſchap te doen dienen. Doch te *Antwerpen*, alwaar hij 't eerst zulks ondernam, mislukte zijn ontwerp. Men wees hem af, voor reden geevende, dat het inzamelen van peaningen verbooden was. Reeds te vooren hadt de Graaf, met den Heer VAN BREDERODE, die zich thans binnen *Vianen* hadt verſterkt, nevens de Frieſche Edelen HARTMAN GALAMA, SJOERD REIMA en andere Grooten, op middelen van onderlinge beſcherminge geraadpleegd.

Zo veel vrijheidsliefde en poogen tot afbreuk van Spanje, moest Graaf LODEWYK, bij den Hertog VAN ALVA, noodwendig doen in 't oog loopen. Op de ladaaging en het niet verſchijnen volgde wel haast het Banvonnis; het behelsde eene eeuwige ballingſchap uit 's Konings Staaten, op ſtraffe des doods, nevens Verbeurdverklaaring van alle zijne goederen, ten behoeve des Konings.

Intusſchen onthieldt zich Graaf LODEWYK te *Embden*, daar hij eenige manſchap hadt verzameld. Met deeze viel hij, met daar toe ontvangen hebbende van zijnen broeder WILLEM, in *Westwoldingerland*, en veroverde het *Huis te Wedde*, den Graave VAN AREMBERG toebehoorende. Een dubbel voordeel gaf hem deeze bemagtiging: hij hadt dus een gebaanden weg na *Groningerland*, en de toevoer uit *Duitschland* wierdt hier door gemakkelijkt. Kort daar na ('t was in de maand Mai des Jaars 1568)

1568) trok hij op na *Appingadam*, en nam 'er zijnen intrek ten huize van eenen SEBASTIAAN WABBENS, Burgemeester der Plaatze, 's Graaven belangen ijverig toegedaan. Van daar schreef hij aan de Staaten van de *Ommelanden*, zij hadden hem van eenige penningen te verzorgen, ter betaalinge van zijne Troepen, die nog niet gemonsterd waren. Tusschen de zes en zevenhonderd beliep nu het getal van zijne Knegten, en daarenboven nog honderd Ruiters, hem onlangs bijgezet door zijnen broeder ADOLF VAN NASSAU. Om zo wel door zinnebeelden als manhaftige bedrijven zijn volk tot kloekmoedigheid aan te spooren, hadt de Graaf in zijne Vaandels doen prenten de woorden NUNC AUT NUNQUAM, NU OF NOOIT; aanduidende, dat indien men nu niet wakker doortastte, de kans op Vrijheidsherstellinge voor altoos zoude verkeeken zijn. Niet vrugtloos was het schrijven om geld aan de Staaten der *Ommelanden*. Met overleg en toestemming van den Heere VAN GROESBEEK, plaatsbekleeder van den Stadhouder AREMBERG, zonden ze den Graave eene somme, in de hoedanigheid van Brandschattinge.

Midlerwijl hadt de Hertog VAN ALVA de weet bekoomen van 's Graaven optogt: dies hij den Graaf VAN AREMBERG, met duizend Spaansche en vierhonderd Duitsche Knegten, nevens eene bende Ruiters, op hem afzondt. Bij het Klooster *Wittewirum* raakten de Troepen aan elkander, ten voordeele, zo als zij waanden, van de Spanjaarden, alzo Graaf LODEWYK, na het einde van den strijd, die door den avond wierdt afgebroken, aftrok na 't *Huis te Wedde*. ALVA hadt bevolen, dat de Graaf VAN MEGEN, Stadhouder van Gelderland, met eenige manschap, den Graave VAN AREMBERG zoude te hulp trekken. Diens komst wilde hij afwagten, eer hij iets verder tegen Graaf LODEWYK ondernam. Doch zijne benden, trotsch op de behaalde zege, zo als zij waanden, persten hem, door dreigementen, om zijn voordeel te agtervolgen. Graaf LODEWYK, verwittigd van 't geen in 's Vijands Leger omging, hadt, onder gunst des nachts, zijne benden in slagorde geschaard bij het Klooster *Heiligerlee*. Om door den schijn van een klein getal en geringe magt de Spanjaards te misleiden, hadt hij drieduizend Knegten aan smalle gelederen en diepe rijen, en slegts onder drie Vaandels, gerangschikt. In drooge Dwarsslooten lagen tusschen de drie en vier-

honderd Schutters verborgen. Het gevegt nam eenen aanvang met het afzenden van honderd paerden, door Graaf LODEWYK, op de manſchap van AREMBERG; die voorts zijn geſchut doet losbranden, dooch met weinig gevolgs. Straks raakt het Voetvolk aan elkander, en vallen hier op de verſcholene Knegten, uit de ſlooten, den Spanjaarden in de zijde: die wel haast in wanorde op de vlugt toogen; naagezet wordende door de Naſſauſche benden, die veelen greepen, en, naar 't Krijgsgebruik, door ALVA ingevoerd, ophingen. Onder de geſneuvelden aan de Spaanſche zijde, wier getal zeer onzeker wordt opgegeeven, bevondt zich de Graaf VAN AREMBERG, aan die der Staatſchen, 's Graaven broeder ADOLF VAN NASSAU. Men vindt 'er, die willen dat de beide Graaven van elkanders handen zouden geſneuveld zijn. Doch anderen verhaalen, dat ADOLF zijne doodwonde bekwam in het beſtormen van het Klooster *Heiligerlee*, welk door de Spaanſchen was ingenomen. Merkelijken buit behaalde hier Graaf LODEWYK, aan geld, gouden Ketens en pragtige kleederen. Henr vielen, daarenboven, in handen, zes metaalen Stukken Geſchut, *Ut*, *Re*, *Mi*, *Fa*, *Sol*, *La* genaamd, den Graave VAN AREMBERG door de Stad *Groningen* bijgezet.

Naa dit zegerijk gevegt, 't welk op den drieëntwintigſten van Mei des Jaars 1568 was voorgevallen, vertoefde Graaf LODEWYK nog drie dagen op het Slagveld, en trok toen af na *Appingadam*, daar veel volks, op de lucht der overwinninge afgekoomen, rondom hem verzamelde. Naa eene nieuwe belasting van de *Ommelanden* gevorderd te hebben, trok hij voor *Groningen*, en begroef zich bij den Oosterhoogerbrug. Nogthans vondt Graaf LODEWYK niet geraaden, het beleg rondom de Stad te ſlaan. Krijgs- en Mondbehoeften kwam hij te kort. Van 't een en ander ontving hij wel eenigen toevoer; doch 's Keizers bevel, om Groningerland ijlings te verlaaten, verwekte zo veel ſchriks onder veelen van zijn Volk, vooral de Hoogduitſchen, dat een groot deel daar van verliep, en 't Leger merkelijk verzwakt wierdt.

Ondanks dit alles bleef Graaf LODEWYK nog al voor *Groningen* leggen. Doch vernomen hebbende, dat de Hertog VAN ALVA, met eene ſterke magt, in aantogt was, vondt hij geraa-

raaden, zijnen post te verlaaten. Te weeten, ALVA, den Veldheer VITELLI, met tien Vaandels Hoogduitschers, het Walsch Regiment van HIERGES en vijf Vaandels van den Heere VAN BILLY vooruit gezonden, en aan Hertog ERYK VAN BRUNSWYK belast hebbende, met vijftienhonderd paerden, zich daar nevens te voegen, volgde eerlang, in eigen persoon, met eenen magtigen naasleep van Leger- en Oorlogsbehoeften. Die bewoog den Graaf, met zijnen meesten hoop, nevens geschut en pakkaadje, op te breeken voor de Stad, en zich te begeeven na *Slogteren*, en voorts, over *Winschoten*, na *Jemmingen*, een Dorp aan de *Eems*, door middel van welken Stroom hij den toevoer van noodwendigheden open hadt. Op den eenëntwintigsten Junij raakten hier de Legers aan elkander. De Spaansche Overmagt, aan de eene zijden, en, aan den anderen kant, onwilligheid van 's Graaven Volk, waar van veelen ontijdig om betaaling van agterstallen riepen, berokkenden hem eene zwaare nederlaag, met een bijster verlies van volk en van genoegzaam alle zijne pakkaadje. Veelen ontkwamen ter naauwer nood den dood, door zwemmen over den stroom. De Graaf zelve vondt in dit uiterste redmiddel zijn lijfsbehoud. Aan de overzij de van den *Eems* verzamelde hij het rampzalig overschot zijns Legers, en trok 'er mede Duitschland in, na het Land van *Trier*, ter versterkinge van zijns broeders WILLEMS Leger. Deezen verzelde hij vervolgens, in deszelfs overtogt van de *Maaze*, en voorts na Frankrijk, ter versterkinge van het Leger der Hugenooten.

Geruimen tijd vertoefde de Graaf in dat Koninkrijk. In den Jaare 1570 bevondt hij zich te *Rochelle*. Door het slinksch bedrijf van zekeren Amsterdamschen Schipper genoot hij hier eenig voordeels. Aan boord hebbende eene rijke lading, om dezelve van *Antwerpen* na *Italie* over te voeren, hadt deeze zich laaten beweegen, om dezelve den eigenaaren te ontvoeren en aan ORANJE te leveren. Diensvolgens liep hij binnen te *Rochelle*, alwaar de goederen voor de halve waarde verkogt wierden. Van eene somme van bijkans eenëntwintigduizend Guldens, welke ze opbragten, trok Graaf LODEWYK de helft, volgens gemaakt verdrag.

In

In 't volgende jaar ontving de Graaf eenige toezegging van Franſche hulpe, van de Koninginne Moeder, door welke hij toegang kreeg ten Hove, alwaar men hem vleide, eerlang een Leger na de Nederlanden te zullen zenden, onder den Admiraal DE COLIGNI. Doch deeze toezeggingen bleeken wel haast een loos bedrog te zijn, om onder ſchijn daar van de Hervormden in Frankrijk in den ſtrik te lokken. Daarenboven handelde Graaf LODEWYK met den Gezant der Engelſche Koninginne, om haare Majeſteit te beweegen, den Prinſe, zijnen broeder, eenigen onderſtand toe te ſchikken. Om klem te geeven aan zijn aanzoek, gaf hij te verſtaan, dat de Koningin, tot loon van haaren dienst, zich van Zeeland zou kunnen verzekeren. Doch deeze onderhandeling was van geen gevolg.

Graaf LODEWYK dus in Frankrijk niets tot oirbaar der Nederlandſche Vrijheid kunnende verrigten, omhelsde gretig eene gelegenheid, welke hem thans voorkwam, om den Vijand eenen kans af te zien. Met zekeren Schilder en Tekenaar van Landkaarten hadt de Hertog VAN ALVA affpraak gemaakt, om hier voor Verſpieder te dienen, en agter de waarheid van 's Graaven inzigten te geraaken. Tot diens tegenwoordigheid kreeg hij dan toegang, in zijne hoedanigheid als Schilder. Doch in ſtede van den Hertoge in de hand te werken, begon hij een verſlag van de veele vrienden, welke hij binnen de Stad *Bergen in Henegouwen* hadt, en derzelver hartlijk verlangen na verandering. Naa zich van 's Mans eerlijkheid vergewist te hebben, beraamde men het plan der volvoeringe. Graaf LODEWYK, op den drieënzwintigſten van Mai des Jaars 1572, met vijf honderd ligte paerden en duizend Schutters zich in een naburig Bosch verſchoolen hebbende, zondt, in den avond, na de Stad, twaalf Soldaaten, in Koopmans gewaat vermomd. Zich gelaatende, eenige Wijnen onder weg, en dezelve gaarne 's anderen dags vóór Zonnenopgang binnen te willen hebben, vraagden zij hunnen Waard *wanneer de Poort open ging? Ten vier uure*, was 't antwoord, *doch ook wel vroeger om eenen Drinkpenning.* Voor dauw en dag gaan hier op de vermomden na de Barlemontſche Poort, bieden den Poortier een ſtuk geld's, ontneemen hem, naa het openen, de Sleutels, en voorts het leeven. Op een gegeeven teken komt ſtraks Graaf LODEWYK met

vijf-

PUBLIC
ASTOR
TILDEN

AFTOGT VAN GRAVE LODEWIJK VAN NASSOU UIT BERGEN IN HENEGOUWEN OP EEN ROSBAAR.

vijftig Ruiters aanrennen, verſpreidt hen door de Stad, met laat om te ſchieten op alwie deur of venſter open deedt, en voorts te roepen: *Vreest niet: de Prins van Oranje komt u ontſaan van den tienden penning en Alva's Schattingen!* Hachelijk ſtondt, intusſchen, de kans eener gelukkige volvoeringe. Van zijne vrienden en begunſtigers, waarſchijnlijk door vreeze binnenshuis gehouden, kwam niemand ten voorſchijn. Zijn Krijgsvolk bleef insgelijks buiten. In eene ſoort van vertwijfelinge ſnelt hij hier op ter Poorte uit, en vindt vijfhonderd Ruiters, hebbende elk eenen Soldaat agter zich op het paerd, in 't Bosch verdwaald. Zo ſpoedig als hij was uitgereeden, keert hij met dezelve weder na de Stad. Straks ontboodt hij de Wethouderſchap op het Stadshuis, en ſtelde dezelve gerust, als mede de Burgerij, aangaande zijne ongemerken. De Graaf vondt hier een kostbaaren buit aan veelerhande kleinoodjen, doch weinig leevensmiddelen. Geen drie dagen verliepen 'er, of zijne magt wierdt verſterkt met tweeduizend Schutters, en vervolgens nog met dertienhonderd Knegten en twaalfhonderd Paerden. Niet lang, nogthans, bleef de Stad in handen van Graave LODEWYK. De Hertog VAN ALVA deedt eerlang de Plaats beſtooken, en wierdt 'er meester van bij een Verdrag, zagter dan van zijnen aart mogt verwagt worden. Den Graave, nevens de Franſche Edelieden, welke zich bij hem gevoegd hadden, wierdt verlof gegund, elk met één paerd, doch met alle hunne wapenen en pakkaadje, uit te trekken, en den Franſche Soldaaten in volle geweer, met brandende Lonten, vliegende Vaandels, klinkende Trompetten en al wat zij op de ſchouderen konden laaden. Graaf LODEWYK, thans zukkelende aan de Koortze, verwerf verlof om zich in eene Rosbaare te doen na buiten voeren. Eene hulde, hoewel onbedoeld, zijne Krijgsverdienſten voegende, betoonde hem thans de Spaanſche grootmoedigheid. Don FREDRIK, Zoon van den Hertog VAN ALVA, verlangende een zo dapperen Krijgsheld te zien, vervoegde zich, in vermomd gewaat, nevens eenige andere Spaanſche Grooten, te paerd, aan den weg, langs welken de Graaf meest uittrekken. Doch deeze, hem kennende, zou den Don beleefdelijk gegroet, en in 't Spaansch gezegd hebben: *Uwe Heerlijkheid vergeeve mij de moeite.*

In

In den Herfst des Jaars 1573 bevondt zich Graaf LODEWYK te *Frankfort*. Hier tradt hij in eene onderhandeling met den Heer VAN SCHOMBERG, Afgevaardigde van den Koning van Frankrijk. De Graaf boodt den Koning Holland en Zeeland aan, indien hij aan *Spanje* den Oorlog wilde verklaaren, of alle de Steden, door Prins WILLEM op de Spanjaards veroverd, of nog te veroveren, indien hij hem met driemaal honderdduizend Guldens wilde onderſteunen. Een heimelijk Verdrag was de vrugt der onderhandelinge. In de maand Februarij des volgenden jaars trok hij af na den Maaskant, en ſloeg zich neder, anderhalve mijl van *Maaſtricht*, met zijne Legermagt, ſterk zesduizend Knegten, en half zo veele Paerden, doch geen ander geſchut, dan twee of drie veldſtukken. Om zijne Troepen te moedigen, deedt hij onder dezelve een gerugt loopen, dat eenige Steden van belang, hem genegen, eerlang haare Poorten openen, en rijklijk geld zouden ſchieten. Daarenboven hadt hij tweeduizend Ruiters in zijnen dienst overgehaald, van het geleide van den broeder des Konings van Frankrijk, die thans op weg was om den Poolſchen troon te bekiimmen. Tot op den achtſten van de maand April bleef Graaf LODEWYK leggen in de nabuurſchap van *Maaſtricht*. Thans vernomen hebbende, dat de Prins zijn broeder, met zesduizend man, zich in den *Bommelerwaard* bevondt, breekt hij op, van zins om door het Land tusſchen *Maas en Waal*, zijnen weg derwaarts te neemen. Doch alzo hem, door de Spanjaards, de pas wierdt afgeſneeden, ſloeg hij zich neder bij *Mook*, een Dorp van luttel aanziens, doch zedert vermaard geworden om den ramp, welke onzen Held aldaar bejegende. Ruim een kwartier uurs gaans van dit Dorp legt eene Vlakte, de *Mookerheide* genaamd. Op den veertienden April kwamen hier de Legers aan elkander. Dapper wierdt 'er geſtreeden, en ſcheen, een oogenblik, de Nasſauſchen de kans zo ſchoon te ſtaan, dat Graaf LODEWYK eene kornet vijandlijke paerden tot aan de Stad *Graave* hebbende te rug gedreeven, de maare reeds liep, dat de Spaanſchen geſlagen waren. Doch 't viel anders uit. Het volk van Graave LODEWYK ſloeg eerlang op de vlugt, naa een zeer zwaar verlies aan dooden. Onder deeze bevondt zich onze wakkere Krijgsheld, hoewel, 't geen vreemd is, men zijn Lijk nimmer

ge-

gevonden hebbe. Misschien zal het in een huis verbrand, in een poel gestikt, of door de paerden vertreeden en dus onkenbaar zijn geworden. Gevoelig griefde dit verlies alle de Staatsgezinden, vooral zijnen broeder Prins WILLEM, voor wiens regterhand hij gehouden wierdt. „ 't Was" (schrijft HOOFT) „ een heer van groote bedrijventheit, begrips genoegh om 't gevaar te merken, moeds te veel om het te „ mijden; en een liefhebber van aanslaaghen, daar meer ge„ lux toe behoorde, dan hem gemeenlijk ten deele viel. Wel„ spreekenheit, die eenen Krijgsman voeghde, had hij; en „ door miltheit en aanminnigheit de harten van den adel ver„ knocht."

Zie BOR, HOOFT en andere *Nederlandsche Historieschrijvers.*

LOENEN, eene geringe Buurt, in de *Over-Betuwe*, een weinig boven *Herveld*, tegen den Waaldijk gelegen. Meldenswaardig is dit gehugt, nogthans, om het deftig Slot, bij hetzelve, een der sterkste Kasteelen van dit Kwartier. Het heeft verscheiden Trapgevels, nevens een sterken vierkanten Toren, en legt in diepe en breede Graften.

LOENEN, een Dorp in het Landdrostampt van *Veluwe*, onder het Schoutampt van *Appeldoorn*, gelegen aan het *Beekberger Woud*. Het heeft een eigen Kerk, van weinig aanziens, die, egter, door een eigen Leeraar wordt bediend. De Landbouw, en, zedert etlijke jaaren, het Papiermaaken, zijn de bronnen van het bestaan der Dorpelingen.

LOENEN EN NIEUWERSLUIS, (*Het Gerecht van*) in het Neder-Kwartier van het Sticht van *Utrecht*, aan de Vegt, strekkende ten Noorden aan het Dorp *Breukelen*, wordt in deszelfs uitgestrektheid begroot op vijfhonderd en veertig Morgens Lands. Bevalliger oord zal men bezwaarlijk ergens hier te Lande aantreffen: eene aaneenschakeling van Lusthoven en Plantaadjen, aan welke de kunst al haar vernuft heeft uitgeput, die de duidelijkste blijken vertoonen van den rijkdom der Landzaaten, en

en gezamentlijk het aanzien van een pragtigen Koninklijken Lusthof vertoonen, en waar over menig Vreemdeling zijne opgetogene verwondering betuigde. Alle deeze bevalligheden leggen op Stichtſchen bodem, gelijk ook het grootſte gedeelte van het Dorp *Loenen*, met regt te tellen onder de fraaiſte Dorpen in de Nederlanden, van aanmerkelijken bloei door de nabijheid der menigte Lusthoven, en den ſterken toeloop van Vreemdelingen, welke 'er zich, in den Zomertijd, koomen verluſtigen; als mede om den veelvuldigen doortogt van Schepen langs *de Vegt*, welke langs en midden door het Dorp ſtroomt.

LOENEN-KROONENBURGS-GEREGT, tot de Provincie Holland behoorende, legt genoegzaam rondom in de Provincie *Utrecht* ingeſlooten. Deszelfs uitgeſtrektheid wordt op vijfhonderdzevenendertig Morgens begroot. Een klein gedeelte daar van legt in het Dorp *Loenen*, op de hoogte van den Brug, die over de Vecht legt. Zeventig Roeden op zijn meest is hier de Hollandſche Bodem breed. Op een gedeelte daar van ſtaat de Kerk: waarom wij 'er, hier ter plaatze, gewag van zullen maaken. Het is een aanzienlijk, groot en luchtig gebouw, met een Koor van Duiſſteen opgemetzeld. Van zulken ſteen is ook gedeeltelijk de Toren, die, in hoogte, althans ten platten Lande, weinigen zijns gelijken heeft. Een blixemſtraal ſtigtte, in den Jaare 1714, in den Toren een zwaaren brand, die alle het houtwerk verteerde. Doch vermits het Metzelwerk nog hegt was, beſloot men den verderen Opſtal te herbouwen. Veele vermogenden, die in de nabuurſchap hunne Luſtplaatzen hadden, openden daar toe de milde hand. De Toren, merkelijk verzakt, wierdt tevens recht gezet. De Predikant der Plaatze behoort onder de Klaſſis van *Amſterdam*. Van het Slot *Kroonenburg*, in de nabuurſchap gelegen, is op zijne plaats geſproken.

LOENERSLOOT, in het Nederkwartier van het Sticht, aan de Vaart van *Amſterdam* en *Utrecht*, tuſſchen *Bambrugge* en *Nieuwerſluis*, al in den Jaare 1536, door de Staaten 's Lands van *Utrecht*, voor eene Ridder-Hofſtad erkend. Regts in de

Elfde

Elfde Eeuwe was het Geſlagt VAN LOENERSLOOT bekend, en zal, waarſchijnlijk, het Slot ook in dien tijd gebouwd zijn. Het Huis, zijnde leenroerig aan het Sticht, en hebbende onder zich over de honderd Agterleenen, maakt de vertooning van een oud en zwaar Kaſteel, leggende rondom in breede Graften. Een ronde, hoogopgaande Toren ſteekt nog ten dake uit, met de overblijfzels van Schietgaten. De Heer HENDRIK WILLEM VAN HOORN, 't eenigen tijde eigenaar van het Slot, heeft een goed deel van de aloude gedaante doen plaats maaken voor een meer hedendaagsch aanzien. In ſtede der ouderwetſche Venſters, pronkt nu het gebouw met eene menigte Engelſche Schuifraamen. Wijders zijn in den omtrek fraaie tuinen en aangenaame beplantingen aangeleid.

LOEVESTEIN, eene zeer vermaarde Sterkte of Kaſteel, op den uiterſten hoek van den Bommelerwaard, ter plaatze alwaar de rivieren Maas en Waal zich vereenigen, op den afſtand van drie vierendeelen uurs van *Gorinchem*, en één kwartier uurs van *Woudrichem*. Zo wel de naam des ſtigters, als de tijd der bouwinge is onbekend. Het beſtondt reeds, in de hoedanigheid van eene Sterkte, in den Jaare 1397, als wanneer het belegerd en ingenomen wierdt door WILLEM VAN OOSTERVANT, Zoon van ALBREGT VAN BEYEREN, Graave van *Holland*. BRUINIS VAN HERDERWYNEN, Theſaurier van Holland, weigerende het doen van rekeninge, was daar binnen gevlugt, om zich tegen 's Graven toorn te beveiligen. Van wegens zijne aangelegenheid, als eene Grensvesting, wierdt het Slot meermaalen bezet en ingenomen. Stout is de daad, aldaar gepleegd door eenen HERMAN DE RUITER, Oſſekooper van *'s Hertogenbosch*, in den Jaare 1570. Het was thans in de magt der Spanjaarden, en hij, de zijde van ORANJE toegedaan, vast beraaden om het hun te ontweldigen. In een Minderbroeders gewaat gedooken, en nog drie ſtoute Knaapen te hulpe genomen hebbende, begaf hij zich daar binnen, maakte den Slotvoogd af, en zich voorts meester van de Veſtinge. Vierentwintig man, hem ſtraks toegezonden, leenden hem de hand om 'er zich te verſterken. De wijze, op welke de Spanjaards het wederom magtig wierden, zullen wij op het

Artikel van DE RUITER verhaalen. Zints den tijd, dat het in der Staaten handen is gevallen, diende het meermaalen tot eene Staatsgevangenisse, onder andere, in den Jaare 1619, voor de Heeren HUGO DE GROOT en ROMBOUT HOGERBEETS, en in den Jaare 1650 voor zes Staatsleden, op last van Prinse WILLEM DEN II derwaarts gevoerd. Eenige Remonstrantsche Leeraars wierden 'er insgelijks geruimen tijd bewaard, doch bekwamen, even als DE GROOT, door eene list, hunne vrijheid.

De Buitenwerken van *Loevestein* worden door de Wateren van de Waal bespoeld. Aan den kant der *Maase* is zeer weinig voorland; het bestaat meestal uit Rietgorzingen en Grienden, die somtijds van de Rivier overstroomd worden. Voorts is het Gebouw een zeer groot gevaarte, uit eene wijde en diepe Graft zeer hoog opgetrokken; zo dat het op een verren afstand kan gezien worden. Het heeft twee zwarte vierkante Torens, met achtkantige Leijen kappen gedekt. Een Voorburgt, van een kleinen Toren voorzien, is, door middel van eene Binnengraft, van het Slot afgescheiden. Buiten deezen Voorburgt staan de Barakken voor de Soldaaten; als mede de wooning van den Predikant, welke, in eene Kerk binnen de Vesting, den Dienst waarneemt. De Buitenwerken bestaan uit vijf aarden Bolwerken, en een goeden Wal, binnen eene wijde Graft beslooten. Bestendig legt daar binnen eene Bezetting, staande onder eenen Kommandant. De Staaten van Holland zijn daar van de Betaalsheeren.

Zie GOUDHOVEN, VAN METEREN en VALKENIER.

LOEVESTEINSCHE FACTIE. Deeze naam wierdt, in den Jaare 1652, toegepast op zulke Leden van Regeeringe, welke het hielden met de zes Heeren, JAKOB DE WITT, Oud-Burgemeester van *Dordrecht*, JAN DE WAAL, Burgemeester, en ALBERT RUIL, Pensionaris van *Haarlem*, JAN DUIST VAN VOORHOUT, Burgemeester van *Delft*, HANNING REIZER, Pensionaris van *Hoorn*, en NIKOLAAS STELLINGWERF, Pensionaris van *Medemblik*; alle welken, in den Jaare 1650, op last van Prinse WIL-

LEM

LEM DEN II, na *Loevestein*, in hegtenisse, gevoerd waren. Zedert gaf men dien schimpnaam aan alle zodanigen, 't zij Regenten of Burgers, die geoordeeld wierden, de belangen der Prinsen VAN ORANJE, minder dan andere zich aanmaatigden, te zijn toegedaan.

LOKHORST, anders *Oud-Teilingen* genaamd, in onderscheiding van *Nieuw-Teilingen*, bij Sassenheim, is een zeer deftig en aanzienlijk Gebouw, in Rhijnland, in de Heerlijkheid van Warmond. Het Huis is voorzien van twee vierkante Torens, en een sierlijk Daktorentje, met Slagklok en Uurwijzer; voorts met verscheiden Gevels en twee laage achtkantige Torentjes. Van binnen ontmoet men een ruim Binnenplein, en van buiten een helderen Vijver of Graft; wordende alles omvangen van aangenaame plantsadjen. Oorspronklijk is het Gebouw afkomstig uit het Geslagt van POELGEEST, doch zijnen naam verschuldigd aan dat van LOKHORST, in 't welk het, zedert, is overgegaan.

LOKHORST, eene Ambagtsheerlijkheid in den Alblasserwaard, staande, met die van *Niemandsvriend*, onder éénen Ambagtsheer. Zij wordt begroot op vierhonddrieëntwintig Morgens Lands.

LOKHORST, of *Lochorst*, in het Kwartier van het Sticht van *Utrecht*, *Eemland* genaamd, onder het Regtsgebied van het Dorp *Leusden*, een groot half uur gaans boven de Stad *Amersfoort*; eene Hofstad, leenroerig aan de Abtdij van *St. Paulus* te *Utrecht*, en voor meer dan anderhalve Eeuw, door 's Lands Staaten, voor Riddermaatig erkend. Het oudadelijk gestigt zelve is, zints langen tijd, niet meer in weezen, maar op den grond daar van eene Boerenwooning gebouwd. Zeer oud is het Geslagt der Heeren VAN LOKHORST. Men vindt het reeds vermeld omtrent het Jaar 1200, en zedert, in een onafgebroken volgreeks, tot in en na het Jaar 1565. VINCENT VAN LOKHORST geene andere kinderen dan dogters hebbende, overleedt met hem de naam van het aanzienlijk Geslagt.

LOKHORSTERLAND, of *Oud- en Nieuw-Engeland*, eene Ambagtsheerlijkheid, van niet veel aangelegenheids, in het Land van *Putten*; wordende begroot op tweehonderd negenenvijftig Gemeten en zevenendertig Roeden Lands. Men telt daar binnen niet meer dan vier Huizen, althans op de Lijsten der Verpondingen.

LOLLUM, ook wel *Ruige Lollum*, een Dorp, in Friesland, in het Kwartier *Westergo*, onder de Grietenij *Wonseradeel*. Het heeft eene eigen Kerk en Predikant, die onder de Klasis van *Franeker* staat. Men telt in en onder hetzelve zestien Stemhebbende Zaten.

LOMBERDEN. Dus noemt men, hier te Lande, zekere Huizen, in welke goud, zilver, klederen en andere goederen van waarde, doch van kleinen omslag, voor een zekeren tijd verpand, en daar op penningen, naar gelange der waarde, worden opgenomen, tegen eene bepaalde rente. Volgens 't gemeen gevoelen, zouden de *Lomberden*, in de Nederlanden, haaren oorsprong en naam verschuldigd zijn aan Kooplieden, in de Dertiende en Veertiende Eeuwe, uit Italie, en voornaamlijk uit *Lombardije*, herwaarts overgekoomen; zij dreeven niet slegts Koophandel, maar zetteden ook hun geld uit op woeker en deeden beleeningen. Men wil, dat de Huizen en Kamers, alwaar zij zich onthielden, in echte Gedenkstukken, den naam draagen van *Cameren daar die Lomberde op wonen*, en *der Lombarden Huisen*. Onder de regeering der Graaven uit het Huis van *Oostenrijk*, hadt men hier te Lande eenen Kommissaris Generaal van alle de Leentafelen in Holland en Zeeland.

Zie BLEYSWYCK, *Beschrijv. van Delft*; DE RIEMER, *Beschr. van 's Graavenhage*.

LONCK, (HENDRIK) een vermaard Hollandsch Zeeman. Onder PIET HEIN hadt hij de Zilvervloot helpen bemagtigen, en deedt vervolgens, als Bevelhebber van een Vlootdeel, den Por-

Portugeezen veel afbreuks in de Westindiën. Hij was een geboorен Amsterdammer.

Zie DE LAAT.

LONGERHOU, een Friesch Dorp, in de Grietenij *Wonzeradeel*. Het legt aan eene Vaart, welke van het Makkummer Meir na *Bolswerd* loopt.

LOO, (*Het Vorstlijk Lusthuis 't*) in Gelderland, in 't Landdrostampt van Veluwe, waarschijnlijk dus genaamd naar eene kleine Buurt, daar digt bij gelegen. Reeds van ouds diende het ten verblijfplaatze voor de Hertogen van Gelder, wanneer zij, van 't oorloogen afgemat, zich aldaar met de jagt kwamen verpoozen. Door koop kwam het Huis aan Prinse WILLEM DEN III, die 'er een nieuw gebouw deedt stigten, waar van hij het Ontwerp nog merkelijk uitbreidde, zints zijne beklimming van den troon van Groot-Britannie. Zo wel de inwendige opstal van het Huis, als de Beplantingen, Watersprongen, Fonteinen, Beelden, Grotwerken en andere sieraaden, beantwoorden aan den hoogen rang van den doorluchtigen Aanlegger. Merkelijke verbeteringen zijn, van tijd tot tijd, aan 't een en ander, gemaakt door 's Vorsten Naazaaten, vooral door den tegenwoordigen Eigenaar Prins WILLEM DEN V. De uitgebreidheid van den geheelen Lusthof, met Laanen, Dreeven en verdere onderhoorigheden, wordt begroot op honderdzestig Morgens gronds.

Loo, eene Riddermaatige Hofstede, in Rhijnland, onder het Dorp *Voorburg*. Een ronde Toren is het eenige overblijfzel van het aloude gestigt; alle het overige is van eene laater bouworde. Eertijds was het een Leen, doch is nu Allodiaal. Tot de Voorregten van het Huis behooren verscheiden Erfpagtrenten, op Huizen en Landen in het Ambagt van *Voorburg*, die op St. Laurensdag moeten betaald worden. Eene zonderlinge bezwaaring legt op dit Voorregt. De Eigenaar, naamelijk, moet aan elk der Deelgenooten, die 'er toe ge-

geregtigd zijn, op dien dag kost en drank verzorgen, al ware het ſlegts voor twee of drie ſtuivers voor ieder aandeel.

Zie *Koſtumen van Rhijnland.*

Loo, (*'s Heeren*) in Gelderland, in 't Landdrostampt van Veluwe, niet verre van het aloude Klooster *Emmaus*, eertijds eene Kommanderij van de Duitſche Orde, doch zints lang veranderd in eene deftige Boerenwooning. Een overblijfzel des alouden aanziens beſpeurt men nog aan de afbeelding van het hoofd van JOANNES *den Doeper*, boven den ingang van het Huis, het zinnebeeld der gemelde Ridderorde.

Zie SCHRASSERT, *Beſchr. van Harderwijk.*

Loo, (ALBREGT VAN) Raadsheer in het Hof van Keizer KAREL DEN V, als Graave van Holland, was de eerſte, welken wij vermeld vinden, als Advokaat van Holland aangeſteld. Hij behielde, nogthans, het eerstgenoemde Ampt; waar tegen die van *Dordrecht*, in den Jaare 1518, zich zeer ijverig aankantten, door den mond van hunnen Penſionaris Mr. FLORIS OEM VAN WYNGAARDEN; tot geen klein misnoegen van den Keizer, die deeze vrijmoedigheid zo euvel nam, dat hij der Wethouderſchap beval, hem van zijn Ampt te verhaten, en binnen twaalf uuren de Stad te doen ruimen. VAN LOO bekleedde zijne beide Ampten tot zijnen dood toe, welke voorviel op den vijfden Januarij des Jaars 1525.

Zie BEVERWYK, *Beſchr. van Dordrecht.*

Loo, (ALBRECHT VAN) waarſchijnlijk de Kleinzoon des ſtraks genoemden, was de perſoon, van welken de Hertog VAN ALVA zich bediende, in den Jaare 1571, om de heffing van den Tienden Penning in Holland te bevorderen. Doch, in ſtede van hier in gelukkig te ſlagen, liep hij lijfsgevaar van 't gemeene Volk

Volk te *Amſterdam*, daar hij 't ſtuk inzonderheid dagt door te drijven.

Zie VIGLIUS ad HOPPERUM, *Epiſt.* 127 *et* 148.

LOO, (PAULUS VAN) onzeker of hij aan de zo gemelden vermaagſchapt ware, bekleedde, in den Jaare 1572, den poſt van Drosſaard van *Muiden*. Terwijl men, in dat jaar, de Stad *Enkhuizen* aan de zijde van ORANJE zogt over te haalen, wendde hij vrugtlooze moeite aan om een Karveelſchip vol Krijgsvolk daar binnen te brengen. PIETER LUITGERSZOON SUISKES, een balling, doch thans heimelijk binnen gelaaten, en KORNELIS JANSZOON BROUWER, ſtonden hem in den weg. Even ongelukkig ſlaagde hij ten aanzien van *Naarden*, 't welk hij met eenige Spanjaards zogt te verſterken, tegen de onderneemingen van Graave WILLEM VAN DEN BERGE, die 'er zich, zijns ondanks, voor Prinſe WILLEM meester van maakte. 's Mans ijver voor *Spanje* maakte het eene zaak van aangelegenheid, dien te beteugelen. Dit gelukte in den afloop des Jaars 1575; hij wierdt door de Staatsgezinden opgeligt, en te *Delft* in hegtenisſe geſteld. Hier zat hij tot omtrent het midden des volgenden jaars, toen hij, verligting van opſluitinge bekoomen hebbende, middel vondt om te ontſnappen. Van nieuws aanvaardde hij thans zijne posten van Slotvoogd van *Muiden* en Baljuw van Gooiland; in welke hij nader bevestigd wierdt, mids doende eed van getrouwheid aan de Staaten, toen, in 't volgende jaar, de Stad en 't Kaſteel van *Muiden* Voldoening ontvingen van den Prinſe VAN ORANJE. Niet lang, egter, bleef hij in 't bezit daar van. Verſchil gekreegen hebbende met de Staaten, wierdt hem eerst de Slotvoogdijſchap ontnomen, en hij voorts, alzo men zijn trouwe verdagt hieldt, van het Baljuwſchap en zijne verdere bedieningen verlaaten. Dit viel voor in den Jaare 1579. 't Schijnt, egter, dat Prins WILLEM hem niet geheel ongenegen was. Althans blijkt het, dat hij, op 's Prinſen aanbeveeling, tot Buitengewoon Rekenmeester van Holland, doch zonder wedde, wierdt aangenomen, en vervolgens, op hoogen last, Gooiland gernimd hebbende, zijn verblijf nam in *'s Graavenhage*.

hage. Hier zal hij, doch onzeker wanneer, zijne dagen geëindigd hebben.

Zie *Reſolutien van Holland* van dien tijd.

LOON OP 'T ZAND, een Dorp in de Meijerij van *'s Hertogenbosch*, omtrent vier uuren ten Westen van de Stad van dien naam, en bijkans even zo verre ten Oosten van *Breda*. De Wagens, of Karren, welke tusſchen de beide Steden, dagelijks, af en aanrijden, wisſelen daarom, in dit Dorp, hunnen vragt. In de nabuurſchap, ontmoet men eene groote uitgeſtrektheid Veenlanden. Dikmaals plagt, voormaals, in dezelve brand te ontſtaan, die bezwaarlijk was te blusſchen. Men ſlaagde daar in door het graaven van eene Graft, door middel van welke de Brandſtoffe zich ontlaste. Een vernielende brand, in den Jaare 1737, in het Dorp zelf ontſtaan, leide 'er, in een groot half uur, ruim vijftig Huizen in de asſche. Zedert heeft men het Dorp, van nieuws, voorzien van Huizen, beter, dan de voorgaande, tegen dien geesſel gewapend. De Heer VAN LOON heeft 'er een fraai Kaſteel, met lustige plantaadjen. De Kerk, ſtaande aan de Straat, midden in het Dorp, is een groot Kruisgebouw, met een hoogen ſpits, en omringd van een Kerkhof, welk door een ſteenen Ringmuur van den gemeenen weg wordt afgeſlooten. Het getal der Huizen wordt op ruim vijfhonderd-vijftig begroot.

Zie OUDENHOVEN, en *Tegenw. Staat.*

LOON, (LODEWYK, *Graaf van*) een Hollandsch Edelman, de Zoon van GERARD, *Graave van Loon*, en van MARIA, Dogter van HENRIK DEN III, *Graave van Gelder*, vermaard om zijn huwelijk met de Dogter van DIRK DEN VII, Graave van Holland. Den weg tot deeze aanzienlijke echtverbintenisſe baanden hem de volgende omſtandigheden. Graaf DIRK, lang met zijnen broeder WILLEM hebbende in onmin geleefd, toonde zich in zijn uiterſte genegen om met hem te verzoenen, en hem zelf tot Voogd over zijne onmondige Dogter ADA aan te ſtellen.

Geen-

Geenzins viel dit in den ſmaak zijner Gemaalinne, Vrouwe ALEID, die insgelijks met WILLEM over hoop lag, en van zulk eene Voogdijſchap zich niet veel heils beloofde. Heerschzuchtig van aart, was zij op middelen bedagt, om de zaaken in dier-voege te beleggen, dat een perſoon van minder aanziens in 't bewind geſteld wierdt, doch die, van haare hand vliegende, de daadelijke uitoeffening des gezags aan zijne Weldoeneresſe overliet. Tot dat oogmerk viel haare keuze op Graaf LODEWYK VAN LOON, een Edelman van hoogen rang, doch die, verwaardigd met de hand der jonge ADA, haare dogter, zich aan de Moeder grootlijks zou verpligt rekenen. Graaf DIRK leefde nog, toen zij verſcheiden Edelen polste, en dezelven haar Ontwerp ſmaak'ijk gemaakt hebbende, Graaf LODEWYK, die zich thans elders onthieldt, heimelijk in Holland ontboodt, om, naa het overlijden van haaren Gemaal, terſtond bij de hand te zijn. Hij onthieldt zich op het *Huis van Altena*, tot op de tijding van 's Graaven dood; waar op hij ſtraks na *Dordrecht* vertrok. Met zo overlijden ſpoed wierdt hier de Echtverbintenis met de jonge ADA geklonken, dat men den Bruiloft vierde in het zelfde huis, in 't welk het Lijk van Graave DIRK nog boven aarde ſtondt.

Stoornis kwam 'er ſpoedig in de vreugde, welke den Graave VAN LOON het aanzienlijk huwelijk beloofde. Hoewel dit de goedkeuring hadt van verſcheiden Edelen, wierdt het, egter, door anderen even ſterk gewraakt. In de Abtdij van *Egmond* was het Lijk van Graave DRIK bijgezet. Derwaarts ſtondt zich het jonge Paar nevens de Moeder te begeeven, tot het houden van eenen Lijkdienst. De Vijanden van den Graave VAN LOON, hier van verwittigd, beraamden ſtraks een Ontwerp, om hen gezamentlijk te overvallen en gevangen te neemen. Gelukkig wierden ze, bij tijds, daar van verwittigd. Van de vriendlijke aanbiedinge van Heere GYSBREGT VAN AMSTEL, om hen, van *Haarlem*, alwaar ze, op hunne reize na *Egmond*, reeds waren aangekoomen, te ſcheep na *Utrecht* te voeren, bediende zich de Graaf VAN LOON, nevens zijne Schoonmoeder. In 't holſte van den nacht uit *Haarlem* vertrokken, en de *Oudorpers* en *Aalsmeerders*, die op hen loerden, ten naauwer nood ontſnapt, bragten ze het behouden binnen 't Sticht. De jonge Graavin

ADA vlugtte op den Burgt te *Leiden*. Nog geene drie weeken, zints zijne Huwelijksverbintenis, wierdt dus Graaf LODEWYK van zijne Gemaalinne verſteeken, om eerst jaaren daar naa het geliefde pand van nieuws in het bezit te bekoomen. Wat 'er zedert van ADA wierdt, is op haar Artikel verhaald. Wij melden hier vooral de lotgevallen van haaren vervolgden Echtgenoot.

Zints de boven gemelde vlugt, waren de Edelen, welke het met WILLEM, broeder van wijlen DIRK DEN VII, hielden, op middelen bedagt, om het Graaflijk bewind over Holland en Zeeland aan hem op te draagen. Tegen dit Ontwerp zogt de Graaf VAN LOON, een moedig Edelman, zich met alle magt te verzetten. Door aanzienlijke geſchenken en groote beloften haalde hij verſcheiden nabuurige Heeren, als de Bisſchoppen van *Luik* en *Utrecht*, den Hertog VAN LIMBURG, den Markgraaf van *Namen* en andere, in zijne belangen over. Met behulp van deeze verzamelde hij, tegen de Lente des Jaars 1204, een talrijk Leger. Het gelukkig gevolg hier van was, terſtond, dat eenige Hollandſche Edelen, voormaals hem vijandig, nu zijne zijde koozen. *Dordrecht* was de verzamelplaats van LODEWYKS Legermagt. Binnen kort onderworp hij zich gantsch Zuidholland; drong door tot *Leiden*, en vervolgens na *Haarlem*; beide Steden vielen in zijne magt. Het gevolg hier van was, de onderwerping der Kennemers, van welke hij eene Boete van vijfhonderd Marken Zilvers vorderde. Nog al verder Noordwaarts aanrukkende, leide hij de *Beverwijk* in koolen, gelijk ook het Huis van Heere WOUTER VAN EGMOND. Thans nam hij den hertred, en ſloeg zich met zijn Leger bij *Voorſchoten* neder.

Ten deezen tijde liet het zich aanzien, alsof de loop van 's Graaven overwinningen eenige vertraaging zoude ontmoeten. De Kennemers, onlangs 't ondergebragt, waren niet ſlegts afgevallen, maar hadden zich aan den Rhijn, bij *Leiden*, verſchanst, om Graave LODEWYK den doortogt te beletten. Daarenboven was Graaf WILLEM, uit Zeeland, in aantogt, met oogmerk om den Graaf VAN LOON, van de andere zijde, aan te vallen. Van dit alles kwam de tijding in het Leger te *Voorſchooten*, terwijl de Krijgslieden zich vrolijk maakten met al-

ler-

derlei ververſchingen, aldaar in menigte bij een gebragt. Niet zo zeer, nogthans, was men aldaar aan den wellust overgegeeven, of het beſluit was ras genomen, om op de muitelingen aan te trekken. Een onvoorzigtige uitval was oorzaak, dat het meer ervaren Krijgsvolk van den Graave VAN LOON hen verſloeg en op de vlugt dreef. *Leiden* viel hem nu ook, andermaal, in handen. Verſcheiden Edelen verlooren, bij deeze gelegenheid, het leeven of de vrijheid. Naa de behaalde zege betrok de Graaf wederom zijne Legerplaats.

Niet lang, egter, bleef hij 'er thans leggen. Graaf WILLEM hadt, met eene aanzienlijke magt, uit Zeeland, den voet op Hollandſchen bodem gezet, en zich bij *Rijswijk* neergeſlagen. De Hertog VAN LIMBURG, Bondgenoot van Graave VAN LOON, het getal en de geregelde orde der Troepen van nabij gezien, en daar van de tijding in het Leger te *Voorſchooten* gebragt hebbende, veroorzaakte aldaar een zo geweldigen ſchrik, dat een deel van 's Graaven benden wel haast op de vlugt toog. Spoedig volgden de overigen dit voorbeeld, laatende alles in den loop: Wapens, Tenten, Mondbehoeften en veele koſtbaarheden. Langs den Rhijn floegen ze den weg in na *Utrecht*, alwaar Graaf LODEWYK onder de eerſten aankwam. Van die het agterſpit delfden, waren veelen gedood of in 's vijands handen vervallen. Merkelijk verzwakte deeze ramp 's Graaven Aanhang, dewijl Graaf WILLEM, trotsch op zijne zege, de goederen en inkomſten van verſcheiden Edelen, welke nog al de zijde des Graaven VAN LOON volgden, verbeurd verklaarde en aan zijne gunſtelingen ſchonk.

Ondanks den ramp, hem bejegend, was, evenwel, 's Graaven moed niet zo laag gezonken, dat hij van allen uitzigt op het Graaflijk bewind zoude affland doen. Met den aanvang des Jaars 1205 verzamelde hij eenige benden te *Utrecht*, en haalde den Markgraaf van *Namen* over tot het doen van eenen inval in het Zeeuwſche Eiland *Schouwen*. Gelukkig ſlaagde deeze onderneeming. Althans wierdt in de maand October des volgenden jaars, tuſſchen de Graaven WILLEM en LODEWYK, een Verdrag getroffen, bij 't welk, aan den laatstgenoemden, het gantſche Graafſchap van Holland ten deele viel, nevens verſcheiden andere voordeelen.

Duiſter

Duifter is een groot deel van 's Graaven volgenden leevensloop. Dit ſchijnt zeker, dat hij, zints het ſluiten van boven gemelde Verdrag, met zijn Leger bij *Utrecht* zijnde opgebroken, den weg infloeg na zijn Graafſchap *Loon*, in 't Rijk van *Lotharingen* gelegen, om nimmer wederom eenen voet in Holland te zetten. Daarenboven blijkt het, dat hij vervolgens zijn eigen goed en dat van zijne Gemaalinne, uitgenomen den Burgt en het Burggraafſchap van *Leiden*, aan den Hertog van *Brabant* afgeſtaan, en vervolgens van hem ter Leen ontvangen heeft.

Onder dit alles vertoefde de Gemaalin van Graave LODEWYK in *Engeland*, werwaarts zij, door beſtelling van Graave WILLEM, was overgevoerd, en alwaar zij tot nog toe wierdt opgehouden. Bij het Verdrag bedong de Graaf VAN LOON, en hadt Graaf WILLEM zich verbonden, om de jonge Graavin op te eiſchen en herwaarts te doen brengen. Zij vertrok eerlang uit Engeland, en vervoegde zich bij haaren Gemaal, die thans Holland hadt verlaaten, en zedert eenige vrugtlooze poogingen aanwendde, door middel van Keizer OTTO, om in 't bezit van het Graafſchap van Holland geſteld te worden. Doch de dood voorkwam de volvoering dienſ Ontwerps; hij overleedt in den Jaare 1218.

Zie J. WAGENAAR, *Vaderl. Hiſtorie.*

LOOPERS-KAPELLE, eene Ambagtsheerlijkheid, in Zeeland, op het Eiland *Schouwen*. Eene geringe Buurt, nevens een Kerkhof en etlijke brokken van eene Kapelle, zijn de eenige Overblijfzels van een Dorp, van dien zelfden naam, welk eertijds hier plagt te leggen. Niet te onregt wordt de naam daar van ontleend, hoe weinig gronds ook de tegenwoordige gelegenheid der Plaatze aan zulk eene gisſinge geeve, van de *Loopers*, of Briefdraagers, welke door dit Dorp hunnen weg plagten te neemen, en ten behoeve van welke aldaar eene Kapel geſtigt was, ter verrigtinge van hunnen Godsdienst, en afbidding van eene ſpoedige reize. Geen onvasten grond ſchijnt deeze gisſing te vinden in het Wapen der Heerlijkheid, zijnde een Briefdraager op een Zilveren Schild. Haare eigen Schepenen heeft

heeft *Leopers-Kapelle*, doch den Schout en Sekretaris met eenige nabuurige Heerlijkheden gemeen.

Zie *Oudheden en Geſtigten van Zeeland.*

LOOSDRECHT, (*Oud- en Nieuw-*) met *Mijnden* en *Tekkoop* één Baljuwſchap, doch te gader ééne Ambagtsheerlijkheid, hebbende ieder eene eigen Kerk en Predikanten. Zij zijn gelegen in de Provincie Holland, ten Oosten van *Loenen*, en ten Zuiden niet verre van de Stichtſche grenzen. Veel grond is 'er in deeze Ambagtsheerlijk vergraaven. Nog jaarlijks houdt men hier mede aan. De beide Dorpen leggen in een langwerpigen Bogt, langs een aangenaamen Rijweg, van wel anderhalf uur gaans, langs heenen met lommerrijke boomen beplant. Wijders ontmoet men in de Heerlijkheid, vooral bij het *Nieuwe Loosdrecht*, verſcheiden vermaaklijke Lustplaatzen. Beter bebouwd is dit Dorp, dan *Oud-Loosdrecht*, alwaar de huizen, ter wederzijde van den weg, op gebroken Akkers ſtaan, terwijl ze hier meestal aan elkander verbonden zijn. Ook is de Kerk van *Oud-Loosdrecht*, hoewel ruim, nogthans oud, en ſlegts van een laag Torentje voorzien, daar die van het ander Dorp nieuwer en netter is, en met een fraaien ſpitzen Toren pronkt. De Predikanten van beide Dorpen behooren onder de Klasſis van *Amſterdam:* elk hunner heeft eene aanzienlijke Wooning of Pastorij. Op de ſcheiding der twee Dorpen ſtaat het Regthuis, een goed Gebouw. De Porcelein-Fabriek, welke men hier, eenigen tijd, aan den gang heeft gehouden, is onlangs in de nabuurſchap van *Amſterdam*, aan den Amſtel, verplaatst.

LOOSDUINEN, een Dorp in *Delfland*, omtrent een uur gaans van *'s Graavenhage.* Schoon niet zeer groot in uitgebreidheid, is het, nogthans, aanzienlijk om zijne vermaaklijke legging, aan een fraaien Straatweg, welke na de evengemelde Hofplaats loopt, aan overſchoone Weilanden en vrugtbaare Bouwlanden. Tuin- en Aardvrugten worden 'er, bovendien, in me-

menigte in de nabijheid gewonnen. Behalven den Straatweg, ontmoet men 'er eenen Dwarsweg, die na den Koornmolen ſchiet, en insgelijks met huizen bebouwd is. Een der oudſte Dorpen in deezen oord is *Loosduinen*. In of omtrent het Jaar 1225 wierdt hier, door MACHTELT, Gemaalin van Graave FLORIS den IV, eene Abtdij geſtigt voor Adelijke Nonnen, van de Cistercienſer Orde, en met inkomſten rijklijk begiftigd. Naa den dood van haaren Gemaal begaf zich de Graavin Weduw in de Abtdij, en eindigde 'er haare dagen, in 't laatst van het Jaar 1267. Volgens zommigen zou de Dorpkerk een overblijfzel van 't gewijde Geſtigt zijn. Zij draagt althans, zo wel als de Toren, kennelijke blijken van eene aloude bouworde.

Vermaard is dit Dorp door de berugte fabel van driehonderdvijfenzestig Kinderen, door eene Vrouw, 't éénder dragt, ter waereld gebragt. Moeder van één zo talrijke vrugt, zegt het verhaal, zou geweest zijn, MARGARETA, dogter van ſtraks gemelden Graave FLORIS DEN IV en van MACHTELT, en gehuwd aan HERMAN, *Graave van Hennenberg*. GUIDO, Wijbisſchop van *Utrecht*, doopte allen; deeze kinderen, in twee Bekkens, de jongetjes met den naam van JAN, de Meisjes met dien van ELIZABETH. Niet lang naa de geboorte zouden ze allen geſtorven, en in de Kerk van *Loosduinen* begraaven zijn. Vreemd en medelijdenswaardig, als een blijk van verregaande onnozelheid, is het vertrouwen, waar mede eenige onzer aloude Kronijkſchrijvers dit vertelzeltje verhaalen. Intusſchen verzekert men, dat het verhaal van dit wonderdaadig kinderbaaren, vóór de Beeldſtorming, aan de Noordzijde der Kerk, op een Bord te leezen ſtondt, en dat daar naast de Bekkens hingen, in welke de kinderkens gedoopt waren. Naa het ſloopen dier Gedenkſtukken heeft men 'er naderhand, waarſchijnlijk om eenig voordeel ten behoeve der armen, de twee Bekkens vernieuwd, en daar naast een Opſchrift, in de Latijnſche taale, opgehangen, behelzende een verhaal van het zonderling voorval; de zin daar van koomt hier op neder. „ MARGARETA, de Huisvrouw van HERMAN, „ Graave van *Hennenberg*, dogter van FLORIS DEN IV, Gra„ ve van *Holland en Zeeland*, Zuster van WILLEM, Roomſch„ Ko-

„ Koning, en daar na Keizer, en van ALEID, Graavinne van „ *Henegouwen*, wiens Oom, van Vaders wege, was Biſchop „ van *Utrecht*; de Zoon van haaren Oom, aan Moeders zij„ de, was Hertog van *Brabandt*, en Graaf van *Thuringen*. „ Deeze hooggeboorene Graavin, omtrent tweeënvijftig jaaren „ oud zijnde, heeft, op Goeden Vrijdag, omtrent negen „ uure, in den Jaare 1276, driehonderd en vijfenzestig kin„ deren gebaard, die alle te zamen in twee Koperen Bek„ kens, door GUIDO, Wijbiſchop van *Utrecht*, gedoopt zijn; „ wordende de Knegtjes, zo veelen als 'er waren, allen JAN, „ en alle de Meisje ELIZABETH genaamd, welke alle te za„ men, ten zelfden dage, met de Moeder geſtorven zijn, en „ hier te *Loosduinen* in de Kerk begraaven. Deeze zaak is „ gebeurd om zekere arme Vrouw, welke twee kinders van „ éénen dragt op haare armen droeg; waar over de Graavin „ verwonderd zijnde, zeide dat zulks bij éénen Man niet „ konde geſchieden, en haar ſmaadelijk afwees. Weshalven „ de arme Vrouw, in haar gemoed ontroerd en ontſteld zijn„ de, haar zo veele kinderen 't ééner dragt toewenschte, als „ 'er dagen in een jaar geteld worden; hetwelk ook, tegen „ den loop der Natuure, tot algemeene verbaazing geſchied „ is: gelijk zulks alhier, tot eene eeuwige gedagtenisſe der „ zaake, uit de oude zo met de hand geſchreevene als ge„ drukte Kronijken, kortelijk ter neder geſteld en vermeld is. „ De allerhoogſte God moet om deeze zaak gevreesd, ge„ éerd en gepreezen worden, tot in alle Eeuwigheid. Amen."

Volgens BOXHORN zou men 'er, eertijds, de volgende kreupele Rijmregels geleezen hebben:

D'onſpreeckelicke Godes kracht.
Mach men meninkſins wel mercken,
Want eens een frouken voortbragt
Twee kynder te ſamen in der wercken:
Dat verwonderde heur vrouw Margriet *Hertogien,*
Dat een wyf by ééns mans beleydt moch dragen kynder niet meer dan ien.
Daar na leet God geſchyen,
Wonder groot; want zy wan,

Vier-

Vierde half hondert kynderen ende 15 *tot eenre dracht*
by eenre man.
De kynder kerſtede Biſchop Cy in een Becken claer,
Daer waren hoge geboren Peeten, als Princen, Vorſten,
Vrouwen, dats waer,
Der fruchten ſtarfft, ende was Germana van Alemannien
Willems *Coninck, van Holland Grave, al ſonder wane.*
Dit was een wonderlich dinck. Doe ſy bleef,
Men jaeren duyſen CC ende LXXVI ſchreef,
Op ten goeden Frydach, ten negen uuren,
Haer ſiel moet in eeuwighey: dueren.

Tot ſlot merken wij nog aan, dat *Loosduinen* voor een gedeelte onder *Haag-Ambagt*, en de rest daar van onder het regtsgebied van *Morſter* behoort.

Loos- *en* EIGENPANDEN. Het gebruik hier van, en de plegtigheden, welke daar bij, te *Amſterdam*, plaats hebben, verdienen in ons *Woordenboek* vermeld te worden. *Panden* betekent, eenen Schuldvorderaar, van wege 't Geregt, in ſtaat ſtellen om zijnen eisch te vinden, uit de roerende of onroerende goederen van eenen Schuldenaar; op welken hij, als op een *Pand* voor de gemaakte ſchuld, door den *Pander* of *Concierge* de hand doet leggen, om dezelve vervolgens, bij Executie, te doen verkoopen. Van oude herkomſte is dit *Panden* te *Amſterdam*. 'Er zijn nog voorhanden eenige ſchikkingen, door Hertog ALBREGT, in den Jaare 1401, en door zijnen Zoon Hertog WILLEM, in den Jaare 1411, hier omtrent gemaakt. De Schout moest, volgens dezelve, om de veertien daagen, *eerſte* of *Loospand*, en om de tien weeken *eygen pand* geeven van alle ſchulden, waar van Schepenen-brieven waren. Zints meer dan honderd jaaren, geeft de Schout van *Amſterdam*, jaarlijks, zestien Loos- en vier Eigenpanden uit; dat wil zeggen, ieder Vierendeel jaar vier Loospanden en één Eigenpand. De tijd daar van wordt met den aanvang van elk jaar bepaald, en openlijk bekend gemaakt.

Loos-

Loospanden noemt men de vier eerſte Panden in ieder Vierendeel jaars, omdat zij ſlegts om *de looze* of *leuze*, of tot waarſchuwinge geſchieden, en de Schuldeiſcher daar door nog geen vollen eigendom van den gepanden verkrijgt. *Eigenpand* heet de andere, omdat de Schuldvorderaar daar door vollen eigendom van het goed zijns Schuldenaars bekoomt, en hem, door eenen Geregtsbode, kan doen vermaanen, om binnen vierentwintig uuren zijne ſchuld te koomen betaalen; kunnende hij, bij gebreke daar van, 's Mans eigendom doen aantasten, en bij Executie verkoopen.

Het *Loos- en Eigenpanden* geſchiedt in deezer voegen. In de oudſte tijden, toen de Stad Oost- en Westwaarts tusſchen de twee Voorburgwallen, en Zuid- en Noordwaarts tusſchen den Nieuwen- en Langenbrug beſlooten was, doorwandelde het Geregt de gantſche Stad. Zedert haare uitbreiding heeft dit niet kunnen geſchieden, en men zich, uit dien hoofde, tot den ouden loop bepaald. Op de drie eerſte *Loospanden* van het eerſte vierendeelsjaar, waar van de eerſte gemeenlijk invalt op den eerſten Maandag naa de Regeeringsverandering in Februarij, treedt de Schout met eenigen zijner Dienaaren, en verzeld van twee Schepenen en eenen Sekretaris, op het uur, door den Schout bepaald, doch altijd tusſchen negen en twee uuren, ten Stadshuize uit, tot op het Plein, met kleine ſteenen bevloerd. Een Roedraagende Bode, ſtaande, op zekeren afſtand, met het aangezigt na de Heeren gekeerd, roept thans met luider ſtemme: *Mijn Heer de Schout geeft zijn eerſte*, of *tweede*, of *derde Loospand uit van allerlei zaaken. Ieder wagte zich voor ſchade.* De Schout, twee Schepen en de Sekretaris hier op zich naast elkander geplaatst hebbende, begeeven zich op weg, langs den Nieuwendijk, door Raamskooi, langs de Texelſche Kaai, over den Nieuwenbrug, door de Warmoesſtraat en Nes, voorts door de Langebrugſteeg over den Langenbrug, door de Takſteeg en Kalverſtraat, en keeren aldus te rug, over den Dam, op het Stadshuis. Thans vermaant de Schout aan de Schepenen het vonnis, of de Loospand niet volgens de aloude Coſtumen der Stad gegeeven zij; waar op de oudſte Schepen het vonnis hebbende uitgeſproken, de Sekretaris daar van aantekening houdt in het *Pandingboek*. Eveneens geſchieden de twee volgende

Loospanden; doch de vierde, ook wel de *Groote Loospand* genaamd, is omſlagtiger; zij wordt in vier deelen verdeeld, en op Maandag, Dingsdag, Woensdag en Donderdag uitgegeeven. De Schout, eveneens als voorheen verzeld, begeeft zich op Maandag na het Noordeinde van het Middenuitſtek van het Stadshuis, op de zo genaamde Kleine Steenen, omdat hier bij ouds de Vogelſteeg plagt te loopen; 's anderendaags tot aan het begin van den Nieuwendijk. 's Woensdags geſchiedt de optogt langs den Nieuwendijk, door Raamskooi, langs de Texelſche Kaai, over den Nieuwenbrug, door de Warmoesſtraat, ſtilhoudende tusſchen de Pijl- en Halſteeg, recht nevens den Vijgendam, en van daar na het Stadshuis. 's Donderdags vervolgen de Heeren hunnen weg door de Nes, over den Langenbrug, door de Takſteeg en Kalverſtraat, over den Dam. Op de plaatzen, alwaar de Heeren ſtil ſtaan, roept thans de Roedraagende Bode uit: *Mijn Heer de Schout houdt zijn groote Loospand op tot morgen ten acht uuren.*

Nog ſtaatelijker is de plegtigheid van het *Eigenpanden*. Des Zondags te vooren begeeft zich een Roedraagende Bode na de Oude en de Nieuwe Kerk, plaatst zich recht voor het Koor, en roept, ſtraks naa het uitſpreeken van den Zegen door den Leeraar, met luider ſtemme, dat de Heer Schout, den volgenden Maandag, Eigenpand zal uitgeeven van allerlei zaaken, en een iegelijk vermaand wordt zich voor ſchade te wagten. Alle de Schepenen worden tegen dien Maandag in hunne Kamer ontbooden, om nevens eenen der Burgemeesteren het Eigenpand uit te geeven. Kort naa dat deeze, zijnde gemeenlijk de Voorzittende Heer, in Burgemeesters Kamer is gekoomen, laat hij Schout en Schepenen, door eenen Bode, vraagen, of zij tot de Eigenpandinge gereed zijn? Schout en Schepenen, nevens eenen Sekretaris, treeden thans ten Stadshuize af, tot voor den Vierſchaar. De Burgemeester, voorgegaan van twee Ruiterwagten, volgt hen. Zes Roedraagende Boden voegen zich voor de Heeren; een derzelven roept de Eigenpanding uit. Thans begint de Optogt; de Schout en de Burgemeester treeden vooraan in het eerſte paar, de Schepenen naar rang. Ter ſlinker zijde van den jongſten Schepen gaat de Sekretaris. De Eigenpanding wordt, even

als

als de Groote Loospanding, in vier deelen geſcheiden, en de drie eerſte reizen, op de zelfde plaatzen, opgehouden. Doch terwijl de Heeren voortgaan, wordt den Schout, door eenen zijner Dienaaren, de Roede van Juſtitie boven 't hoofd gehouden; die, zo dra de Eigenpanding opgeſchort is, weggenomen, en den volgenden dag ook niet boven 't hoofd van den Schout gedraagen wordt, voor dat de Heeren gekoomen zijn op de plaats, daar de Eigenpanding den voorgaanden dag opgeſchort is. Maar in de derde verdeeling, voor den Nieuwendijk, leezen de Prokureurs de naamen op van de zulken, die zij gepand hebben. Op de vierde verdeeling wordt het vonnis van de Eigenpandinge vermaand, en bij den Preſident-Schepen uitgeſproken. Voormaals plagten Schout en Schepenen, tot het doen van Eigenpandinge, op den Dam bij een te koomen; doch thans vergaderen ze in Schepens-Kamer. Alwie ten Stadshuize koomt, naa dat de Klok het uur, ter bijeenkomſte beſtemd, reeds heeft geſlagen, verbeurt, aan Mijne Heeren van den Geregte, eenen Maaltijd, *de Groote Post* genaamd.

Zie *Handvesten, Keurboek en Ceremonieboek van Amſterdam.*

Lopik, eene Ambagtsheerlijkheid, in het Nederkwartier van het Sticht, toebehoorende aan het *Kapittel van Marie*, te *Utrecht*. Binnen haaren omvang bevat zij eenëntwintighonderd Morgens gronds. Zij legt tuſſchen de Steden *Schoonhoven* en *Vſſelſtein*, en in den Hollandſchen bodem rondom beſlooten. In de lengte, hier en daar verſpreid, ſtaan hier de Huizen, aan een langen weg, van bijkans drie uuren gaans. Van hier dat men 'er twee Vergaderplaatzen heeft, ten dienſte der Hervormden, ieder van welke haaren eigen Leeraar heeft. De eene Kerk, eigenlijk *Lopik* genaamd, anderhalf uur gaans van de Stad *Schoonhoven*, is tamelijk groot, en heeft een hoogen ſpitzen Toren. De andere Kerk, *Lopiker-Kapel* genaamd, ſtaande een goed uur gaans verder van gemelde Stad, heeft de gedaante van eene Kruiskerk, doch een minder aanzienlijken Toren. In den Jaare 1672 booden de inwooners van *Lopik* eenigen

gen tegenſtand aan de Franſchen, doch moesten dien eerlang ſtaaken, en zich gevangen geeven. Honderd tweeënzeventig Huizen telde men, in den Jaare 1748, in de gantſche Heerlijkheid.

Zie CORTGEEN, *Stichtsch Kronijkje*.

LOPPERSUM, volgens zommigen *Loppersheim*, een fraai Dorp in de Groninger Ommelanden, onder het Kwartier van *Fivelingo*, twee en eene halve Mijl in het Zuid-Oosten van de Stad *Groningen*. In vroegere tijden ſtondt in dit Dorp eene zeer fraaie Kerk; een ongelukkige brand leide dezelve, in den Jaare 1217, in de asſche. De Klasſis van *Lopperſum* is de derde in rang, in de Provincie van Stad en Lande. Door twee Leeraars wordt de Hervormde Gemeente aldaar bediend. De Doopsgezinden, vrij talrijk in de gemelde Provincie, hebben 'er insgelijks eene Vergaderplaats, doch eenen Leeraar te gader met die van een nabuurig Dorp *Leermens*.

Zie ALTING, *Notit. German. Infer.*

LOPPERSUM, (GERARD VAN) dus genaamd naar het ſtraks vermelde Dorp, zijne Geboorteplaats, bekleedde den post van Rector van het Latijnſche School, eerst te *Groningen* en vervolgens te *Maaſtricht*. Van korten duur was zijn bewind ter eerstgemelde plaatze. Hij was de Opvolger van REGNERUS PRÆDINIUS, die veel werks maakte van de uiterlijke welſpreekendheid, en hem daar in merkelijk vooruit was. LOPPERSUM, daarentegen, leide zich toe op de Dichtkunde, en zogt dezelve zijnen Leerlingen in te ſcherpen. Om zijne onbegaafdheid, in 't eerstgemelde, wierdt hij uitgelachen, terwijl het ander, als meer weezenlijke moeite vorderende, hem gehaat maakte. Hierom leide hij zijnen post neder, en vertrok na *Maaſtricht*, alwaar hij, in den Jaare 1582, zijne dagen eindigde. In den Jaare 1550 gaf hij in druk uit het *Enchiridion* of Handboekje van EPICTETUS, en voegde daar agter *Imago Vitæ*, of *Afbeelding des leevens*, uit het Grieksch in Latijnſche Verzen vertaald.

taald. Nog heeft hij geſchreeven eene Verdeediging van den Kardinaal BARONIUS tegen MARSILIUS *van Napels.*

Zie SUFFRIDUS PETRI, *de Scriptor. Friſ.*

LOUISE DE COLIGNI, dogter van den vermaarden Heere DE COLIGNI, Admiraal van Frankrijk, in den berugten Parijſchen Moord deerlijk van 't leeven beroofd. Het zelfde noodlot trof, ten dien tijde, LOUISE's eerſten Echtgenoot, den Heer DE TELIGNI. Andermaal tradt zij in den echt, en wierdt de vierde Gemaalin van Prinſe WILLEM DEN I, in April des Jaars 1583. Ruim negen maanden laater, te weeten op den negenentwintigſten Januarij, baarde zij eenen Prins, naderhand, in 's Lands Geſchiedenisſen, bij den naam van FREDRIK HENRIK vermaard. Den ouderdom van twintig jaaren, of daar boven, hadt haar Zoon bereikt, toen zij, geen uitzigt hebbende op diens bevorderinge hier te Lande, met hem na Frankrijk reisde, in de hoop van aldaar gelukkiger te zullen ſlaagen. Doch haare oogmerken ook hier mislukt zijnde, keerde de Prinſes Weduw te rug na Nederland, in den Jaare 1608. Vlijtig wierdt thans in Holland gearbeid, over het ſluiten van een Beſtand met Spanje. MAURITS, onder andere, om redenen, hem daar toe beweegende, toonde zich daar van ten uiterſte afkeerig. DE COLIGNI nam zijne Doorluchtigheid daar over in ernſtige aanſpraak, en bewoog hem, nog vóór het einde des Jaars, om zich 'er niet meer tegen aan te kanten. Naaderhand, egter, veranderden ze merkelijk van inzigten. Want terwijl Prins MAURITS, in den Jaare 1617, en vervolgens, zijne genegenheid voor de Contra-Remonſtranten openlijk betoonde, verklaarde zich de Prinſes voor den tegenovergeſtelden Aanhang, met name voor UITENBOGAART en JOHAN VAN OLDENBARNEVELD. Een zeer dringenden Brief ſchreef zij, in dat zelfde jaar, aan den Heere DU PLESSIS, om uit Frankrijk herwaarts over te koomen, ter bemiddelinge der Kerkelijke verdeeldheden, door zijnen veelvermogenden raad. Drie dagen vóór het ſchrijven van dien Brief, naamelijk op den eerſten Kersdag, hadt zij, nevens den

Prins haaren Zoon en verſcheiden Grooten, uit handen van den Predikant UITENBOGAART, het H. Avondmaal ontvangen. Geen wonder, derhalven, dat de Prinſes, die zo ſterke verkleefdheid aan den Leeraar betoonde, toen denzelven eenig gevaar dreigde, aanboodt, hem in haar huis onder bijzondere beſcherming te willen neemen. De Leeraar, zedert buitenslands na *Antwerpen* geweeken, wierdt, door de Prinſes, onder de hand gewaarſchuwd, niet te rug te keeren, al ware 't dat men hem vrijgeleide aanboodt. Verdrietig over de verdeeldheden, welke het Land beroerden, verliet DE COLIGNI, in April des Jaars 1619, *'s Graavenhage*, en begaf zich na *Fontainsbleau*, in Frankrijk. Hier ſtortte zij, eerlang, in eene gevaarlijke ziekte, welke, verzwaard, meent men, door bekommernis over het lot haars eenigen Zoons Prinſe FREDRIK HENRIK, in de maand October, een einde aan haar leeven maakte. Haar Lijk wierdt, zedert, na Holland overgebragt, en in het zelfde Graf, bij dat van wijlen haaren Gemaal Prinſe WILLEM DEN I, bijgezet. Hoewel haar, algemeen, de naam van Godsvrugt, beleefdheid en minzaamheid naaging, hadt zulks, egter, niet kunnen beletten, (zo hoog ſteeg in die tijden de dolle ijver) dat, om haare verkleefdheid aan de Remonſtranten, haar, 't eenige dage, rijdende door *Delft*, door heete ijveraars, vuiligheid na 't hoofd geſmeeten, en de ſcheldnaam van *Arminiaanſche Hoer* was naageroepen.

Zie BRANDT, *Hiſt. der Reformatie.*

LUBBERTUS, (SIBRANDUS) van geboorte een Fries, in het Dorp *Langweer*, alwaar hij in of omtrent het Jaar 1556 ter waereld kwam. De gronden van Taalkennisſe leide hij in het Kollegie te *Bremen*. Van daar vertrok hij na *Wittenberg*, daar hij zich voornaamelijk op de Hebreeuwſche Taale toeleide. Thans reisde hij, ter verkrijginge van Godgeleerde kennisſe, na *Geneve*, en hoorde de leſen van THEODORUS BEZA en anderen. Te *Neuſtad* was hij, daar naa, de leerling en vriend van ZACHARIAS URSINUS. Zo hoog klom hier zijne agting, dat hem wierdt opgedragen, de Leſen van URSINUS over

over de Redeneerkunde te willen waarneemen, met belofte van beter beroep, zo ras zich daar toe eene voegzame gelegenheid zoude aanbieden. Zedigtlijk wees hij deeze aanbieding van de hand, als zich niet bekwaam genoeg oordeelende, eenen post waar te neemen, waar in die groote man zich met zo veel roems kweet. Na zijne bevordering tot het Predikampt, verrigtte LUBBERTUS den gewijden dienst, eenigen tijd, eerst te *Brusſel*, en daar na te *Embden*. In den Jaare 1584 beriepen hem de Staaten van *Friesland*, tot hunnen Leeraar en van den Stadhouder van 't Gewest. Daarenboven droegen ze aan hem op, het onderwijs in de Godgeleerdheid aan 't Hoogeſchool te *Franeker*, aan welke ſtigtinge thans gearbeid wierdt. Eer hij nog het Hoogleeraarampt aanvaardde, beklom hij den trap van Doctor in de Godgeleerdheid, te *Heidelberg*. Veertig jaaren bekleedde hij den boven genoemden post, met grooten ijver, en overleedt op den eenentwintigſten Januarij des Jaars 1625. Hij was een der Frieſche Afgevaardigden op het Dordrechtſche Sijnode, en een der ſterkſte voorſtanders van den Contra-Remonſtrantſchen Aanhang. Het Hoogleeraarampt te *Heidelberg*, geduurende zijn verblijf te *Franeker*, hem aangeboden, wees hij van de hand, op aanzoek van 's Lands Staaten. Veel heeft hij geſchreeven, doch meestal Geſchilboeken. Tegen het vermaarde geſchrift van HUGO DE GROOT, *Godsvrugt der Staaten van Holland*, hadt hij onder andere de pen gevoerd.

Zie AMAMA, *Orat. Funebr.* BAYLE, *Dict. Crit.*

LUDINGAKERK, weleer eene rijke Abtdij, aan Friesland onderhoorig, doch nu al voor lang, door de uitbreiding der Zuiderzee, onder de golven begraaven. Zij bezat veele landerijen op de Eilanden *Texel* en *Vlieland*. Eertijds was het Geſtigt aan 't Eiland *Terſchelling* vast, doch wierdt naderhand, door middel van eene Graft of Vaart, daar van afgeſcheiden. SIARDUS SIERSMA bouwde bij het Klooster verſcheiden Huizen; alle welke binnen eene Graft en Wal beſlooten wierden: zo-

dat het geheel het voorkoomen van eene kleine Stad hadt. De vervaarlijke Watervloed van den Jaare 1287 deedt het meerendeel der getimmerten inſtorten, en den droogen grond in eene baare Zee veranderen.

Zie UBBO EMMIUS, SCHOTANUS, en *Oudheden en Geſtigten van Vriesland.*

LUGT, eene Hooge Heerlijkheid in Rhijnland.

LUGT, (*Huis ter*) een fraai gebouw, met een ſierlijken Toren, in Gelderland, in het Kwartier van *Overbetuwe*, tuſſchen de Steden *Arnhem* en *Wageningen*, niet verre van het Dorp *Valburg*.

LUIDWINA, ook wel LIDEWYD, of LIDEWYN genaamd, was weleer de Beſchermheilige der Stad *Schiedam*. De Wonderdoende Maagd overleedt in den Jaare 1433, en wierdt begraven in eene Kapel, aan de Oostzijde van de Kerk. Op dat het gebeente der Santinne, door de Onroomſchen, niet zou geſchonden of ontheiligd worden, deeden het de Aardshertogen ALBERTUS en ISABELLA heimelijk ter Stad uit en na *Bruſſel* voeren. Op bevel van MATTHIAS HOVIUS, Aardsbiſchop van *Mechelen*, wierden, op den veertienden Januarij des Jaars 1616, de gewijde Overblijfzels openlijk ten toon geſteld. Zo vermogende was de wonderdoende kragt, daar aan toegeſchreeven, dat de Aardshertogin en derzelver Echtgenoot, in dat zelfde jaar, den vermaarden MIRÆUS, met een groot Been van de H. LUIDWINA na *Bergen in Henegouwen* zonden, ter verdrijvinge van de Pest, die aldaar woedde, en welke ook, luidt het verhaal, onmiddelijk ophielde.

Zie AUB. MIRÆUS, *Fast. Belg. et Burgund.*

LUMEI, (WILLEM VAN DER MARK, *Heer van*) hoewel gebooren van een uitlandſchen Vader, JAN VAN DER MARK, *Hee-*

G. F. Fritsch fecit.

re van Lumei, heeft, nogthans, regt op een Artikel in ons *Woordenboek*, deels omdat hij eene hierlandſche Moeder hadt, te weeten MARGARETA, dogter van JAN, *Heere van Wasſenaar*, deels om zijne bemoeijingen met de Nederlandſche zaaken, geduurende de Spaanſche Onluſten, in de Zestiende Eeuwe. Zijn eerſte blijk van ongezindheid tegen Spanje, was zijne medeondertekening van het Verbond der Edelen, in den Jaare 1565. Het ontijdig einde des Graaven VAN EGMOND en HOORNE deedt naaderhand zijnen toorn op *Spanje* dermaate blaaken, dat hij, volgens zommigen, eene gelofte deedt, hair en baard te zullen laaten groeien, tot dat hij den dood dier Edelen zoude gewroken hebben. Gelegenheid ter moedkoelinge vondt hij in 't bedrijf des Prinſen VAN ORANJE, toen dezelve, in den Jaare 1568, een Leger verzamelde tegen den Hertog VAN ALVA. LUMEI, eene bende Ruiters verzameld hebbende, begaf zich daar mede in 's Prinſen Leger. Hier mede vereenigd, deedt hij al wat hij konde, tot afbreuke van den vijand.

Niet genoeg, intuſſchen, ſchijnt het, liep hem de Krijgskans te Laude mede. Althans ontmoeten wij den Heer VAN LUMEI, in den Jaare 1572, als Admiraal van 's Prinſen Vloot. Hier mede was hij na Engeland gezeild, en bevondt 'er zich op de aankomst der befaamde Watergeuzen, JAKOB SIMONSZOON DE RYK en anderen. Met deeze ſtak hij over na de Vaderlandſche Kusten, en voerde het hoofdbewind over het inneemen van *den Briel:* een bedrijf, welks luister hij bezwalkte, door het wreedaartig doen ombrengen van negentien Geestlijke perſoonen, ondanks het ſchrijven van ORANJE, een uitgedrukten last behelzende, om zo wel Geestlijken als Waereldlijken te ſpaaren, en bij hunne Voorregten te handhaaven.

Naa de bemagtiging van *den Briel*, en 'er de noodige orders geſteld te hebben, vervoegde zich de Heer VAN LUMEI, in eigen perſoon, in de Vergadering der Staaten van Holland, die thans te *Dordrecht* wierdt gehouden, en vertoonde aldaar zijnen Lastbrief en Berigtſchrift, als aangeſtelde Overſte van den Prinſe VAN ORANJE in Holland, met belofte van zich, naar den inhoud, in alles te zullen gedraagen. Thans verklaarden de Staaten, hem te zullen erkennen voor Algemeenen

Stedehouder, van wegen zijne Doorluchtigheid, over Holland. Bij handtasting ontvong hij wijders de toezegging van alle eere, dienstwilligheid en gepaste gehoorzaamheid.

Zints deezen tijd maakte zich LUMEI van verſcheiden Hollandſche Steden meester. *Rotterdam* viel 't eerst hem in handen, met kleine moeite. Meer werks kostte hem de bemagtiging van *Schoonhoven*. Op vermaaning der Staaten, kwam hij, in 't laatst van September des Jaars 1572, voor die Stad, met vierentwintig Vaandels Knegten, en eenige Ruiters. Acht Etmaalen lang beſchoot hij dezelve, aan de Noordzijde, maakte eene wijde opening, en deedt driemaalen ſtorm loopen; op ruim honderd dooden kwam hem elk van dezelve te ſtaan. Bossu, intusſchen, eenig volk verzameld hebbende, zogt daar mede door de belegeraars te ſlaan. Doch, op de proeve, hier toe geenen kans ziende, beval hij den Stadvoogd, zo goed hij konde, met LUMEI een Verdrag te treffen. Dit geſchiedde. Die in de Stad wilden blijven, zouden geenen overlast lijden; die verkoozen uit te trekken, zouden 't ongehinderd kunnen doen. Dit niettegenſtaande wierdt de Geestlijkheid, door het volk van den Graave VAN DER MARK, zwaar mishandeld, een van dezelve doorſtoken, en twee andere aan eenen Nooteboom voor het Stadshuis opgehangen. De Graaf, hoewel niet zeer Priestersgezind, deedt evenwel eenigen der handdaadigen, aan die wreede trouwloosheid, naar verdienſte ſtraffen.

Onder dit alles hieldt *Amſterdam* nog de zijde van *Spanje*. De Staaten, thans te *Haarlem* vergaderd, kennende de aangelegenheid dier Stad, beſlooten, op dezelve eenen aanſlag te doen waagen. In gevolge daar van trok de Graaf VAN DER MARK, met eene talrijke bende, derwaarts, en ſloeg zich neder aan den Amſteldijk, buiten de Regulierspoort. Om den Stedelingen den toevoer te lande af te ſnijden, deedt hij verſchanzingen opwerpen. Doch de onverwagte tegenſtand, welken hij, van de zijde der belegerden, ontmoette, deedt hem, eerlang, te raade worden, om het beleg op te breeken, door branden en blaaken deerlijke verwoestingen aanrigtende, overal daar zijn volk hadt post gevat. Zedert weet hij zijnen aftogt aan de Staaten, even als of deeze hem van geld en leevensmiddelen niet behoorlijk voorzien hadden. Anderen, egter, leiden de ſchuld van zijn kwa-

PUBLIC LIBRARY

PATER C. MUSIUS, OP BEVEL VAN LUMEIJ, TE LEIJDEN, IN DEN NACHT, OPGEHANGEN.

kwalijk ſlaagen op zijne wreedheid, waar door hij zich bij de Roomschgezinden, vooral bij de Geeſtlijken, gehaat en gevreesd gemaakt hadt. Van hier dat die van *Amſterdam*, uit vreeze voor het ergſte, indien de Stad aan LUMEI overging, de Burgerij tot een kloeken tegenſtand vermaand hadden.

En, inderdaad, niet zonder reden, waren de Amſterdammers en andere, voor zulk eenen Stadhouder bedugt. Gelijk het kwaad voorbeeld der hoofden doorgaans invloed heeft op de onderhoorigen, zo ging het ook onder het volk van LUMEI. Met zijn averechtsch voortreeden ſokte hij Krijgslieden aan, die hunnen Overſte in ſlegtigheid geleeken. Zo deerlijk drukten de Landzaaten de brandſchattingen en beroovingen, door eenigen van LUMEIS Kapiteinen gedaan, dat DIRK VOLKERTSZOON KOORNHERT, thans Sekretaris der Staaten van Holland, van dezelven last ontving, de Schouten van de Dorpen in Kennemerland te *Haarlem* te beſchrijven, en bij dezelven onderzoek te doen op de ſommen, den Dorpelingen afhandig gemaakt, ten einde dezelve op hunne Soldijen konden gekort worden. Dit den Graave bekend geworden, als mede het zeggen van KOORNHERT, dat men de Roomschgezinden ongemoeid moest laaten, deedt den Stadhouder een zo geweldigen haat opvatten, dat hij hem den dood zwoer, en last gaf, aan elk, die den Sekretaris mogt ontmoeten, hem te doorſchieten.

Zijne wreedheid tegen de Geeſtlijken kende, bij wijlen, geene paalen. Uit veele andere zij het volgende voorbeeld genoeg. Sint Aagten Klooster, binnen *Delft*, hadt tot Pater eenen CORNELIUS MUSIUS, *man*, ſchrijft HOOFT, *van tweeënzeventig jaaren, meer dan middelbaare geleerdheid, Poeetſchen Geest, zoetelijken omgang, zonder opſpraak van bitterheid.* Bij Prinſe WILLEM zelven was hij niet onangenaam, en, hoewel Roomsch, nogthans zo weinig Spaanschgezind, dat hij, eenigen tijd geleeden, eene verzameling van penningen tegen 's Lands vijand hadt bevorderd. Prins WILLEM, na zijne wederkomst in Holland, te *Delft*, in 't Sint Aagten Klooster, bij Pater MUSIUS, zijnen intrek genomen hebbende, hadt deeze in beraad geleid, met de overige Prieſters van daar te vertrekken, doch, op 's Prinſen bevel, en toezegging

van

van vrije hoede, dit voorneemen ter zijde geſteld. Niettemin reisde de Pater na *'s Hage*, en betoonde de Prins, onder den maaltijd, daar over eenig misnoegen, ten aanhooren van LUMEI, die ſtraks hier op zich aanboodt, hem naa te jaagen, en te rug te brengen. De Prins, daar in bewilligd hebbende, ſlaat LUMEI ſtraks op weg, agterhaalt MUSIUS, en voert hem te rug; niet na *Delft*, maar verder voort na *Leiden*. Hier brengt men hem, 's avonds ten vijf uure, ten huize van zekeren eerlijken burger, daar voorts terſtond vol en bezoopen binnen koomen twee Gemagtigden van LUMEI, met zijnen Predikant, Provoost en den Scherpregter. De vrouw van den huize, ontzet over zulk een bezoek, toonde de onbehoorlijkheid van zulk eenen handel omtrent een Burgerhuis, en wees het gezelſchap na de Gevangenis. Vergeefs. De woest- en wreedaarts, grijpende den grijzen Geestlijke, vullen hem den krop met water, en wurgen teen en gemagt met knelling van koorden, tot dat het lijf der ziele te bang wierdt, die hem ſcheen te verlaaten. Al dit folteren wrong nogthans den eerlijken man waarheid noch leugen uit den halze, die zijne onſchuld konde doen verdenken. Dus gemarteld ſleept men hem, wiens beenen het lichaam naauwlijks konden draagen, na den Blaauwen Steen, daar men hem voorts, 's avonds ten tien uure, ophing, zonder eenigen ſchijn van regtspleeginge. Intuſſchen hadt zijne Doorluchtigheid, op de tijding van het vangen en vervoeren van MUSIUS; na *Leiden* eenen bode afgevaardigd, met bevel om hem te ſlaaken. Doch LUMEI hieldt de Poorten geſlooten, en den bode zo lang buiten, tot dat de zaak volvoerd was. Om het feit te vergoelijken, liet men het gerugt loopen, dat de Pater getragt hadt, *Delft* te verraaden, of den Prins te vergeeven; die, egter, deswegen zo min vermoeden ſchijnt gehad te hebben, dat de tijding van 't gruwelſtuk hem de traanen uit de oogen perste.

Intuſſchen hadt *Don* FREDRIK, Zoon des Hertogen VAN ALVA, het beleg om *Haarlem* geſlagen. Derwaarts zondt de Prins den Graaf VAN DER MARK, met vijftien Vaandelen Knegten, en vier Kornetten paerden, als mede zes Veldſtukken. *Don* FREDRIK, van 's Graaven komſte verwittigd, zondt hem eenige manſchap te gemoete, die zich aan den weg na *Leiden* agter het geboom-

te

te verſtak. 'Er viel thans een dikke ſneeuw, en LUMEI dus onverhoeds in 's vijands laage, zonder over deszelfs getal te kunnen oordeelen. Aan de eene zijde met Musketten begroet, en van de andere zijde met paerden beſprongen, deedt hij al wat hij konde, om des vijands aandrang te weeren. Doch hij wierdt traaglijk van de zijnen gehoorzaamd, en, naa dat hem twee paerden onder 't lijf waren dood geſchooten, genoodzaakt, den vlugtenden hoop te volgen. Hij verloor hier vier ſtukken Geſchut, meest al zijn volk en verſcheiden Wagens met lijfsbehoeften.

's Lands Staaten en zijne Doorluchtigheid hadden, tot nog toe, hun misnoegen verkropt over LUMEIS wreedheden, althans hem daar over nimmer aangeſproken. Verneemende, egter, het nadeel, welk 's Mans handelingen aan hunne zaaken deeden, begon men 'er meer openlijk van te ſpreeken, vooral in den aanvang des Jaars 1573. De Graaf VAN DER MARK en zijn Stedehouder BARTHOLD ENTES, man, hem in wreedheid gelijk, verſtaan hebbende het misnoegen van 's Lands Edelen en Steden, zogten, van hunne zijde, dezelve bij de Gemeente gehaat te maaken. De Hofmeester van ENTES opende het twisttooneel, met van zich te laaten gaan, hoe 't Krijgsvolk onbetaald, en van lijftogt onverzorgd gelaaten wierdt, en de Staaten voor Landverraaders te ſchelden. Bij onderzoek bleek hij, door ENTES te zijn opgemaakt; die voorts, nevens LUMEI, te *Delft* ontbooden wierdt. In ſtede van het hoofd in den ſchoot te leggen, begon hij thans tegen de Staaten geweldig uit te vaaren; die hem ſtraks daar naa in verzekering deeden neemen. Gaarne hadt hem LUMEI heimelijk ter Stad uit willen doen voeren. Doch hier tegen nam men zo ernſtige maatregels, door de Schutterij in de Wapens te doen verſchijnen, dat hij zelve, zo wel als zijn Stedehouder, in hegtenisſe wierdt genomen. Men voerde hem na het Slot te *Woerden*, en wederriep de Prins zijnen Lastbrief, nevens de beſtellingen door hem uitgegeeven. Op 's Graaven verzoek zonden hem de Staaten de punten van beſchuldiginge over; tegen welke hij zich zogt te verdeedigen, met beroep op de mishandelingen, door de Roomschgezinden gepleegd, en zijnen eigen ijver voor den zuiveren Godsdienst. 's Lands toeſtand

ſtand gedoogde nog geene ſtrenge ſtrafoeffening. LUMEI hadt, daarenboven, tot de verlosſing van Holland het pad gebaand, door het inneemen van *den Briel*. Om de zwakheid der Regeeringe woog men dan zijne misdaad tegen zijne verdienſten op, en ontſloeg hem uit den Kerker. Diep zat hem de veete deezer behandelingen in het hart. Hij hadt eenige *Waalen* verzameld, en ſpelde daar mede eenigen onraad. Andermaal nam men hem dan in verzekering, en plaatſte hem op het Stot *te Heningen*, buiten *Rotterdam*. Doch hij vondt middel om van daar, en in de Stad te koomen, daar hij, bij aangeplakte ſchriften, de Staaten in 't ongelijk ſtelde. De Prins, hier uit kwaad voorziende, ſchreef hier op aan de Burgemeesters van *Rotterdam*, zij zouden, in zijnen naame, den Graave geweer en dienaars doen afeiſchen, en door eenige Schutters hem bewaaren. Daar tegen verzette hij zich met hooge woorden, en zondt eenen Brief aan zijne Doorluchtigheid en de Staaten. Hier bij bleef het eenigen tijd. LUMEI verliet in ſtilte *Rotterdam*, en hieldt zich te zoek, niet zonder vermoeden van iets in den zin te hebben tegen de Hollandſche en Zeeuwſche Koopvaarders: te meer, alzo hij al voor lang zich hadt laaten verluiden, raad te weeten om tachtig Oorlogſchepen te bekoomen, en daar mede de Staaten naar zijne pijpen te doen danzen. Scherp onderzoek wierdt hierom na hem gedaan, doch het gerugt verdoofd, toen hij eerlang wederom ten voorſchijn kwam. LUMEI vertoefde hier te Lande, tot in de maand Mai des Jaars 1574, toen hij verlof ontving, om met zijne goederen zich elders heenen te begeeven. Hij vertrok na *Luik*, zijn Vaderland, alwaar hij, naa verloop van drie of vier jaaren, overleedt aan de beet van een dollen hond; „ 't en zij, „ zegt HOOFT, men hem zo bijſter een' uitgang, als paſſende „ bij zijn raazend leeven, opgedicht heeft, ende beeter te ge„ looven ſtaat, dat het hem van vergif quam; gelijk andere „ Schrijvers getuighen."

Zie BOR en HOOFT.

LUNEN.

LUNENBURG, in het Overkwartier van *Utrecht*, een weinig ten Westen der Kerke van *Neder-Langbroek*, leenroerig aan de Domproostdij van *Utrecht*, en op den vijftienden Februarij des Jaars 1538, door de Staaten 's Lands van *Utrecht*, voor eene Riddermaatige Hofſtad erkend. Het Huis is niets meer dan een zwaare, vierkantige, vrij bouwvallige oude Steenen Toren, met twee Windwijzers voorzien. Het legt binnen eene wijde Graft, over welke een Brug legt, den toegang geevende tot een bekwaam Heerenhuis. Reeds vóór het Jaar 1340, was het Gebouw bekend. Uit verſcheiden Geſlagten, welke 'er beurtelings eigenaars van waren, kwam het, in den Jaare 1750, op BALTHAZAR KONSTANTYN, *Baron van Lijnden*, die, van wegen hetzelve, in het Lid der Edelen en Ridderſchap der Provincie, beſchreeven wierdt.

LUNHORST, in de Heerlijkheid *Didam*, in het Geldersch Graafſchap *'s Heerenberg*, niet verre van de grenzen van Kleefsland, is een oud Gebouw, van weinig aanziens, dat alleenlijk opmerking verdient, omdat de eigenaar daar van het regt heeft om iemand te magtigen tot het doen van den Veldſchouw over Wegen en Wateringen.

LUNJEBIRD, een Dorp in de Frieſche Grietenij *Ængwirden*, in het Kwartier Zevenwouden. Even als op verſcheiden andere plaatzen in het Gewest, plagt men, bij ouds, hier den Regtdag te houden onder den blaauwen Hemel. Weleer lag in dit Dorp het Nonnen-Klooster *Steenkerke*, gemeenlijk *Marienbosch* genaamd. De Nonnen volgden den Regel der Cistercienſer Orde, en waren onderhoorig aan de Abten van *Bloemkamp*, of *Oudekloester*, die hier eenen Lusthof hadden.

Zie WINSEMIUS en *Oudh. en Geſtichten van Vriesland.*

LUNTEREN, in Gelderland, in het Landdrostampt van Veluwe, is een tamelijk fraai Dorp, een uur gaans ten Noordwesten van *Ede* gelegen. De Postwagen van *Amſterdam* op *Arnhem*

hem verwisſelt hier van voorſpan. 'Er is eene Kerk, die door haaren eigen Leeraar wordt bediend.

LUTHERUS, (MARTINUS) hoewel geen hierlander, nogthans, om zijne veelvuldige naavolgers in de Nederlanden, wel waardig om veelen der Landzaaten, met 's mans voornaamſte leevensbijzonderheden, nader bekend te maaken. Zijne Ouders, lieden van niet veel vermogen, waren HANS LUTHER en MARGARETHA ZIEGLER, woonende te *Mansveld*, ten tijde als de Moeder zich zwanger gevoelde. Doch haaren Man na de Jaarmarkt van *Eisleben* verzellende, overvielen haar onverhoeds de Baarenweeën, en bragt zij aldaar haaren Zoon ter waereld, in den Jaare 1483. Zo ras hij een bekwaamen ouderdom bereikt hadt, deeden hem zijne Ouders in de Latijnſche taale onderwijzen, onder andere te *Maagdenburg*, daar hij, egter, dikmaals, met zingen langs de huizen, den kost moest zoeken. Bijkans hadde LUTHERUS zijn voorneemen, ter voortzettinge zijner Studiën, door broodgebrek, vaarwel gezegd, toen hij, ter goeder uure, bekend wierdt bij eene Vrouw uit het geſlagt van COTTA, te *Eiſenach*. Zo veel behaagens vondt deeze in 's Jongelings fraai zingen, dat zij hem in huis nam, en van kost en inwooning verzorgde. Onbelemmerd gaf hij zich thans over aan de Letter- en Redenkunde, als mede aan de Zang- en Dichtkunde, waar toe, uit den aart, zijne neiging overhelde. Op den ouderdom van achttien jaaren bezogt hij het Hoogeſchool van *Erfurt*, daar hij zich op de Wijsbegeerte toeleide, en de Oude Latijnſche Schrijvers vlijtig las. Vier jaaren hier mede hebbende doorgebragt, beklom hij den trap van Meester.

Terwijl LUTHERUS dus zijne kundigheden zogt uit te breiden, maakte hij vlijtig zijn werk van het doorſnuffelen der openbaare Boekerije. Op zekeren dag viel hem een Latijnſche Bijbel in handen, en hij voorts aan 't leezen, alzo hij dit Boek nog nooit gezien hadt. Hij vondt 'er veel meer in, dan hij tot nog toe op den Predikſtoel gehoord hadt. Dit verwekte in hem een hartlijk verlangen, zulk een Boek in eigendom te mogen hebben. Want de Bijbel was toen niet in aller handen. Zelf vondt men Leeraars in de Godgeleerdheid, welke dien nog nooit in handen gehad hadden. Midlerwijl oeffende hij zich in

de

Lutherus heimelyk opgeligt.

CLXII.

Concilie van Trente. Bladz. 18.

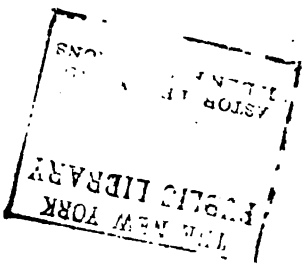
THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

de Regten, doch ſtapte 'er ſpoedig af, bij de volgende gelegenheid. Op zekeren dag wandelende met eenen zijner bekenden, wierdt deeze van den Donder getroffen; 't welk LUTHERUS dermaate met ſchrik vervulde, dat hij eene geloſte deedt, zich in een Klooster te zullen begeeven. Te *Erfurt* wierdt hij Augustijner Monnik, buiten kennis van zijnen Vader, die zulks vernomen hebbende, hem vermaande, hij hadde toe te zien, dat dit ſchrikken geen Duivelsbedrog geweest was. Dit viel voor in den Jaare 1505.

Eene gunſtige gelegenheid bekwam nu LUTHERUS, om zijnen lust in het leezen der Schriftuure te voldoen. Doch zijne aanhoudendheid in dat nuttig werk verdroot wel haast zijnen Kloosterbroederen. Om hem van zijne gelieſde oeffening af te trekken, ſtelden ze hem aan tot Deurwaarder van het Klooster, en deeden hem, daarenboven, met den Bedelzaak de Stad doorkruizen: *Met beedelen*, zelden ze, *en niet met ſtudeeren, dient en verrijkt men het Klooster.* Doch vermids hij Meester in de Philoſophie en Lid van 't Hoogeſchool was, wierdt hij, op verzoek van lieden van aanzien, van dit laag bedrijf ontheven, en tot Priester en Prediker in 't Klooster aangeſteld. Den Bijbel maakte men hem wel afhandig; doch hij vondt dien wederom in het doorſnuffelen van de Kloosterboekerij, en las daar in heimelijk, doch met groote naarſtigheid.

Een hooger post beklom nu wel haast LUTHERUS, beter met zijnen ſmaak ſtrookende. In het begin der Zestiende Eeuwe hadt de Keurvorst FREDRIK DE III, te *Wittenberg*, een Hoogeſchool geſtigt. In den Jaare 1508 wierdt hij aldaar tot Hoogleeraar beroepen. Nu mogt hij zich in 't leezen der Schriftuure verzadigen. De kundigheden, welke hij daar door verzamelde, hieldt hij niet verborgen. Want te gelijk Lid van 't Augustijner Klooster in die Stad en Prediker zijnde, begon hij de gronden der zaligheid te ontvouwen uit de Schriften der Profeeten en Apostelen, daar men de Gemeente, dus lang, alleen onderhouden hadt met de leerſtellingen van THOMAS AQUINAS, SCOTUS, ALBERTUS en anderen. Zo verre floeg hij daar mede voort, dat men, op zekeren tijd, eenen vermaarden Leeraar openlijk hoorde zeggen: „ Deeze

„ Monnik LUTHERUS zal nog alle Doctoren mal maaken,
„ eene nieuwe Leere voortbrengen, en de gantſche Room-
„ ſche Kerk hervormen: want hij legt zich toe op de ſchrif-
„ ten der Profeeten en Apoſtelen, en ſtaat vaſt op 't woord
„ van JEZUS CHRISTUS, 't welk niemand met de Philoſophie,
„ Sophisterij, Schotisterij, enz. kan om verre werpen."

Ter gelegenheid van een geſchil, onder de Kloosterlingen te *Wittenberg* gereezen, vondt men goed, onzen LUTHERUS, in den Jaare 1510, na *Rome* aan Pauſe JULIUS DEN II te zenden, om desnelfs uitſpraak te verzoeken. Zo wel hadt hij zich van dien last gekweeten, dat hij, in October des Jaars 1512, te *Wittenberg*, in de Slotkerk, op kosten van Keurvorſt FREDERIK, tot de waardigheid van Doctor in de Godgeleerdheid wierdt bevorderd. Van dien tijd af oeffende hij zich ook in de Griekſche en de Hebreeuwſche Taale, begaf zich aan het leezen der Kerkvaderen, en ſpoorde eenen iegelijk aan tot het leezen van den Bijbel: waarom hij bij veelen merkelijk in 't oog begon te loopen. Den post van Onder-Vikaris van het Klooster, welken hij eenigen tijd waarnam, maakte hij zich ten nutte, door het oprichten van Schoolen, en het aanprijzen van den Bijbel.

In den Jaare 1516 doorreisde een Dominikaaner Monnik, JOANNES TEXEL, gantsch Duitschland, in naame van Pauſe LEO DEN X, voor geld Aflaaten of Zondvergiffenis verkoopende. Geweldig ergerde LUTHERUS deeze aanſtootelijke handel. Naalvoorens, verſcheiden maalen, zijn openlijk zich daar tegen verklaard te hebben, deedt hij, op den laatſten October des Jaars 1517, aan de Slotkerk te *Wittenberg*, vijfennegentig Stellingen aanplakken, waar in hij de Aflaatkraamerij openlijk te keer ging. Voorts zondt hij de Stellingen aan den Vikaris der Augustijnen, met verzoek om dezelve den Pauſe te doen ter hand koomen. Nogthans hadt LUTHERUS toen nog het plan niet beraamd wegens de groote Kerkhervorming, welke daar na volgde. Hij tragtte alleenlijk na verbetering, vooral het afſchaffen van den Aflaathandel, erkennende voorts het Pauſelijk gezag. Verſcheiden Leeraars traden tegen hem in het ſtrijdperk; zelf dagvaarde hem de Paus te *Rome*; doch, wel weetende, hoedanig een vuur hem aldaar geſtookt wierdt, wagtte hij zich om 'er te verſchijnen.

In

In den Jaare 1518 deedt Keizer MAXIMILIAAN eene zamenkomst of Rijksdag te *Augsburg* beleggen. Van wegen den Pauſe verſcheen aldaar de Kardinaal CAJETANUS. LUTHERUS, aldaar gedagvaard, liet 'er zich insgelijks vinden, onder ſchut en ſcherm van een Keizerlijk vrijgeleide. In 't eerst bejegende hem de Kardinaal vriendelijk. Doch toen LUTHERUS hem eenigzins in 't naauw bragt, floeg hij over tot dreigementen: weshalven de andere gezaden vondt, zich van daar weg te maaken, in 't heen gaan nog zeggende „ dat hij de heilige „ Roomſche Kerk, in alle haare woorden en daaden, tegen„ woordige, voorleedene en toekoomende, eerde en volgde; „ en zo 'er iets tegen of anders gezegd ware, hij zulks voor „ niet gezegd wilde gehouden hebben." Vergeefs hieldt voorts de Paus bij den Keurvorst van *Saxen* aan, om LUTHERUS na *Rome* te zenden, of hem in zijne eigen Staaten doen vangen en ſtraffen. De wijze FREDRIK was een vijand van zulk eene gewelddaadigheid.

Naa de vrugtloos afgeloopene voorgaande onderhandeling, zondt Paus LEO een anderen Afgevaardigde, om met LUTHERUS het geſchil, wegens de Aflaaten, te vereffenen. Deeze was KAREL VAN MILTITZ, een Saxisch Ridder, en een van 's Pauſen Hovelingen. In een geſprek, met LUTHERUS gehouden, te *Altenburg*, in Januarij des Jaars 1519, bewerkte hij, dat deeze een onderdaanigen Brief na *Rome* zondt, in welken hij beloofde, zich ſtil te zullen houden over de ſtukken, die in geſchil ſtonden, mids zijne tegenſtanders het insgelijks deeden. Nog eens en andermaal hieldt LUTHERUS een mondgeſprek met MILTITZ. De gematigdheid en beſcheidenheid, welke, aan weerkanten, wierdt in agt genomen, gaf goede hoop op een gunſtigen uitſlag, en zou, waarſchijnlijk, zonder den hoogmoedigen geest van 't Roomſche Hof, dien ook gehad hebben; deeze deedt alle hoop in rook verdwijnen.

Een anderen ſtrijd hadt LUTHERUS nu te voeren, met zekeren JOANNES EKKIUS, een beroemd Godgeleerde der Roomſche Kerke. Deeze daagde onzen Hervormer ten ſtrijde uit, nevens CAROLOSTADIUS, diens Amptgenoot en medeſtander. Het onderwerp zou zijn over de vermogens der Vrijheid van den

Wil, en het ſtrijdperk het Slot *Pleiſſenburg*, in tegenwoordigheid eener luisterrijke Vergaderinge. Aan het einde des redegedings, wierdt de uitſpraak over de kragt der wederzijdſche bewijzen gelaaten aan HOFFMAN, Rector van het Hoogeſchool te *Leipzig*; doch deeze weigerde de overwinning te beſlisſen: waarom de zaak aan het oordeel der Hoogeſchoolen van *Parijs* en *Erfurt* wierdt geſteld. LUTHERUS en EKKIUS hadden afzonderlijk nog gehandeld over het gezag en de oppermagt van den Roomſchen Paus.

Naa dat de boven gemelde geſchilvoering een einde hadt genomen, vertrok EKKIUS na *Rome*, daar hij, geholpen door anderen, op Paus LEO DE X bewerkte, dat deeze den Kerkelijken Banblixem tegen LUTHERUS ſchoot, in de Maand Junij des Jaars 1520. Eenenveertig Ketterſche Stellingen wierden hem in de Bulle, bij die gelegenheid afgekondigd, ten laste geleid, zijne Schriften verweezen om openlijk verbrand te worden, en hij gelast, binnen zestig dagen zijne dwaalingen te erkennen en te herroepen, en zich aan 's Pausſen genade over te geeven. Ligt is 't te denken, dat LUTHERUS hier aan niet voldeedt. Den tijd nu gebooren agtende om op zijne verdeediging en veiligheid bedagt te zijn, ſloeg hij een gantsch anderen weg in. Niet alleen beriep hij zich van het Pauslijk Vonnis op eene Algemeene Kerkvergadering, maar beſloot, daarenboven, alle verbintenis met de Roomſche Kerk af te breeken, en het Pauslijk bedrijf voor nietig te verklaaren. Buiten de Wallen van *Wittenberg*, in de maand December des Jaars 1520, eenen Houtſtappel hebbende doen oprigten en in brand ſteeken, wierp hij daar in, de Bulle, tegen hem afgekondigd, als mede de Kerkelijke Beſluiten en Regels, ſlaande op de Pauslijke Oppermogendheid. Eene groote menigte Volks, van allerlei ſtaat en rang, was getuige van deeze handelingen, een openbaar en ſtaatelijk bewijs van afzonderinge van de Roomſche Kerk. Eene andere Bulle, welke, in het begin des volgenden jaars, op dit bedrijf volgde, ontzeide hem alle verdere Kerkgemeenſchap.

KAREL DE V, in zijns Grootvaders plaatze, in het laatst genoemde jaar, ten Keizerlijken Rijkstroone verheeven, beriep ſtraks eenen Rijksdag te *Worms*, voor welken hij LUTHERUS ge-

geboodt te verſchijnen. Ernſtig wierdt hem, door verſcheiden zijner vrienden, afgeraaden, zijnen perſoon aldaar te waagen. Met zijne gewoone onverzaagdheid gaf hij tot antwoord „ dat al ware 't dat hij te *Worms* zo veele Duivels moest „ beſtrijden, als 'er Pannen op de Daken der Huizen van die „ Stad waren, zulks hem niet zoude afſchrikken van zijn „ vast bepaald voorneemen, om aldaar te verſchijnen; dat „ vreeze, in dit geval, alleen eene ingeeving konde zijn van „ den Satan, die voor den aannaderenden ondergang van zijn „ Koninkrijk vreesde, en die zeer genegen was, eene open„ baare nederlaag af te keeren, voor zulk eene groote Ver„ gadering, als de Rijksdag van *Worms*." Zich verlaatende op de goede trouwe van een Keizerlijk Vrijgeleide, verſcheen hij aldaar, en verdeedigde, eenige dagen agter elkander, in de maand April, zijne zaak met de uiterſte kloekmoedigheid. Sterk, door belooven en dreigen, hieldt men bij hem aan, tot verzaaken van zijne gevoelens; doch hij antwoordde beſtendig, dit niet te kunnen doen, zonder voldingende redenen. Ongehinderd liet men hem vertrekken. Doch hij hadt de Vergadering niet verlaaten, of de Rijksban wierdt tegen hem beſlooten, en hij voor vijand des Heiligen Roomſchen Rijks verklaard. In het Geſchrift, hier toe betrekkelijk opgeſteld, wordt LUTHERUS genoemd *een afgeſneeden Lid der Kerke*, een *Scheurmaaker*, een *bekend en hardnekkig Ketter*. Strenge ſtraffen worden daar in bedreigd, tegen die hem zouden *ontvangen*, *onderhouden*, *handhaaven*, of *ſtijven*, het zij door hem huisvesting te verleenen, door geſprekken of in geſchriften. De Saxiſche Keurvorst, intusſchen, niet onkundig van 't gevaar, welk zijnen Vriend boven 't hoofd hing, hadt eenige vertrouwde perſoonen afgevaardigd, om hem, bij zijne wederkomst van den Rijksdag, te ontmoeten, en na eene veilige plaats te voeren. In een vermomd gewaad geſtoken, troffen ze LUTHERUS aan, niet verre van het Dorp *Eiſenach*, greepen hem, trokken hem een Ruitersgewaad aan, en bragten hem aldus over, even als ware hij een gevangene geweest, in het Kaſteel *Wartenburg*. Tien maanden vertoefde LUTHERUS in deeze ſchuilplaats, welke hij zedert zijn *Pathmos* noemde. Onder de Kunstverzamelaars berust nog

een Gedenkpenning, op 's Mans inbrengen en ontkoomen vervaardigd. Op de eene zijde ziet zijne beeltenis, in het gewaad eens Ruiters, met lange hairen en een ruigen baard, met het Omschrift *D. Martinus Lutherus, ex Pathmo reversus anno* 1522; „ Dr. Martinus Lutherus uit Pathmos „ wedergekeerd, in den Jaare 1522." Op de andere zijde staat een tweeregelig Latijnsch Vaers, inhoudende hoe *hij zich spoedende van den Rhijn, opgevangen wierdt en streefde na de bekende wooning van Pathmos, ontkoomende aldus 's Pausen gespannen strikken.* Onaangenaam noch nutteloos fleet LUTHERUS deeze afzondering van de waereld. Gaande, onder den naam van Jonkheer GEORGE, voor een Landedelman, vermaakte hij zich dikmaals met de jagt, in gezelschap van zijne Oppasfers. Elken Zondag predikte hij voor den Slotvoogd en anderen, zette een goed gedeelte van 't Nieuwe Verbond in 't Hoogduitsch over, en hieldt Briefwisseling met zijne vertrouwelingen en boezemvrienden.

Naa een verblijf van tien maanden, verliet LUTHERUS, buiten kennis van zijnen Beschermheer Keurvorst FREDRIK, zijne afzondering, en begaf zich na *Wittenberg*. Aanleiding tot dit besluit, meent men, zou bovenal gegeeven hebben, het onvoorzigtig gedrag des *Wittenbergschen* Hoogleeraars CAROLOSTADIUS, in het doen afbreeken van de Beelden uit de Kerken, en het niet wederstaan aan eene doldriftige menigte, die van de nu aanbreekende vrijheid al in den beginne een misbruik maakte. LUTHERUS was van oordeel, dat eerst de dwaalingen uit de gemoederen des menschen moesten geweerd worden, voor dat men de uitwendige tekens der Godvrugt aantastten. Daarenboven arbeidde de Yveraar, met allen vlijt, aan eene Hoogduitsche Overzetting der Heilige Schriftuure; met bijstand van eenige Geleerden, wier raad en gevoelen hij zomtijds innam, bragt hij wel haast dit gewigtig werk ten einde.

Terwijl het werk der Hervorminge door LUTHERUS dus ijverig wierdt voortgezet, ontstondt in hetzelve eene vertraaging, door twisten onder hen, die, gemeenschappelijk werkende, thans Reuzenstappen zouden hebben kunnen doen. De *Wijze* der tegenwoordigheid van 's Heilands Lichaams in het Avondmaal, was één dier geschilstukken. LUTHERUS, hoewel de Leere der Trans-

Transſubſtantiatie verwerpende, was, nogthans, van gevoelen, dat aan de Tafel des Heeren, nevens en onder het Brood en den Wijn, het weezenlijk Lichaam en Bloed van CHRISTUS wierdt uitgedeeld. Hij meende dit te verklaren, door het te baate neemen van de Gelijkenisſe van gloeijend Yzer, beweerende dat gelijk daar in twee zelfſtandigheden, Yzer en Vuur, vereenigd waren, dit ook plaats hadt ten aanzien van het Brood en 't Lichaam des Heeren in het Avondmaal. Zijn Amptgenoot CAROLOSTADIUS, daarentegen, ontkende de weezenlijke tegenwoordigheid van 's Heeren Lichaam, en hieldt ſtaande dat het Brood en den Wijn ſlegts Tekens waren, ter herinneringe dienende. Uit deeze verſchillende begrippen ontſtonden, in den Jaare 1524, hoogloopende oneenigheden, die, voor de zaak der Hervorminge, zeer rampzalige gevolgen hadden.

Onder de bezwaarnisſen, tegen de Roomſche Kerk ingebragt, was ook de verpligting tot den Ongehuwden ſtaat der Geestlijkheid. Men begreep daar van het ongegronde en nadeelige; van hier dat eenigen zich ontſloegen van het juk, hun opgelegd. Vrouwen zo wel als Mannen bedienden zich van de vrijheid, door de Hervorming haar verleend. Nevens eenige andere Edele Nonnen, hadt zekere CATHARINA VAN BOREN het Klooster verlaaten, en zich na *Wittenberg* begeeven. Hier wierdt LUTHERUS met haar bekend. In het gevoeden ſtaande, dat zo wel een Geestlijk als Waereldlijk Perſoon, zrek tot het huwelijk hebbende, zich daar in mogt begeeven, nam hij haar ter Huisvrouwe, in Junij des Jaars 1525, het tweeëenveertigſte zijns Ouderdoms. Veel opziens baarde deeze ſtap, en kostte LUTHERUS meenig eene ſchimprede; waar tegen hij zich, op zijne wijze, manmoedig verdeedigde.

Geen jaar verliep 'er, of onze werkzaame Hervormer gaf eenige Geſchriften in 't licht. Een der merkwaardigſte van dezelve was een Opſtel, tot tijtel voerende *de Torgauſche Artikelen*. Te weeten, 'er beſtondt tot nog toe geen gereegeld zamenſtel, aanwijzende het eigenlijk verſchil tuſſchen de Leere van LUTHERUS en die der Roomſche Kerke. JOANNES, Keurvorst van *Saxen*, die zijnen broeder FREDRIK onlangs was opgevolgd, de onvoegzaamheid hier van in aanmerking

peemende, beval aan LUTHERUS en eenige andere Godgeleerden, daar aan te arbeiden. In gevolge hier van leverde hij, te *Torgau*, in den Jaare 1529, de gemelde Artikels over, zeventien in getal. Zedert, door MELANCTHON verder zijnde uitgebreid, dienden zij ten grondflage der vermaarde *Augsburgſche Confeſſie.*

Hier oordeelen wij, aan veele bijzonderheden, LUTHERUS betreffende, een einde te kunnen maaken, als hebbende hij, door het laatstgemelde opſtel, den grondflag geleid van die Kerkgemeenſchap, welke zedert naar zijnen naam genoemd is, en zo ontelbaar veele leden in haaren ſchoot gelokt heeft. Zijne gedurige werkzaamheid deedt, van tijd tot tijd, ſchriften ten voorſchijn koomen, deels van een geſchilvoerenden aart, deels ter opheldering der H. Schriftuure; allen zijn ze te vinden in de verzameling van zijne *Werken.*

Nu en dan hadt LUTHERUS aanvallen van Graveelpijnen, en bragt een derzelven hem op den oever van den dood. Dit bewoog hem, in den aanvang des Jaars 1542, zijnen Uiterſten Wil te maaken. Van zes kinderen waren hem nog vijf in 't leeven. Hij maakte zijne Huisvrouwe tot Erfgenaame, zo van zijne Huizen als Kleinoodien, mids zij zijne ſchulden zoude betaalen, welke hij op vierhonderdvijftig Guldens begrootte. Hij leefde egter tot in den Jaare 1546. In het begin daar van, door de Graaven VAN MANSFELD, tot Scheidsman verzogt, in zeker geſchil over hunne landbezittingen, vertrok hij, in 't midden van Januarij, uit *Wittenberg*, en wierdt, in 't laatst der maand, in zijne Geboorteſtad *Eisleben* ſtaatelijk ingehaald. Op den vijftienden Februarij predikte hij aldaar, doch wierdt, twee dagen daar naa, van eene zo zwaare krankte overvallen, dat men een ſpoedig einde te gemoet zag. Niet ongegrond was deeze giſſing; hij overleedt 's anderendaags, den achttienden Februarij des Jaars 1546, in den ouderdom van drieënzestig jaaren, twee maanden en tien dagen. Zijne Ingewanden wierden te *Eisleben*, in een Tinnen Kist, doch zijn Lichaam, op verzoek van den Keurvorst van Saxen, in de Slotkerk van *Wittenberg* begraaven. De Keurvorst JOANNES FREDRIK, voor den doorluchtigen Hervormer, een Gedenkteken willende oprichten, wierdt door de ongunst der tijden daar in ver-

verhinderd. De Hertog van *Saxen* JAN WILHELM volvoerde dit Ontwerp, doch niet te *Wittenberg*, maar te *Jena*, in de Kerk van ST. MICHIËL. Onder andere Opſchriften leest men daar in, boven het hoofd van LUTHERUS, deezen regel

Peſtis eram vivus, moriens ero mors tua, Papa.

Door OUTHOF vertaald:

„ Ik was bij u een peſt, o paus! in al mijn leven:
„ Maar ſtervende zal u mijn doodt den doodſteek geven."

's Mans maatigheid in eeten en drinken, behangeloosheid en weldaadigheid, vooral omtrent behoeftige Studenten, worden hoog geroemd. Zijne voornaamſte uitſpanning was, met zijnen vriend MELANCTHON, 's naamiddags, zich nu en dan met het Schaakſpel te vermaaken, of in zijnen tuin te pooten en te planten. Van den Keurvorst, die hem hoog waardeerde, weigerde hij, meer dan eens, geſchenken aan te neemen. Behalven zijne bedreevenheid in Godgeleerde Weetenſchappen, de Latijnſche en gewijde Taalen, maakte hij zeer veel werks van de opbouwinge zijner Moedertaale. De naam van *de Duitſche Cicero*, en *Meester der Duitſche Taale* ging hem hierom bij zijnen leeftijd naa. MELANCTHON plagt van hem te zeggen dat *hij alles in alles, en een Mirakel onder de Menſchen was*; en ERASMUS, dat *God, wegens de hevigheid der krankheden, aan deeze laatſte Eeuwe een fellen Artz hadt gegeeven.* Hij doelde daar mede op de heftigheid van LUTHERUS in het beſtrijden zijner vijanden; hier in ging hij zomwijlen de paalen van beſcheidenheid te buiten, en mag dit als zijn hoofdgebrek worden aangezien. Doch de ongunst der tijden maakte dit in hem eenigzins verſchoonlijk. Over 's Mans arbeidzaamheid kan men oordeelen uit de menigte zijner Schriften; de Latijnſche beſlaan vier, en de Hoogduitſche twaalf Deelen in folio.

LUTHERUS hadt bij CATHARINA VAN BOREN zes kinderen verwekt: 1. JOANNES, gebooren den zevenden Januarij 1526, was Raad en Kancelarij-Sekretaris in *Saxen*: 2. ELIZABETH,

gebooren in den Jaare 1527, wierdt naauwlijks een jaar oud; 3. MAGDALENA, gebooren in den Jaare 1529, en in 't Jaar 1542 overleeden; 4. MARTINUS, gebooren in November des Jaars 1531, een Godgeleerde; 5. PAULUS, gebooren in den Jaare 1534, Hoogleeraar in de Geneeskunde te *Jena*; daar naa Lijfartz aan het Hof van *Weimer*, vervolgens Opperlijfartz van den Keurvorst van *Brandenburg*, en, naa diens overlijden, van twee Keurvorsten van *Saxen*. Van wegen eenig vermoeden, welk men omtrent zijnen Godsdienst voedde, verliet hij het Hof, doch keerde, eerlang, derwaarts weder. Hij overleedt in den Jaare 1593, in den ouderdom van zestig jaaren. Deeze heeft insgelijks kinderen nagelaaten, vermaard om hunne geleerdheid: 6. MARGARETA, in den Jaare 1534 gebooren, wierdt de Huisvrouw van een Pruisisschen Edelman.

Zie MELANCTHON, *Hist. de Vita Lutheri*; J. F. MAYERS, *Uuſterblicher Lutherus*; G. OUTHOFS, *Leven van Lutherus*; SECKENDORF, *Historia Lutheranismi*, en zeer veele andere Kerkelijke Historieschrijvers.

LUTKEBROEK, zo veel als *Kleinebroek*, in 't gedeelte van Noordholland, *Dregterland* genaamd, ten Westen van *Grootebroek*, aan den gemeenen Rijweg tusschen de Steden *Hoorn* en *Enkhuizen*. Op zeshonderdtweeënveertig Morgens en tweehonderd en twee Roeden gronds wordt de Ban van dit Dorp begroot. Volgens de jongste opneeming, zou het getal der Huizen, geduurende eene Eeuw, van honderdnegenënzeventig tot honderd drieënnegentig zijn aangegroeid. De Kerk is een luchtig Kruisgebouw, hebbende het onderste gedeelte van haaren Toren van steen, en daar boven een kort houten Spitsje. Langs den gemelden Rijweg, de *Streek* genaamd, is het Dorp betimmerd, ter lengte van ongeveer tweehonderd zestig Roeden. Landwaarts in strekt de betimmering zich honderdzachtig Roeden uit.

LUTKEGAST, een Dorp in de Groninger Ommelanden, onder

ler het Westerkwartier. Het heeft eene Kerk met een ſtomp Toren, nevens een eigen Leeraar, behoorende onder de Klasſis van het Westerkwartier.

LUTKEWIERUM, een Dorp, in de Frieſche Grietenij *Hennaarderadeel*, in het Kwartier van *Westergo*. Behalven eenige andere, behoort onder dit Dorp de Buurt *Rien*, door welke de vaart van *Sneek* op *Franeker* loopt, en die inzonderheid vermaard is om de Paerdemarkt, welke jaarlijks, in de maand Augustus, aldaar gehouden wordt. Ook vondt men 'er, eertijds, verſcheide Stinzen of Staten, onder andere de State *Rienſtra*. De Kerk van dit Dorp, die door eenen eigen Leeraar wordt bediend, was voormaals eene Parochiekerk, aan ST. GEERTRUI toegeheiligd.

Zie Oudh, en Geſtichten van Vriesland.

LUYKEN, (JAN) man van veel vermaardheids, minder om zijn welmeenend Rijmwerk, dan uit hoofde van zijnen kunſtigen Etsmaald, wierdt te *Amſterdam* gebooren, op den zestienden April des Jaars 1649. Tot de Schilderkunst wilden hem zijne Ouders opleiden; doch hij liet de beoeffening daar van ſpoedig vaaren, en volgde zijne genegenheid, tot het plaatëtzen overhellende. Zo ſnelle voortgangen maakte hij in die kunst, dat wel haast eene menigte Werken met de voortbrengzels daar van pronkten. Onder dit alles volgde hij ook zijnen ſmaak voor de Dichtkunst. Een bondel Gezangen, door LUYKEN in 't licht gegeeven, onder den naam van de *Duitſche Lier*, was de vrugt zijner dichtoeffeninge. Losſer en luchtiger, ſchijnt het, was daar van de inhoud, dan met Godsvrugt en goede zeden beſtaanbaar was. In dit licht alshans beſchouwde ze de Maaker, in rijper leeftijd, toen hij tot ernſtiger gedagten, dan hij in zijne jeugd voedde, gekoomen zijnde, alle de afdrukken van den gemelden Bondel opkogt, om ze voorts uit de waereld te helpen, opdat, zeide hij, de Jeugd 'er niet door verleid zoude worden. Tot zijn

zijn innig leedweezen ſtondt hem de Baatzucht in den weg. Het Werkje wierdt, buiten 's Mans weeten, herdrukt, en alſo zijn prijswaardig oogmerk verijdeld.

Te weeten, door het leezen der Schriften van JAKOB BÖEM en ANTONETTE BOURIGNON, als mede door de verkeering met lieden, wier denkwijze op den leest daar van geſchoeid was, kreeg JAN LUYKEN ſmaak in de zo genaamde Mijſtieke Godgeleerdheid. Zo wijd dwaalde hij, allengskens, af van den weg van gezond verſtand, dat hij zich zelven in den waan brag, zonder handen werk wel te zullen aan den kost koomen. Door eene verkeerde opvatting van zommige Schriftuurlijke uitdrukkingen, noemde men zulks *op* of *door het geloof te leeven*. De kragt zijner overtuiginge ſtaafde LUYKEN door zijn gedrag. Hij leide den Etsnaald neder, verliet *Amſterdam*, verzeld van eene bejaarde dienſtmaagd, en gaf zich over aan een afgezonderd leeven, welk hij met bidden en andere godvrugtige oeffeningen doorbragt. Gebrek aan de vereiſchte lijfsnoodwendigheden deedt hem welhaast zijne dwaaling bemerken, en vervolgens na *Amſterdam* tot den Etsnaald wederkeeren. Zints dien tijd leide hij zich toe, onder andere, op het zamenſtellen van verſcheiden godvrugtige Werkjes, beſtaande uit zinnebeeldige Kunſtplaaten, met nevens gevoegde ſtigtelijke Rijmpjes of Schriftuurtexten. 's Mans welmeenend hart en goed oogmerk is daar in duidelijk te beſpeuren; doch een gezond oordeel dikmaals verre te zoeken. Lang, egter, hadden deeze Werkjes een veelvuldigen aftrek, en naauwlijks weergaê onder de zulken, welke der Jeugd in handen gegeeven wierden. Ter goeden uure kreeg de Heer VAN ALFEN den gelukkigen inval, om het ontluikende verſtand op beter en beſtendiger vrugten te onthaalen. Hoewel LUYKEN, van zijn dwaalbegrip, tot beter gedagten gekoomen, vlijtig werkte, was hij, nogthans, telkens afkeerig om 'er zich mede te verrijken. Het vereiſchte tot zijnen nooddruft behieldt hij alleen voor zich zelven; 't overſchot, welk hij als iet overtolligs beſchouwde, deelde hij uit onder de behoeftigen. Veel leedt de vroome Man, in de laatſte jaaren zijns leevens, aan hevige Kolijkpijnen. De dood maakte daar van een einde, op den vijſden April des Jaars 1712.

Zie 's Mans Leeven, voor zijn Werkje: *'s Menſchen begin, midden en einde.*

LU-

LYCLAMA, (MARIUS) *van Nieholt*, een vermaard Friesch egtsgeleerde, uit een aloude Geſlagt van dien naam, 't welk og heden in *Friesland* bekend is, en van tijd tot tijd aan Lands Hooge Regeeringe leden heeft bezorgd. Eerst gaf ij, als Hoogleeraar, onderwijs in de Regtsgeleerdheid, te *Heidelberg*, en daar na te *Franeker:* tot dat hij den Hoogeraars met den Stoel van Staat verwisſelde. Van wegen het Gewest wierdt hij afgevaardigd in de Vergadering der Algeheene Staaten. Zo hoog wierdt 's Mans bekwaamheid geſchat ij het Gemeenebest van *Venetie*, dat het, door zijnen Gezant, hem met de Ridderorde van ST. MARCUS vereerde. Hij eeft verſcheiden Regtsgeleerde Schriften naagelaaten.

Zie VALERIUS ANDREAS, *Bibliath. Belgica.*

LYDIUS, (BALTHASAR) de oudſte Zoon van MARTINUS, van welken in 't vervolg nader, was een zeer groot voorvegter der Contra Remonſtranten, en bij wijlen een bitter ijveraar tegen de naavolgers van ARMINIUS. Hij bekleedde het Leeraarampt te *Dordrecht*, tusſchen de Jaaren 1603 en 1629. Veel werks maakte hij van de beoeffeninge der Kerkelijke Hiſtorie, vooral die der *Waldenſers*. Onder andere ſchreef hij een werk, om aan te toonen, dat de waare Kerk bewaard was gebleeven in de Geloofsbelijdenisſen der ſtraks genoemde Christenen en die der *Bohemiers*. Hij hadt vier Zoonen, die allen het Leeraarampt bekleed hebben. De meest bekende daar van zijn IZAAC en JACOBUS.

LYDIUS, (IZAAC) Leeraar onder de Hervormden in zijne Geboorteſtad *Dordrecht*, en Zoon van BALTHASAR, hadt eenen Zoon, die insgelijks het Predikampt bediende, MATTHÆUS genaamd, welke ſtorf in den Jaare 1685. Hij liet eene voortreffelijke Boekerij naa.

LYDIUS, (JACOBUS) tweede Zoon van BALTHASAR, insgelijks Leeraar onder de Hervormden te *Dordrecht*, was een man van uitgebreide geleerdheid, en heeft verſcheiden werken naa-

nagelaten. De bekende *Roomſche Uilenſpiegel* was een zijner lettervoortbrengzelen.

LYDIUS, (JOANNES) broeder van BALTHASAR, hoven vermeld, was Predikant te *Oudewater*, en heeft zijnen naam vermaard gemaakt, door het uitgeeven van verſcheiden geleerde Schriften.

LYDIUS, (MARTINUS) de Stamvader van alle de reeds gemelden, gebooren te *Lubek*, vervolgens Rector in het Kollegie der Wijsheid te *Heidelberg*, begaf zich van daar na de Nederlanden, om de vervolgingen ter zaake van den Godsdienst, en wierdt Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Franeker*, in den Jaare 1576, alwaar hij in den Jaare 1600 overleedt. Hij was een verſtandig en gemaatigd Godgeleerde, en keurde zeer ernſtig af het gedrag der Leeraaren, welke zich met Staatzaaken bemoeiden, en door dezelve op den predikſtoel te brengen, de Gemeente tegen de Overheid opſtookten. Van de zulken, die den ſtreng van den Graave van LEICESTER zeer ſterk trokken, plagt hij te zeggen: „ Deeze luiden hebben ons Branbant en Vlaanderen doen verliezen, en zij „ zullen, 't en zij 'er de voorzigtige Magiſtraat in voorzien, „ ons ook Holland en Zeeland doen verliezen." Ten blijke zijner gemaatigdheid ſchreef hij eene Verdeediging van ERASMUS.

Zie UITENBOGAART, *Kerkl. Hiſt.* BAYLE *Dict. Crit.*

LYN, (KORNELIS VAN DER) gebooren te *Alkmaar*, in het begin der voorgaande Eeuwe, vertrok, in de hoedanigheid van Aſſiſtent, na *Batavia*, en zette 'er voet aan land, in den Jaare 1627. Langs de trappen van Onder- en Opper-Koopman, en voorts van Opper-Boekhouder, beklom hij de waardigheid van Buitengewoon' Raad van *Indie*. Niet langer dan twee jaaren hadt hij dien post bekleed, of hij wierdt tot Directeur Generaal verheven, en vervolgens tot den hoogſten trap van aanzien en eere, Gouverneur-Generaal van Neêr-

land

lands *Indie*. Niet in den gewoonen ſlenter was de weg, langs welken hij daar toe geraakte. De Heer VAN DIEMEN, zijn Voorzaat, zijn ontſlag verzogt hebbende, bekwam, na lang aanhoudens, hetzelve, op deeze voorwaarde, dat hij den perſoon, welken hij, naar zijn oordeel, als het best geſchikte voorwerp tot het gewigtig Ampt beſchouwde, tot Opvolger zou benoemen. Zijne keuze viel toen op den Heer VAN DER LYN, en wierdt, eerlang, door de toeſtemming der Kamer van Zeventienen bekragtigd.

In verſcheiden Oorlogen was, onder 's Mans beſtuur, de Maatſchappij ingewikkeld. De Keizer van *Java* hadt *Batavia* tweemaalen belegerd. 't Gelukte onzen Gouverneur, met den Vorst den Vrede te ſluiten. Op *Ceylon* viel mede niet weinig te doen, om de zaaken op een vreedzaamen voet te brengen, gelijk ook op de Molukſche Eilanden. Zijn laatſte bedrijf, was, de demping van eenen opſtand op *Terrate*. Doch deeze bragt hij niet volkomen tot ſtand, maar liet zulks over aan zijnen Opvolger. De Heer VAN DER LYN, naamelijk, eenig verſchil gekreegen hebbende met de Kamer van Zeventienen, onzeker uit welke oorzaak, leide, in de maand October des Jaars 1650, zijn bewind neder, en vertrok, in 't begin des volgenden jaars, met zijn gezin na het Vaderland; neemende voorts zijn vast verblijf in zijne Geboorteſtad *Alkmaar*, alwaar hij, verſcheiden maalen, de Burgemeesterlijke waardigheid bekleed heeft. Bij zijne Huisvrouw LEVINA POLETH, welke hij in *Indie* getrouwd hadt, liet hij geene kinderen na.

LYNDEN, ook wel *Lienden* genaamd, is een Dorp en Heerlijkheid, in Gelderland, in de *Neder-Betuwe*, tuſſchen den *Rhijn* en de *Linge*, tegenover de Stad *Rheenen*. De Kerk van dit Dorp is een ziudelijk gebouw, voorzien van een hoogen zwaaren Toren. *Lijnden* is halfkeerig; dat wil zeggen, de eene helft behoort aan de Provincie, de andere aan den Graave VAN LYNDEN. In voorgaande tijden lag bij het Dorp een ſterk Kaſteel, de *Toren van Aspremont* genaamd. Veel leedt het in de Stichtſche Oorlogen, en wierdt, eindelijk, geheel verwoest. Nog heden ontmoet men hier het *Huis te Lijnden*,

den, gemeenlijk het *Huis ter Lede* of *ter Lee* genaamd, een vierkant zwaar gebouw, met zeer dikke muuren, en zo hoog opgetrokken, dat het op een verren afſtand kan gezien worden. Het is een der oudſte Kaſteelen van gantsch Gelderland; de Heeren VAN LYNDEN plagten 'er voormaals hun verblijf op te houden.

LYNDEN, (*Het Geſlagt van*) een der oudſte en wijdst vermaarde Huizen van gantsch Nederland, hebbende naauwlijks zijnen wedergaê in de menigte van Takken, uit den vrugtbaaren boom geſchooten. Volgens 't algemeen gevoelen zou dit Geſlagt afkomſtig zijn uit *Lotharingen*, en afſtammen van de oude Graaven VAN ASPREMONT, die wederom hunnen oorſprong ontleenden van de Markgraaven D'ESTE, in *Italie*. Een deezer Markgraaven, in of omtrent het Jaar 720, zich begeeven hebbende na *Frankrijk*, alwaar zijn Oom den post van Konneſtabel des Koninkrijks bekleedde, kweet zich zo dapper in den Oorlog, dat hij, door KAREL MARTEL, Groothofmeester des Rijks, tot loon voor zijne diensten, met het Graafſchap van *Aspremont* begiftigd wierdt. Het gemeen gevoelen is, dat het tegenwoordig Geſlagt VAN LYNDEN tot Stamvader heeft gehad eenen ARNOLD, jonger Zoon van eenen der Graaven VAN ASPREMONT. Volgens de gewoonte diens tijds, onder de Edellieden, zijn geluk in den Oorlog willende beproeven, begaf hij zich, in den Jaare 1096, onder 't geleide van zijnen Neeve, den vermaarden GODFRIED VAN BOUILLON, na het H. Land, en was aldus tegenwoordig in den eerſten Kruistogt tegen de Ongeloovigen. Onder BOUDEWYN DEN I, Koning van *Jeruzalem*, voerde hij het bevel over het Leger der Christenen, tegen den Kalif van Egipte. In 't Oosten zal ARNOLD, waarſchijnlijk, kennis gemaakt hebben met eenige Nederlandſche Heeren, en met dezelven derwaarts gereisd zijn. Althans verhaalt een Friesch Kronijkſchrijver, dat hij, in December des Jaars 1106, in gezelſchap van verſchelden Frieſche Edelen, te *Stavoren* is aangeland. Uit *Friesland* begaf zich Heer ARNOLD na *Utrecht*, en won wel haast de gunst des Bisſchops. Hij tradt in den echt met HELENA, Dogter van ROBERT, Heere van *Boeſichem*. Met deeze Vrouw bekwam hij ten huwelijk het Graafſchap

Lijn-

Lijnden; of, gelijk anderen, niet onwaarſchijnlijk, willen; hij wierdt 'er, door den Biſchop van *Utrecht*, mede begiftigd. Den naam van LYNDEN aanneemende, was hij dus de Stamvader van een Geſlagt, welk hij vervolgens voortplantte, en tot heden toe in bloei en aanzien is gebleeven. ARNOLDS huisvrouw overleedt in den Jaare 1141, en hij zelve in den Jaare 1150, in hoogen ouderdom, en wierdt in de Abtdij van *Marienweerd* begraaven.

Zie *Annal. Genealog. de la Maiſon de Lijnde.*

M.

MAALZON, (FRANÇOIS) een beroemd Staatsman en Vrijheidsijveraar, in den aanvang der Nederlandſche Beroerten, in de Zestiende Eeuwe, bekleedde den post van Penſionaris van *Enkhuizen*, en naaderhand dien van Sijndicus of Penſionaris van Westfriesland. Een blijk van 't vertrouwen, welk in 's Mans kunde en eerlijkheid geſteld wierdt, was, dat men zijnen raad innam, over onderwerpen van de hoogſte aangelegenheid. Dus vinden wij zijnen naam genoemd onder de Staatsleden, gemagtigd om met Prinſe WILLEM DEN I te raadpleegen, eer men nog Koning PHILIPS hadt afgezworen, over het zeer teder onderwerp, de wijze, naamelijk, op welke men vreemde hulp zou mogen zoeken, zonder eene uitheemſche Mogendheid toegang in het Land te geeven, of deeze Staaten te ſcheiden van de heerſchappijen des Spaanſchen Konings. Toen, vervolgens, het beſluit viel, om Engeland in den arm te neemen, wierdt MAALZON, nevens 's Lands Advokaat BUIS en den Heer van ST. ALDEGONDE, derwaarts gezonden, om Koningin ELIZABETH, tot het verleenen van kragtdaadigen bijſtand, te beweegen. Ten tijde als *Amſterdam*, in

den Jaare 1578, de Spaansgezinde Regeering uitdreef en de Staatsche zijde koos, was hij een van de Gemagtigden der Staaten, na die Stad afgevaardigd, om op de algemeene zaaken behoorlijke orde te ſtellen. Dergelijks hadt MAALZON mede de hand, in den Jaare 1580, in het opſtellen van eene Kerkenorder; een werk, in dien tijd, van zo dringende aangelegenheid, dat, volgens ſchrijven van zijne Doorluchtigheid aan de Staaten, „ 't en zij met behoorlijke orde daar in wierdt voorzien, „ het geſchapen ſtondt, dat de Gereformeerde Religie en 't „ Land beide zouden verlooren gaan." Het ſtuk van de Opdragt der Graaflijkheid aan Prinſe WILLEM was een onderwerp van het hoogſte belang, welk, in den Jaare 1584, de aandagt van 's Lands Staaten bezig hieldt. Doctor MAALZON was al wederom de Man, die, nevens den Heer VAN ASPEREN en den Advokaat BUIS, met zijne Doorluchtigheid daar over in onderhandeling tradt, en de zaak tot die rijpheid holp brengen, dat de Prins, bij geſchrifte, het werk aanvaardde. Bekend is het lot, welk, kort daar op, zijner Doorluchtigheid wedervoer, en de ontwerpen, wegens het Graaflijk bewind, deedt in duigen vallen. Van nieuws wendde men toen het oog na Engeland, en zondt een plegtig Gezantſchap aan Koninginne ELIZABETH, om haare Majeſteit de Opperheerſchappij over de Nederlanden op te draagen. MAALZONS naam vinden wij op de lijſt der Gezanten aangeſchreeven. Geen Nederlander is onkundig van de ſlinkſche handelingen des Graaven VAN LEICESTER, door de Engelſche Koningin, zedert, herwaarts gezonden, om zich van het hoog gezag te verzekeren. Op de Steden, welker Regenten voor de Vrijheid ijverden, hadt hij 't inzonderheid gemunt. *Enkhuizen* was eene van deeze. Hij was derwaarts op weg; en, voelligt, hadde zijne tegenwoordigheid zeer verderflijke uitwerkzels gehad op de Gemeente, die zich, door 's Graaven ſchijnheilig voorkoomen, ligtelijk liet misleiden. Om de Burgerij daar tegen te waarſchuwen en te wapenen, bediende zich MAALZON van twee vertrouwde Burgers, GERARD WIT en ADAM KORTLEVEN; zij vervoegden zich in verſcheiden herbergen en op andere openbaare plaatzen, verhaalden alldaar, hoe LEICESTER, in zijnen toeleg op *Amſterdam* verijdeld zijnde, thans eenen aanſlag op hunne Stad in den zin hadt, en ont-

VOMW-

vouwden met een de verderflijke oogmerken, welke daar mede bedoeld wierden. Zo gelukkig ſlaagde de Penſionaris in dit ontwerp, dat hij de gemoederen der Enkhuizenaaren van den Engelſman wendig maakte, en deeze het thans niet durfde beſtaan, om de Stad te bezoeken.

Een gewigtig geſchil, in den Jaare 1589 ontſtaan, wierdt inzonderheid gehandhaafd door FRANÇOIS MAALZON, omtrent deezen tijd tot *Stjndicus*, Advokaat, of, gelijk men 't heden noemt, Penſionaris van Westfriesland aangeſteld. Te weeten, de Steden *Hoorn*, *Enkhuizen* en *Medenblik*, binnen de aloude paalen der Heerlijkheid *Westfriesland* gelegen, waren van oordeel, dat, zints de afzweering van de Spaanſche heerſchappij, de oppermagt over deeze Heerlijkheid met even veel regts aan haar vervallen was, als de Staaten van Holland en Zeeland zich de oppermogendheid over hunne bijzondere Gewesten toeëigenden. MAALZON beweerde inzonderheid dit oppergezag. Hij was 'er niet tegen, dat *Monnikendam* en *Edam*, even als voorheen, ter Staatsvergaderinge van Westfriesland zitting namen; doch *Purmerende*, als zijnde eene afzonderlijke Heerlijkheid, wilde hij daar van hebben uitgeſlooten. Zo ſterk ſtonden de drie Steden op haar ſtuk, dat zij, in het gemelde Jaar 1589, eene onderlinge verbintenis aangingen, ter handhaavinge van het opperſte gezag van Westfriesland, en om hunnen Sijndicus, die thans van zich liet gaan, zijnen post te willen nederleggen, in het bewind te handhaaven. MAALZON, om zijne meening, wegens het oppergezag van Westfriesland, te meer te doen blijken, hadt het ontwerp gemaakt, om het getal der Gekommitteerde Raaden in het Noorderkwartier te verminderen, of zelf een afzonderlijk Kollegie voor de drie Steden op te richten. Hier uit ontſtondt meer en meer verwijdering van de Staaten van Holland, en groeide eerlang tot zulk eene hoogte, dat de drie Steden weigerden in de gemeene lasten te draagen, ja zelf om Afgevaardigden ter Dagvaart na *'s-Hage* te zenden. Door bemiddeling van Prinſe MAURITS en andere Gemagtigden wierdt eindelijk het geſchil bijgeleid, op voorwaarde, onder andere, dat voortaan de ſtemmen der drie Steden te zamen zo veel gelden zouden als die der vier anderen. MAALZON leide kort daarna zijn

Ampt van Sijndicus neder, en wierdt, nevens zijne Doorluchtigheid, tot Raad aangeſteld.

Zie BOR, *Reſolutien van Holland; Handvesten van Enkhuizen.*

MAALSTEDE, (*Huis ter*) weleer een adelijk Geſtigt, niet verre van de Stad *Hulst*. De Heeren VAN MAALSTEDE zijn zeer vermaard in de Vlaamſche Geſchiedenisſen, en zouden, volgens zommigen, al zo vroeg als in de Tiende Eeuwe, van het gemelde Huis hunnen naam ontleend, of dien daar aan gegeeven hebben. In de Veertiende Eeuwe wierdt het Gebouw gedeeltelijk afgebroken, en het overſchot daar van, vervolgens, door overſtrooming, de verwoestingen des Oorlogs of anderzins, geheel vernietigd. Nogthans is de Heerlijkheid tot nog toe in weezen.

MAALSTEDE, een ander Slot van dien naam, in Zeeland, op het Eiland *Zuidbeveland*, is een der oudſte adelijke Huizen van het Gewest. Het legt niet verre van het Dorp *Kapelle*, en is een oud vierkant Gebouw. Van vooren heeft het een Voorhof, en op den Noordwesthoek een Torentje. Van binnen is het voorzien van verſcheiden ruime Zaalen. Het legt binnen eene Graft beſlooten. In den omtrek ziet men luſtige plantaadjen.

MAAREN, een Dorp in de Meierij van *'s Hertogenbosch*, ongeveer drie uuren gaans ten Noorden van de Stad, aan de Rivier de Maaze. In den omtrek van het Dorp legt een groote Polder, in welken de aanzienlijkſte Brabantſche Heeren weleer hunne Landerijen plagten te hebben. Zints zij aan dezelve zich niet meer lieten gelegen zijn, hebben eenige vermogende Ingezeetenen van *'s Hertogenbosch* daar aan de hand geſlagen, en 'er een Watermolen op gezet. Door dit middel verzamelen zij aldaar eene goede menigte Hooi en Haver, wanneer de Zomers niet zeer vogtig zijn. *Maaren* heeft eene Gereformeerde Kerk, doch met *Alem* eenen Leeraar gemeen.

MAAR-

MAARHEEZE, een Dorp in de Meierij van *'s Hertogenbosch*, maakende, met de Dorpen *Zuurendonk* en *Castel*, uit de Baronnij van *Kraanendonk*. Uit de nalaatenſchap van Prinſe WILLEM DEN III, is zijne Hoogheid WILLEM DE IV, en zedert de tegenwoordige Erfſtadhouder, daar van eigenaar geworden. *Maarheeze*, ook wel, om de nabijheid der Turflanden, *Moerheeze* genaamd, legt aan de uiterſte grenzen der Meierije. Het is een niet onwelvaarend Dorp, en telt, onder zijne Ingezeetenen, verſcheiden welgeſtelde lieden; die, egter, voorheen, meer dan tegenwoordig, een vrij uitgebreiden buitenlandſchen handel plagten te drijven. De Kerk, ſtaande midden in het Dorp, is een tamelijk groot gebouw. Uit het Dak rijst een ſpits Torentje.

MAARSBERGEN, eene Heerlijkheid, in het Sticht van *Utrecht*, in het Kwartier *Eemland*; zij ſtrekt uit over een gedeelte der Amersfoortſche Bergen, en beſlaat eene uitgebreidheid van zeventienhonderd Morgens. In de Heerlijkheid ſtaat een oud Kaſteel, zijnde een zwaar vierkant Gebouw, met twee ronde, en even zo veele hangende Torens, op de vier hoeken. Hoewel zommigen hier eene Abtdij zoeken, heeft het, nogthans, meer waarſchijnlijkheids; dat het Huis *Maarsbergen* wel eer eene Lustplaats geweest is van den Abt *van Beerne*, wiens Abtdij wel een bij *Heusden* lag. Niet verre van het Huis legt een Berg, van ouds *Fulcosberg* genaamd, en nog bij dien naam onder de Landlieden bekend, naar FULCO, Heer van *Beerne*, en eerſten ſtigter der Abtdije.

MAARSCHALKEN. Deezen naam voeren zekere Amptenaars, in de Provincie *Utrecht*, in de vier Kwartieren, of *Maarſchalks-Ampten*, in welke dezelve verdeeld is. Zij zijn al voor lang bekend geweest, hoewel men den tijd hunner eerſte aanſtellinge niet nauwkeurig kan bepaalen. Oorſpronklijk ſchijnen ze zo veel geweest te zijn als Advokaaten der Utrechtſche Kerke, gelastigd om ten platten Lande de Kerkelijke goederen te beſchermen. Niet meer dan éénen Maarſchalk vondt men, van ouds, in het gantſche Sticht. Tot vier is zedert hun getal aangegroeid. Even als de Schouten in de Steden, was hun

post, de rust en veiligheid ten platten Lande te handhaaven; doch, bovendien, voerden ze het bewind over 's Bisschops Krijgsmagt. Edelen wierden daar toe doorgaans verkoozen, hoewel leden van den Burgerstand daar van niet waren uitgesloten. Volgens hunne Instructie moeten de Maarschaiken hunne gevangenen en misdadigen te regt stellen voor het Hof Provinciaal. Zij zijn derhalven zo veel als Landdrosfaarten, die, wegens vegtboeten en andere breuken, ten platten Lande verbeurd, voor den Hove eisch doen en laaten pleiten. Elk Maarschalk is verpligt, eens in 't half jaar zijn Kwartier of Ampt te doorreizen, en den Schouten, Herbergiers en Wondheelers, eenen Lijst af te vraagen van alle vegtpartijen, in dat tijdverloop voorgevallen.

Zie *Utrechtsch Placaatboek.*

Maarsen, eene Ambagtsheerlijkheid en Dorp, in het Nederkwartier van *Utrecht*, aan de Westzijde van de Vegt. Haare uitgestrektheid wordt begroot op vierhonderd Morgens Lands, en het getal der Huizen op ruim tweehonderd. Het Dorp, omtrent twee uuren gaans van de Stad *Utrecht*, is zeer vermaaklijk aan de Vegt gelegen, uit hoofde der fraaie plantaadjen en wandeldreeven, en de menigte van omleggende Lustplaatzen. De Kerk is een oud gebouw, met een laagen spitzen Toren, meest van Duifsteen gebouwd. Zeer volkrijk is dit Dorp, vooral ook door de menigte van Jooden, die 'er eene Sijnagoge hebben. Ook woonen 'er veele Roomschgezinden.

Maarsenbroek, eene Heerlijkheid, insgelijks in het Nedersticht, Oostwaarts paalende aan het Gerogt van *Maarsen*, bevattende vijfhonderd vierenvijftig Morgens gronds, en eene Buurt, langs den Maarsenbroekschen Dijk tot aan het Dorp *Maarsen* strekkende. De Heerlijkheid is leenroerig aan het Sticht.

Zie *Utr. Placaatboek.*

Maar-

MAARSEVEEN, eene Heerlijkheid, even als de voorgaande, in het Nederkwartier van het Sticht, ook aan de Oostzijde van de Vegt. Haare uitgebreidheid beſtaat uit dertienhonderd-endertig Morgens, veelal broekige Veengronden. De Heer JOHAN HUYDECOPER, Ridder, zetiert Burgemeester van *Amſterdam*, kogt dezelve, in den Jaare 1640, uit 's Lands Domeinen, van welken zij, zedert, is afgedaald op den tegenwoordigen eigenaar, den Heer J. E. HUYDECOPER, Oud-Burgemeester en Raad der Stad *Amſterdam*. De Heerlijkheid is verdeeld in *Oud-* en *Nieuw-Maarſeveen*. In getal van Huizen wint het de laatſte afdeeling van de eerſte.

MAARSEVEEN. (JOAN HUYDECOPER, *Heer van*) Bekend is de aanſlag, door Prins WILLEM DEN II, in den Jaare 1650, tegen de Stad *Amſterdam* ondernomen. De Heer HUYDECOPER, Man van aanzienlijken Huize, afkomſtig van JAN JACOBSZOON HUYDECOPER, in den Jaare 1578 Schepen en Raad der Stad, en, gelijk wij boven verhaalden, door koop der Heerlijkheid, Heer van *Maarſeveen* geworden, bekleedde thans de waardigheid van Schepen en Raad der Stad. Een uitvoerig verſlag diens voorvals behoort niet tot ons plan; dit vordert eene hoofdzaakelijke vermelding van het bedrijf des Vrijheidminnenden Raads. Behalven andere middelen, tot bevoeiliging der Stad aangewend, zo ras men 'er de tijding hadt bekoomen van 't naderende Leger, deedt de Heer HUYDECOPER de Valbruggen ophaalen, de Poorten geſlooten houden, 't Oefchut na de Wallen ſleepen, en, nevens de Soldaaten, ook de Schutterij onder de wapenen verſchijnen. Intuſſchen was Graaf WILLEM FREDRIK, Stadhouder van Friesland, met de Ruiterij, langs den Amſtel, tot digt aan de Stad gemarcheerd; doch de Poorten geſlooten vindende, hielt hij ſtal aan de Heerlijkheid *Weſpe*, en zondt van daar eenen Brief aan de Weerhouderſchap. Na het leezen van denzelven, beſloot de Raad den Heer HUYDECOPER, nevens den Heer SIMON VAN DER DOES, in een gewapend Jacht, aan zijne Doorluchtigheid af te vaardigen. Zij troffen den Graave aan bij de gemelde Buitenplaats, en traden 'er aan Land. De Heer HUYDECOPER, het woord voerende, ontvouwde zijnen ſchriftelijken last, inhou-

dende, „ dat men, op het verneemen van den aantogt van eenig „ Krijgsvolk, terſtond den Raad bijeen geroepen, en van het „ lot, welk hunner Stad dreigde, kennis hadden gegeeven aan „ de Staaten van Holland, van welke zij ſpoedig antwoord te „ gemoete zagen, en 't welk zij dus moesten afwagten, eer „ men een bepaald beſluit konde neemen; verzoekende voorts „ zijne Doorluchtigheid, de Stad te willen verſchoonen, en niet „ nader koomen, of dat men anders zou genoodzaakt zijn, „ zich te bedienen van de wapenen ter beſcherminge, welke „ God en de Natuur gegeeven hadden." Op deeze woorden ſcheen de Graaf eenigzins verzet, doch ſprak niets. De Heer VAN MAARSEVEEN, naa eenige tusſchenpoozing, het woord hervattende, ging toen voort, zeggende „ tot hier toe niets ge- „ zegd te hebben, dan 't geen overeenkwam met den last van „ Burgemeesteren en Raaden; doch dat hij, uit zich zelven, „ den Graave wel gantsch vriendelijk en gedienſtelijk wilde „ raaden, ten ſpoedigſten af te trekken, naardien hij aldaar „ niet zonder gevaar was: te meer, vermids de Stad vol was „ van allerlei landaart, en vreemde ſoort van menſchen, die, „ tot daadelijkheden voortſlaande, ligtelijk iets onderneemen „ zouden, 't welk zijner Doorluchtigheid ſchadelijk, en hun „ niet aangenaam zijn zoude; wordende aldaar zulk eene taal „ gevoerd, dat de Heeren Regeerders niet zouden kunnen le- „ dig ſtaan, maar gedwongen worden, tot de uiterſte middelen „ van zelfverdeediginge de toevlugt te neemen." Dit gezegd hebbende, nam de Heer HUYDECOPER met zijnen Amptgenoot een beleefd afſcheid van Graave WILLEM, en keerde te rug na de Stad. 's Heeren HUYDECOPERS laatſte woorden doelden, waarſchijnlijk, op een voorſlag, in de Vroedſchap gedaan, om den Zeedijk, omtrent de St. Antonijs- of Muider-Poort, door te ſteeken, en Land en Leger onder water te zetten. Twee van de zesendertig ſtemmen wederhielden het te werk ſtellen van dit uiterſte redmiddel.

Naa het overlijden van Prinſe WILLEM DEN II, wierdt, in den Jaare 1652, in Zeeland zeer ſterk geijverd, om deszelfs Zoon, nog geene twee jaaren oud, voor te ſchikken tot Kapitein en Admiraal-Generaal over de Land- en Zeemagt van den Staat. De Staaten van Holland, ongaarne het neemen van zulk

een

een beſluit ziende, wierden te raade, hetzelve te voorkoomen, door eene plegtige bezending na dat Gewest. De Heer HUYDECOPER, welke in 't voorgaande jaar den Burgemeesterlijken Stoel beklommen hadt, was een deezer Afgevaardigden. Verſcheiden maalen bekleedde hij, zedert, de Burgemeesterlijke waardigheid. 's Mans nageſlagt is, zedert, te *Amſterdam* zeer vermaard geworden, en bekleedt 'er, tot heden toe, de aanzienlijkſte waardigheden.

MAARTEN VAN ROSSEM; zie ROSSEM. (MAARTEN VAN)

MAARTENSDYK, (*St.*) eene kleine Stad in Zeeland, op het Eiland *Tholen*, ongeveer twee uuren gaans ten Westen van de Stad van dien naam. Voorheen lag zij, met het omliggende Land, van het Land van *Tholen* afgeſcheiden, door eene Kreek of Water, de *Plutmpot* genaamd, doch zedert meerendeels droog gemaakt en in eenen Polder gebragt. Den oorſprong van het Stedeken zoekt men in een Slot of Kaſteel, vijftig Roeden van daar gelegen. Eenige Huizen, daar omſtreeks gebouwd, zouden eerst de gedaante van een Dorp hebben bekoomen, en voorts tot eene kleine Stad zijn aangegroeid. De Plaats heeft na genoeg eene ronde gedaante, en bevat een vierendeel uurs in haaren omtrek. Van vier of vijf Straaten wordt zij, kruislings, regelmaatig doorſneeden. Op eene breede, na genoeg midden in de Stad, ſtaat het Stadshuis; een oud, doch vrij wel onderhouden gebouw. De Kerk is niet onaanzienlijk, en wordt door éénen Predikant bediend, behoorende onder de Klasſis van *Tholen* en *Bergen op den Zoom*. Voorts ontmoet men 'er verſcheiden zeer goede Burgerwooningen. De Regeering beſtaat uit Drosſaart, die van wegen zijne Hoogheid Prinſe WILLEM DEN V, als Heere der Heerlijkheid, het Hooge Regtsgebied oeffent, voorts twee Burgemeesteren, acht Schepenen, Schout en Sekretaris. De Drosſaart, zijnde insgelijks Rentmeester der goederen van den Heer, welke beſtaan in alle de Tienden der Heerlijkheid, en de inkomſten van eenige Landerijen van kleine waarde, heeft zijne wooning op het Huis te *St. Maartensdijke*, boven bedoeld, een oud Kaſteel, doch van binnen met verſcheiden Ver-

trekken voorzien, met zijne Tuinen en Plantaadjen binnen eene wijde Graft beflooten. In oude tijden diende het tot eene verblijfplaatze voor den Graave VAN OOSTERVANT. De Heerlijkheid, onder welke verfcheiden Polders behooren, te zamen groot ruim achtenveertighonderd Gemeten, en die Hoog, Middelbaar en Laag Regtsgebied voert, kwam, door huwelijk van Prinfe WILLEM DEN I met ANNA VAN EGMOND, Kleindogter van FLORIS VAN EGMOND, *Graave van Buuren*, in het doorluchtig Huis van *Oranje*, 't welk 'er nog heden eigenaar van is.

Zie SMALLEGANGE en REIGERSBERG.

MAARTENS-MANNEN, of ook wel *Dienstmannen van St. Maarten*, eene aloude benaaming der Burgers van de Stad *Utrecht*, die hen, in de oudfte tijden, geregtigd maakte tot de Jagt.

Zie BOOTH, *Befchr. van Utrecht.*

MAARTENSREGT, (*St.*) eene Ambagtsheerlijkheid, in *Delfland*, beflaande na genoeg honderdzesenvijftig Morgens Lands. Het getal der Huizen is zeer gering. Het Ambagt wordt genoegzaam ingeflooten door die van *Hodenpijl* en *Schipluiden*, en heeft, met dezelve, éénen Ambagtsheer.

MAAS, eene zeer vermaarde Rivier, ftroomende door een gedeelte der Nederlanden, en zich aldaar in de Noordzee verliezende. Zij neemt haaren oorfprong in de Franfche Provincie *Champagne*, vijf Mijlen van de Stad *Langres*, bij een Dorp *Meufe* genaamd, zijnde de Franfche benaaming deezer Riviere. In haaren loop de wateren van eenige kleinere Stroomen ontvangende, vloeit zij langs het Gebied van *Lotharingen* en *Bar* na de Nederlanden, doorloopende het Hertog *Luxemburg*, het Graaffchap *Namen*, het Land van *Luik*, voorts *Brabant*, *Gelderland* en *Holland*, en ontlast, eindelijk, haare wateren in de Noord-Zee, bij de Stad *den Briel*. Van veel aangelegenheids, voor den binnenlandfchen Koophandel, is de *Maas*. Dit blijkt

blijkt uit de menigvuldige Steden, langs of door welke zij ſtroomt; de voornaamſte van deeze zijn de volgende: *Verdun*, *Stenay*, *Mouſon*, *Sedan*, *Mezieres*, *Charleville*, *Charlemont*, *Dinant*, *Namen*, *Huy*, *Luik*, *Maaſtricht*, *Maſeik*, *Roermond*, *Venlo*, *Grave*, *Raveſtein*, *Heusden*, *Woudrichem*, *Gorichem*, *Dordrecht*, *Rotterdam*, *Delfshaven*, *Schiedam*, *Vlaardingen* en *den Briel*. Bij het Slot *Loeveſtein* verliest de *Maas*, voor eene poos, haaren naam, vallende aldaar in de *Waal*, en met dezelve, onder den naam van *Merwe*, voortloopende, tot dat zij zich, niet verre van *Dordrecht*, wederom in twee Armen verdeelt. De eerſte Arm, ſtroomende tusſchen het Eiland *Beijerland* en het Land van *Putten* en *Tſelmonde*, draagt den naam van de *Oude Maas*; de andere, welke zijnen loop neemt voorbij *Rotterdam*, heet de *Nieuwe Maas*.

Zie HOOGSTRATEN en HALMA.

MAAS EN WAAL, (*Het Ampt tusſchen*) eene Landſtreeke van merkelijke uitgebreidheid, in het Kwartier van Gelderland *de Neder-Betuwe*. De naam des Ampts wijst genoegzaam deszelfs legging aan, als zijnde beſlooten tusſchen de twee genoemde Rivieren. Het neemt zijnen aanvang van het Rijk of Regtsgebied van de Stad *Nieuwmegen*, en ſtrekt zich uit tot aan den Thieler- en den Bommelerwaard. Naar gelange der uitgebreidheid, krielt dit Gewest van Dorpen, Kerspels en Heerlijkheden. Het hoofdbewind ſtaat aan eenen Amptman, zijnde gemeenlijk een Lid der Gelderſche Ridderſchap.

MAAS-BOMMEL, het aanzienlijkſte Dorp in het gemelde Ampt, eertijds eene Stad genaamd. Het legt, aan eenen bogt van de *Maas*, niet verre van *Megen*, werwaarts van daar een Veer over de Rivier is. 'Er is een Tol-Komptoir, ter gaaringe van 's Lands Regten. De Bedienden hebben hun verblijf in een net gebouwd Huis, 't welk, in den Voorgevel, met het Wapen der Admiraliteit prouit, en met een ruim Plein van den gemeenen weg is afgeſcheiden. De Kerk is oud, en niet zeer aanzienlijk, van wegen haaren langen-dikken Toren. De Predikant,

dikant, welke hier woont, neemt ook den Dienst waar in de nabuurig *Alfen*. Bij het Dorp ziet men, hier en daar, overblijfzels van oude vervallene Huizen of Kasteelen. Veel heeft dit Dorp van zijnen alouden bloei en welvaart verlooren. Zo beroemd en aanzienlijk was het, in vroegere dagen, dat het nevens de Gelderſche Steden, Afgevaardigden op de Landſchaps Vergaderingen zondt.

Zie PONTANUS; *Geldersch Plakaet-boek*, enz.

MAASDAM, een Dorp en Ambagtsheerlijkheid, in Zuidholland, in den Hoekſchen Waard. Het Dorp legt aan een overblijfzel van de Maaze, hier ter plaatze, uit dien hoofde, de *Oude Maas* genaamd. Een Dam, in dien Stroom geleid, is de reden der benaaminge. Het Ambagt wordt begroot op bijkans tweehonderd achtentachtig Morgens Lands, en betaalt Verponding van zesenvijftig Huizen. Van weinig aanzien is het Dorp, doch heeft, nogthans, zijnen eigen Leeraar.

MAASHEES, een Dorp, aan de rivier de Maas, in het Land van *Kuik*. Hoewel men 'er een vrij aanmerkelijk getal Huizen telt, zijn ze, egter, onregelmaatig gebouwd; zij zijn hier en daar verſpreid. Eene Kerk ſtaat 'er niet. De Ingezeetenen oeffenen hunnen openbaaren Godsdienst te *Geiſteren*, in het Land van *Kesſel*, en beſtellen 'er insgelijks hunne Lijken ter aarde.

MAASLAND, eene Ambagtsheerlijkheid en Dorp, in *Delfland*, van welke het laatstgenoemde omtrent twee uuren gaans ten Westen van de Stad *Delft* legt. Het een en ander vindt men reeds vermeld op het Jaar 866, wanneer de Tienden van *Maasland* aan de St. Maartens-Kerke te *Utrecht* behoorden. Tachtig jaaren laater koomt het voor onder den naam van Graaffchap, en als zodanig, door Keizer OTTO DEN III, aan DIRK DEN II, Graave van Holland, geſchonken. De Ambagtsheerlijkheid wordt geſchat op eenenveertighonderd vierenveertig

; Morgens Lands, en driehonderdzesenveertig Roeden. Doch : weezenlijke uitgebreidheid is grooter. Huizen telt men r over de driehonderd. Het Dorp is zeer fraai, wegens jne aangenaame legginge en zindelijk betimmerde wooningen. e Landbouw en Zuivelhandel zijn de hoofdbron van het beaan der Dorpelingen, onder welke men verfcheiden zeer wel eftelde lieden telt. Aan de Kerk ftaat een fierlijke fpitze Toen. In den Jaare 1241, hadt de Roomsch Koning, WILLEM E II, Graaf van Holland, de Kerk van *Maasland* met derelve inkomften gefchonken aan de Ridders der Duitfche Orle, die onder de Balie van *Utrecht* behoorden. Van hier lat nog heden verfcheiden Landerijen aan dezelve behooren, n een der Polders van *Maasland* den naam van *Kommanteurs-Polder* voert, als zijnde een overblijfzel van de Kommanderij der Duitfche Orde. In deezen Polder hadden de Ridders, bij ouds, een aanzienlijk Hof, waar op de Kommandeur, die het bewind voerde, zijne wooning hadt. Eenige overblijfzels daar van ziet men, ten Oosten agter de Kerk, in een Huis, het *Kommandeurs-Hof* genaamd. Een ruime Boomgaart en Moestuin vertoonen de meest fpreekende blijken van de hoedanigheid des alouden geftigts.

MAASLAND, een Kwartier of Landftreeke, in de Meierij van *'s Hertogenbosch*. Het ontleent zijnen naam van de Rivier de *Maas*, langs welker Oevers het legt uitgeftrekt. Ten Noorden grenst het aan het Graaffchap *Megen*, ten Oosten aan de Heerlijkheid *Raveftein*, ten Zuiden aan het Kwartier van *Peelland*, ten Westen aan het Kwartier van *Oosterwijk*. In zijne uitgeftrektheid beflaat het, van 't Noorden na het Zuiden, vier, en van het Oosten na het Westen, vijf uuren gaans. Hoewel het kleinfte der vier Kwartieren in de Meierij, wordt het, nogthans, geschat, in zijnen omvang, achtentwintighonderd zesentachtig Huizen te bevatten. De overftroomingen, door de Maas, aan welke dit Kwartier zomtijds onderhevig is, fchoon nadeelig in andere opzigten, geeven evenwel dit voordeel, dat zij een heilzaam flibber agterlaaten, een dienftige mest voor de laage Landen, die dus tot Weiden bekwaam worden. Zeventien Dorpen en Heerlijkheden

den leggen in dit Kwartier. De voornaamſte daar van worden, onder bijzondere Artikels, aangeweezen en beſchreeven

MAASLANDSLUIS, of ook wel, bij verkorting, *Maasſluis* genaamd, een Ambagt en groot en welvaarend Dorp, in *Delfland*. Hoogstwaarſchijnlijk moet de Naamsreden gezogt worden, in eene Sluis, reeds in overoude tijden aan de Maas geleid, door welke de Heerlijkheid *Maasland* haare uitwatering hadt. Volgens eene gemeene overlevering nam de Plaats haaren oorſprong van twee huizen of hutjes, bij deeze Sluis gebouwd, in welke de Sluiswagters woonden; die, vervolgens, door den aanbouw van meer huizen, in eene Buurt veranderden, en alzo den grond leiden van het thans aanzienlijk Dorp. Tot op den Jaare 1614 waren *Maasland* en *Maaslandſluis* ſlegts één Ambagtsheerlijkheid. Op verzoek van Jonkheere JAKOB VAN EGMOND, *Heere van Keenenburg* en *Ambagtsheere van Maasland*, wierden ze, volgens Octrooi van 's Lands Staaten, van een geſcheiden. Dit niettegenſtaande hebben ze, ten allen tijde, zedert, eenen Ambagtsheer gemeen gehad.

Verſcheiden oorzaaken hebben zamengeſpannen tot het bewerken van den tegenwoordigen bloei en welvaart. De gemaklijke overtogt van hier op *den Briel* en omleggende Gewesten was 'er eene van; de andere, het leggen van eenen Schans, binnen welken de Inwooners hunne veiligheid vonden, doch die, door de Spanjaards, ten tijde van het beleg van *Leiden*, wierdt ingenomen. Doch de voornaamſte oorzaak zal geweest zijn, de voegzaame gelegenheid tot de Viſcherij; voóral van den Haring, welcer de hoofdneering van den Staat. Van hier dat het getal van Huizen en Inwooners allengskens is toegenomen. Van den Jaare 1632 tot 1732 was het getal der eerſten van vijfhonderdtweeëntachtig tot duizendentien aangegroeid; bij welke, in de negen volgende jaaren, nog tweeëntwintig zouden gekoomen zijn. Indien de giſſing van zommigen doorgaa, zou men 'er, voor ongeveer vijftig jaaren, bij de negenduizend Inwooners geteld hebben.

Maaslandſluis, dus veel eer het aanzien van eene Stad dan van een Dorp hebbende, heeft eene zeer voortreffelijke ruime Haven,

Haven, buitensdijks, aan de Maaze; zij dient tot eene uitwatering voor het Westland, en tot eene legplaatze voor de Haringbuizen en andere Schepen. Om haar diep en ſchoon te houden, heeft men twee Spuijen aangeleid, die in eene groote Kom zamenloopen. Het opgehouden water, met geene kleine kragt hier uit ſtroomende, voert het ſlik na de Maaze, 't welk anders den grond allengs zoude ophoogen. Binnensdijks heeft het Dorp twee Grafteu, met fraaie Huizen bebouwd, en van net geſchoorene Boomen beplant. Men ontmoet 'er, daarenboven, verſcheiden ruime Straaten en een Marktplein. Twee Kerken zijn 'er te *Maaslandſluis*, ten dienſte der Hervormden: de *Kleine*, of *Oude Kerk*, en de *Groote*, of *Nieuwe*. De Oude Kerk ſtaat op den grond eener aloude Kapelle, en wierdt gebouwd in den Jaare 1596. Twee jaaren daar naa diende zij, voor de eerſte maal, ten openbaaren gebruike. In vervolg van tijd ſtondt zij eenigen tijd geſlooten, van wegen het bouwen eener nieuwe Kerke, doch wierdt, in den Jaare 1664, wederom geopend. Het ſterk toeneemend getal van Inwooners zal daar toe aanleiding gegeeven hebben. Immers vindt men aangetekend, dat alleen in het Jaar 1642, driehonderd vijfenveertig perſoonen, deels vreemdelingen, deels inboorlingen, tot Leden der Gemeente wierden aangenomen. Zeven jaaren vroeger waren 'er, op éénen Naamiddag, vijftien kinderen gedoopt. Voorts heeft de Oude Kerk weinig aanziens; het is eene ruime langwerpige Zaal, met den Predikſtoel aan het einde. — De *Nieuwe* of *Groote Kerk* ſtaat op den grond van den boven gemelden Schans. In den Jaare 1629 wierdt daar aan de eerſte ſteen geleid, en, door eenige opgekoomene vertraagingen, ruim tien jaaren laater, de eerſte Leerrede gedaan. Het is een regelmaatig Kruisgebouw, gebouwd naar het Beſtek van de Noorder Kerk te *Amſterdam*. Eerst ſtondt 'er een vrij zwaare Toren op de Kerk. Zedert heeft men, in de plaats daar van, aan het Westeinde, den tegenwoordigen ſchoonen Toren gebouwd. Van binnen pronkt de Kerk, onder andere ſieraaden, met een praglig Orgel, daar aan ten geſchenke gegeeven door den weldaadigen Heer GOVERT VAN WIN, Oud-Penningmeester der Visſcherij ter deezer plaatze, en op den negentigſten verjaardag van den waardigen Grijzaart,

aart, in den Jaare 1732, voor de eerſte maal gebruikt. Bij dit geſchenk voegde de edelmoedige geever eene ſomme, om uit derzelver renten den Orgelist te beſoldigen. Tot eere van 's Mans waardige naagedagtenisſe kunnen wij niet naalaten, onder meer andere blijken zijner goedgeefsheid, zo tot nutte der Armen als tot ſieraad der Plaatze, aan te tekenen, dat hij de voornaamſte bekostiger geweest is van een gemakkelijken Steenen Trap, met eene Yzeren Leuning, dienende tot eenen Opgang na den hoogen Maasdijk, en van daar na de Haven en de Groote Kerk. Bij die van *Maaslandſluis* wordt, hierom, nog heden, de naam van VAN WYN in dankbaare zegening gehouden. Onder de openbaare Gebouwen verdienen nog genoemd te worden het *Regthuis*, of Dorphuis, zijnde de Vergaderplaats van het Geregt en van het Kollegie van de Visſcherije. Het *Gemeenelandshuis*, waar in Dijkgraaf en Heemraaden van Delfland hunne Vergaderingen houden; een aanzienlijk gebouw. Het *Weeshuis*, taamelijk groot en van ruime inkomſten voorzien.

De Regeering van *Maaslandſluis* beſtaat uit *Schout*, vijf *Zetters*, of Burgemeesters, en zeven *Schepenen*. Het *Kollegie van Visſcherij* beſtaat uit vijf Boekhouders van de bijzondere Reederijen, en uit twee Stuurlieden, zo als men hier en elders de Schippers der Vischhoekers noemt: want die der Haringbuizen hebben geene zitting in deeze Vergaderinge. Drie Predikanten neemen 'er het werk der Bedieninge waar, ten behoeve der Hervormden; met vier Ouderlingen en even zo veele Diakenen, maaken ze den Kerkeraad uit.

De Visſcherij, met het geen daar aan verknogt is, is de hoofdbron van het beſtaan en den welvaart der Maaslandſluizers, vooral van de Kabbeljaauw, die deels versch verkogt, deels, onder de gedaante van Zouten Visch, wijd en zijd verzonden wordt. Daarenboven hebben veele Ingezeetenen hun beſtaan van Bokking, welken zij van Diepwaterſchen Haring rooken, met kleine Pinkjes aangevoerd. Eindelijk vaaren van deeze Plaats ook veele Schepen ter Koopvaardije. Ligt is het te begrijpen, dat men 'er Lijnbaanen, Scheepstimmerwerven, Zeilemaakerijen en andere Handwerken oeffent, tot het uitrusten van Schepen noodig.

MAAS-

MAASTRICHT, eene oude en ſterke Stad, aan de rivier de Maas, grenzende aan Luikerland, het Graafſchap van den Vroenhove, het Land van Valkenburg en het Graafſchap Gronsweld. De Maas ſcheidt de Stad in twee deelen, door middel van een ſteenen Brug zamengevoegd, ter lengte van bijkans honderd voeten, rustende op negen Boogen. Een deezer Boogen is van hout gemaakt, dienende om door het afbreeken daar van de gemeenſchap tuſſchen de beide afdeelingen der Stad af te ſnijden. De eene van deeze is 't eigenlijk *Maaſtricht*; de andere heet *Wijk*. Verſcheiden Graften in de Stad hebben haaren oorſprong uit de Rivier de *Jeker*, die met twee Armen door de Stad ſtroomt, en beneden dezelve zich wederom vereenigt.

Ongetwijfeld is *Maaſtricht* eene oude Stad. Doch of zij reeds bij TACITUS bedoeld worde, onder den naam van *Pons Moſæ*, of *Brug over de Maas*, wordt bij zommigen voor twijfelagtig aangezien. Zekerder gaat het, dat toen in het laatst der Vijfde Eeuwe, de Stad *Tongeren*, door ATTILA, Koning der *Hunnen*, geplonderd was, de Biſchoplijke Zetel van daar na *Maaſtricht* wierdt overgebragt. Een weinig vóór het einde der Negende Eeuwe verwoeſtten haar de Noormannen. In de Twaalfde Eeuwe, of misſchien vroeger, kwam zij aan het Keizerrijk. Keizer KAREL DE V ſcheidde dezelve daar van af, en vereenigde haar met *Brabant*. Reeds toen, en al vroeger, oeffende de Biſchop van *Luik* eenig regtsgebied in de Stad, doch de grond daar van is onzeker. De Spanjaards maakten 'er zich vervolgens meester van, in den Jaare 1574, en naaderhand de Bondgenooten, doch moesten, vijf jaaren laater, dezelve aan het Volk van den Hertog VAN PARMA overgeeven. Zij veroverden de Stad bij verraſſing, en richtten in dezelve een ſchrikwekkend bloedbad aan. Niet vroeger dan in den Jaare 1632, gelukte het Prinſe FREDRIK HENRIK, naa een beleg van twee Maanden, de Plaats te bemagtigen. LODEWYK DE XIV, Koning van Frankrijk, won de Stad, in eigen perſoon, in den Jaare 1673, en behieldt ze tot in den Jaare 1678, wanneer zij, bij den Vrede, aan de Staaten wierdt afgeſtaan. Het bezit van die zelfde Mogendheid, in den Jaare 1748, was van korten duur.

Maaſtricht heeft aan den Landkant vijf, en aan den Mankant drie Poorten. In de Wallen der Stad, die een uur gaans in den omtrek beſlaan, ziet men verſcheiden Torens en onderwetſche Bolwerken. Een goed aantal Bolwerken, nevens verſcheiden Hoorn- en Kroonmerken, en een Bedekte weg, allen ondermijnd, maaken de voornaamſte Sterkte uit. Een goed gedeelte van het omleggende Land kan, door middel van *de Jekker*, onder water gezet worden. *Wijk*, aan den rechteroever der *Maaze* gelegen, en als een gedeelte der Stad aangemerkt, is insgelijks zeer vast. Een weinig meer dan een vierendeel uurs beſlaat het in zijnen omtrek. De Brug over de *Maas* wordt verdeedigd door kleine verſterkte Eilandjes in de Rivier; men vindt daar op een Koorn- en een Zaagmolen, die door het Maaswater gedreeven worden. Aan den Luikſchen kant, op den St. Pieters Berg, legt de *St. Pieters Schans*, hebbende, aan weerkanten, Liniën van Gemeenſchap en Affhijdingen, tot aan het Land, welk onder water kan gezet worden.

Maaſtricht is eene fraaie Stad, deels van wegen de regelmaatige Straaten, van welke zij doorſneeden wordt; deels om verſcheiden zeer goede Huizen, welker getal, over 't geheel, op ongeveer drieduizend wordt begroot. 'Er zijn twee voornaame Pleinen, de *Markt*, op welke de Week- en Jaarmarkten gehouden worden, en *de Vrijthof*, dienende tot eene wandelplaatze voor de Ingezeetenen. De Hoofdwagt heeft hier haar Wagthuis, van blaauwen ſteen gebouwd. Onder de *Openbaare Gebouwen* verdienen de volgende onze opmerking. Het Stadshuis, een groot vierkant geſtigt, ſtaande op de Groote Markt, van blaauwen ſteen ſierlijk opgetrokken. Onder hetzelve heeft men de Waag en verſcheiden Vertrekken voor Gevangenen. Op de Groote Zaal vindt men de ingangen der bijzondere Kamers der Leden van Regeeringe; ook dien van eene niet onaanzienlijke Boekerije, die voorts met eenige zeldzaamheden van Natuur en Kunst pronkt. Het oude Stadshuis, 't welk vóór het Jaar 1663 gebruikt wierdt, is nog in weezen, maar dient thans tot eene Gevangenisſe. Ook heeft men 'er een *Lakenhal*, een hoog gebouw, met een Torentje, waar op, nacht en dag, een Wagter zijn verblijf houdt, om op onraad of brand te paſſen.

ſen. De intrek van de Afgevaardigden van de Algemeene Staten is een ruim en fraai Huis, op eene vermaaklijke ſtandplaatze aan den Vrijthof, en van binnen van verſcheiden nette Vertrekken voorzien. De Wooningen van den Gouverneur en van den Kommandeur der Stad zijn insgelijks, zo van buiten als van binnen, zeer fraai betimmerd. Agter de laatſte legt een vermaaklijke Tuin, op eene kleine hoogte. Uit het Wapenhuis, dat zeer groot en ruim is, kunnen meer dan dertigduizend Man van het noodige Geweer voorzien worden. Van een Franciskaaner Klooster is het tot zijn tegenwoordig gebruik vertimmerd. Tot het zelfde oogmerk dienen thans nog verſcheiden andere geweezene Kloosters. Gelijk zo wel de Roomschgezinden als de Hervormden te *Maaſtricht* vrije Godsdienstoeffening genieten, hebben ze, dienvolgens, ook hunne Openbaare Kerkgebouwen. Die der Nederduitſche Hervormden zijn de *St. Jans-* en de *St. Matthijs Kerk*, die door vijf, en die der Franſche Gereformeerden, eertijds eene Kapel, aan den H. HILARIUS gewijd, welke door drie Predikanten bediend worden. De gewoone wedde deezer Leeraaren, die door den Raad van Staate wordt betaald, is dertienhonderd Guldens, uitgezonderd den jongſten, die flegts achthonderd Guldens geniet. De Roomschgezinden hebben twee Kollegiaale Kerken, de eene aan ST. SERVAAS, de andere aan de H. Maagd gewijd. De eerstgenoemde is de grootſte Kerk der Stad. Onder het Hooge Koor, een geſtigt, nog pas veertig jaaren oud, is een Grafkelder, waar in verſcheiden Overblijfzels bewaard worden: onder andere de Aſche van den Beſchermheilige, die in een Kas, en het Hoofd, welk bewaard wordt in een Borstbeeld, des Sants gedaante vertoonende. Den naam van *Noodkas* droeg wel eer de bewaarplaats der Aſche, omdat dezelve, in benaauwde tijden, openlijk plagt ten toon geſteld te worden. De Proostdij deezer Kerke beſtaat uit zevenendertig Kanunniken. De Proost bekoomt zijne aanſtelling van de Algemeene Staaten. De Kanunniken woonen in de Huizen van het Klooster, rondom de Kerk gebouwd. Hun inkoomen wordt begroot op zevenhonderdvijftig Guldens. Beurt om beurt, in elke maand van het jaar, hebben Hun Hoog Mogenden en de

Proost de begeeving der openvallende Kanunnikdijen. De andere Kollegiaale Kerk, die der *Lieve Vrouwe* genaamd, is een fraai gebouw, met een Koor van eene halfronde gedaante. Het Kapittel deezer Kerke beſtaat, behalven Proost en Deken, uit zestien Kanunniken, die jaarlijks ieder ongeveer zeshonderd Guldens trekken. Behalven deeze, hebben de Roomschgezinden nog vier Kerspel-Kerken, aan ST. JAKOB, ST. KATARYN, ST. NIKOLAAS en ST. MAARTEN gewijd. Daarenboven hebben ook de *Lutherſchen* en de *Doopsgezinden* hunne afzonderlijke Vergaderplaatzen. De Leeraar der laatstgenoemden, een Leerling van het Amſterdamſche Kweekſchool, plagt insgelijks te *Vaals*, in het Land van 's Hertogenrade, den predikdienst waar te neemen. Doch, om het verminderde getal der Ledemaaten, heeft dit geene plaats meer, zints geruimen tijd. In 't geheel telt men te *Maaſtricht* eenentwintig Kloosters: tien van Mannen en elf van Vrouwen, onder verſchillende Orden behoorende. Ondanks de vrijheid van Openbaare Godsdienstoeffeninge, welke de Roomschgezinden in deeze Stad genieten, leggen ze, egter, onder de bepaaling, dat zij het H. Sakrament niet openlijk bij eenen Zieke mogen brengen, en jaarlijks niet meer dan twee Ommegangen houden, rondom de *Kerk van St. Servaas*. Het *Gasthuis* der Gereformeerden dient alleen ten gebruike van de Krijgsbezetinge; doch in dat der Roomschgezinden, worden behoeftige Burgers, niet ſlegts van hunne Gezinte, maar ook van de Hervormden ontvangen. Beiden hebben ieder een afzonderlijk Weeshuis. Behalven het *Latijnſche*, moet ook onder de Openbaare Stigtingen geteld worden het *Doorluchtige School*; drie Hoogleeraars geeven aldaar onderwijs in de Godgeleerdheid, Wijsbegeerte en Fraaie Letteren. Drieëntwintig Gilden telt men te *Maaſtricht*; die van den Lakenhandel zijn daar van wel de voornaamſte, ondanks de vermindering, welke dezelve ondergaan heeft, zints dat hij na elders, en vooral na *Leiden* wierdt verleid. Vóór de verwoesting der Stad, door de Spanjaards, in den Jaare 1579, telde men 'er ruim tienduizend Lakenweevers. De overlevering wil, dat zij toen een zo aanzienlijk vermogen bezaten, dat de *St. Matthijs-Kerk* uit de verbeurde Boeten, wegens misſlagen in hun Handwerk, zou gebouwd zijn.

De

De Algemeene Staaten en de Prins Bisschop van *Luik* oefenen te zamen de Oppermagt over *Maastricht* en deszelfs Regtsgebied: de eerſten als vertoonende den Hertog van Brabant, de laatſte, waarſchijnlijk, op grond eener Gifte, in den Jaare 908, door Keizer LODEWYK aan Bisschop STEVEN *van Luik* gedaan, van den Tol en de Munt van *Maastricht*.

In gevolge hier van wordt nog het Regt van den Prins en Bisschop van *Luik* in zo verre erkend, dat hij Regtsgebied oeffent over zulke perſoonen, die van Luikſchen gebooren zijn. Hun Hoog Mogenden, daarentegen, eigenen zich het Regtsgebied toe over alle andere perſoonen, mitsgaders derzelver goederen, beweeren Grondheeren van de Stad te zijn, en alleen het regt te hebben om vergiffenis en ontſlag aan Ballingen te verleenen. Wijders hebben zij regt, om hunne Plakaaten en Ordonnantien binnen *Maastricht* af te kondigen, 't welk den Bisschop niet geoorloft is. Ook mogen 'er Hun Hoog Mogenden alleen Geld munten, hoewel dit nooit geſchied is. Aan dezelven behooren de opkomſten van een Kantoor van Uitgaande en Inkoomende Regten; doch van de kleine binnenlandſche Tollen koomt het voornaamſte gedeelte aan den Luikenaar. Andere dan Staatſche Bezetting wordt 'er niet ontvangen.

Tweederlei Ingezeetenen heeft men te *Maastricht*: *Brabantſche* en *Luikſche*. Voor de eerſten worden gehouden de zulken, die binnen de Stad van Brabantſche Moeders gebooren zijn, en voorts allen, die buiten de Stad, onder andere Staaten, aan den Prinſe Bisschop niet onderhoorig, ter waereld zijn gekoomen. *Luikſchen* zijn, welke, binnen *Maastricht*, Luikſche Moeders gehad hebben, en wijders, die gebooren zijn buiten de Stad, in het waereldlijk Regtsgebied des Bisschops, of van iemand zijner Leenmannen, om 't even of de Moeders Luiksch of Brabantsch geweest zijn. Om dit onderſcheid in agt te neemen, moet, bij het doopen van kinderen en het inzegenen van huwelijken, afgevraagd en aangetekend worden, of de Moeders of Bruiden van Brabantſche of Luikſche geboorte zijn.

In gevolge van reeds vroeg gemaakte ſchikkingen, beſtaat de Regeering of Wethouderſchap der Stad *Maastricht* uit twee

Hoofdſchouten, twee Burgemeesters, veertien Schepenen, acht Gezwoorene Raaden en twee Penningmeesters, gezamentlijk uitmaakende den zamengevoegden of Grooten Raad. De eene helft deezer Regeeringsperſoonen is genomen uit de Hervormden, de andere uit de Roomschgezinden. Zo zijn ook de twee Penſionarisſen en de twee Sekretarisſen van beiderlei Gezinte. Behalven de algemeene of zamengevoegde Vergaderingen, houden ze hunne afzonderlijke bijeenkomſten, naar gelange der onderſcheidene Regtsgebieden en aangelegenheden.

Om de twee jaaren koomen te *Maaſtrikht* vier *Commisſarisſen Decijeurs*, twee van den Luikſchen, en twee van den Staatſchen kant, gezamentlijk de Hooge Overheid vertegenwoordigende. Zij veranderen de Regeering en oeffenen alle verdere daaden van het Opperſte Gezag. Insgelijks om de twee jaaren, doch telkens bij verwisſeling met het ſtraks gemelde bezoek, koomen 'er twee Afgevaardigden van den Raad van Staate, tot het verpagten van de Domeinen en Geestlijke Goederen der drie Landen van Overmaaze, gelijk ook van den Vroenhove, en van de Visſcherijen, daar toe behoorende. Wijders bezigtigen zij de Bezetting, de Vestingwerken, de Magazijnen en het Gasthuis.

Zeer vermaard is de *St. Pieters-Berg*, even buiten *Maaſtrikht*, na den Luikſchen kant gelegen. Men haalt daar uit zekeren zagten en zwavelagtigen Steen, welken men tot de grondlagen van Huizen gebruikt. Eene menigte onderaardſche wegen heeft men, door langduurig graaven, in den Berg gebaand, grootsch van aanzien, doch donker en akelig. Nieuwsgierigen, voorgelicht door eenen Toortsdraager, klimmen om laag, in de Sterkte *St. Pieter*, langs eenen Wenteltrap van meer dan honderd treeden, loopende rondsom eene diepe Put, en koomen wederom in het daglicht, aan den Maaskant, bij het Klooster *Slavante*, van de Orde der *Rekollekten*: een fraai gebouw, vooral merkwaardig om eene Gaanderij en eenige Tuinen, die door trapswijze Muuren onderſchraagd worden. Maaſtrichtenaars zo wel als Vreemdelingen, om de aangenaamheid van den oord, koomen menigmaalen zich hier verlustigen.

Zie VAN ZURK, *Cod. Bat.* tit. MAASTRICHT; GUICIARDIN, *Beſchr. der Nederl.*

MAAT-

MAATSCHAPPY, (*Oostindische*) dus genaamd van wegen de gemeenschappelijke handelingen van een zamengevoegd Lichaam, het drijven van Koophandel op de *Oostindiën* betreffende. Zints de eerste ontdekking van den scheepvaart op de *Oostindiën*, hadden eenige Hollandsche of Zeeuwsche Kooplieden, voor gemeene rekening, Schepen na het Oosten uitgezonden. Doch deeze wierden, nu en dan, handgemeen met den vijand, of hadden geen gezags genoeg tot het sluiten van verbintenissen met Indiaansche Vorsten. Meer nadeels dan winst bragten, zomtijds, deeze togten aan. 's Lands Staaten, den handel op de afgelegene Gewesten, voor hunne Ingezeetenen, voordeeliger willende maaken, en tevens met meerdere veiligheid doen drijven, ontbooden de Bestuurders der onderscheidene Genootschappen in *'s Hage*, en bewerkten dat de verschillende Leden tot één Lichaam wierden zamengevoegd. Voor den tijd van eenentwintig jaaren verwierf het zamengevoegde Genootschap verlof, om, met uitsluiting van alle andere onderdaanen van den Staat, Schepen te mogen uitzenden en in de *Indiën* Koophandel drijven. Voor deeze vergunning bedong de Regeering vijftienmaal duizend Guldens, welke zij vervolgens besteedde ter vermindering van de hoofdsomme, waar mede de Vereenigde Maatschappij haare werkzaamheden zou beginnen. Deeze beliep eene somme van zes Millioenen vierhonderd-en-negen en-vijftigduizend achthonderd en veertig Guldens. In kleinere sommen, welke men *Aktien* noemt, wierdt deeze eerste Inlaag verdeeld; elk derzelven bedroeg drieduizend Guldens. Het getal daar van bepaalde men op tweeduizend en honderd, hoewel de voordeelen der Maatschappije, zedert het Jaar 1692, verdeeld worden in tweeduizend honderdendertig aandeelen. De reden hier van is, omdat men geraaden vondt, aan den Stadhouder, voor gedaane diensten, een jaarlijksch geschenk te doen van dertig Aktien. Voorts wierdt, bij de eerste oprichting, beslooten, dat de geheele Maatschappij bestaan zou uit zes Leden of Kamers: te weeten, die van *Amsterdam*, *Middelburg*, *Delft*, *Rotterdam*, *Hoorn* en *Enkhuizen*. Tot de gemelde hoofdsomme gaf *Amsterdam* drie Millioenen zeshonderd vierenzeventigduizend negenhonderdvijftien Guldens: *Middelburg*, één

Millioen driehonderddrieëndertigduizend achthonderd tweeëntachtig Guldens; *Delft*, vierhonderd zeventigduizend Guldens; *Rotterdam*, honderdzevenënzeventigduizend vierhonderd Guldens; *Hoorn*, tweehonderd zesenzestigduizend achthonderd achtenzestig Guldens; en *Enkhuizen*, vijfhonderd zesenderdigduizend zevenhonderd vijfenzeventig Guldens. Wijders richtte men eene Algemeene Vergadering op, om het hoofdbewind te voeren over alle de verrigtingen der Maatschappije. De Leden dier Vergaderinge, welke den naam van *Bewindhebbers der Oostindische Maatschappije* voeren, zijn zeventien in getal. *Amsterdam* benoemt 'er acht van, *Zeeland* vier, de overige Kamers ieder één; het zeventiende Lid wordt door de Hooge Regeering benoemd. Twee- of driemaal 's jaars houdt deeze Vergadering, naar 't getal der Leden, *de Kamer van Zeventienen* genaamd, algemeene bijeenkomsten: te weeten, zes agtereen volgend jaaren te *Amsterdam*, en twee jaaren te *Middelburg*. Van te weinig aanziens zijn de overige Kamers, om de Voorregt te genieten. Met eene zeer uitgebreide magt wierdt deeze Maatschappij, bij derzelven eerste oprichting, voorzien. Zij verkreeg het regt om Vrede te mogen sluiten met, of den Oorlog te verklaaren aan de Prinsen en Vorsten in het Oosten, Kasteelen te bouwen, Bevelhebbers te verkiezen, Bezettingen te onderhouden, en andere daaden van Oppergezag in de *Indiën* te oeffenen. Gewisselijk heeft de Oostindische Maatschappij, zints haare eerste oprichting, in den Jaare 1602, zo aan het Gemeene Land, als aan de bijzondere belanghebbers, zeer aanmerkelijke voordeelen opgebragt. Men heeft jaaren gehad, in welke de Aktien tot zeshonderdenvijftig ten honderd gegeeven hebben; dit wil zeggen, dat eene Aktie, volgens 't ingeleide Kapitaal waardig drieduizend, geschat wierdt op negentienduizend vijfhonderd Guldens. De ondervinding, vooral van de jongstverloopene jaaren, heeft geleerd, tot welk eenen laagen peil dezelve, en dus ook de inkomsten der Maatschappije, gedaald zijn.

Zie RAYNAL, *Geschiedenis der beide Indiën*.

MAATSCHAPPY. (*Westindiſche*) De voordeelen, welke de Oostindiſche Maatſchappij, geduurende een tijdverloop van bijkans twintig jaaren hadt aangebragt, deeden, in den Jaare 1621, naa het eindigen van het Beſtand met Spanje, een beſluit neemen tot het oprichten eener Westindiſche Maatſchappij, om door middel van dezelve, ook in andere waereldeelen, zo wel den Vijand afbreuk te doen, als het gemeene Land en bijzondere belanghebbers te bevoordeelen. Even als na het Oosten, hadt men ook uit onderſcheide havens deezer Landen, reeds te vooren, Schepen na het Westen gezonden. Van hier dat de geheele Maatſchappij, onder vergunning van een uitſluitend Oktroij, voor den tijd van vierentwintig jaaren, in vijf Kamers wierdt verdeeld: te weeten, die van *Amſterdam*, *Zeeland*, de *Maaze*, het *Noorderkwartier* en *Friesland* met *Stad en Lande* van *Groningen*. *Amſterdam* kwam hier in voor vier negende deelen, Zeeland twee negende, en de drie overige elk voor één negende deel. Volgens de oorſpronklijke inrigting zoude, op zaaken van gewigt, eene Vergadering van negentien perſoonen als Bewindhebbers beleid worden, acht van *Amſterdam*, vier uit *Zeeland*, en twee uit ieder der drie overige Kamers; de negentiende zou door de Algemeene Staaten benoemd worden. Elk Bewindhebber en Hoofddeelgenoot moest, in de Kamer *Amſterdam*, zesduizend, en in ieder der overige Kameren vierduizend Guldens aandeel hebben in de Maatſchappij. Geduurende de acht eerſte jaaren zou zij vrij zijn van uitgaande en inkoomende Regten, en door den Staat met zestien Oorlogſchepen en vier Jagten beſchermd worden. In den Jaare 1623 liep de eerſte Vloot der Westindiſche Maatſchappije in Zee. Zedert heeft zij, verſcheiden maalen, zeer aanzienlijke winſten behaald en haaren deelgenooten groote voordeelen aangebragt. In den eigenlijken zin, is dit Lichaam niet meer in weezen. De Vaart op de Westindien ſtaat thans voor eenen iegelijk open, en wordt gedreeven alleen door bijzondere Kooplieden, mids betaalende een bepaald Recognitiegeld aan de Bewindhebbers, die nog eenig beſtuur oſſenen.

Zie J. WAGENAAR, *Vaderl. Hiſtorie.*

MAATZUIKER, (JAN) geboóren te *Amſterdam*, op den [illegible] tienden October des Jaars 1600, oefende zich, in zijne Jeugd, in de Regtsgeleerdheid, aan 't Hoogeſchool te *Leyden*, alwaar hij tot de Gezinte der Roomschgezinden behoorde. Zijne groote vorderingen en uitſteekende bekwaamheden deden hem, na het beklimmen van den Trap van Meester, bevorderen bij de Bewindhebbers der Nederlandſche Oostindische Maatſchappije. Zij droegen hem op den post van Pensionaris van het Hof van Juſtitie te *Batavia*. In den Jaare 1629 vertrok hij derwaarts. Twee jaaren laater wierde hij Hoofd-Baljuw dier Stad, in den Jaare 1631 tot Buitengewoonen, en drie jaaren daar na tot Gewoonen Raad van Neêrlands India bevorderd. Terſtond na de laatstgemeldde bevordering bekleedde hij de waardigheid van Gezant bij den Portugeeſchen Onderkoning te *Goa*, en ſloot met denzelven eenen Vrede, op zeer gunſtige voorwaarden voor de Maatſchappij. In den Jaare 1646 viel den Heere MAATZUIKER ten deel de gewigtige post van Gouverneur van *Ceilon*; hij bekleedde dien tot in den Jaare 1650. Naauwlijks was hij *te Batavia* te rug gekeerd, of het Ampt van Directeur-Generaal van den Koophandel viel open, en wierdt door hem vervuld. Vijf jaaren laater beklom hij den hoogſten trap van eere en aanzien, door zijne aanſtelling tot Gouverneur Generaal van de Nederlandſche Oostindiën. Behalven 's Mans uitſteekende hoedanigheden en veelvuldige dienſten aan de Maatſchappije, hadt hem daar toe den weg gebaand zijn afſtand van den Roomſchen, en het doen van openbaare belijdenisſe van den Hervormden Godsdienst. Vijfentwintig jaaren bekleedde hij dien volwigtigen post, met grooten ijver, en tot geen gering voordeel der Maatſchappije. Verſcheiden Oorlogen voerde hij in dat tijdverloop; een verhaal van dezelve ware te uitvoerig voor ons beſtek. Liever verkiezen wij van 's Mans Karakter eenige bijzondere ſtaalen aan te wijzen.

Aan 's mans ijver en getrouwheid, in het waarneemen van zijnen pligt, evenaarde zijne geſtelдheid op gezag, en mijver omtrent de geenen, welke daar op eenigen inbreuk konden of wilden maaken. Dit ondervondt de Heer VAN DER HULST, in den Jaare 1654, in de hoedanigheid van Directeur-Generaal

JAN MAATZUIKER.
Gouverneur Generaal van
Neerlands Oost-Indiën.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS

al van den Koophandel, uit het Vaderland, te *Batavia* aan-
:land. Hij hadt, meende men, een heimelijken last, om het
:drag van den Gouverneur MAATZUIKER te beſpieden. Dee-
:, hier van de lucht bekoomen hebbende, om hem van de
nd te zenden, kreeg voorts den inval om hem na *Ceilon*
: doen vertrekken. Met veel welſpreekendheids vertoonde
ij, in den Raad, de noodzaaklijkheid om een kundig Bevel-
ebber op dat Eiland te werk te ſtellen, en betuigde zijn
oorneemen, om in eigen perſoon dien togt te aanvaarden, 't
n zij iemand der Raaden hem wilde vervangen. Bij het doen
an omvrage verklaarde men zich eenpaarig tegen het vertrek
es Gouverneurs, en vielen alle de ſtemmen op den Heer VAN
)ER HULST. Men wil dat de Leden vooraf, door den Heer
AATZUIKER, onder de hand, in zijne belangen waren overge-
naald.

De naarſtigheid, welke de Gouverneur zelve oeffende, zogt
ij ook in anderen op te wekken. Behalven zijne veelvuldige
Brieven aan de Bevelhebbers der Buiten-Komptoiren, om hem
tot pligtsbetragtinge aan te ſpooren, ſchreef hij ook dikmaals
an de Leeraaren, aldaar gevestigd, en vermaande hen tot
eene voorbeeldige leevenswijze en getrouwe waarneeming van
hun gewigtig Ampt. Tevens zondt hij hun ſtigtelijke Boeken,
zo ten eigen gebruike als van hunne Gemeente. Veele van
zijne ledige uuren wijdde hij aan de Letteroeffeningen, ter
beſchaavinge van zijnen Geest en ten nutte van 't algemeen.
De heilzaame onderneeming van den Gouverneur VAN DIEMEN,
in het verzamelen van Plakaaten en Ordonnantien, de Maat-
ſchappij betreffende, vervolgde hij niet alleen, maar vervaar-
digde 'er ook een Uittrekzel van, onder den titel van *Statuten van Batavia:* een nuttig werk, dienende nog heden tot een
ſtigtſnoer voor alle de Regtbanken der Nederlandſche Maat-
ſchappije.

Van een zonderlingen list bediende zich de Heer MAATZUI-
KER, om het gedrag zijner Klerken ter Sekretarije te beſpie-
den. Een zeker Werktuig, welk men *Polemoscoop* noemt,
hadt hij in dier voege toegeſteld, dat hij, door middel van een
Pijp, beginnende in zijn dagelijksch woonvertrek, en uitkoo-
mende in de Sekretarij, alles konde beſpieden, wat aldaar om-
ging.

ging. Zonder van anderen gezien te worden, beſchouwde hij dus menigmaalen de bedrijven zijner bedienden, en behield hen naaderhand over dezelve: tot geene kleine verwondering van hun, die waanden, volkomen alleen geweest te zijn. De onkundigen vielen hier door op het denkbeeld, dat de Gouverneur de Zwartekunst verſtondt; doch de meer doorzigtigen ontdekten eindelijk het geheim, en bragten te wege dat in het Werktuig eenig gebrek ontſtondt.

Een lelijken trek ſpeelde de Gouverneur aan den Heer VAN DAM, Gouverneur van *Amboina*. Bij zijn vertrek naar dat Gewest, hadt hij aan den Heere MAATZUIKER toevertrouwd zijne Bruid, de dochter van den Heer F. ABBEMA, weleer Predikant te *Vianen*, en daar naa op *Ternate*, eene zeer rijke en ſchoone Vrouw, Weduwe van den voormaligen Gouverneur van *Amboina*. De Heer MAATZUIKER was thans Weduwenaar. Mejuffrouw ABBEMA, liever de Echtgenoote willende zijn van den Algemeenen Bevelhebber, dan van dien eens onderhoorigen Komptoirs, leende het oor aan de voorſlagen van een huwelijk, en ſchonk den Heere MAATZUIKER haare hand. Het verwijt, door den Heer VAN DAM hem deswegen gedaan, kaatſte hij te rug met lachenden boert, en vermaaning tot voorzigtigheid in het vertrouwen van zulk een waardig pand.

De Gouverneur Generaal overleedt te *Batavia*, op den vierden Januari des Jaars 1678, in den ouderdom van ruim eenen zeventig jaaren, en wierdt, met Vorſtelijke pragt, op kosten der Maatſchappije, begraaven, ondanks zijne rijke nalaatenſchap. Het grootſte gedeelte daar van bleef in de Indiën. Eene zijner Zusteren, eene Waereldlijke Geestlijke, woonende te *Haarlem*, erfde tweehonderdduizend Guldens. Aan den Zoon van eene andere Zuster, HENRIK DE BOER, voornaam Tooneelſpeeler op den Amſterdamſchen Schouwburg, maakte hij honderdduizend Guldens. Verſcheiden maalen hadt de Heer MAATZUIKER deezen Neef aangezogt tot de overkomst na de Indiën, doch telkens tot antwoord bekoomen „ Dat hij liever nu een „ eenen Koning en dan eenen Prins wilde verbeelden, en, „ naa het uitvoeren deezer Rollen, een vrij man zijn, dan „ zich in altoosduurende ſlaavernij in de Indiën begeeven."

De

BOER begaf zich naaderhand met 'er woon na *Haarlem*, deedt 'er een fraai huis bouwen.

Eer wij dit Artikel eindigen, moeten wij van een zeer zonderlingen Droom van den Heere MAATZUIKER gewag maaken. De Heer ARNOLD VLAMING VAN OUDSHOORN, een boezemvriend van den Gouverneur, was in December des Jaars 1661 met eene Vloot na het Vaderland vertrokken. In den nacht van den elfden Februarij des Jaars 1662 verbeeldde zich de Heer MAATZUIKER, zijnen Vriend in groot gevaar te zien, en om hulp te hooren roepen. Dit deedt hem ontwaaken; doch van nieuws zijnde ingeslaapen, vertoonde zich aan zijne verbeelding het Lijk van den Heere VAN OUDSHOORN in de Golven der Zee. Zo veel indruks maakte op het gemoed des Gouverneurs deeze Droom, dat hij, 's anderendaags, den dag en 't uur daar van, in de Sekretarije van den Indischen Raad, deedt aantekenen, in afwagting van volgende tijdingen. 't Verhaal luidt, dat de Heer VAN OUDSHOORN, op het aangetekende tijdstip, met het Schip *'t Hof van Holland*, schipbreuk zou geleeden hebben en in de golven zijn omgekoomen.

Zie *Leeven der Gouverneurs-Generaal van Neêrlands Indiën.*

MAESTERTIUS, (JACOBUS) gebooren te *Dendermonde*, in Vlaanderen, in den Jaare 1607, hoewel een goed kenner der Regtsgeleerdheid in 't algemeen, leide zich, egter, in 't bijzonder toe op de beoeffening van het Leenregt. Met verlof der Bezorgeren van het Hoogeschool te *Leiden*, gaf hij daar in onderwijs, aan een zeker aantal Jongelingen, en slaagde in dit werk zo gelukkig, dat men hem, eerlang, tot Buitengewoon Hoogleeraar bevorderde. Naa het overlijden van den Heere CUNÆUS, wierdt hij in het getal der gewoone Hoogleeraaren aangenomen. De Heer MAESTERTIUS overleedt in den Jaare 1658, naalaatende verscheiden Regtsgeleerde Werken, als mede eene *Beschrijving van Dendermonde* en deszelfs onderhoorigheden.

Zie SOERMANS *Acad. Register.*

MAETS,

MAETS, (KAREL VAN) in den Jaare 1597 te *Leiden* gebo-
ren, doch te *Middelburg* opgevoed, alzo zijn Vader, we-
heen, om de vervolgingen tegen de Hervormden, uit *Vla-*
deren geweeken, derwaarts verhuisde in den Jaare 1599. In
eene vereischte beoefening der Talen, vertrok KAREL na de
Hoogeschool te *Franeker*, vertoefde 'er eenigen tijd, begaf
zich voorts na het Hoogeschool der Hugenooten te *Saumur*
in Frankrijk, doorreisde naderhand een voornaam gedeelte
diens Koninkrijks, en keerde, in den Jaare 1620, in Zeeland
te rug. Spoedig bekwam hij een beroep, in die Provincie,
te *Scharpenisse*, 't welk hij, in den Jaare 1629, met dat na
Middelburg verwisselde. Zeven jaaren bediende hij deeze
aanzienlijke Gemeente, en hieldt zich, in dat tijdverloop, on-
der het waarneemen van zijn Ampt, bezig, op hoogen last
van 's Lands Staaten, nevens andere Geleerden, met het na-
zien der nieuwe Nederduitsche Overzettinge der H. Schrifture
en der Apocrijphe Boeken. Den post van Hoogleeraar in
de Godgeleerdheid en Predikant te *Utrecht*, in den Jaare
1636, hem opgedraagen, wees hij van de hand, op ernstig
aanzoek der Wethouderschap en van den Kerkeraad van *Mid-*
delburg. Doch wanneer, drie jaaren laater, het zelfde aan-
bod hem gedaan wierdt, vondt hij geraaden, daar aan het oor
te leenen. De Heer VAN MAETS bediende den dubbelen post
tot zijnen dood toe, welke voorviel op den twintigsten April
des Jaars 1651. Bij eene van zijne drie Vrouwen liet hij
eenen Zoon naa, insgelijks KAREL genaamd. *Deeze* was,
zedert, Hoogleeraar in de Genees- en Scheidkunde te *Leiden*.
Een geschil van luttel aanbelangs kostte hem veel *tijds* en
schrijvens. Hevig twistte men, in dien tijd, of het den Man-
nen geoorlofd zij, lang hair te draagen? Zeker Godgeleerde,
JACOBUS REVIUS genaamd, verklaarde zich voor de geoorlofd-
heid. Hier tegen kwam eene *Thesis* of Stelling van DE MAETS
in 't licht, welke beantwoord wierdt in een Latijnsch Ge-
schrift, *Libertas Christiana circa usum Capillatii defensa*;
„ Verdeediging der Christlijke Vrijheid omtrent het draagen van
„ lang hair." Hier tegen tradt DE MAETS; van nieuws, in het
Strijdperk, met eene Verhandeling, ingelascht in zijne *Sylva*

Que-

Quæſtionum inſignium, die het voornaamſte gedeelte van dat Boek beſlaat.

Zie HOORNBEEKH *Orat. Funebris*; BAYLE, *Dict. Crit.*

MAIERUS, (JOANNES) van geboorte een Geldersman, en een der Geleerdſte Mannen der Zestiende Eeuwe. Hij was een Karmeliter Monnik in Brabant, wierdt vervolgens Prioor, en eindelijk Provincial van het Klooster dier Orde te *Bruſſel*. Hij was een voortreffelijk Godgeleerde, bevallig Prediker, en voorál een naauwkeurig kenner der Griekſche Taale. Hij ſchreef eene Verklaaring over de meeste Brieven van PAULUS, en maakte door den druk gemeen een goed aantal Leerredenen en Redevoeringen.

Zie VAL. ANDREAS, *Biblioth. Belg.*

MAIRE, (JAKOB LE) Zoon van IZAAK LE MAIRE, een welgeſteld Koopman te *Amſterdam*, en zeer bedreeven in den Koophandel op de Oostindiën, met wien de Franſche Gezant JEANNIN, in naame van zijnen Meester Koning HENRIK DEN IV, 's eenigen tijde, in eene vrugtlooze onderhandelinge was getreeden, over het verleggen van den Indiſchen Handel uit de Nederlanden na Frankrijk. IZAAK LE MAIRE, op den ouden dag, den Handel hebbende vaarwel gezegd, hadt zich met der woon na *Egmond* begeeven. Hier deelde hij, waarſchijnlijk, aan zijnen Zoone JAKOB, zijne meening mede, volgens welke een Westlijke doortogt na de Oostindiën zoude te vinden zijn, ten Zuiden van de Magellaanſche Straat; in Amerika, door welke de Vaart, alleen openſtaande voor de Oostindiſche Maatſchappije, aan alle bijzondere Handelaars verbooden was. Hoe 't zij, in de hoedanigheid van Opperkoopman ſtak hij, te gader met WILLEM KORNELISZOON SCHOUTEN, als Schipper, op den veertienden Junij des Jaars 1615, met twee Schepen in Zee, voor rekening van eenige bijzondere Perſoonen. In het begin des volgenden jaars ontdekten zij, met 'er daad, eenen doortogt, ten Zuiden van de Straat van Magellaan. Zij gaven daar

aan

aan den naam van *Straat le Maire.* Drie Eilanden, op de togt ontdekt, noemde ze het *Staaten-*, *Prins Maurits-* en *Barneveld's-Eilanden.* Bij eene plegtige Verklaaring nam ze, van 't een en ander, bezit, in naame der Algemeene Staten en van Prinſe MAURITS. In de maand Julij des Jaars 161[illegible] keerde LE MAIRE, met de twee Schepen, in Zeeland te rug, na den togt rondom den geheelen Aardkloot te hebben afgelegd.

Zie W. C. SCHOUTENS *Reize.*

MAKKEN, een oud Kaſteel, in het Overampt van het Land van *Kuik*, digt bij het Dorp *Maasheet.* Het is een overoud, doch tevens zeer aanzienlijk Gebouw, met verſcheiden Voorregten begiftigd, onder andere dat van het Veer van *Vierlingbeek.*

MAKKINGA, een Friech Dorp, in de Grietenij *Stellingwerf-Oosteinde*, onder 't Kwartier van Zevenwouden. De Kerk is zonder Toren, hebbende ſlegts, op het Westeinde, een klein Spitsje. De wooning van den Heere Grietman, welcer door iemand van het aanzienlijk Geſlagt van LYKLAMA gebouwd, is het voornaamſte ſieraad van het Plaatsje, 't welk vierendertig Stemmen heeft.

MAKKUM, een aanzienlijk Dorp of Vlek, in Friesland, in de Grietenij Wonferadeel, onder 't Kwartier Westergo, aan den Zeekant. Het eigenlijk genaamd *Makkum* was eertijds de Kerkbuurt. Eene Buurt, kort daar bij geleegen, voerde den naam van *Statum.* Door middel van eene lange rij huizen zijn ze zedert aan elkander gehegt, en te gader bij den eerst gemelden naam bekend. De Plaats is geregeld betimmerd, wordende van Grafien en Straaten doorſneeden, allen bebouwd met zindelijke huizen, die gezamentlijk op ongeveer zeshonderd begroot worden. De Kerk der Hervormden is een ruim gebouw, voorzien van een tamelijk hoogen ſpitzen Toren. In den Jaare 1660 wierdt aan het Kerkgebouw de eerſte ſteen geleid door Jonkheer BONNE VAN DONIA, welke toen, in de nabijheid, een weinig ten Noor-

Noorden van het Vlek, een zeer aanzienlijke Stins of Adelijk Huis bewoonde, 't welk voor omtrent vijftig jaaren geheel is afgebroken. Door twee Leeraars wordt hier de Dienst waargenomen. In een nabuurig Dorpje, *Kornwerd* genaamd, moeten zij, om de veertien dagen, dit werk insgelijks verrigten. De Doopsgezinden hebben 'er eene vrij aanzienlijke Gemeente, welke, zints dertig jaaren, door een Geſtudeerd Prédikant, Leerling van het Amſterdamſche Kweekſchool, wordt bediend. Eene Statie van Roomschgezinden telt mede een groot getal Ledemaaten. Voorts heeft men 'er eene Waag, ſtaande in 't midden der Plaatze, pronkende met een net ſpits Torentje, welk midden ten Dake uitſteekt; eene Diakonie-Armenhuis en Weeshuis. Voortijds hadt men hier twee uitwaterende Sluizen, van welke de eene aan het gemeene Land, de andere aan het Vlek behoorde. Bij het leggen van eene nieuwe, veel breeder dan de voorgaande Sluis, in de plaats der laatſte, in den Jaare 1778, heeft men de Landſchaps-Sluis weggenomen. Het opzigt over de Sluis en de verdere algemeene Dorpszaaken, ſtaat thans aan vier perſoonen, de deftigſten uit den Burgerſtaat, onder den naam van *Gekommitteerden*. Twee derzelven zijn van de Hervormde, de twee andere van de Doopsgezinde Gemeente. Niet het zelfde is, intuſſchen, ten allen tijde het getal deezer Gekommitteerden. Veel handels plagt eertijds te *Makkum* om te gaan, vooral in zwaar Hout- en Kalk. Men telde 'er weleer over de honderd Kalkovens; doch deeze zijn, van tijd tot tijd, gedund tot op ruim vijftig, en, in de laatſte jaaren, nog merkelijk beneden dit getal. Met dit alles heeft men 'er nog eenige Fabrieken, die aan de Plaatze eenigen bloei geeven; Panne- Steen- Extrik- en Plateelbakkerijen.

Maklyk-oud, eene van ouds bekende Ree, aan den Weſtkant van het Eiland *Ter Schelling*. In vroegere tijden diende zij tot eene voegzaame Haven en Legplaatze voor eene groote Vloot Koopvaardijſchepen; zij lagen aldaar even veilig en ſtil, als in het Ye, voor de Paalen van *Amſterdam*. Haare veiligheid was zij inzonderheid verſchuldigd aan eenen Zandbank, de *Robbeplaat* genaamd, nog Weſtlijker gelegen, die haar

tegen het geweld van Zeewinden en Golven dekte. Doch zeid deeze Plaat Oostwaarts is overgeslort, heeft zij de Haven m Zand aangehoogd, en dermaate droog gemaakt, dat Visfche schepen en soortgelijke kleine Vaartuigen 'er bezwaarlijk kun vlot leggen.

MALDEN, een Dorp in Gelderland, in het Rijk van *Nieu magen*, van weinig aanzien, hebbende eenen Leeraar gemee met het nabuurig Dorp *Heumen*. Weleer ſtondt hier een zwa Slot of Kaſteel, doch is thans geheel verdweenen.

MALDERÉ, (JAKOB VAN) een Edelman van rang, eerst en voorſtander der Spaanſche belangen, doch naaderhand overge gaan in die der Staatsgezinden. Na geruimen tijd in dienst va den Markgraave VAN HAVRECH, Stadhouder van *Vlaanderen*, geſtaan te hebben, nam hem Prins MAURITS aan onder het getal zijner Edellieden. De voorgaande gemeenzaamheid was oor zaak, dat wanneer, in den Jaare 1595, van de zijde der Spa jaarden, aan de Nederlanden, voorſlagen van Vrede gedaan wierden, de Markgraaf, ten dien einde, bij eenen Brief, zich aan VAN MALDERÉ vervoegde. Deeze gaf 'er den Prinſe kennis van, en ontving, kort daar op, bevel te antwoorden, dat 't geene hoop tot Vrede was, 't en ware het Spaanſche Krijgsvolk niet alleen de Nederlanden, maar ook het Graafſchap *Bourgondie* ruimde. In eenen anderen Brief deedt hij den *Markgraaf* weeten, dat de Vereenigde Staaten niet ongenegen waren om met die der andere Gewesten, doch geenzins met de *Spanjaarden* in onderhandeling te treeden. In 't volgende jaar benoemde Prins MAURITS den Heer VAN MALDERÉ tot zijnen Perſoonsvertegenwoordiger, als Eerſten Edele van Zeeland. In 't eerst ontmoette deeze aanſtelling merkelijken tegenſtand, bij de Zeeuwſche Staaten in 't algemeen, en bijzonderlijk bij de Steden *Zierikzee*, *Goes* en *Tholen*. Zij beſchouwden het als onvoegzaam, daar het Gewest verſcheiden oorſpronklijk ingeboorene Edelen van hoogen rang opleverde, dat een Uitlander, een Vlaamsch Edelman, met zo aanzienlijke waardigheid bekleed wierdt. Doch deeze zwaarigheid wierdt eerlang uit den weg geruimd. *Tholen*, eene kleine Stad, liet zich overhaalen door den

n Prins; waar na twee andere Steden, bij overſtemming, oesten volgen. Evenwel lieten zij aantekenen, dat zij den noemden Vertegenwoordiger geenzins voor aangenaam verarden. Toen de Algemeene Staaten, in den Jaare 1607, n verſcheiden Hoven Gezantſchappen zonden, om derzelver ad en bijſtand te verzoeken, vertrok de Heer VAN MALDERÉ, evens den Dordrechtſchen Penſionaris JOAN BERK, als Buingewoon Gezant na Engeland, om zijne opwagting te maen bij Koning JAKOBUS DEN I, om denzelven verſlag te doen n den toeſtand der Vereenigde Gewesten, met opzigt tot e vermogens ter voortzettinge van den Oorlog. Een ander lijk van aanzien en vertrouwen, waar toe VAN MALDERÉ, ier te Lande, zich hadt weeten te verheffen, was zijne beoeming tot eenen der Gemagtigden van wegen de Algemeene Staaten, om met de Spaanſche Gezanten, in den Jaare 1608, n 's *Hage* verſcheenen, over Vrede of Beſtand te handelen. De laatſte openbaare post, in welken wij den Heer VAN MALDERÉ, in de Geſchiedenisſen, aantreffen, was het buitengewoon Gezantſchap na Frankrijk, in den Jaare 1610; de Heeren van BREDERODE en VAN DER MYLE waren zijne Amptgenooten.

Zie BOR, VAN METEREN, enz.

MALLEGAT, eene Opening of Doorgraving in de Duinen, bij *Katwijk*, dus genaamd. De aanleiding daar toe zullen wij hier kortelijk verhaalen. De aanwas van het Binnenwater in Rhijnland deedt, reeds meer dan derdehalve Eeuw geleeden, op middelen ter ontlastinge bedagt zijn. Om de nabijheid van de Noordzee wendde men het oog derwaarts. Bij gedaane waarneemingen bleek het water aldaar merkelijk laager te zijn, n binnenslands. Het gevolg hier van was, een Ontwerp, in n Jaare 1538, aan Hoofdingelanden van Rhijnland ter hand ſteld, om het water, door middel van Tonnen, zeewaarts leiden. Om de groote kosten, daar mede gepaard, liet en 't werk ſteeken, tot in den Jaare 1565, wanneer, op klagten van Regenten van verſcheiden Ambagten, het werk rvat, en, na lang raadpleegen, in den Jaare 1570, tot eene

nieuwe Peiling, zo binnen als buiten, beſlooten wierdt. Tot gevolg daar van was, een verſlag, volgens 't welk eene waterloozing aan de Noordzee, zeer waarſchijnlijk, ten nutte van Rhijnland zoude ſtrekken. Men benoemde nu eerlang Gemagtigden tot het onderzoek van den Waterſtaat. Het bleek hun, dat het water gaande weg toenam, en geene genoegzame ontlasting hadt door de Sluizen aan het Y. Bij *Katwijk* vonden ze ook het water merkelijk hooger binnen dan in de Noordzee. Wijders deeden ze, te deezer plaatze, de gronden, tusſchen den Rhijn en de Noordzee, booren, en door bekwaame lieden Ontwerpen vervaardigden, volgens welke men, zonder gevaar voor 't gemeene Land en ten voordeele van Rhijnland, eene Uitwatering zoude kunnen openen.

In gevolge van dit alles wierdt een beſluit genomen tot het neemen van eene Proeve eener Doorgraavinge, en in Maart des Jaars 1571, daar mede een aanvang gemaakt. In de maand November was men reeds tot aan het Strand gevorderd, doch ſtelde de opening uit tot April des volgenden jaars. Thans geſchiedde dezelve in tegenwoordigheid van Dijkgraave en Hoogheemraaden, de Regeeringe van *Leiden* en eene aanzienlijke menigte van aanſchouweren. Bij het doorſteken vloeide zulk eene menigte waters, en met zo veel kragts, na buiten, dat een Schuit, leggende in de opening, met moeite konde weerhouden worden van Zeewaarts drijven. Niet lang bleef deeze Doorgraaving open. Een opkoomende ſtorm, door het roeren van het water, veel zands na binnen voerende, deedt dezelve verſtoppen. De zulken, welke hier in een bewijs meenden te vinden voor de onmogelijkheid eener waterloozinge op deeze plaats, gaven, zedert, aan de Doorgraavinge de boven gemelde benaaminge van het *Mallegat*. Verſcheiden redenen werkten te zamen, waarom men de gemaakte Doorſnijding niet open heeft gehouden, door het leggen van Sluizen en Spuien. De voornaamſte daar van waren de opkoomende Nederlandſche Beroerten, en vooral ook het Beleg van *Leiden*. Vervolgens zal men 't werk ongeraaden gevonden hebben, om de zwaare kosten, die elders, aan Sluizen en Dijkwerken, vereischt wierden. Waar bij nog kwam, dat men, zedert, de Doorgraaving als minder noodig zal beſchouwd

ſchouwd hebben, omdat Rhijnland merkelijk van water wierdt ontlast, door het ingevoerd gebruik van Groote Watermolens, en het brengen van verſcheiden Kleine in Groote Polders. Nogthans heeft men, in deeze Eeuwe, het Ontwerp, van nieuws, bij de hand genomen, doch met even weinig gevolgs als voorheen. Niet onwaarſchijnlijk is het, dat het nimmer tot uitvoer zal gebragt worden. Niet geheel onnut is, intuſſchen, het *Mallegat*. Het water, welk daar in afzijpelt, doet het overſchot der Doorgraavinge verſtrekken tot eene Vaart voor de Waterſchepen, om het zout water uit Zee tot aan *Katwijk* te brengen, voor de Zoutkeeten der Steden *Haarlem* en *Leiden*, en voor de Praamen, welke Schelpen na de Kalkbranderijen voeren.

MAN, (KORNELIS DE) Delftenaar, een voortreffelijk Kunſtſchilder. Naa zich, in zijne Geboorteſtad, eenigen tijd te hebben geoeffend, dreef hem de zucht na grooter vordering buitens lands. *Frankrijk* was het eerſte Gewest, welk hij bezogt. Vervolgens begaf hij zich na *Italie*. Twee jaaren ſleet hij te *Florence*, in dienst van een vermogend Edelman, door het te werk ſtellen van zijne Penceelkunst. Naa verloop van dezelve reisde hij na *Rome*, om 'er zich naar de doorluchtige overblijfzels der Oudheid verder te bekwaamen. *Venetie* was de plaats, alwaar hij vervolgens eenigen tijd doorbragt. Negen jaaren vertoefde hij dus buitenslands, en oordeelde nu bekwaamheids genoeg te hebben opgedaan, om eenen naam te maaken onder de Kunstbroeders in zijn Vaderland, en 'er een eerlijk beſtaan te winnen. Zijne Geboorteſtad verkoos hij tot zijne woonplaats, en verrijkte dezelve met meenig voortbrengzel van zijn Penceel. Opmerking onder dezelve verdient vooral een groot ſtuk, in de Ontleedkamer, verbeeldende de Overlieden van het Gild der Wondheelers en verſcheiden Geneesheeren. DE MAN overleedt in den Jaare 1706.

Zie HOUBRAKEN.

MANDER, (KAREL VAN) wierdt geboóren te *Meulebeken*, in Vlaanderen, in den Jaare 1548, uit een aloud Geſlagt, zijn-

de een Lid van hetzelve, toen over de driehonderd jaren leeden, WOUTER VAN MANDER genaamd, Bisschop van [illegible] geweest. Zijn Vader, een oogmerk hebbende om hem [illegible] Letteroeffeningen op te leiden, besteedde hem ter Schole te *Thiel*, om 'er het Latijn te leeren. Doch alzo des Jongmans hoofdneiging tot de Schilderkunst overhelde, wierdt hij te *Gend*, een Leerling van den vermaarden Schilder LUCAS DE HEERE, en vervolgens, te *Doornik*, van PIETER VLERICK. Na zijne wederkomst in 's Vaders huis, maakte hij [illegible] van de oeffeninge der kunste; zijnen meesten tijd [illegible] het schrijven van Gedichten en Zinnespeken. Doch alzo hij het schilderen niet geheel verzuimde, en eerlang de lust hem [illegible] ter verdere voortzettinge zijner bekwaamheid, ondernam hij eene reize na *Roma*, in 't gevolg van eenige Edellieden. Drie jaaren vertoefde hij in die Stad, onder 't vlijtig [illegible] en aankweeken van zijn kunstvermogen. Na [illegible] *Basel* bezogt, en 'er eenige stukken te hebben [illegible], keerde hij te rug in zijne Geboortestad. De [illegible] beroerten maakten nu het verblijf in de Dorpen zeer [illegible]. Van hier dat hij met zijne Ouderen en Huisvrouwe, welke hij zedert had opgedaan, eene veiliger woonplaats binnen *Doornik* zogt. Hij vertoefde 'er, egter, niet lang, maar verhuisde haast na *Brugge*. Op zijnen weg derwaarts trof hem [illegible] geluk, nevens zijne Vrouw en twee kinderen, maar te [illegible] ongeschad, door eene bende roovers. Verdrietig [illegible] verblijf in een zo onrustig Gewest, vertoefde hij hier [illegible] te *Brugge*, dus noodig was, om voor zich zelven en [illegible] penningen geld tot kleederen te verdienen, nevens een [illegible] de reize na Holland. Eerst zette hij zich neder te *Haarlem*, vervolgens ten platten Lande, tusschen die Stad en *Alkmaar*, en eindelijk te *Amsterdam*. Hier eindigde hij zijne dagen in 't Jaar 1606, in een der zo genaamde Nummerhuizen, aan het Gasthuis behoorende, getekend met N. XXIV. Behalven zijne veelvuldige Schilderstukken, heeft hij ook verscheiden Schriften nagelaaten. Het meest bekende daar van is zijn *Schilderboek*, behelzende de gronden der kunst, en de leevens van verscheiden uit- en inlandsche Schilders. Hij liet eenen Zoon na, insgelijks KAREL genaamd, een goed Portretschilder. De Koning [illegible]

G. F. Fritsch fecit.

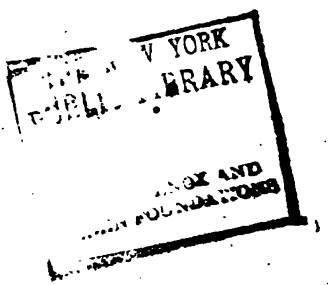
V YORK
RARY
OX AND

van *Deenemarke* onthoodt hem ten zijnen Hove, en overlaadde hem met gunst en voordeelen. Even als zijn Vader, bezat hij finaak voor de Dichtkunst. De vrugt daar van was een Lofdicht op den Snuiftabak.

Zie F. v. MANDERS *Schilderboek*, tweede Druk van den Jaare 1618.

MANMAAKER, (ADRIAAN) bekleedde den post van Thesaurier van *Middelburg*, in den Jaare 1574, ten tijde als de Stad aan den Prinse VAN ORANJE overging. In den Jaare 1618 ontving hij last, van Prinse MAURITS, om deszelfs persoon, als Eerften Edele van Zeeland, te vertegenwoordigen, en verzelde zijne Doorluchtigheid, in dat zelfde jaar, als Gemagtigde der Algemeene Staaten, na *Utrecht*, ter gelegenheid der onderlinge geschillen, welke thans den Staat beroerden, en die eindelijk uitliepen op de gevangenneeming, met den aankleeve van dien, der Heeren VAN OLDENBARNEVELD, HOOGBEETS en DE GROOT, over welke hij, nevens anderen, tot Regter wierdt aangesteld. In den Jaare 1621 bekleedde hij, nevens de Heeren VAN NOORDWYK en PAUW, een staatelijk Gezantschap in Frankrijk, tot het sluiten van een Verbond van Vriendschap en Koophandel. Na het overlijden van Prinse MAURITS, in den Jaare 1625, begeerde MANMAAKER in zijne voorgaande hoedanigheid, als Vertegenwoordiger van den Eerften Edele in Zeeland, erkend te worden, en zulks wel uit kragt eens Briefs van Prinse FREDRIK HENRIK, hem beveelende, de zelfde plaats, op voorgaanden last, te blijven bekleeden. Doch toen zijn verzoek, ter Staatsvergaderinge, op het tapijt kwam, betuigden de Afgevaardigden van *Middelburg*, niet ongenegen te zijn, om aan Prinse FREDRIK HENRIK het regt van Eerften Edele op te dragen, doch weigerden MANMAAKER te erkennen, dan alleen bij voorraad en onder *Alle van Nemprejuditie*. Andere Zeeuwsche Steden verklaarden zich na genoeg even eens. Doch toen *Vlissingen en Veere*, waar van de Prins Markgraaf was, en de kleine Stad *Thiel*, alwaar zijne Doorluchtigheid insgelijks veel vermogt,

zich voor MANMAAKER verklaarden, volgden de overigen insgelijks. Hij bekleedde dien post tot in den Jaare 1630, wanneer hij van zijne waardigheid verlaten wierdt, omdat hij, meent men, de agtbaarheid zijns Meesters al te ſtijf gedreven hadt. Zodanig althans getuigt 'er HOOFT van in zekeren Brief.

MANTGUM, een Dorp in Friesland, in de Grietenij Baarderdeel, onder het Kwartier van Westergo. Van twee Stinzen of adelijke Huizen, welke hier eertijds ſtonden, zag men nog lang, na dat zij waren afgebroken, eenig Muurwerk, als het eenig overblijfzel. Het Dorp heeft eigen Kerk en Predikant, behoorende onder de Klaſſis van *Leeuwarden*.

Zie WINSEMIUS.

MARCK, (JOHANNES) of VAN DER MARCK, bekleedde, in den Jaare 1686, het Hoogleeraarampt in de Godgeleerdheid aan 't Stichtſche Hoogeſchool. Veel gerugts maakte het geſchil, welk deeze voerde met zijnen Amptgenoot JOHANNES BRAUNIUS. Deeze, een ijverig voorſtander der Godgeleerde begrippen van den vermaarden JOANNES COCCEJUS en van de Wijsbegeerte van CARTESIUS, zogt, diensvolgens, dezelve ook zijnen Leerlingen in te prenten. Geruimen tijd zag VAN DER MARCK dit aan, zonder deswegen zijn gevoelen te verklaaren. Eindelijk, misſchien, eenig gevaar voor de Hervormde Leere vreezende, wederſprak hij, zo in 't openbaar als in zijne bijzondere Leſſen, zijnen Amptgenoot; die daar van de lucht gekreegen hebbende, van zijnen kant niet ſtil zweeg. De verwijdering, tuſſchen de twee Hoogleeraars, hier uit ontſtaan, ſloeg wel haast tot de Leerlingen over. Men hadt nu, aan 't Hoogeſchool, twee nieuwe Godgeleerde Sekten, *Marckianen* en *Brauniaanen*. Zo hoog klom onder deeze de wederzijdſche afkeerigheid, dat ze zelf den onderlingen burgerlijken omgang ſchuwden. Een in 't oogloopend bewijs, van de drift, met welke men over en weder ſprak, vertoonde eene Godgeleerde Verhandeling over den *Sabbat*, welke BRAUNIUS,

door

door eenen zijner Leerlingen, openlijk liet verdeedigen. Buiten het ſpoor van bezadigdheid holde de ijver, met welken de *Markianen* daar tegen hunne bewijsredenen aanvoerden. De Hoogleeraar VAN DER MARCK ging nog verder. Verzeld van den Heere BERTLING, Hoogleeraar in de Wijsbegeerte, vervoegde hij zich aan den Akademiſchen Senaat, en klaagde aldaar den Heer BRAUNIUS aan, wegens het verdeedigen van eenige ſtellingen, die de gronden van de Leere der Hervormde Kerke ondermijnden. BRAUNIUS, hier over onderhouden wordende, ontkende, gedeeltelijk, de aangetijde misdaad, voor reden geevende dat men zijne woorden hadt verdraaid; doch andere ſtellingen nam hij voor de zijne aan, en verdeedigde dezelve, vervolgens, in eenige Schriften. Hier uit ontſtondt een penneſtrijd, die meer gerugts maakte, dan aan de waare kennisſe voordeel aanbragt.

Zie BENTHEM, *Holl. Kerk en Schoolſtaat.*

MARESIUS, (SAMUEL) hoewel een Uitlander, nogthans meldenswaardig, deels om zijn verblijf in de Nederlanden, deels om zijn aanmerkelijk aandeel in de Godgeleerde twisten, die den Staat op zo veele moeite en onaangenaamheden te ſtaan kwamen. In den Jaare 1599 wierdt hij gebooren in de Franſche Provincie *Pikardije*, leide de gronden van Taalkennisſe te *Parijs*, en oeffende zich voorts, in hoogere Weetenſchappen, eerst te *Saumur*, en daar naa te *Geneve*. Eenentwintig jaaren oud zijnde, bekwam hij het beroep in de Hervormde Gemeente te *Laon*. Hier geraakte hij in twist met de Roomſche Geestlijkheid, ter zaake van eenen Brief, welken hij hadt geſchreeven aan eene Juffer, die van Godsdienst was veranderd. Zo grooten haat haalde hij zich daar door op den halze, dat hij, op zekeren avond, langs de ſtraat gaande, door iemand, welke op zijn leeven liep, met een Mes zwaar gewond wierdt. Ter zijner beveiliginge tegen ſoortgelijke aanſlagen, verplaatſte de Kerkvergadering MARESIUS na *Falaiſe*. Nog geen half jaar hadt hij hier den dienst waargenomen, of

het Hoogleeraarampt in de Godgeleerdheid, nevens het gewoone Predikwerk, wierdt hem te *Sedan* opgedragen. Eer hij derwaarts trok, deedt hij eene reize na *Holland*, en beklom 'er den Trap der Godgeleerde Doktoraale waardigheid. Van geen zeer langen duur, nogthans, was, zedert, 's Heers verblijf in Frankrijk. Hij vertrok na de Nederlanden, ter aanvaardinge van het Leeraarampt te *Maastricht*, om het, eerlang, te verwisselen met het Hoogleeraar- en Predikampt te de Fransche Gemeente te *'s Hertogenbosch*, en, naa een zesjarig verblijf, van daar na 't Hoogeschool te *Groningen*, alwaar hij, in den Jaare 1673, het vierenzevenstigste zijns ouderdoms, zijne dagen eindigde. Het beroep te *Lausanne*, door de Regeering van *Bern*, in den Jaare 1661, hem opgedragen, hadt hij van de hand geweezen; doch dat van *Leiden*, in zijn sterfjaar, hem opgedragen, zoude hij aanvaard hebben, ware hij, door zijnen dood, 'er niet in verhinderd.

Van de geschillen, in welke MARESIUS ingewikkeld geweest is, zullen wij nu eenig verslag doen. GISBERTUS VOETIUS, Godgeleerd Hoogleeraar te *Utrecht*, hadt, in den Jaare 1642, eenige Akademische Stellingen in 't licht gegeeven *De Idololatria indirecta of de Utijlingsche Afgoderije*. Onder andere hadt hij daar in gegispt het gedrag der Wetshouderschap van *'s Hertogenbosch*, raakende eene *Broederschap van Onze Lieve Vrouwe*, Eeuwen lang in die Stad gevestigd. Met agterlating van de Roomsche plegtigheden, was, van hooger hand, den Roomsch-Katholijken bevolen, Hervormden ingelijks tot Leden aan te neemen. Hier tegen verklaarde zich VOETIUS, beweerende dat Protestantsche Overheden zodanige Broederschappen niet mogen dulden, en dat de inkomsten daar van ten nutte van Kerken en Schoolen, of andere *godsvrugtige* oogmerken, moesten besteed worden. MARESIUS, thans Hoogleeraar te *'s Hertogenbosch*, ontving last van de Regeering, om haar gedrag, in het dulden der gemelde Broederschap, te verdeedigen. Of hij daar voor, gelijk zommigen verhalen, een geschenk van vijfhonderd Guldens genooten hebbe, willen wij liefst aan zijne plaatze laaten. Dit was de aanleiding tot verscheiden schriften, zedert over en weder gewis-

vissfeld, dikmaals met eene pen, niet met Inkt, maar met Gal gevuld. De twist duurde nog, naa dat MARESIUS na *Groningen* verhuisd was.

In de gemelde Stad deedt onze Hoogleeraar, in den Jaare 1652, door den druk, uitgaan een Boek, moetende dienen ten betooge van de Regtzinnigheid der Nederlandsche Kerke, in het stuk der Leere. Hij droeg zijn Geschrift op aan de Algemeene Staaten, die het voorts na *Leiden* zonden, om het gevoelen der Godgeleerde Hoogleeraaren daar over in te neemen. Deeze waren thans de vermaarde JOHANNES COCCEJUS, JACOBUS TRIGLANDIUS en ABRAHAM HEIDANUS. In hun berigt verhieven ze den Schrijver hemelhoog, doch spraken met kleinen lof van zijnen arbeid. COCCEJUS hadt, uit aller naam, de pen gevoerd. MARESIUS van den inhoud des Verslags en van den persoon des penvoerders onderrigt, wierdt daar over dermaate misnoegd, dat het tot den grondslag diende van afkeerigheid, welke naderhand zich duidelijk openbaarde.

Eer dit gebeurde, ontstondt 'er eene andere onmin tusschen MARESIUS en eenen zijner Amptgenooten. De aanleiding tot dezelve wordt aldus verhaald. Behalven onzen Hoogleeraar, gaven te *Groningen* onderwijs in de Godgeleerdheid WITMARIUS en PASOR, twee oude afgeleefde Mannen, en uit dien hoofde bijkans onbekwaam tot het waarneemen van hunnen post. Hierom verzogt MARESIUS, van de Bezorgers van 't Hoogeschool, dat hem tot Amptgenoot mogt worden toegevoegd JAKOBUS ALTING, zints ruim twintig jaaren Hoogleeraar in de Hebreeuwsche Taale. Dit wierdt hem toegestaan. Niet lang hadt ALTING op den Godgeleenden Stoel gezeeten, of hem vloeide telkens toe een aanwassend getal van Leerlingen; die, eerlang, tot zulk eene menigte aangroeiden, dat hij, in zijn Huis geene genoegzaame ruimte hebbende om zijne Leerlingen te plaatzen, genoodzaakt was, de Lessen, welke hij bijzonderlijk in zijne wooning plagt te geeven, in eene Gehoorzaal van het Akademiegebouw te houden. Dit ontstak den mijver van MARESIUS tegen ALTING, en veroorzaakte verwijdering; die nog meer toenam, zints de laatstgemelde hadt verklaard, dat hij voor zijne Kollegien geen geld begeerde

van

van zijne Leerlingen, zo als MARESIUS gewoon was te trekken. ALTING verklaarde, aan zijnen Vader HENRICUS ALTIUS, op deszelfs doodbedde, beloofd te hebben, indien hem ook het openbaar onderwijs in de Godgeleerdheid te beurte viel, van zijne Leerlingen geen geld te zullen aanneemen. Van deezen kant geenen kans ziende, om over zijnen Amptgenoot den meester te ſpeelen, wendde MARESIUS over een anderen boeg. Nu en dan begon hij eenige gevoelens van den Heer ALTING aan te tasten, en openlijk, in zijne Lesſen, te wederſpreeken. Zelf tastte hij wel haast niet ſlegts de begrippen, maar ook den goeden naam des Voorſtanders aan. Regeering, Predikanten, Gemeente, de gantſche Stad wierdt 'er eerlang mede gemoeid. MARESIUS, die veele Lievelingen had, en daar door den twist meer gerugts deedt maaken, zogt het daar heenen te wenden, dat de zaak op eene Kerkvergadering gebragt wierdt, in de hoope van aldaar te zullen zegepraalen. Doch de Bezorgers van het Hoogeſchool begreepen het anders. Den Heere ALTING eene ſchriftlijke verklaaring van zijne gevoelens hebbende afgevraagd, ſtelden zij dezelve in handen van MARESIUS, welke daar op eene Verantwoording ſchreef. Beide Geſchriften wierden gezonden aan de Leidſche Hoogleeraaren, die, in hun oordeel daar over, ALTING van dwaalgevoelens vrijſpraken, en betuigden dat MARESIUS in 's Mans verklaaring behoorde genoegen te neemen. Het gevolg hier van was, dat de Heeren Bezorgers de beide Hoogleeraaren tot hunnen pligt vermaanden, en aangaande de uitſtaande geſchillen het ſtilzwijgen opleiden.

Intusſchen was het beroep op de Leidſche Hoogleeraaren met diepe geheimhouding, en buiten kennis van MARESIUS, geſchied. Lang bleef hij daarom onkundig van de aanleiding deezes maatregels. Eindelijk kwam hij agter de oorzaak, en dat COCCEJUS, als Deken der Godgeleerde Fakulteit, de ſteller der Leidſche uitſpraake was geweest. Het twistvuur, welk, tusſchen de beide Hoogleeraars, gelijk wij boven aanmerkten, reeds ſmeulde, begon nu te ontbranden. Straks vatte MARESIUS de pen op, en ſchreef een Boekje, welks tijtel, *Audi et alteram partem* „Hoor en wederhoor", aankondigde, alsof hij, zijns bedunkens, onverhoord veroordeeld was. Hevig voer hij daar

in

ter uit tegen COCCEJUS, hem te laste leggende, vooringenomenheid met ALTING, en tegen hem een ingewortelden haat. Om zijnen Aanhang nog meer te ſterken, leide hij nu den twist bij, voorheen met VOETIUS gevoerd, en vereenigde zich daar mede tegen den Leidſchen Hoogleeraar. Over en weder beloofden ze elkander, de uitſtaande Geſchriften, tuſſchen hen gewiſſeld, zo veel mogelijk, te zullen onderdrukken, en voorts, met vereenigde kragten, de inkruipende Nieuwigheden te keer gaan.

De eerſte, welke nu de tegenſpraak van MARESIUS ondervondt, was CHRISTOPHORUS WITTICHIUS, Hoogleeraar te *Leiden*. MARESIUS hadt, onder andere, geſchreeven een zamenſtelzel van Godgeleerdheid. WITTICHIUS, in zijne Leſſen, dit als eenen leiddraad volgende, hadt nu en dan de vrijheid genomen om van den Schrijver te verſchillen, zo ten aanzien van de Godgeleerde als Wijsgeerige begrippen, en zijne gedagten daar over zijne Leerlingen laaten opſchrijven. Een deezer Afſchriften viel in handen van MARESIUS, die ſtraks de pen opvatte, en een Boek ſchreef, waar in hij WITTICHIUS en andere naavolgers van CARTESIUS, zeer vinnig doorſtreek en van Onregtzinnigheid beſchuldigde. Niet lang leedt het, of 'er tradt een Schrijver in het ſtrijdperk, die zijnen naam vermounde onder dien van PETRUS AB ANDLO, en naderhand geloofd wierdt geweest te zijn de Utrechtſche Hoogleeraar in de Wijsbegeerte REINIER VAN MANSVELDT. Hoe 't zij, de onbekende nam de verdeediging van CARTESIUS op zich, en behandelde, in zijn tegenſchrift, MARESIUS op een ſpottenden toon. MARESIUS antwoordde in den zelfden ſmaak, doch gevoelde geen klein verdriet, met eenen onbekenden te doen te hebben, alzo hij niet afkeerig was van in zijne Twiſtſchriften perſoonlijkheden te mengen. 's Mans hartzeer groeide, zints het uitkoomen van de *Vredelievende Godgeleerdheid* van WITTICHIUS, waar in deeze, met beſcheidenheid en kragt van redenen, de gevoelens van MARESIUS te keer ging. Een penneſtrijd ontſtondt hier uit, tot groote ergernisſe van allen, die Gemaatigdheid en Godsvrugt als de hoofdbedoeling der Chriſtlijke Leere aanmerkten. 's Mans laatſte pooging was, om door zijn gezag, 't welk in de daad zeer groot was, het doen

doen beleggen eener Kerkvergaderinge te bewerken, waar in de gevoelens der Coccejanen, Cartesianen, Altingianen en andere, naar zijn inzien, drijvers van Nieuwigheden, zouden veroordeeld, en derzelver Voorstanders uit de Nederlandsche Kerk geweerd worden. Doch zijn afsterven, onder andere, voorkwam de volvoering zijns ontwerps.

Tot slot van dit Artikel voege ik 'er nog nevens, dat MARESIUS twee Zoonen naaliet. De oudste, geboren te *Sedan*, was eerst Advokaat voor het Parlement te *Parijs*; doch zich vervolgens op de Godgeleerdheid hebbende toegeleid, wierdt hij Leeraar in den Walsche Gemeente te *Groningen*, vervolgens te *Kassel*, daar naa te *'s Hertogenbosch*, en eindelijk te *Delft*, alwaar hij zijne dagen eindigde. De jongste, DANIEL DES MARETS, of MARESIUS, van der Jeugd af aan, tot den Predikdienst opgeleid, nam insgelijks eenigen tijd het gewijde Ampt waar te *Groningen*, wierdt van daar beroepen na *Middelburg*, en eindelijk na *'s Graavenhage*. Diep deelde hij hier in de gunst van Prinse WILLEM DEN III. Door lichaamsongesteldheid onbekwaam zijnde geworden tot het waarneemen van zijne bediening, wierdt hem, door zijne Hoogheid, goedgunstiglijk toegestaan een verblijf op het Lusthuis *Houtsloterdijk*, alwaar hij, in nutte Letterbezigheden, zijne dagen sleet. Beide broeders hadden de hand in het vervaardigen der uitgave van den Franschen Bijbel *de Des Marets* genaamd. De Boekverkooper ELZEVIER spaarde kosten noch moeite om de uitgave, in allen opzigt, te verfraaien.

Zie *Eerste Oorsprong der Broedertwisten*, en BAYLE, *Dict. Crit.*

MARGARETA *van Holland*, de Dogter van WILLEM DEN III, *Graave van Holland*, en Gemaalin van Keizer LODEWYK *van Beijeren*, met welken zij, in den Jaare 1324, in 't huwelijk wierdt vereenigd, is zeer vermaard in 's Lands Geschiedenissen, omdat, geduurende haare Regeering, de berugte Tweespalt der Hoekschen en Kabbeljaauwschen zijnen oorsprong nam. Meer dan twintig jaaren hadt zij in deezen echt geleefd,

leefd, toen zij, door het overlijden van haaren Broeder WILLEM DEN IV, tot het Graaflijk bewind geroepen wierdt. EDUARD DE III, Koning van Engeland, gehuwd aan eene Zuster van MARGARETA, zogt haar deeze erfenis te betwisten; doch deels de overhellende geneigdheid der Landzaaten, deels het gezag haars Gemaals, was oorzaak, dat zij, in den aanvang des Jaars 1346, voor Landsvrouw wierdt aangenomen. In 't hoofde van den Winter vertrok de Graavin uit *Neurenberg*, alwaar zij zich thans onthieldt, na Holland, om 'er zich te doen huldigen. Straks naa deeze plegtigheid verliet zij deeze Landen, om voorts in haare plaats te zenden haaren tweeden Zoon WILLEM, die, als vermoedelijke Erfgenaam der Graaflijkheid, in naame der Graavinne, bij derzelver afweezigheid, de Landen zou beheeren. Niet lang was deeze in 't bewind geweest, of hij hieldt bij zijne Moeder aan om afstand der Graaflijke waardigheid, die hier in bewilligde, behoudende alleen voor zich zelve het Graafschap *Henegouwen*, zevens een inkoomen van tienduizend Oude Schilden uit de Nederlanden.

Zedert onthieldt zich MARGARETA in *Henegouwen*. Moeder en Zoon leefden in goede vriendschap; die, egter, wel haast, in onmin verkeerde, veroorzaakt, naar men wil, uit WILLEMS traagheid in het betaalen van de bedongen Jaarwedde. Hoe 't zij, MARGARETA wierdt, eerlang, op haaren Zoon verstoord, zoo dat zij hem tot afstand van de Regeeringe deezer Landen noodzaakte. Weinige maanden duurde deeze kanswisfel. WILLEM, eenige Edelen aan zijnen snoer gekreegen hebbende, deedt zich, van nieuws, tot Graaf huldigen: tot bitteren spijt van MARGARETA, die, in haare verlegenheid, de toevlugt nam tot Koning EDUARD van Engeland, en, onder belofte van hulpe, hem de Regeering deezer Landen voor eenige jaaren aanboodt. Deeze verdeeldheid liep uit op het doen ontstaan van de Aanhangen van *Hoekschen* en *Kabbeljaauwschen*, van welke wij, ter behoorlijke plaatze, gesproken hebben. Zo hoog liep de onnatuurlijke twist, dat Moeder en Zoon Vlooten tegen elkander aanvoerden, die, in den Jaare 1351, slaags raakten, op de hoogte van de Sand *Veere*, met een gelukkigen afloop voor de eerstgenoemde. Doch de kans was gekeerd, toen de Vlooten,

van

van nieuws, in dat zelfde jaar, handgemeen wierden, aan den mond der Maaze. Toen vlugtte de ongelukkige Moeder in Engeland, om Koning EDUARD tot Scheidsman in te roepen. WILLEM volgde haar derwaarts, en nam insgelijks de beschuldiging aan. Niet vroeger dan in den Jaare 1354 wierdt de Zaak getroffen. Hertog WILLEM zou zijne Moeder om vergiffenis bidden, die hem ook op eene minzaame wijze zou verleend worden. Van nieuws zouden aan hem Holland, Zeeland en Friesland worden afgestaan, en Vrouw MARGARETA uit dezelve een jaarlijksch inkoomen genieten. Naa deeze bevrediging begaf zich de Moeder na *Valenchien* in Henegouwen, alwaar zij reeds in het volgende jaar haar leeven eindigde.

Zie VELDENAAR.

MARGARETA, *Graavin van Hennenberg*, Moeder, zo als het vertelzeltje luidt, van driehonderdvijfenzestig kinderen 't zaamen draagt. Zie boven, op het Art. LOOSDUINEN.

MARGARETA *van Oostenrijk*, Dogter van Vrouwe MARIA en van den Aardshertog MAXIMILIAAN, ware nimmer bekleed geworden met den post van Landvoogdesse der Nederlanden, zo niet haar huwelijk met den vermoedelijken Erfgenaam der Fransche Kroone was te leur geloopen. Haar Vader in Oorlog gewikkeld zijnde met Frankrijk, drongen de Vlamingen ernstig op Vrede. Op de volgende voorwaarden, onder anderen, wierdt dezelve, in den Jaare 1482, getroffen. MARGARETA, thans drie jaaren oud, wierdt aan 's Koulings oudsten Zoon, den Daufijn KAREL, ten huwelijk beloofd, mids zij aan het Fransche Hof opgevoed, en, zo dra de verbondenen den gepasten ouderdom bereikt hadden, de verbintenis zou voltrokken worden. Indien haar broeder PHILIPS zonder wettige kinderen ftorf, zouden de Nederlanden op haar koomen, mids zij bij hunne Vrijheden bewaard bleeven. Staatzucht was oorzaak, dat het Huwelijksverdrag geenen voortgang hadt. MARGARETA wierdt inderdaad aan het Fransche Hof opgevoed. Doch een voorgenomen tweede huwelijk haars Vaders verijdelde haare uitzigten. MAXIMILIAAN, naame-

MARGARETA van OOSTENRYK
Douariere van SAVOJEN,
Gouvernante der Nederlanden
GESTORVEN IN DEN OUDERDOM
VAN 50 JAREN MD XXX.
J. Punt fecit.

ASTOR
TILDEN FOU

stemmelijk, hadt, in den jaare 1489, bij volmagt, zich in den echt verbonden met ANNA, Erfdogter des Hertogs van *Brezagne*. Al voor lang hadt de Dauflin, nu Koning van Frankrijk, onder den naam van KAREL DEN VIII, het oog geslagen op dat schoone land, en een ontwerp gemaakt om het tot zijne Kroon te hegten. Doch hier toe zag hij geenen kans, indien 't gemaakte huwelijk voortgang hadde. Van den nood eene deugd moetende maaken, stak hij hierom eenen spaak in 't wiel, nam ANNA VAN BRETAGNE voor zich zelven ter Gemaalinne, en zondt de ongelukkige MARGARETA, op den ouderdom van dertien jaaren, aan haaren Vader te rug, niet tegenstaande zij, in openbaare Schriften, reeds den naam van *zijne Gemaalinne* voerde.

MARGARETA, haaren ongetrouwen Echtgenoot, bij een plegtig geschrift, van de huwelijksverbintenisse ontslagen hebbende, tradt, in de maand November des Jaars 1495, in den echt met Prinse JAN, Zoon van FERDINAND en ISABELLA, Koning en Koninginne van *Arragon* en *Kastille*. 't Liep aan tot in 't begin des Jaars 1497, eer zij deeze Landen verliet. Eene talrijke Vloot voerde haar van *Vlissingen* na *Spanje* over, alwaar haar Huwelijk, in de Maand April, te *Burgos*, voltrokken wierdt. Doch van zeer korten duur was deeze verbintenis. Reeds in 't begin van October des zelfden jaars, wierdt haar Gemaal van eene heete koorts overvallen, en uit het leeven weggerukt. In het achtiende jaar haars ouderdoms bleef zij, zwanger, als Weduwe zitten. Haare vrugt kwam niet tot volkomenheid; onrijdig beviel zij van dezelve. Nog een jaar vertoefde zij in *Spanje*, en keerde daar naa te rug na de Nederlanden.

MARGARETA, dus andermaal verstoken van het uitzigt op de waardigheid van Koninginne eens magtigen Koninkrijks, besloot nu in een lager stand haar geluk te beproeven. In dat Jaare 1501 hertrouwde zij met PHILIBERT, *Hertog van Savoije*; doch verloor ook deezen Echtgenoot, na verloop van bijkans vijf jaaren. Nu liet het zich eerlang aanzien, als of zij met 'er daad den Koninklijken troon zoude beklimmen. Haar broeder, PHILIPS *van Spanje*, op zijne reize uit de Nederlanden na dat Koninkrijk, *Engeland* hebbende aange-

daan, was aldaar in onderhandeling getreeden over een huwelijk tusschen haar en Koning HENRIK DEN VII. Zeer verre was men met de Verbintenisse gevorderd, en zoude, waarschijnlijk, dezelve voortgang gehad hebben, indien niet MARGARETA zelve zich daar tegen hadt verklaard. „ Haar Vader „ en Broeder, zeide zij, hadden reeds twee huwelijken voor „ haar bewerkt, bij welke zij zich kwalijk hadt bevonden; „ zij wilde zich daarom voor een derde huwelijk wagten."

Niet lang daar na overleedt MARGARETA's broeder, de Koning van *Spanje*. 's Lands Staaten erkenden toen haaren Vader MAXIMILIAAN als Voogd van de kinderen des Overleedenen; doch vermids hij zich buiten ſtaat bevondt, om de Regeering deezer Landen in eigen perſoon waar te neemen, wierdt hij te raade, de Landvoogdij aan MARGARETA op te draagen. Deeze bereikte thans den ouderdom van zevenentwintig jaaren, en hadt, meer dan eens, blijken van ongemeene bekwaamheid gegeeven. Op den zeventienden *Junij* des Jaars 1507, geſchiedde de plegtige huldiging te *Dordrecht*, en namen haar 's Lands Staaten voor Landvoogdesſe aan. Het zelfde geſchiedde, eerlang, in Zeeland en andere Nederlandſche Gewesten.

Zeer bepaald moet, intusſchen, de magt der nieuwe Landvoogdesſe geweest zijn, of zij zelve 's Lands Vrijheden en Voorregten geen zeer gunſtig hart hebben toegedraagen. Dit blijkt uit eenige voorſtellen, door 's Lands Staaten, terſtond naa haare aanſtelling, gedaan, en uit de antwoorden, daar op gegeeven. Op het verzoek der eerſten, dat de Steden haare Vroedſchappen mogten hebben, om tot derzelven beste te helpen raaden, en dat, uit een overgeleverd dubbel getal, de verkiezing der Wethouderſchap door Stadhouder en Raaden mogt geſchieden, gaf zij tot beſcheid, geene magt te hebben om hier in verandering te maaken. Op de begeerte der Staaten, dat de Ampten alleen aan Inboorlingen mogten gegeeven worden, en niemand twee Ampten te gelijk bekleeden, was haar woord, dat zij verpligt was, dit alles op den zelfden voet te laaten, als zij het gevonden hadt. Toen men der Landvoogdesſe onder 't oog bragt, dat haar broeder Koning PHILIPS drie Rekenmeesters en eenen Deurwaarder der Hol-

land-

landſche Rekenkamer hadt aangeſteld, allen gebooren buiten Holland en Zeeland, ſtrijdig met 's Lands Voorregten, zette zij de Staaten af met eene belofte van deeze Voorregten te zullen laaten onderzoeken, doch verklaarde tevens, geene Amptenaars te kunnen afzetten, welke zij zelve niet hadt aangeſteld. Een weigerend beſcheid gaf eindelijk ook de Landvoogdes op het verzoek der Staaten, dat de Leenmannen niet zouden gehouden zijn, verder dan tot op de grenzen den Krijgsdienst te volgen, en dan nog ten koste der Graaflijkheid. Aan de oude gewoonte zeide MARGARETA zich hier omtrent te zullen houden. Ondanks deeze onwilligheid om de Staaten te believen, maakte de Landvoogdes geene zwarigheid, om dezelven, nu en dan, Beden af te vorderen.

Meer toegeeflijkheids, dan in 't Staatkundige, ſcheen de Landvoogdes te willen oeffenen ten aanzien van den Godsdienst. Zij verklaarde niet ſlegts met woorden, eenige misbruiken onder de Geestlijkheid te willen verbeteren, maar gaf, in den Jaare 1525, met 'er daad bevel, om in de Kloosters aan niemand den Predikdienst te vertrouwen, dan aan lieden, die voorzigtig, verſtandig en van een goed gedrag waren. Zij verboodt, het Volk door verdichtzels te ergeren. Ook wilde zij, in de Sermoenen, of Leerredenen, van LUTHERUS noch van deszelfs Leere gewag gemaakt hebben, gelijk ook niet van andere Ketters, welke voormaals hier te Lande geweest waren. Het oogmerk van dit alles, was, door het weeren of verbeteren van eenige misbruiken, den voortgang der Hervorminge te ſtuiten. Een veel beter beraden overleg, inderdaad, hoewel niet met den gewenschten uitſlag bekroond, dan dat van haaren Neeve Keizer KAREL, en van Koning PHILIPS, die door moorden en blaaken de gemoederen van het omhelzen der gezuiverde Leere wendig wilden maaken. Tot droefheid van zeer veele Landzaaten overleedt de Landvoogdes MARGARETA, op den zevenentwintigſten November des Jaars 1530, het eenenvijftigſte haars ouderdoms, en het achttiende van haar bewind over de Nederlanden. Zij was eene Prinſes van meer dan gemeene begaafdheden, in verſcheiden takken van Geleerdheid niet onbedreeven, en maakte eenig werk van de Dichtkunde. Op haaren overtogt na *Span-*

je, om met den Infant van haar huwelijk te wederkeren, van een geweldigen ſtorm overvallen wordende, uit welken zij hare verwagting hadt het leeven te zullen afbreugen, ſchreef zij op haar zelve dit tweeregelig Graffchrift:

Ci gît Margot, la gentil' Damoiſelle,
Qu'a deux Maris, et encor eſt Pucelle.

Betekende: „ Hier legt de aartige Jonkvrouw Margriet, die twee Mannen heeft gehad, en evenwel nog Maegd is." Onder haare papieren vondt men een *Verhaal van de Ongelukken haars leevens*, door haar zelve opgeſteld. Kindelijk vertoonde MARGARETA een blijk van Godsdienſtigheid, in het ſtigten van eene pragtige Kerk te *Bourg* in *Bresſe*, die gezegd wordt, haar meer dan tweemaalhonderdduizend Rijksdaalders gekost te hebben.

Zie HOOGSTRAATEN en de *Vaderlandſche Hiſtorieſchrijvers.*

MARGARETA VAN PARMA, als Landvoogdes der Nederlanden, zeer befaamd in onze Geſchiedenisſen, was de Natuurlijke Dogter van Keizer KAREL DEN V, in den Jaare 1522 bij hem verwekt uit eene Vlaamſche Jonkvrouwe, MARGARETA VAN GENT genaamd. Vijf jaaren wierdt zij heimelijk opgevoed, door vervolgens, om redenen van Staat, voor 's Keizers Dogter verklaard zijnde, aan den Prinſe van *Parma* verloofd. Doch dit huwelijk hadt geenen voortgang. Den huwbaren ouderdom bereikt hebbende, wierdt MARGARETA de Gemalin van ALEXANDER DE MEDICIS, Groothertog van *Toskane*, en, na dezes overlijden, van OCTAVIO FARNEZE, *Hertog van Parma*: bij welken zij, eerlang, Moeder wierdt van twee kinderen 't geen daags. Toen PHILIPS DE II, Koning van *Spanje*, in den Jaare 1559, uit deeze Landen na zijn Koninkrijk vertrok, liet hij voorſt deeze zijne Baſtaart-Zuster tot Landvoogdeſſe aangeſteld. Haar Gemaal, welke haar herwaarts hadt vergeld, nam toen ingelijks de wederreize aan na *Italie*, latende zijne Kabagenaars te *Bruſſel.*

Bij

Bij het aanvaarden van het bewind, wierden der Landvoogdesse, behalven den gewoonlijken Raad, drie Agterraaden toegevoegd, met welke zij zaaken van aangelegenheid moest overleggen. Deeze waren GRANVELLE, Bisschop van *Atrecht*, BARLAIMONT en VIGLIUS AB AYTA.

De eerste zaak van gewigt, welke tusschen de Hertogin en de Staaten wierdt verhandeld, was een ernstige aandrang om het Spaansche Krijgsvolk het Land te doen ruimen. Onder allerlei uitvlugten zogt zij dit van de hand te wijzen. Voor oproer bedugt, en naa alvoorens, van den Koning, daar toe verlof te hebben verzogt en bekoomen, gaf zij, in het begin des Jaars 1561, daar aan de toestemming. Hoewel dit bedrijf der Landvoogdesse haar de gunst der Landzaaten eenigzins deedt winnen, wierden, egter, dezelve, aan een anderen kant, van haar eenzins verwijderd; van wegens het groot vertrouwen, waar in de Kardinaal VAN GRANVELLE ten Hove deelde: een Man, algemeen gehaat, en die, ten deezen tijde, daar van verscheiden in 't oog loopende blijken ondervondt. Voor de Landvoogdesse konde dit geen geheim blijven. Uit vreeze dat de haat tegen den Kardinaal ten langen laatste op haar eigen hoofd mogt nederdaalen, indien zij aan het verzoek, om hem te verwijderen, langer tegenstand boodt; of, misschien, omdat zijn inkruipend gezag en toeneemende grootharigheid haar verveelde: althans, in de maand Augustus des Jaars 1563, zondt zij haaren Geheimschrijver na *Spanje*, om aan den Koning Vertoogen te doen van de klagten der voornaamste Heeren tegen GRANVELLE, en met een zijner Majesteit in bedenking te geeven, of 't niet geraaden ware, hem van 't bewind der Regeeringe te ontslaan. Een besluit volgde, eerlang, hier op, tot genoegen der Landzaaten. MARGARETA zelve was verblijd over het vertrek des hooghartigen Kerkvoogds. Tot nog toe hadt zij zich zelve aangemerkt als staande onder Voogdijschap, van welke zij nu ontslagen was. Ook verzogt zij, sedert, den Prins VAN ORANJE, nevens de Graaven VAN EGMOND en HOORNE, die, uit misnoegen tegen GRANVELLE, den Raad hadden verlaaten, in denzelven te willen wederkeeren: zo als geschiedde.

De Plakaaten, voormaals, onder de Regeering van Keizer KAREL DEN V, afgekondigd, waren nu nog in volle kragt. Tot de handhaaving en uitvoering van dezelve hadt Koning PHILIPS ſtrengen last gegeeven. Ook vondt men 'er veelen, hier te Lande, welke daar op ernſtig aandrongen. De Landvoogdes, nogthans, overgehaald door eenigen haarer Raaden, ſtondt thans in een ander begrip; zij verſtondt, dat men voor opſchuddingen hadt te dugten, indien de Plakaaten volgens de letter en ten ſtrengſte wierden uitgevoerd. Hoewel, veelligt, niet van gevoelen, zij veranderde, egter, wel haast van gedrag. Want, toen Koning PHILIPS, in den Jaare 1565, zijne meening te kennen gaf, dat de uitſtaande Plakaaten in kragt en uitvoer moesten geſteld worden, vondt zij zich genoodzaakt, dien wil te volgen. Vergeefs boodt VIGLIUS aan, den geheelen last van 's Konings ongenade te willen draagen, indien men van zijne bevelen afging; MARGARETA deedt, nog vóór het einde diens jaars, alomme afkondigen, de aanneeming der Kerkvergaderinge van *Trente*, de invoering der Inquiſitie en de handhaaving der Plakaaten tegen de Ketters.

In weerwil deezer ſtrenge beſluiten, groeide telkens het getal der Onroomſchen. Dit, der Landvoogdeſſe zijnde aangebragt, baarde aan dezelve geene kleine bekommernis; die nog merkelijk toenam, zints zij de weet hadt bekoomen van 't geen 'er tuſſchen een goed aantal Verbondene Edelen gaande was, en hoe zich, binnen kort, dezelve gewapend binnen *Bruſſel* zouden vertoonen, om een plegtig Verzoekſchrift ten Hove in te leveren, ten verzoeke om vrijheid van Godsdienst en Geweeten. In deezen toeſtand van zaaken riep de Hertogin de Stadhouders en Vliesridders bij een, om dezelven hunnen raad te vraagen. Zij zelve was van oordeel, men moest den Bondgenooten iets toegeeven, of anderzins, door geweld van wapenen, dezelve uit elkander zoeken te drijven.

In 't begin van April des Jaars 1566 kwamen de verbonden Edelen te *Bruſſel* bij één, en hadden, op den vijfden dier maand, gehoor bij de Landvoogdeſſe. Heer HENRIK VAN BREDERODE en Graaf LODEWYK VAN NASSAU waren de hoofden, en de eerstgenoemde, daarenboven, de mond van den talrijken ſtoet. De Aanſpraak, bij die gelegenheid gedaan, als mede de in-

inhoud des overgeleverden Verzoekſchrifts, behooren niet tot ons plan. Men kan dezelve, eenigermaate, afleiden uit het antwoord, welk de Landvoogdes den Spreeker te gemoete voerde. „ Tot eene bezending aan den Koning toonde zij „ zich genegen, welke, zo als zij geenzins twijfelde, op al„ les goede orde zou ſtellen, met naame op de verzagting „ der Plakaaten; doch het doen ſtilſtaan van deeze en van „ de Inquiſitie, in dien tuſſchentijd, ſtondt in haare magt „ niet. Het Land zo lang te laaten zonder regel op den „ Godsdienst, ware ongerijmd. Evenwel was zij niet onge„ negen om den Inquiſiteuren en Amptlieden van het Geregt „ aan te ſchrijven, zij hadden, in 't oeffenen van hun ge„ zag, zich met alle beſcheidenheid te gedraagen." Zij voegde 'er nevens, met te meer vrijmoedigheids haare tuſſchenſpraak bij den Koning te zullen aanwenden „ alzo zij geen„ zins twijfelde, dat de Verbondene Edelen niet in den zin „ hadden, om iets te veranderen in de Oude Religie, maar „ voorneemens waren, die te handhaaven en onderhouden „ naar vermogen." Eenige voldoening gaf dit antwoord aan de Edelen. Doch op hun verzoek, dat hun Vertoog ten beste mogt geduid worden, als ſprukende eeniglijk uit zucht voor den dienst des Konings en van haare Hoogheid, was geen antwoord gevolgd. Hier omtrent eenige nadere verklaaring verzogt hebbende, ontvingen ze alleenlijk tot beſcheid, dat de Landvoogdes over 't bedrijf der Edelen zich het oordeel niet aanmatigde, maar hetzelve aan den tijd en hun volgend gedrag zou overlaaten.

Van kleine baate waren de aangewende poogingen der Edelen. In Julij daar aan volgende deedt de Landvoogdes een Plakaat afkondigen, belastende om het houden van de Preeken der Onroomſchen te ſtooren, en de Leeraars met de koorde te ſtraffen. Ook deedt zij haar best, van den Koning verlof hebbende bekoomen om zich te wapenen, om de bijeenkomst der Edelen te *St. Truijen* uit elkander te doen gaan.

Te *Amſterdam* was, ten deezen tijde, door Burgemeesteren, eene Keure afgekondigd, bij welke den Onroomſchen eenige vrijheden waren toegeſtaan. Dit der Landvoogdesſe

zijnde overgebriefd, deedt zij, door de pen van haaren Geheimschrijver, de Wethouders dier Stad zeer scherp doorhalen; hun verwijtende, dat zij den Geuzen en nieuwe Predikanten zo veel hadden ingewilligd, en zulks (schreef ze) ongedwongen en uit vrijen wille. Ook zonde de Hertogin den Gemagtigden der Stad, die haar de boven gemelde Keure kwamen voorleggen, te gemoete gevoerd hebben, dat *die van Amsterdam 'er nog geen rood hembd om gedraagen hadden*.

Onder dit alles ontstondt, door bijkans het geheele Land, eene verwaardelijke opschudding, veroorzaakt door het beruchte beeldestormen. Zo nabij als te *Antwerpen* was de moedwil reeds uitgebroken, en men zag dien nu ook, van dag tot dag, te *Brussel* te gemoete. Verschrikt door zulk eene tijding, en niet wetende, wat hier van, voor haar zelve, 't gevaarlijkste konde worden, besloot de Landvoogdes, met overleg des Hertogs van aarschot, die Stad te verlaaten, en de wijk te neemen na *Bergen in Henegouwen*. Doch de President viglius verklaarde zich daar tegen. Ook hadt 'er de Burgerij de lucht van gekreegen; en de Hertogin niet gaarne ziende vertrekken, hieldt dezelve de Poorten der Stad geslooten, en margareta zo goed als gevangen. Volgens zommigen zou viglius, heimelijk, de Gemeente daar toe hebben opgemaakt; hoewel de Hertogin, in eenen Brief, welken zij, ten deezen tijde, aan den Koning zondt, den Prinse van oranje, nevens de Graaven van egmond, hoorne en hoogstraten, 'er de schuld van gaf. Door den nood geperst, wierdt zij thans te raade, een weinig toe te geeven. Haar besluit viel, „ den „ Edelen te beloóven, dat niemand, ter oorzaake der Preeke, „ op plaatzen, alwaar zij tegenwoordig was ingevoerd, zou„ de lastig gevallen worden, mids men zich van ongeregeld„ heid en ergernisse onthieldt, de Wapenen afleide, en de „ Roomschen in derzelver Godsdienstoeffeninge niet belem„ merde." Ondanks dit besluit, zedert in een plegtig wedertijdsch besworen Verdrag veranderd, wil men dat de Landvoogdes hetzelve 't eerst zou geschonden hebben, door heimelijk maatregels te beramen tot het stooren van de Preeken der Gereformeerden.

Een

Een beter kans, ter bereikinge van haare oogmerken, of liever die van Koning PHILIPS, boodt zich nu der Landvoogdesse aan. Het Bondgenootschap der Edelen raakte verdeeld; veelen van dezelve zogten met de Hertoginne, en langs dien weg met den Koning, den peis te maaken. Nu draaide zij niet met het ligten van Krijgsvolk, om de geheele zamening te doen verstuiven. Met het zelfde oogmerk, om door het stooren van Eensgezindheid onder de Onroomschen, derzelven kragt te breeken, deedt de Hertogin, ten deezen tijde, een Boek verbieden, te *Vianen* gedrukt, dienende ter bevorderinge van Vrede en Eendragt tusschen de *Lutherschen* en de *Kalvinisten*. Bij een ernstigen Brief wierden de Wethouders der Steden vermaand, naarstige toezigt te houden dat het Geschrift niet verspreid, maar, daar men 't in handen kreeg, terstond verbrand, en de geene, bij welken men 't vinden zoude, gestraft wierdt naar behooren. Met het Krijgsvolk, door de Landvoogdes bij een gebragt, sloeg de Heer VAN NOIRKARMES, in de maand December des Jaars 1566, het beleg om *Valenchijn*, waar binnen zich veele Onroomschen bevonden. In de maand Maart des volgenden jaars wierdt hij 'er meester van, en deedt, naa de bemagtiging, twee Kalvinische Leeraars, nevens verscheiden aanzienlijke burgers, ter dood brengen.

Om in de tegenwoordige verdeeldheid en verschillende inzigten, vrienden en vijanden van elkander te onderkennen, deedt MARGARETA een nieuw Opstel van eenen Eed ontwerpen. Stadhouders, Amptlieden en Regenten van Steden moesten zich daar bij verbinden, tot het handhaaven van het Roomsch Geloof, het straffen van de Kerkschenders en het uitrooien der Kesteren. Veelen deeden den nieuwen Eed, anderen weigerden denzelven, onder andere Prins WILLEM VAN ORANJE en de Heer VAN BREDERODE; zij bragten in 't midden, dat zij ééns hulde gezworen hebbende, daar mede behoorden te kunnen volstaan. Onder andere hadden ze hier mede het oog op een gedeelte van den Eed, waar bij van alle Leenmannen wierdt gevorderd eene herhaalde verbintenis, om den Koning te dienen tegen elk, welken men hun zou noemen, zonder uitzondering. Vergeefs zogt BREDERODE zich met de Hertoginne te verzoenen; doch zij, niets minder dan eene onderwerping, zonder voorwaarden,

aan 's Konings genade vorderende, floeg de hooghartige Edelman tot gewelddaadige aanflagen over.

Na het verloopen van het Bondgenootfchap der Edelen, begon zich nu alles tot onderwerpinge aan de Spaanfche dwingelandije te fchikken. Ondanks een ftreng verbod daar tegen, vlugtte edel en onedel ten Lande uit. *Antwerpen*, waar binnen men nog onlangs een zeer aanzienlijk getal Onroomfchen telde, ontving, in April des Jaars 1567, Krijgsbezetting. De Landvoogdes volgde dezelve kort op de hielen, en herftelde 'er ftraks den Roomfchen Godsdienst in deszelfs alouden glans en luister. De Huisgezinnen, gelijk ook de Wapenen, onder de Burgerij berustende, deedt zij zorgvuldig optekenen; voorts de Kerkfchenders opzoeken en met de koorde ftraffen, de Placaaten vernieuwen, na genoeg in den zin der Maatiginge, in den voorgaanden jaare beraamd, wijders de kinderen verdoopen, en eindelijk de Kerken der Onroomfchen nederwerpen.

Uit dit alles ontftondt eene zekere kalmte in de Nederlanden; maar zij was gelijk aan 't fpoedig bedaaren van den wind, onder een hevigen ftorm, om vervolgens met nieuwe woede los te breeken. Koning PHILIPS, niets dan wraak ademende tegen de zo genaamde Ketters, befloot het dienftigst werktuig, ter oefeninge van dezelve, den Hertog VAN ALVA, met een Leger herwaarts te zenden. De Landvoogdes hadt hier van de tijding niet ontvangen, of zij zogt den Koning van deszelfs opzet af te brengen. Ligt begreep zij, dat een ander, gewapend in de Nederlanden koomende, den roem zoude wegdraagen, welken zij zelve, door het doen bedaaren der beroerten, meende te hebben ingelegd. Van hier dat zij, door Brief op Brief, bij Koning PHILIPS aanhieldt om het te rug houden der beftemde Krijgsmagt. Zij vertoonde, hoe zich alles onder zijne gehoorzaamheid nederboog, en fmeekte hem, liever als Vader dan als Vorst te willen overkoomen, om 't werk, nu in goeden ftand gebragt, door zijne wijsheid te doen beklijven.

Zo 't heette zou de Hertog VAN ALVA geen ander gezag voeren dan over 't Krijgsvolk, en de Landvoogdes het gewoone bewind behouden. Doch 't leedt niet lang, of MARGARETA bemerkte, dat de klem der Regeeringe hem in handen zoude vallen. Niet gezind zijnde om hem flegts voor fchaduw te dienen,

nen, klaagde zij, in haare Brieven, aan PHILIPS, over de breede magt, in ALVA's handen geſteld, en verzogt, diensvolgens, van de Landvoogdij te mogen ontſlagen worden. Zij verwierf daar toe verlof in den Jaare 1567, en vertrok, op één na den laatſten dag diens jaars, na *Italie*, vooraf ſchriftelijk afſcheid genomen hebbende van de Staaten. Die van *Brabant* deeden haar een geſchenk van vijfentwintigduizend Guldens. Omtrent de overige Gewesten vindt men daar van geene melding.

Naa dertien jaaren afweezens keerde de Hertogin herwaarts te rug, om andermaal de Landvoogdij te aanvaarden, op last van Koning PHILIPS, die beloofd hadt, iemand van zijnen bloede te zullen zenden, tot het waarneemen van de zaaken van Regeeringe. Haar Zoon, de Prins VAN PARMA, bekleedde hier thans het oppergezag, doch zou voortaan het bewind des Oorlogs voeren. Te *Namen*, alwaar de Hertogin, in de maand Augustus des Jaars 1580, aankwam, ontving zij een bezoek van haaren Zoone; die wel haast niet onduidelijk liet blijken, dat de komst zijner Moeder hem niet aangenaam was. MARGARETA, ongenegen om met haaren Zoon te twisten, ſchreef hier om, nog in dat zelfde jaar, aan den Koning „ dat zij de Nederlandſche beroerten veel gevaarlijker inzag, „ dan men haar dezelve in *Italie* hadt voorgedraagen, en niet „ te ſtillen dan door de wapenen; dat zij haaren Zoon als ongelijk bekwaamer tot het Oorlogsbewind beſchouwde dan „ haar zelve; verzoekende, uit dien hoofde, van haaren post „ te mogen ontſlagen worden." Met moeite verkreeg de Landvoogdes het begeerde ontſlag, doch op voorwaarde van onder eenen anderen naam in de Nederlanden te zullen blijven. Diensvolgens vertoefde zij te *Namen*, tot in de maand September des Jaars 1583, wanneer zij, met 's Konings verlof, na *Italie* wederkeerde. Zij nam haar verblijf te *Ortona*, eene Stad in 't Rijk van *Napels*, en haar in eigendom behoorende. Hier overleedt zij in de maand Januarij des Jaars 1586, en wierdt, in de maand September des zelfden jaars, van haaren Gemaal OCTAVIO FARNESE in 't Graf gevolgd. MARGARETA bezat voortreffelijke begaafdheden, en zou, indien men haar de aandoeningen van haar eigen hart hadde laaten involgen, veel goeds

in

in de Nederlanden hebben kunnen verrigten. Hoewel met de Jigt gekweld, was zij sterk van gestel en hield veel van de Jagt en te paard rijden. Zo wel aan den Kin als aan den Bovenlip hadt zij eenen dannen baard.

Zie VIGLII VITA; HOPPERUS; STRADE; BOR; HOOFT en andere.

MARGARETA GODEWYK, gebooren te *Dordrecht*, op den eenendertigsten van Augustus des Jaars 1627, hadt tot Vader eenen der Gewoone Leermeesters op 't Latijnsche School in die Stad. Dit gaf eene natuurlijke aanleiding tot het ontwikkelen van de geneigdheid van MARGARETA tot het leeren van de Latijnsche en Grieksche Taale, welke zich al vroeg in haar openbaarde. Spoedig bragt zij het zo verre, dat zij de voornaamste Schrijvers der aloudheid tot haar vermaak en uitspanninge las. Zij voegde daar nevens de kennis van 't Italiaansch, Fransch en Engelsch. Niet te vreden met het Nieuwe Testament in de Grondtaale te kunnen leezen, nam zij ook het Hebreeuwsch bij de hand, en maakte daar in eenige vorderinge. Dus een geoeffend verstand bezittende, hadt zij eene voornaame opleiding tot de Dichtkunde; tot welke zij, daarenboven, de Natuur te baate hadt. Om haaren geest van ernstiger bezigheden te verpoozen, behandelde zij de Zang- en Speelkunst; op andere tijden bragt zij vrugten van haar net Penceel ten voorschijn, waar in zij den vermaarden NIKOLAAS MAAS tot onderwijzer hadt gehad. Bovenal, egter, muntte zij uit in het overkunstig borduuren van allerlei voorwerpen: menschen, dieren, landschappen, huizen, zeeën, schepen en veele anderen. Dit voorbeeld van Vrouwelijke Geleerdheid en Kunstkennisse overleedt in haare Geboortestad, op den tweeden November des Jaars 1677, het vijftigste van haaren ouderdom.

Zie BALEN, *Beschr. van Dordrecht.*

MARIA

MARIA van Bourgondie, dogter van KAREL DEN STOUTEN en van ISABELLA van Bourbon, wierdt gebooren op den dertienden Februarij des Jaars 1457. KAREL geene andere kinderen hebbende, en zij alzo de vermoedelijke Erfgenaame zijnde der uitgebreide Bourgondische heerschappijen, als mede van de Graaflijke waardigheid in *Holland* en *Zeeland*, was het natuurlijk dat verscheiden Vorsten en andere doorluchtige personaadjen na haare hand stonden. Om zich vrienden te maken, hadt KAREL de loosheid gebruikt, verscheiden van deeze met de hoop op eene zo aanzienlijke echtverbintenisse te voeden. Den Aardshertog MAXIMILIAAN, KAREL, *Hertog van Guisonne* en broeder van den Franschen Koning LODEWYK DEN XI, NICOLAAS, *Hertog van Kalabrie*, PHILIBERT, *Hertog van Savoije*, vindt men, onder andere, genoemd. Doch alle deeze toezeggingen waren louter bedrog. *Hij wilde Monnik worden*, plagt Hertog KAREL te zeggen, *op den zelfden dag, als hij zijne Dogter uittrouwde.* Het ontijdig afsterven haars Vaders riep MARIA aan 't bewind, in den Jaare 1477, toen zij naauwlijks den ouderdom van twintig jaaren hadt bereikt.

Terstond na het overlijden van den Hertog, wierden 't Lands Staaten, en ook die van *Holland* en *Zeeland*, te *Gend* beschreeven, om op de algemeene belangen te raadpleegen. Hier verklaarden de Hollandsche en Zeeuwsche Gemagtigden, dat de Landen, door de Oorlogen, welke Hertog KAREL bij aanhoudenheid gevoerd hadt, zeer verarmd, ontgoed en 't ondergegaan waren, en overzulks, in stede van het opbrengen van nieuwe lasten, die van hun gevorderd wierden, veeleer verdienden verligt te worden. Ook klaagden zij over inbreuken op 't Lands en der Steden Vrijheden en Voorregten, in welke zij, diensvolgens, gaarne herstel begeerden. De vrijmoedige taal en ernstige aandrang, bij deeze gelegenheid, door de Afgevaardigden gebruikt, verworf, eindelijk, op den veertienden van Maart, het vermaarde *Groot Privilegie*, 't welk de Landzaaten, zedert, als eenen waarborg hunner vrijheid hebben aangezien. 't Lust ons, eenige der voornaamste punten daar van hier neder te stellen. „ De Hertogin „ MARIA zou niet trouwen, dan bij raade en goeddunken der

„ Hee-

„ Heeren van haaren bloede en der Staaten haarer Landen.
„ Alle Ampten en Dienſten, door de Hertogin te begeeven,
„ zouden aan geene anderen dan Inboorlingen mogen gegee-
„ ven worden. Niemand zou twee Ampten tevens bekleê-
„ den. Men zou geene Ampten verpagten. De Raad van
„ Holland zou voortaan beſtaan uit Stedehouder en acht Raads-
„ lieden, twee Edelen en de overige Regtsgeleerden, zes
„ Hollanders en twee Zeeuwen; behalven nog twee andere
„ Raadslieden, die geene wedde trokken, insgelijks Inboor-
„ lingen. De Staaten en Landen zouden bij het Regt *de non*
„ *evocando*, of het Regt van niet buiten hunne paalen in
„ regten te kunnen betrokken worden, bewaard blijven. In
„ de Steden zouden de Geregten gezet en veranderd worden
„ op den ouden voet. Men zou geene Tollen of andere
„ nieuwe Lasten mogen invoeren, zonder goeddunken der
„ Staaten. Het zelfde goeddunken zou ook vereischt worden
„ zo voor de Hertoginne als voor haare naakoomelingen, tot
„ het voeren van aanvallenden en verweerenden Oorlog. In
„ Opene en Beſlootene Brieven zou voortaan de Duitſche
„ taal gebruikt worden. Graaflijke bevelen, ſtrijdig met de
„ Stedelijke Voorregten, zouden niet gelden. Men zou geene
„ Munt ſlaan, noch 't geld op- of afzetten, dan bij raade
„ van 's Lands Staaten, en de Hollandſche Munt, als van
„ ouds, te *Dordrecht* moeten blijven. Geene Steden zouden
„ gehouden zijn te draagen in de Beden, in welke zij niet
„ bewilligd hadden." Aan dit Privilegie, 't welk, daarenbo-
ven, eenige punten van minder aangelegenheid behelsde, hing
MARIA haar Zegel, nevens verſcheiden Edelen en Grooten.
Ten blijke haarer opregtheid, in 't vergunnen van dit Hand-
veſt, benoemde de Hertogin, kort daar naa, verſcheiden In-
boorlingen tot haare gewoonlijke Raaden, doch week daar van-
af in het benoemen van Buitengewoone Raadslieden.

Hertogin MARIA, thans het bewind over een uitgebreid gebied
in handen hebbende, ontving wel haast aanzoek om haare hand.
KAREL, Dauſijn van Frankrijk, en MAXIMILIAAN *van Oostenrijk*,
kwamen, bij 's Lands Staaten, bovenal in aanmerking. Doch
de Gentenaars, welke thans de Hertogin volkomen in hunne
magt hadden en als opgeſlooten hielden, waren den laatstge-
noem-

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

ASTOR, LENOX
TILDEN FOUNDATIONS

ONGELUKKIG EINDE VAN MARIA VAN BOURGONDIE.

[illegible] meest toegedaan. Op den achttienden Augustus des Jaars 1477 wierdt het huwelijk te *Gend* voltrokken. In de huwelijksvoorwaarden was bedongen, dat de kinderen, welke uit deezen Echt zouden geboóren worden, den eerststervende in alle zijne Staaten en bezittingen zouden opvolgen; of, zo er geene kinderen naableeven, de Landen aan de wettige Eigenaamen moesten vervallen, zonder dat de langstleevende daar op eenige aanspraak behieldt.

Niet lang daar naa deedt het jonge paar eene reize na Holland en Zeeland, en wierdt MARIA, te *Dordrecht*, op eenen Dagvaart der Hollandsche Steden, als *Graavin* gehuldigd; vier jaaren laater geschiedde het zelfde in Gelderland. Geen lang genot hadt MARIA van haare hooge magt en waardigheid. Drie kinderen hadt zij reeds ter waereld gebragt, PHILIPS, MARGARETA en FRANÇOIS; de twee eerstèn leefden, het laatste was kort naa de geboorte gestorven. Van nieuws bevondt zij zich zwanger, in den Jaare 1482, wanneer zij, in de maand Maart, buiten *Brugge*, zich met te paerd rijden verlustigende, het ongeluk hadt, door eenen val van hetzelve, zich dermaate te bezeeren, dat zij, kort daar naa, op den zevenentwintigsten dier maand, in den opgaanden bloei haars leevens, in den ouderdom van vijfentwintig jaaren, haare dagen eindigde; bij de Landzaaten naalatende den reuk van voorzigtigheid en godsvrugt.

Zie J. WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*

MARIA VAN OOSTENRYK, Zuster van Keizer KAREL DEN V, naderhand Landvoogdes der Nederlanden, geboóren op den zeventienden September des Jaars 1505, wierdt reeds in het tiende jaar haars ouderdoms verloofd, en zes jaaren laater in den echt verbonden, met LODEWYK, Koning van *Hungarije*. Niet meer dan vijf jaaren hadt zij op den troon gezeeten, of zij moest dien verlaaten, door het sneuvelen haars Gemaals, in den Slag van *Mohatz*, op den negenentwintigsten Augustus des Jaars 1526. Nog geene eenentwintig jaaren oud, bleef zij aldus Weduw zitten. De deerlijke toestand des Koninkrijks verzwaarde haar lot. Onmagtig om zich te handhaven,

ven, vlugtte zij na *Weenen*, en van daar na de Nederlanden. Haar broeder Keizer KAREL, zich van een gedeelte van den last zijns uitgebreiden bewinds willende verligten, en de bekwaamheden zijner Zuster grondig kennende, nam, in den Jaare 1530, het besluit, de Landvoogdij over de Nederlanden aan haar op te draagen.

Van haaren moed en hartigheid in 't spreeken, vertoonde de jonge Landvoogdes een blijk, niet lang na haare aanvaarding van 't bewind. Koning FREDRIK van *Deenemarke* viel, in den Jaare 1532, door een Gezantschap klagtig, dat hem door zijnen vijand CHRISTIAAN DEN II, welken hij nu van den troon hadt gestooten, meer dan driemaal honderdduizend Guldens schade was toegebragt, waar toe hem eenige Hollandsche Kooplieden, met geld, schepen en geschut, de hand geleend hadden: weshalven hij nu van deeze somme van Holland vergoeding eischte, of, in gevalle van weigeringe, dezelve met geweld zou tragten te verhaalen. De Landvoogdes, van den staat der zaaken vooraf naauwkeurig onderrigt, de klagten der Deensche Gezanten gehoord hebbende, voerde dezelven te gemoete „ dat indien hun Meester van bijzondere „ persoonen iets te eischen hadde, de Koning dezelven alleen „ voor hunnen bevoegden Regter betrekken houde, alwaar „ hem onverwijld regt zou geschieden; doch dat hem, zonder krenking van het Verdrag, niet vrij stondt, op 't Land „ van Holland zijne schade te verhaalen. Deedt zijne Majesteit het evenwel, hij moest zich verzekerd houden, dat de „ Keizer de zaak der Hollanderen zich als de zijne zoude aantrekken, en met alle de magt der Nederlanden en van Spanje „ handhaaven." Toen, vervolgens, de Deensche Gezanten, met Brabant, Vlaanderen en Zeeland over een Verbond van Koophandel, wilden in onderhandeling treeden, zoudt de Landvoogdes een streng verbod aan deeze Landschappen om den Gezanten gehoor te verleenen.

't Was een gevolg van den vuurigen aart, welke in deeze en andere gelegenheden doorstraalde, dat de Landvoogdes haaren ijver ook tot de zo genaamde Ketters uitstrekte. Op eenen algemeenen Dagvaart, in de maand Julij des Jaars 1534, te *Mechelen* gehouden, deedt zij den geweldigen voorslag, om de Her-

MARIA VAN OOSTENRYK
Douariere van Hongaryen,
Gouvernante der Nederlanden,
Zuster des Keyzers KAREL de V.
GESTORVEN, DEN 18 OCTOBER
M D LVIII.
J. Punt fecit.

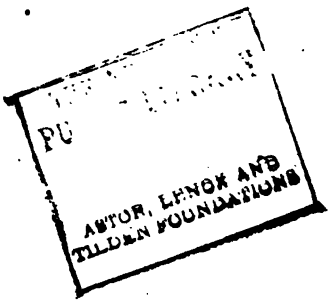
PU
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS

Herdoopers en Lutherſchen uit te roolen, en de Stad *Munſter* te herwinnen. Doch zij vondt daar toe geenen bijval van de Hollandſche Staaten, die alleenlijk beloofden te zullen zorgen, dat de oproerige en valſche Leeringen hier te Lande belet en geſtraft wierden.

Zwaar en menigvuldig waren de Beden, met welke de Landvoogdes, van tijd tot tijd, de Landzaaten drukte. Men telt 'er zestien in getal, geduurende een tijdverloop van achttien jaaren. Zomtijds ontmoette zij hier in tegenſtand, doch vondt, meestal, middel in haaren moed en beleid, om de gevorderde penningen te doen opbrengen.

De Landvoogdes, welke de Staaten van Holland, boven een geſchenk van dertigduizend Guldens, haar in den Jaare 1538 gedaan, eene vermeerdering van tienduizend Guldens, in het volgende jaar, hadden toegevoegd, beſloot nu tot eene reize na Holland. Het oogmerk daar van was, het inzamelen van diergelijke geſchenken, vóór de aankomst des Keizers, welke binnen kort in de Nederlanden wierdt verwagt, en het doen van buitengewoone Beden. In 't begin van de maand Julij des Jaars 1539 vertrok zij uit *Bruſſel* na *Bergen op den Zoom*, en voorts na *Tholen*, alwaar zij de Staaten van Zeeland hadt beſcheiden. Van *Tholen* begaf zij zich na *'s Hertogenbosch*, alwaar de Staaten van Brabant vergaderd waren. Te *Utrecht*, werwaarts zij vervolgens reisde, wierdt zij zeer ſtaatelijk ingehaald. Na een verblijf van elf dagen, nam zij haaren weg, over *Amersfoort*, na *Naarden*, en voorts *Amſterdam*, *Haarlem* en *Leiden* bezogt hebbende, na *'s Hage*, alwaar zij in den avond van den veertienden Augustus aankwam, en door de aanzienlijke Vergaderingen beleefdelijk verwelkoomd wierdt. Na eene wijle toevens in *'s Hage*, keerde MARIA te rug na *Haarlem*, met oogmerk om Westfriesland te doorreizen. Doch zij veranderde ſpoedig van beſluit. Een verre uitziende opſtand, te *Gend* uitgebroken, deedt haar in allerijl deeze Landen verlaaten, en na *Mecheles* vertrekken. Wat de Gentenaars hadt doen aan 't muiten ſlaan, valt ons hier niet te verhaalen. Uitwendig bewilligde de Landvoogdes in hunnen eisch, maar hadt tevens de voorzigtigheid, ter haarer verdeediginge bij den Keizer, om eene

heimelijke verklaaring te doen aantekenen, inhoudende dat haare bewilliging uit nooddwang was geſchied.

Aan geldgebrek zukkelde, ten allen tijde, Keizer KAREL V. Van hier de zwaare Beden, welke hij, van tijd tot tijd, den Landzaaten afperste. De Landvoogdes MARIA was gelast den, zijner Majeſteit hier in ten dienſte te ſtaan. Hier ontſtondt, waarſchijnlijk, de reize na en door de Nederlanden, welke zij, in den Jaare 1545, andermaal ondernam. In den Zomer diens jaars kwam zij te *Utrecht*, en vertrok van daar na Gelderland, alwaar de Staaten van 't Gewest, na behoeve des Keizers en tot het voeren van den Duitſchen Krijg, driehonderdduizend Guldens toeſtonden. *Uit Gelderland* nam zij haaren weg op *Groningen*, en verworf 'er, van de Stad en de Ommelanden, tweeënveertigduizend *Guldens*, in drie jaaren te betaalen. Voor haar zelve deeden die van *Groningen* een geſchenk, beſtaande in een Gouden Kop *met Guldens*, drie Voeders Wijn, drie Lasten Tarwe, drie Lasten Haver en drie vette Oſſen. Voorts aan de Stad *Leeuwarden*, ook al met oogmerk van het doen eener Bede, en andere Frieſche plaatzen een bezoek gegeeven hebbende, keerde zij te rug na Brabant.

Intusſchen ſcheen de Landvoogdes rust te verlangen; niet ſchien om zich ongehinderd te kunnen overgeeven aan de Letter- en andere oeffeningen, voor welke zij een overheerlijken ſmaak hadt. Althans zij verzogt haar ontſlag, *ter gelegenheid* van den overdragt van de heerſchappij over de Nederlanden van Keizer KAREL op zijnen Zoon PHILIPS. *Doch zij* veranderde van beſluit, op het ernſtig verzoek haars broeders, om nog eenigen tijd den teugel in handen *te houden*. Gelukkig, althans voor eenen tijd, was dit voor de Nederlanden. Want, toen in den Jaare 1550, van 's Keizers wegen, een Plakaat was afgekondigd, behelzende de invoering der Inquiſitie, en hier over, onder de Landzaaten, hevige misnoegens reezen, bragt zij te wege, dat het Plakaat eenigzins verzagt wierdt.

Het bewind der Landvoogdesſe duurde tot den tijd toe, dat haar broeder Keizer KEREL DE V zich van alle zijne heerſchappijen ontdeedt, en dezelve op zijnen Zoone overdroeg. Toen nam

MARIA DE MEDICIS,
Koningenne van
Vrankryk en Navarre.
J. Punt fecit.

nam met een MARIA afſcheid van 's Lands Staten, en wierde van dezelven beleefdelijk bedankt voor de dienſten, geduurende haar vijfentwintigjaarig bewind, den Lande beweezen. Te gelijk met den Keizer verliet zij de Nederlanden, en trok na *Spanje*, alwaar zij, op den achttienden October des Jaars 1558, te *Cicacles*, haare dagen eindigde, in den ouderdom van drieënvijftig jaaren.

Eene Vrouw van meer dan gewoone begaafdheid was de Landvoogdeſſe MARIA. Veel werks maakte zij van beſchaavende kennisſe, en was kragtig geſteld op Latijnſche Boeken; 't welk ERASMUS, haar op 't oog hebbende, deedt zeggen: „ Het weezen der menſchelijke zaaken verandert: de Monnik„ ken weeten van geene geleerdheid, en de Vrouwen maaken „ veel werks van Boeken." Even hoog als met haar verſtand, liep de doortuchtige Rotterdammer met haar hart. Van hier dat hij een zijner Godvrugtige Werken, de *Chriſtelijke Weduw* genaamd, aan haar opdroeg. Zagt en goedaartig van inborst, was zij insgelijks zeer gemaatigd op het ſtuk van den Godsdienst. Zo zeer liep dit ten Pauslijken Hove in 't oog, dat Paus PAULUS DE III, in den Jaare 1539, haar bij den Keizer beſchuldigde van heimelijke gunstbetooninge en verſtandhoudinge met de Lutherſchen. Hoewel deeze aantijging, in 't eerst, haar ontzette, bezat zij, egter, moeds genoeg om zich in perſoon bij den Keizer te vervoegen, en denzelven onder 't oog te brengen, dat indien men het ſtuk der Inquiſitie doordreef, behalven andere onheilen, welke men hier uit hadt te verwagten, alle de vreemde Kooplieden zouden vertrekken, en de Koophandel, daar de geheele Staat wel bij voer, een onherſtelbaaren krak krijgen. Voorts was de Jagt haare meest gelieſde uitſpanning, en zij, menigmalen, geheele dagen te paerd. Men noemde haar hierom de *Jaageres*, en verbeeldde haar meestal in Jagtgewaat.

Zie STRADA, en andere *Nederlandſche Hiſtorieſchrijvers.*

MARIA DE MEDICIS, dogter van FRANCISCUS DE MEDICIS, Groothertog van *Toskane*, en van JOHANNA, Aardshertoginne

van *Oostenrijk*, wierdt, in den Jaare 1600, de Gemaalin van HENRIK DEN IV, Koning van Frankrijk. Zo lang deeze Vorst leefde, genoot zij, nevens deszelfs liefde, alle de voordeelen van haaren hoogen rang. Een verhaal der Franſche onluſten, welke haaren val bewerkten, behoort niet tot ons plan. Heerschzucht aan haare zijde, en naijver aan den kant van den Kardinaal DE RICHELIEU, die haar gaarne van de hand zag, was oorzaak dat de jonge Koning wierdt overgehaald, om zijne Moeder het Hof te doen verlaaten. In de maand April des Jaars 1631 vertrok zij uit Frankrijk, en begaf zich na *Brusſel*, alwaar zij vertoefde tot in den Jaare 1638, wanneer zij eene reize na Holland deedt, zo 't heette, om de wateren te *Spa* te gaan gebruiken, doch inderdaad om de bemiddeling der Staaten, tuſschen haar en haaren Zoon, den Koning van Frankrijk, te verzoeken. De Prinſes VAN ORANJE trok haare Majeſteit te gemoet tot *'s Hertogenbosch*, en verzelde haar voorts tot in *'s Graavenhage*. Terwijl zij zich hier onthieldt, deedt zij eenen keer door de voornaamſte Hollandſche Steden, en wierdt overal ſtaatelijk ontvangen.

Luisterrijk, bovenal, was het onthaal, welk Haare Majeſteit te *Amſterdam* genoot. De Wethouderſchap dier Stad, van het voorneemen bij tijds verwittigd, deeden de noodige toebereidzels maaken tot eene luisterrijke inhaalinge. Op den dertigſten Augustus des Jaars 1639 reedt de Koningin Weduwe uit *'s Hage* na *Haarlem*, en wierdt aldaar ontmoet van den Amſterdamſchen Penſionaris WILLEM BOREEL, in naam der Regeeringe haare Majeſteit verzoekende, om haare Stad met een bezoek te vereeren. Op Woensdag, den eerſten September, vertrok zij te Lande derwaarts, verzeld van de Prinſeſſe VAN ORANJE en een talrijken ſtoet van beiderlei kunne. Aan de Vrijheid der Stad wierdt zij ontvangen van een Kornet Ruiterij, beſtaande uit de aanzienlijkſte Jongelingen van *Amſterdam*, en geleid door KORNELIS VAN DAVELAAR, *Heer van Petten*. De jonge Ruiters reeden voor de Koets van haare Majeſteit, onder het luiden der Klokken en 't balderen van 't Geſchut, tot aan de Haarlemmerpoort, alwaar bij de Koningin hunne opwagting maakten ANDRIES BICKER, Oud-Burgemeester en Kolonel der Schutterije, nevens de Burgerhopluiden of Kapiteinen

PIE-

PETER REAAL, Ontvanger, GERBRAND JANSZOON PANCRAS, Oud-Schepen en Raad, en JAKOB BIKKER, Bewindhebber der Oostindiſche Maatſchappije. De ſtraaten, langs welke de Vorſtin haaren weg zoude neemen, waren langs heenen bezet met twintig Vaandelen Schutters. Voorgereeden van de gemelde Burger-Ruiters, en gevolgd van een aantal Schutters, reedt de Koningin langs den Haarlemmer- en Nieuwendijk tot op den Dam, en voorts na den Middel- of Vijgendam. Hier ſtondt eene Eerepoort, draagende het Koggeſchip, het aloude Zegel der Stad, waar onder de Bruiloft van Koning HENRIK DEN IV met MARIA DE MEDICIS zinrijk vertoond wierdt. Zijnen weg vervolgende, reedt het aanzienlijk gezelſchap door de Warmoesſtraat, tot aan de Niezel, en voorts door dezelve, langs de Oostzijde van den Fluweelen-Burgwal, tot voor de Oude-Doeleſtraat. In eene Eerepoort, hier insgelijks opgericht, pronkende met een hoogen en ſierlijk geſchilderden gevel, las men de woorden van VIRGILIUS: LÆTA DEÛM PARTU; „ Zij „ verheugt zich in 't voortbrengen van Goden." Naa het open ſchuiven der Gordijnen, zag men hier de Koningin, in de gedaante van BERECYNTHIA, op eenen Legerwagen, voerende nevens de Moeder de Vorſtelijke Kinderen, en begeleid door vier Maagden, verbeeldende de vier Waereldeelen. Tegenover den Wagen zag men het Koggeſchip, voerende eene Maagd, welke *Amſterdam* verbeeldde, en zich voor de Koningin eerbiedigliik boog. Naa eene wijle toevens, om de Zinnebeelden te bezigtigen, vervolgde de Staatſie haaren weg tot aan het Prinſenhof, voor de Koningin tot een verblijf geſchikt, terwijl de Prinſes VAN ORANJE haaren intrek nam ten huize van een voornaam Koopman, ELIAS TRIP genaamd. De vier regeerende Burgemeesters, PIETER HASSELAAR, ABRAHAM BOOM, ANTONI OETGENS VAN WAVEREN en ALBERT KOENRAAD BURG, verzeld van de twee Penſionariſen WILLEM BOREEL en KORNELIS BOOM, ontvingen haare Majeſteit, aan welke het geeven van het Wagtwoord, zo lang zij in de Stad vertoefde, wierdt afgeſtaan. 's Aanderendaags geleidden Burgemeesteren de Koningin-Weduw door de Stad, onder andere na 't Oostindisch huis; hier was een Morgenonthaal bereid, eeniglijk beſtaande uit Indiſche voortbrengzels en gewaſſen. Op den derden dag vermaakte

men haare Majeſteit met nieuwe vertooningen, die tusſchen de Lange en Doelebruggen, alwaar de Binnen-Amſtel op zijn breedst is, op een Eilandtje, uit de Veenen derwaards gevoerd, in éénen nacht vervaardigd waren. Nevens de Koningin en het verdere gezelſchap zaten Schout en Burgemeesteren in eene pragtige Sloep. Verrasende en verrukkende was het gezigt, bij het doorvaaren van de Grimmenesſesluis. De Osjesſluis, recht daar tegen over, op dat pas opengaande, liet eenen NEPTUNUS door, zittende in zijnen Wagen, hebbende de gedaante van eene Schulp. MERKUUR volgde hem in een Koggeſchip, aan welks vooreinde de Amſterdamſche Maagd zat, met eenige dichtregels de Koningin begroetende. Toen roeide de Sloep der Koninginne na het boven gemelde Eilandtje. Hier zag men aan de Noordzijde de vertooningen van het Huwelyk van FRANCISCUS DE MEDICIS en JOHANNA VAN OOSTENRYK, Ouders der Koninginne, nevens Keizer MAXIMILIAAN, *Amſterdam* met de Keizerlijke Kroon beſchenkende. De Zuidzijde van het Eilandtje vertoonde den elendigen ſtaat van *Frankrijk* onder HENRIK DEN III, en deszelfs bloeienden ſtaat onder HENRIK DEN IV. Een Waterſtrijd tusſchen tien Matroozen, in 't wit gekleed en met roode mutzen, die elkander met handſpaaken te keer gingen, en in 't water deeden tuimelen, vermaakte voorts het gezelſchap, 't welk, tegen den avond, zich na het Y deedt roeien, tot op de Oostindiſche Werf. Hier zag men een Schip in 't water loopen, 't welk de Koningin, op verzoek van Burgemeesteren, eenen naam gaf, en MARIA DE MEDICIS noemde. Op Saturdag ging haare Majeſteit, in ſtilte en onverzeld, eenige Winkels bezoeken. Ook verleende men toen, op haar verzoek, ontſlag aan eenen gevangene, die, tegen zijne meening, iemand, door het werpen van eenen ſteen, gedood hadt. Op Zondag, den vijfden September, vertrok het aanzienlijk gezelſchap, naa vooraf, in 't Prinſenhof, affcheid te hebben genomen van Burgemeesteren. De uittogt geſchiedde op de zelfde wijze als de intrede. Gedurende haar verblijf te *Amſterdam*, hadt de Koningin zich doen ſchilderen door den beroemden GERARD HONDHORST, en de Afbeelding aan Burgemeesteren verëerd. Het Kunſtſtuk verſiert nog heden den Schoorſteen der Sekretarije van het Stadshuis.

Tot

Tot nog toe hadt de Vorſtin geen woord gerept van de bemiddeling der Staaten tuſſchen haar en den Koning van Frankrijk haaren Zoon. Naa haare wederkomst van *Amſterdam* verzogt zij om dezelve. 's Lands Staaten, daar aan het oor leenende, zonden voorts, na dat Koninkrijk, den Heer JOAN DE KNUIT, Afgevaardigde wegens Zeeland, en vertoonende aldaar den Eerſten Edele. Zijn last hieldt in, te beproeven, wat men hier omtrent ten Franſchen Hove zoude kunnen uitwerken. Hij keerde eerlang te rug, met zeer ongunſtig beſcheid. Toen wendde de ongelukkige Koningin het oog na Engeland, en reisde vervolgens in eigen perſoon derwaarts. Doch ook hier vondt zij geenen heul, maar zag zich genoodzaakt, naa een kort verblijf, dat Koninkrijk te ruimen. In de verlegenheid om noodig onderhoud, floeg zij thans den weg in na *Keulen*, alwaar zij, van elk verlaaten, in groote armoede, en, volgens 't verhaal van zommigen, in het Gasthuis overleedt, op den derden Julij des Jaars 1642, het achtenzestigſte van haaren ouderdom.

Zie LE VASSOR, *Hiſt. de Louis* XIII.
C. BARLÆUS, *Blijde Inkomst van Maria de Medicis.*

MARIA *van Jork*, dogter van Koning JAKOBUS DEN II *van Engeland*, hem gebooren terwijl hij nog Hertog van *Jork* was, op den tienden Maij des Jaars 1662. Ondanks de overhellende geneigdheid der Ouderen tot de Roomſche Leere, wierdt de jonge Prinſes in den Hervormden Godsdienst opgevoegd. In den Jaare 1677 tradt zij in den Echt met WILLEM DEN III, Prinſe van Oranje. Zedert vertrok zij met haaren Gemaal na Holland, alwaar zij geruimen tijd vertoefde. Eer nog haar Vader den Engelſchen troon beklom, was bij het Parlement in overleg genomen, om denzelven van de opvolginge te doen uitſluiten, en Prinſes MARIA voor Rijksvoogdesſe te verklaaren. De Pausgezindheid des Hertogs *van Jork* aan de eene, en aan de andere zijde de vreeze voor vernietiginge van den vastgeſtelden Godsdienst en Regeerings-

form, was de oorzaak van deeze raadpleegingen. Doch Koning KAREL DE II was daar toe niet te beweegen. De Hertog *van York* beklom dan den Engelſchen troon, en bezat dien onder den naam van JAKOBUS DEN II. 's Vorſten gedrag, zedert gehouden, ſtaafde de opgevatte vreeze. Men wierdt dan, in Engeland, te raade, zijne Majeſteit van den troon te ſtooten, en eenen anderen daar op te plaatzen. Zommigen lieten ten dien einde het oog vallen op den Prins *van Oranje*; anderen op Prinſeſſe MARIA. Een ſterken arm hadt de laatstgemelde Aanhang. De Graaf VAN DARLY ſchreef haar, dat hij zich ſterk maakte om haar alleen tot Koningin te doen verklaaren, indien zij zulks begeerde, zonder dat de Prins haar Gemaal deel hadt aan de Koninklijke waardigheid. Grootmoedig was het antwoord, welk haare Koninklijke Hoogheid den Graave hier op toezondt: „ Zij wenschte *niets* anders te „ zijn, dan de huisvrouw van den Prinſe, gelijk zij was; 't „ geen zij meerder mogt worden, begeerde zij *te zijn* met en „ onder den Prinſe." Aangenaam was haar, dienſvolgens, het Parlementsbeſluit, 't welk kort daar op genomen *wierdt*, om naamelijk den Prins en de Prinſes te gader voor Koning en Koningin te verklaaren. In Februarij des Jaars *1689 ſtak haare* Koninklijke Hoogheid na Engeland over, en ontvong, nevens haaren Gemaal, 's anderendaags, de Koninklijke *Kroon*. Met veel wijsheid en beleid beſtuurde zij, zedert, verſcheiden maalen, het Koninkrijk, geduurende de herhaalde afweezigheden van haaren Gemaal, zo in Holland en Ierland, als elders. Onverwagt wierdt haare Majeſteit overvallen van de Kinderziekte, welke, op den zevenden Januarij des Jaars 1695, haar uit het leeven rukte, in het drieëndertigſte jaar haars ouderdoms: tot onuitſpreekelijke droefheid, zo van haare Onderdaanen, als inzonderheid van haaren Gemaal, welke 'er dermaate door getroffen wierdt, dat hij verſcheiden weeken onbekwaam was, zich met zaaken van gewigt te bemoeien. Aan den Biſchop BURNET verklaarde zijne Majeſteit, dat hij, geduurende hun huwelijk, in zijne Gemaalin niet een éénig gebrek ontdekt hadt, en dat zij verdienſten hadt bezeeten, welke niemand behalven hem hadt kunnen kennen; ſtaavende aldus met dit getuigenis de welgelijkendheid der Afbeeldinge, wel-

welke de ſtraks genoemde Biſchop, zedert, van haare Majeſteit gegeeven heeft, in eene uitgewerkte Karakterſchetze, aan welke, om geheel volmaakt te zijn in begaafdheden, zo van het verſtand als van het hart, bijkans niets ontbrak.

Zie BURNET, *Hiſtorie van zijnen eigen Tijden.*

MARIA LOUISA, dogter van KAREL, Landgraave van *Heſſen-Kaſſel*, en van MARIA AMELIA *van Kourland*, wierdt geboo-ren den vijftienden Februarij des Jaars 1688. Den onderdom van twintig jaaren, en iets daar boven, hadt zij bereikt, toen zij in plegtigen ondertrouw wierdt genomen door Prins JOAN WILLEM FRISO, Stadhouder van *Friesland* en *Groningen*. Niet vroeger, egter, dan een jaar daar naa, in de maand April, geſchiedde de daadelijke voltrekking des huwelijks, dewijl 's Prinſen tegenwoordigheid vereischt wierdt in eenen Veldtogt, welken hij met roem en luister bijwoonde. Naa de aankomst in het Gewest, vertoefde het doorluchtig paar, eenigen tijd, op het Lusthuis het *Oranjewout*, bij *'s Heeren-veen*, en deedt, op den tweeden dag des Jaars 1710, eene plegtige intrede binnen *Leeuwarden*. 's Lands Staaten toonden hun genoegen over 't hooge huwelijk, met een geſchenk van eenen Schuldbrief van honderddulzend Guldens, ten laste van 't Gewest, tentende vier ten honderd. Op den dertienden October diens jaars verloste haare Hoogheid van eene Prinſes-ſe, die de naamen ANNA CHARLOTTE AMELIA ontving. Prins FRISO was toen te velde, doch keerde tegen het einde des jaars te rug, in de armen zijner verlangende Gemaalinne. De volgende winter, hoewel ſlegts de tweede, was, egter, de laatſte, dien het liefhebbende paar te gader mogt doorbrengen. Want de Prins, naa te velde te zijn getrokken, keerde, op ernſtigen aandrang der Algemeene Staaten, na *'s Graavenhage*, ter vereffeninge der uitſtaande geſchillen, met den Koning van Pruiſen, over de naalaatenſchap van Prinſe WILLEM DEN III. Bekend is het ongeluk, welk den Vorst, op die reize, wedervoer. In het overvaaren van den Moerdijk floeg de Veer-

ſchuit om, en verdronk zijne Hoogheid. Diep trof deeze ſlag de bedrukte Weduwe, die zich thans zwanger bevondt, en, zes weeken daar naa, beviél van eenen Prins, naderhand in 's Lands Geſchiedenisſen vermaard onder den naam van WILLEM KAREL HENRIK FRISO, Erfſtadhouder van de Zeven Verééniġde Gewesten. Van haare tedere liefde voor deezen Zoon, en eene moederlijke zucht tot deszelfs bevorderinge, vertoonde de Prinſesſe Weduw herhaalde blijken, onder andere ter gelegenheid dat men in Zeeland bedagt was op de vernietiginge van het Markgraafſchap van *Vliſſingen en Veere*. Door ernſtig ſchrijven, en eene bezending in 's Prinſen naame, zogt zij, hoewel vrugteloos, dien ſlag te weeren. Een balzem in deeze wonde was het huwelijk haarer Dogter, met FREDRIK, Erfprins van *Baden-Durlach*, die haar, eerlang, Grootmoeder maakte van twee mannelijke ſpruiten.

Geduurende de minderjaarigheid van Prinſe WILLEM, hadt de Vorſtin Weduw de Voogdijſchap over denzelven en het bewind van zaaken waargenomen. Naa zijne Akademiſche Letteroefeningen voleindigd en den meerderjaarigen ouderdom bereikt te hebben, aanvaardde zijne Hoogheid het beſtuur, en wierdt zijne Vrouw Moeder, ten blijke van genoegen over haar gedrag, door 's Lands Staaten begiftigd met een geſchenk van vijfduizend Guldens, en eene Jaarrente van gelijke ſomme, geduurende haar leeven. Een nieuw genoegen ondervondt de Vorſtin, door het huwelijk van haaren eenigen Zoone met ANNA, Kroonprinſesſe van *Groot-Britannie*, door middel van welke zij zich naderhand als Grootmoeder zag begroeten van den tegenwoordigen Erfſtadhouder, Prinſe WILLEM DEN V.

Onder dit alles genoot haare Hoogheid, geruimen tijd, het gezelſchap van haaren Zoone met deszelfs Koninklijke Gemaalinne. In den Jaare 1747 moest zij dit genoegen derven; doch getroostte zich gewillig dit verlies, vermids het zijnen oorſprong nam uit deszelfs bevorderinge tot de Erfſtadhouderlijke waardigheid van alle de Verééniġde Provincien, en alzo tot hooger trap van eere, aanzien en gezag, dan iemand zijner Voorzaaten, tot nog toe, hadt bereikt. Maar, gelijk geene menſchenvreugde volmaakt zuiver is, omdat zij dikmaals met bitterheid wordt getemperd, de Vorſtin Moeder ondervondt de diep-

diepgaande ſmart, deezen Zoon, niet lang naa deszelfs verheffing, in den Grafkelder te zien nederdaalen, werwaarts hem zijne Koninklijke Gemaalin, naa verloop van eenige jaaren, volgde. Een nieuwe laſt daalde dus neder op de reeds verzwakte ſchouderen der eenënzeventigjaarige Matrone. De Staaten van Friesland droegen aan haar op, het Stadhouderlijk bewind over hun Gewest, nevens de begeeving der Ampten, op het Kwartier der Steden vallende. Ligt, intuſſchen, moet der Prinſeſſe deeze laſt zijn gevallen. Want, toen zommige Afgevaardigden ten Landsdage den voorſlag deeden, om 's Prinſen Meerderjaarigheid te vervroegen, waar door haare Hoogheid, gevolglijk, van 't bewind zoude zijn ontſlagen geworden, liet zij, over den gedaanen voorſlag, haare 't onvredenheid niet onduidelijk blijken. Hoewel men dus, met haaren wille, den Regeeringslaſt op haare ſchouderen liet, zij droeg dien niet tot aan het einde van den voorgeſtelden weg. Eene aanhoudende bezetting op de borſt, aangezet door Koortzen, maakte een einde van haar leeven, op den achtſten April des Jaars 1765, het zevenenzeventigſte haars ouderdoms. Haare godsvrugt, milddaadigheid en andere Christlijke deugden worden hoog geroemd. De eerwaardige Overblijfzels wierden, op den dertienden Junij, op 's Lands kosten, met Vorſtelijke ſmaaſie, in de Begraafplaats van 't Huis van Naſſau, te *Leeuwaarden*, bijgezet.

MARIA VAN OOSTERWYK, was de dogter van JACOBUS VAN OOSTERWYK, Leeraar onder de Hervormden te *Noordsdorp*, in de nabuurſchap van *Delft*, en aldaar geboóren op den twintigſten Augustus des Jaars 1630. Behalven andere uitmuntende hoedanigheden van den geest, openbaarde zich al vroeg, eene overhellende zucht tot de Schilderkunst. Deezer edele neiginge bot vierende, gaven de Ouders haar de beroemdſte Leermeesters, vooral den vermaarden Bloemſchilder JAN DAVID DE HEEM, welke te *Utrecht* woonde. Op het ſchilderen van bloemen viel boyenal de ſmaak der jonge Juffer. Om door den omgang van Kunstkenners haare begaafdheden verder uit te breiden, onthieldt zij zich meestal te *Delft*, ten huize van haaren Grootvader, Leeraar der Hervormden in die Stad.

Reu-

Reuzenſtappen deedt de vlugge Maagd in de beoefening van haare kunst; bij perſoonen ook van den hoogſten rang wierden de voortbrengzels van haar penſeel gezogt en in waarde gehouden. LODEWYK DE XIV, Koning van Frankrijk, deedt de eere, aan een haarer Kunsttafereelen, van het in zijne Kunstverzameling te plaatzen. Zo voldaan over een ander Kunstſtuk was Keizer LEOPOLD, dat hij zijne eigen afbeelding, en die zijner Gemaalinne, met Diamanten omzet, der Schilderesſe tot een geſchenk zondt. Van Koning WILLEM DEN III en deszelfs Gemaalinne ontving zij, voor een Bloemſtuk, negenhonderd Guldens. JOANNES SOBIETSKI, Koning van Polen, beloonde haare kunst met vierentwintighonderd Guldens, voor drie Stukken door haar geſchilderd. Een grooter getal Kunstgewrogten zou de waereld ontvangen hebben, ware zij niet van een kieſchen ſmaak en zeer geſteld geweest, om zo wel aan haar zelve als aan anderen genoegen te geeven. Hoewel meermaalen daar toe aangezogt, konde, egter, de beminnelijke MARIA nooit tot het huwelijk beſluiten. De Kunſtſchilder WILLEM VAN AALST hadt, onder andere, om haare hand verzogt. De wijze, op welke zij deezen afzette, vertoont een blijk van haaren vrolijken en te gelijk goedaartigen inborst. Deeze was, naar de wijze van veelen zijner Kunstbroederen, los van zeden. Naa 's Mans liefdeverklaaring gehoord te hebben, ſchreef zij hem, tot den grondſlag van verdere onderhandelinge, als eene taak voor, dat hij, een rond jaar lang, dagelijkſch, een zeker getal van uuren naarſtig zoude ſchilderen, eer hij om uitſpanningen mogt denken. Om van het volbrengen deezer taak kennis te bekoomen, hadt MARIA voegzaame gelegenheid, dewijl haare Schilderkamer te *Delft* op die van VAN AALST het uitzigt hadt. Naa verloop des proefjaars was de Schilder zo verre ten agteren met zijne rekening, dat hij het niet beſtaan durfde om zijn aanzoek te herhaalen. Onze Kunſtenaares eindigde haare dagen ten huize van haaren Neeve JAKOB VAN ASSENDELFT, Predikant te *Uitdam*, in Waterland, alwaar zij overleedt in den Jaare 1693, het drieënzestigſte haars ouderdoms.

MARIA

MARIA VAN UTRECHT was de naam der Huisvrouwe van 's Lands beroemden Advokaat Heere JOHAN VAN OLDENBARNEVELD.

MARIEKERKE, eene Ambagtsheerlijkheid in Zeeland, op het Eiland Walcheren. Het Dorp, tot dezelve behoorende, beſtaat ſlegts uit eenige weinige geringe huizen. Dat 'er voormaals eene Kerk geſtaan heeft, blijkt uit het nog daar van overgebleeven Kerkhof.

MARIENDAL, of anders genaamd *Marienboon*, was eertijds een Klooster van Augustijner Monniken, een half uur gaans beneden de Stad *Arnhem*. Zints de invoering der Hervorminge is het geſtigt vernietigd, en de grond daar van tot waereldlijke oogmerken aangeleid.

MARIENGAARDE, anders gezegd *Marienhof*, eertijds een zeer beroemd Klooster, in Friesland, in het Kwartier *Oostergo*, ten Zuidwesten van de Hallummer Kerkbuurt. De Stigter daar van, een weinig na het midden der Twaalfde Eeuwe, was Heer FREDRIK, Paſtoor der Kerke te *Hallum*, uit eerlijke, doch niet zeer vermogende Ouders gebooren. Na eenige vorderingen in de Latijnſche taale gemaakt te hebben, oeffende hij zich verder, te *Munſter* in Westfalen, in de Weetenſchappen, volgens den ſmaak der tijden, in eenen Godgeleerde noodig. Thans bezogt hij, van tijd tot tijd, de vermaarde Gelderſche Abtdij *Marienwaard*, en vondt zo veel behaagens in de godsvrugt der Broederſchap, dat hij zich in de Orde begaf, zijnde die der *Premonſtratenzen*. Naa zijne wederkomst te *Hallum* wierdt hij, op kosten van Heere FRIKE, Paſtoor der Plaatze, tot Priester gewijd, en vervolgens diens Opvolger. Zedert leide hij zich met zo veel ijvers toe op de uitbreiding van den Geestlijken ſtand, en zette dien, door zijn eigen voorbeeld, zo veele eerwaardije bij, dat verſcheiden Edellieden, daar door gelokt, het zwaard met het Premonſtratenzer Ordekleed verwiſſelden. Nu vondt hij zich in ſtaat, geholpen door 't vermogen deezer aanzienlijke Broederſchap, zijn voorneemen te volvoeren wegens 't bouwen

van

van een Klooster. Hij ondervondt daar toe de milddadige hand van twee Adelijke Vrouwen, als mede die van GOSLIK GOSLINGA, welke een ſtuk lands vereerde, op 't welk de Klooster-Kerk gebouwd wierdt, welke men voorts aan den Apoſtel JOANNES en aan de Maagd MARIA toewijdde. Vrouwen zo wel als Mannen nam men voorts in het Klooster aan. Doch, om den ſterken toeloop, vondt zich de Abt FREDEN wel haast genoodzaakt, een gedeelte daar van elders heenen te plaatzen. Om het ontſtaan van eenige ongeregeldheden, uit de nabijheid van Monniken en Nonnen, vondt, bovendien, de Stigter geraaden, aan deeze elders een verblijf te bezorgen. Dit vonden zij in het Klooster *Bethlehem*, bij verbaſtering *Bartlehiem* genaamd, nabij het water de *Ee*, in de Grietenij *Tietjerkſteradeel*. Ruim zeventig jaaren hadt dit Klooster geſtaan, toen deszelfs vermogen dermaate was aangegroeid, dat het de helft kogt in het Eiland *Marken*, met alle deszelfs geregtigheden, voor tweehonderd Hollandſche ponden. Eenëndertig Abten telt men, welke het beſtuur over *Mariengaarde* gehad hebben. Hun vermogen was de reden, dat zij in zaaken, het gemeene Land betreffende, meermaalen gekend wierden. In den Jaare 1559 wierden de opkomſten van dit Klooster, nevens die van het Klooster *Lidlum*, op drieduizend Dukaaten geſchat. De Biſchop van *Leeuwarden* hadt 'er het genot van. Geduurende de Spaanſche beroerten wierdt de Abtdij verwoest, en deszelfs eigendom aan het gemeene Land getrokken.

Zie WINSEMIUS; SCHOTANUS; *Oudheden en Geſt. van Friesland.*

MARIENPOEL, eertijds een zeer vermaard Nonnenklooster, buiten de Rhijnsburgerpoort der Stad *Leiden*, gebouwd op den grond van het Huis te *Paddingpoel*, weleer een Lusthuis der Burggraaven van *Leiden*, doch in den Jaare 1420 afgebroken. Het Klooster bleef in ſtand tot in het Beleg der gemelde Stad van den Jaare 1574.

MARIEN-

MARIENWAARD, de Abtdij, boven vermeld, als dikmaals bezogt van FREDRIK *van Hallum*. Zij lag ten Noorden van de *Linge*, een uur gaans boven de Stad *Kuilenburg*. Na de invoering der Hervorming is zij veranderd in eene Heerlijkheid, beſtaande na genoeg duizend Morgens Bouw- en Weiland. Zij bezit hoog, middelbaar en laag Regtsgebied. Het Heerenhuis, daar toe behoorende, is een fraai hedendaagsch geſtigt.

Zie H. V. HEUSSEN en H. V. RHYN, *Kerkelijke Oudheden*.

MARIUS, (LEONARDUS) van geboorte een Goezenaar, een der geleerdſte Mannen van zijnen tijd, was Dokter in de Godgeleerdheid, en Hoogleeraar in die Weetenſchap, aan het Hoogeſchool te *Keulen*.

Zie LA RUE, *Gel. Zeeland*.

MARKEN, een Eiland in de Zuiderzee, tegenover de Stad *Monnikendam*, tuſſchen welke en het Eiland een tak van de Zuiderzee ſchiet, de *Goud-* of *Gouw-* Zee genaamd. Eertijds begrootte men den omtrek des Eilands op twee uuren gaans. Veel minder gronds beſlaat het tegenwoordig. De herhaalde overſtroomingen hebben veel daar van verſlonden. Dit blijkt, onder andere, uit de opneeminge der huizen, welke, van tweehonderd eenenveertig, die men 'er, in den Jaare 1632, telde, eene Eeuwe daar naa, op honderd eenendertig verminderd waren. Deeze huizen zijn verdeeld in *Buurten*, welke men 'er twaalf in getal telt. De voornaamſte daar van is de Kerkbuurt. Andere Christenen, dan van den Hervormden Godsdienst, vindt men 'er thans niet. Voormaals ontmoette men 'er insgelijks verſcheiden Doopsgezinden, die te *Monnikendam* hunnen openbaaren Godsdienst oeffenden. Om tegen overſtrooming beveiligd te zijn, zijn de huizen niet op den vlakken grond, maar op eene ſoort van Dijkjes gebouwd. Uitgezonderd den Schout, den Sekretaris en den Predikant, zijn

zijn alle de Mansperſoonen Visſchers, en voor ſtoute Zeelieden bekend, van een kloek en ſterk geſtel. Zeer bijzonder is de kleeding der Vrouwen, en, waarſchijnlijk, naast overeenkomſtig met den alouden Hollandſchen dragt. Tot op haar huwelijk gaan de jonge dogters blootshoofd, hebbende het hair zeer aartig gevlogten en geſlingerd. Naaderhand zetten zij het hulzel op, van eene zeer zeldzaame gedaante. De Regeering van het Eiland beſtaat uit Baljuw, Schout, drie Burgemeesteren, drie Schepenen, negen Vroedſchappen en Sekretaris.

MARKEN-BINNEN; zie UITGEEST.

MARKGRAAFSCHAP *van Veere en Vlisſingen.* Hoewel deeze beide Steden, een langen reeks van jaaren, aan bijzondere Heeren behoord hebben, is, egter, de benaaming van *Markgraafſchap* van laatere herkomſte. MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIE, Ridder van 't Gulden Vlies, Admiraal Generaal *ter* Zee, en naderhand Stadhouder van *Holland*, *Zeeland*, *Westfriesland* en *Utrecht*, bezat, ten tijde van Keizer KAREL DEN V, de beide Steden, onder den naam van Heerlijkheid. 't Geſchiedde uit bijzondere en blaakende gunst, in welke hij bij den Keizer ſtondt, dat de Heerlijkheid tot een Markgraafſchap verheven wierdt, in den Jaare 1555. Bij Uiterſten Wille ſtelde Heer MAXIMILIAAN aan tot erfgenaam van alle zijne goederen, en dus ook van het Markgraafſchap, zijnen Neef MAXIMILIAAN DE HENYN, tweeden Zoon zijner oudſte Zuster, en van JOHAN VAN HENYN, *Graave van Bosſu.* Doch bij zijn overlijden liet hij zo zwaare ſchulden naa, dat zijn Boedel met den voet geſchopt, en den Schuldvordenaaren ten beste wierdt gegeeven. Naa lang draalens verworven deeze van den Grooten Raad van *Mechelen*, in den Jaare 1567, dat het Markgraafſchap openlijk geveild wierdt. JAKOB VAN BOSSU, *Heer van Auchy*, mijnde dezelve, voor eene ſomme van tweehonderd tweeëntwintigduizend Guldens. Doch deeze koop hadt geenen voortgang; Koning PHILIPS DE II, als Graaf van *Zeeland*, benaderde denzelven, en droeg aan den Graave VAN MEGEN het bewind op. Als een bijzondere eigendom hadden de beide Steden, tot nog toe, geene zitting gehad in de Vergadering der Staaten. Het regt

egt hier toe ontvangen ze, bij het afvallen van Koning PHILIPS en 't aanneemen der Staatſche zijde, als mede de toezegging om nimmer van de Graaflijkheid te mogen geſcheiden worden.

Intuſſchen waren eenige Rentheffers tot nog toe niet aan de penningen gekoomen, welke zij van het Markgraaffchap hadden te vorderen. Van hier dat zij te wege bragten, bij het Hof van Holland, dat de twee Steden andermaal wierden aangeſlagen, tegen den zeven- en den achtentwintigſten Junij des boven genoemden jaars, om in *'s Hage* openlijk verkogt te worden. Twijfelagtig, althans niet genoeg beweezen, is het vermoeden van zommigen, als of Prins WILLEM DE I, die voorheen reeds zijne genegenheid tot den koop van het Markgraaffchap getoond hadt, de Rentheffers tot deezen ſtap hadde aangeſpoord. Hoe 't hier mede ook zij, men verhaalt althans, dat de Heer VOSBERGEN, Baljuw van *Zierikzee*, omtrent deezen tijd, met zijne Doorluchtigheid ſpreekende over de beide Heerlijkheden, van meeninge was, dat de beide Steden zich zelve moesten koopen; doch dat de Prins van andere gedagten was, naardien zulks boven 't vermogen dier Steden zijn zoude, welker waarde hij op vier Tonnen Schats begrootte. Daarenboven hadt de Stad *Antwerpen* het oog op de Heerlijkheden. Doch hier uit vreesde men veel onaangenaams en nadeels. En dit was, onder andere, de reden, dat aan 's Prinſen Gemagtigden, van wegen de Staaten, wien nu de oogmerken zijner Doorluchtigheid duidelijk waren gebleeken, last wierdt gegeeven, om op te paſſen dat zij de hoogſte bieders bleeven, en niet te zien op acht- of tienduizend Guldens boven hunnen last, als kunnende deeze ſomme den Prinſe altoos goed gedaan worden. Op de geſtelde dagen wierdt dus Prins WILLEM DE I Kooper van de Heerlijkheid der Stad *Vlisſingen*, met de Ambagtsheerlijkheid van *Oud-Vlisſingen*, voor vijfenzeventigduizend eenhonderd Guldens, en van het Markgraaffchap van *Veere*, met het Slot *Zandenburg*, en de Heerlijkheid van den Polder, de Stad en Vrijheid van *Domburg*, met de Ambagtsheerlijkheid van *Zaadijk*, voor vierenzeventigduizend en vijfhonderd Guldens. Met veel plegtigheid wierdt zijne Doorluchtigheid, nog in het zelfde Jaar 1567,

ingehuldigd. Van de Puije van 't Stadshuis van *Veere* ſtrooide men een groot getal Zilveren Gedenkpenningen onder 't Volk, aan de eene zijde verſierd met het Stadswapen en de van *Naſſau*, met een ſnoer zamenverbonden; men las daar onder de woorden NODUS INDISSOLUBILIS „ een onontwarbaar„ lijke knoop." De keerzijde vertoonde een Arm, houdende een bloot Zwaard, met de Zinſpreuk omſchreeven: JE MAINTIENDRAI: „ Ik zal handhaaven."

Naa 's Prinſen overlijden, kwam het Markgraafſchap, eerst op deszelfs oudſten Zoon Prins MAURITS, vervolgens op den tweeden Zoon Prins FREDRIK HENRIK; daar naa op Prins WILLEM DEN II, en van deezen op deszelfs eenigen Zoon Prins WILLEM DEN III. Tot nog toe hadt men, in Zeeland, geenen inval gehad, omtrent eenigen voorſlag ter vernietiginge van het Markgraafſchap. Doch ſtraks naa het overlijden van laatstgenoemden Prinſe, nam men aldaar maatregels, welke eene verdere bedoeling niet onduister ſcheenen aan te kondigen. Zints het Jaar 1702, hadden de Staaten van het Gewest aan zich getrokken de beſtelling der Wet, in de Steden *Vlisſingen* en *Veere*, uit eene benoeming, door de dienende Weduwe-houderſchap gemaakt, in weerwil der Mandementen van den Hove of van den Hooge Raad in Holland, dienende ter handhaavinge van het regt der Markgraaven. De Stad *Goes* ging nog een ſtap verder. Zij deedt den voorſlag, dat men, uit kragt van het Opperſte Gebied der Staaten, de gemelde Steden van alle Leenroerigheid behoorde te ontheffen, tegen voldoening der waarde, en alzo het Markgraafſchap vernietigen. Doch de Algemeene Staaten, als Uitvoerders van den Uiterſten Wille van Prinſe WILLEM DEN III, verklaarden zich daar tegen; zij begreepen dat de zaak van het Markgraafſchap in haar geheel moest blijven, tot dat zij door den gewoonlijken Regter konde worden afgedaan.

In den boven gemelden ſtand bleef de zaak van het Markgraafſchap, tot in den Jaare 1722. Zij wierdt wederom levende, ter gelegenheid der verheffinge van den jongen Prinſe WILLEM DEN IV tot Stadhouder van Gelderland. Van nieuws begon men nu te raadpleegen over de vernietiging, tegen voldoening der waarde. MARIA LOUISA, Prinſesſe Weduwe *van Oranje*, hadt hier van de lucht niet gerooken, of zij liet, in den

den Jaare 1723, eenen Brief afgaan, zo aan de Algemeene Staaten, als aan die der bijzondere Gewesten, met geliefde zorge te draagen, dat het regt van haaren Zoone, WILLEM KAREL HENRIK FRISO, in Zeeland niet verkort wierdt. Op de Stad Veere na, was men 't in Zeeland eens omtrent de vernietiging van het Markgraafſchap. Die van Holland hadden het regt van het Gewest, tot dien ſtap, beweerd, in een uitvoerig Vertoog; 't welk zedert door de Prinſesſe Weduw en de Voogden des minderjaarigen Vorsts, als mede door de Afgevaardigden der Stad *Veere*, ter Vergaderinge van het Gewest, uitvoerig beantwoord wierdt. Over 't laatſte Vertoog toonden zich de vijf overige Steden *Middelburg*, *Zierikzee*, *Goes*, *Tholen* en *Vlisſingen* ten uiterſte misnoegd. Zij beweerden, dat het partijdig geſteld was, en overvloeide van gemeene Volksdwaalingen en gebrek aan kennisſe van Regeerings zaaken. Geweldig mishaagden de Afgevaardigden dier Steden, dat die van Zeeland de Regenten van Zeeland *gedreigd* hadden, zo als in hun Vertoog was geſchied „ met „ de gevoeligheid van deeze of geene ukheemſche Mogend„ heid, als mede van *Gelderland*, *Friesland* en *Stad en* „ *Lande*, die ſterk op 's Prinſen zijde waren, ja zelf met „ een *aanſtaanden Stadhouder*," niettegenſtaande de Stad nog onlangs hadt beloofd, den tegenwoordigen Stadhouderloozen Regeeringsform te zullen helpen handhaaven. Het geſchil duurde tot in den Jaare 1732. Prins WILLEM thans meerderjaarig geworden zijnde, en in 't beſtuur zijner goederen zullende treeden, vonden de Staaten van Zeeland geraaden, een einde te maaken aan de raadpleegingen op de vernietiging van het Markgraafſchap. De Stad *Veere* thans van gedagten veranderd zijnde, nam men, met eenpaarige bewilliging van alle de Leden, op den zeventienden November des gemelden jaars, het beſluit „ uit kragt van hunne hooge Souvereiniteit „ en incontestable magt, de Steden *Vlisſingen en Veere*, van „ nu aan voor altoos en ten eeuwigen dage, *de facto et de* „ *jure*, (met 'er daad en van regtswege,) te ontheffen van „ alle Vasſalage en Leenroerigheid, dezelve daar van ten vol„ len en in alle zijne deelen ſlbereerende, gemelde Steden „ tot vrije Graafelijke, en als andere ſtemhebbende Steden

„ deezer Provincie ſtellende, alleen directelijk en immediaat depen-
„ dent en onderworpen aan de Souvereine Vergadering van Haar
„ Ed. Mogende"; met bijvoeging, „dat tot een dedommagement
„ van de voorgemelde Devasſalage, ten behoeve van den ge-
„ nen, die tot de Seigneurie van de gemelde Steden van *Vlis-*
„ *ſinge en Veere* geregtigd zouden bevonden worden te zijn,
„ bij proviſie en tot nadere diſpoſitie eene ſomme van hon-
„ derdduizend Rijksdaalders, in de Bank der Stad *Middel-*
„ *burg* gedeponeerd zoude worden." Van dit merkwaardig beſluit hadt de Prins VAN ORANJE geen berigt ontvangen, of hij ſchreef, in het begin van het Jaar 1733, een Proteſteerenden Brief aan de Staaten van Zeeland, in welken zijne Hoogheid zich beklaagde, dat men hadt kunnen goedvinden, zonder eenige reden te geeven, dan die van hooge Souvereiniteit en onbetwistbaare magt, hem voor altoos te verſteeken van het erfgoed zijner Vaderen. De Staaten zweegen hier op niet ſtil. In een uitvoerig Vertoog verdeedigden zij hun gedrag, tegen de ingebragte bedenkingen, lieten voorts den Prinſe de bepaalde ſomme aanbieden; doch hij weigerde dezelve te ontvangen, en deedt voorts nog verſcheiden pogingen om in zijn onderſteld regt gehandhaafd te worden; neemende, onder andere, zijnen Schoonvader, den Koning van Groot-Britannie, in den arm, welke, aan de Staaten van Zeeland, en aan de Algemeene Staaten, over het geſchil, eenen Brief liet afgaan. Zelf zondt de Prins zijnen Opperſtalmeester, den Baron VAN BURMANIA, na Zeeland, om, door onderhandeling, de zaak af te doen. Deeze duurde tot in den Jaare 1739, wanneer dezelve afgebroken, en het Markgraafſchap, althans aan de zijde der Zeeuwſche Staaten, als vernietigd wierdt aangemerkt.

Eenige jaaren verliepen 'er, zedert, in welke aan deeze zaak niet meer gedagt, immers niet openlijk van dezelve geſproken wierdt. Nogthans bleek het eerlang, dat die van *Veere* geene ongegronde taal gevoerd hadden, in hun Vertoog, toen zij hunne Medeleden ter Staatsvergaderinge met eenen Stadhouder dreigden. Prins WILLEM DE IV was, in den Jaare 1747, niet tot Stadhouder van alle de Gewesten aangeſteld, en uit *'s Hage* na *Zeeland* nauwlijks op reize

ge-

gegaan, of de Staaten van het Gewest, namen, op voorſlag van *Middelburg*, het Beſluit, om zijne Hoogheid te herſtellen in het Markgraafſchap van *Vliſſingen en Veere*, en alzo het Staatsbeſluit van den zeventienden November des Jaars 1732 te vernietigen. Met ſtaatelijken luister wierdt, naaderhand, de Markgraaf, in de beide Steden, ingehuldigd, gelijk ook vervolgens plaats hadt omtrent den tegenwoordigen Erfſtadhouder WILLEM DEN V, Opvolger en Erfgenaam van zijns Vaders waardigheden en naalaatenſchap.

Zie J. WAGENAAR, *Vad. Hiſtorie*; *het regt van zijne Hoogheid tot het Marquiſaat*; BOXHORN; *Plegtige Inhuldiging zijner Hoogheid*, enz.

MARNIX; zie ALDEGONDE.

MARQUETTE, (*Het Huis te*) een Koninklijk geſtigt, als zijnde gebouwd, in den Jaare 1250, door den Roomſch' Koning WILLEM, Graaf van Holland, doch toenmaals, ter gunſte van Heere GERRIT VAN HEEMSKERK, die 'er de eerſte Kastelein op was, *het Huis te Heemskerk* genoemd. Het behieldt dien naam, tot dat het, door koop, de eigendom wierdt van den Heere DANIEL DE HERTAING, wiens Vader *Heer van Marquette*, gelegen bij de Stad *Bouchain* in Henegouwen, geweest was. Op diens verzoek gaven 's Lands Staaten, in de maand Maart des Jaars 1612, verlof, zijnen aankoop *Marquette* te mogen noemen. Ruim honderd jaaren laater, te weeten in den Jaare 1717, wierdt het Huis, door koop, de eigendom van den Heere Mr. JOACHIM RENDORP, bij wiens Kleinzoon, van den zelfden naam, thans Regeerend' Burgemeester van *Amſterdam*, het nog tegenwoordig wordt bezeeten.

Het Huis *Marquette*, leggende in de Banne van *Heemskerk*, ongeveer een vierendeel uurs gaans ten Noorden van het Dorp, is, in zijne ſoort, eene der aanzienlijkſte gebouwen van Holland, voorzien van het regt van Hooge Heerlijkheid;

't welk zich tot op twee Roeden buiten de Grachten uitſtrekt. Het legt op een Eiland, in eene breede Graft beſlooten. Veel ziet men 'er nog aan van deszelfs aloude gedaante: Trapgevels, een ronden en hangenden Toren, en een overblijfzel eenes Huiskapelle. Van tijd tot tijd, egter, hebben de bezitters daar aan merkelijke veranderingen gemaakt. Op een ronden Burgt, aan den Leidſchen niet ongelijk, tegenover het Huis gelegen, zou weleer een hooge Toren geſtaan hebben, op welken, ten behoeve der Zeevaarenden, een vuur plagt te branden. Aan den inwendigen luister des Geſtigts, blijken draagenden van den rijkdom en het aanzien des tegenwoordigen Grootagtbaaren eigenaars, is de beplanting evenredig.

Zie GOUDHOEVEN; A. MATTHÆI *Annales*; JUNII *Batavia*.

MARRUM, een Dorp in Friesland, in de Grietenij *Ferwerderadeel*, onder het Kwartier *Oostergo*. Het is tamelijk groot en aanzienlijk, wegens een goed aantal zeer fraaie Boerenwooningen, welke men 'er 'ten getale van dertig telt, die het Stemregt hebben. Het Dorp moet zeer oud zijn, indien 't waarheid zij, dat eene Stins of State, naar den vligter BOTNIA genaamd, reeds in den Jaare 900 gebouwd wierdt. Voormaals plagten verſcheiden Edelen hier hun verblijf te houden.

MARSCH, een vrugtbaare Polder, van zeshonderd vierenveertig Morgens Lands, met een Dorp van ongeveer twintig huizen, doch zonder Kerk. Het een en ander ligt deels op Gelderſchen, deels op Stichtſchen bodem: reden waarom, tuſſchen de twee Gewesten, daar over meermaalen geſchil ontſtaan is. Gevoeglijkst ſchijnt dus *Marsch* als halfheerig te kunnen worden aangemerkt.

MARSCHALKENWEERD, eene Ambagtsheerlijkheid, in het Overkwartier *Utrecht*, groot honderd en twaalf Morgens, behoorende

ende aan het Kapittel van Oud-Munſter. Men vindt 'er zeer weinige huizen.

MARSDIEP, de bekende en wijd vermaarde doorvaart, uit de Zuider- in de Noordzee, tusſchen het Eiland Texel en den Noorlijken uithoek van Holland bij de Helder. Of het vaarwater daar van zijnen naam ontleend hebbe, dat een Kraamer of Marsdraager, het zelve eertijds doorwaad hebbende, en na de diepte daar van gevraagd zijnde, tot antwoord gaf, *tot aan de Mars toe*, laaten wij aan zijne plaatze.

MARSSUM, een Friesch Dorp, in de Grietenij *Menaldumadeel*, in het Kwartier Westergo. Het Dorp is tamelijk groot, en zeer vermaaklijk gelegen aan den Ouden Zeedijk, thans diep binnenslands en den gewoonen Rijweg na *Leeuwarden*, uit verſcheiden omliggende plaatzen. Onderhoorig aan het Dorp is *Ritzumabuuren*, aan den Vaart van *Franeker* op *Leeuwarden*, over welken aldaar een houten brug legt, *Ritzumazijl* genaamd, die eertijds, toen de *Zee* veel dieper landwaarts ſchoot, tot eene waterkeeringe diende. Noordwaarts van het Dorp plagt het Vrouwenklooster *Fronjum* te leggen, van de Benedictijner Orde. Verſcheiden adelijke Staten behoorden eertijds onder dit Dorp, eenige van welke nog in weezen zijn; onder andere *Heringaſtate*, hoewel, zedert eenen reeks van jaaren, in een Gasthuis veranderd, door de milddaadigheid van eenen Advokaat, met naame POPTA. Deeze, met pleitbezorgingen en andere werkzaamheden, tot zijn beroep behoorende, groote ſchatten hebbende bij een verzameld, deedt, op den grond dier State, een Gasthuis bouwen, waarin ruim twintig Vrouwsperſoonen niet ſlegts vrije inwooning, maar nog verſcheiden andere voordeelen genieten, voortſpruitende uit de inkomſten van eenige Boerderijen, door den Stigter insgelijks aan het Gebouw bij Uiterſten Wille beſproken. Een fraai huis, ſtaande naast het Gasthuis, en van eene ruime Hovinge voorzien, dient ter Vergaderplaatze, en zomtijds ook tot uitſpanninge voor de Heeren

Regenten. *Marsſum* draagt met negenëndertig Stemmen in de zaaken der Grietenije.

Zie WINSEMIUS, SCHOTANUS en *Tegenw. Staat van Friesland.*

MARTEN VAN ROSSUM; zie ROSSUM. (MARTEN VAN)

MARTENA, (DOEKE) een Edele Fries, hoewel hij zijne hand niet hadt getekend onder het Verbond der Edelen, in den Jaare 1565, was, nogthans, de zaak der Vrijheid zeer ijverig toegedaan. De edele mannen SICCO BOTNIA, TIETE HETTINGA, SJERP GALAMA, PIETER CAMMINGA, AUGUSTINUS SCHELTEMA, WYBE GROVESTINS, SIKKE TJESSENS en andere waren zijne medeſtanders. Prins WILLEM VAN ORANJE, van 's Mans ſterken arm verwittigd, zondt hem eenen Lastbrief, na het bemagtigen van *den Briele* door de Watergeuzen, om zich van eenige ſterke plaatzen, met naame van *Leeuwarden*, te verzekeren. Doch hier omtrent ſlaagde hij ongelukkig, hoewel hij elders geene vrugtlooze poogingen aanwendde. In den Jaare 1579 wierdt, nevens anderen, de vroome Edelman, door zijne Doorluchtigheid te werk geſteld, om de nadere verbintenis van *Utrecht* ook in Friesland te doen aanneemen.

Zie WINSEMIUS, SCHOTANUS, enz.

MARTENA, (HESSEL) waarſchijnlijk een voorzaat des ſtraks vermelden Edelmans, hadt, in den aanvang der Veertiende Eeuwe, zo veel gezags en aanziens bij zijne Landgenooten verkreegen, dat, in den Jaare 1306, op hem de keuze viel als *Potestaat*, zo veel als handhaaver der Frieſche Vrijheid en Geregtigheid. Uit den aart meer tot rust en vrede, dan tot twist en oorlog genegen, aanſchouwde hij met tegenzin de geneigdheid der Landzaaten. Hij wees dien gewigtigen post van de hand, en verzogt dat een ander daar mede mogt bekleed worden. Op herhaald aanzoek, egter, liet hij zich gezeggen. Gaarne zou hij het Gewest in vrede beſtuurd

hebben, overeenkomſtig met zijn Vaderlandminnend zeggen, *dat dit de grootſte dienst was, dien men den Lande konde bewijzen*; doch het mogt hem niet gebeuren, deezer neiginge beſtendig op te volgen. WILLEM DE III, Graaf van Holland, droeg thans den Friezen een vijandig hart toe. Met vijftienhonderd Hollanders zich te ſcheep begeeven hebbende, landde hij daar mede in het Zuidlijk gedeelte van 't Gewest, het tegenwoordig Gaasterland. Van deezen inval hadt de Potestaat MARTENA de tijding niet ontvangen, of hij wapende zijne dappere Friezen, trok met dezelve op den brandenden en blaakenden vijand af, en dreef dien zulk eenen ſchrik aan, dat hij ijlings na zijne Schepen vlugtte, en met volle zeilen den hertogt na Holland aannam. 't Geſchiedde insgelijks met zijne toeſtemming, dat eene groote menigte Friezen, om zich van het geleeden ongelijk te wreeken, na *Enkhuizen* overſtak, en den in- en opgezeetenen der Stad en der omliggende landen en plaatzen, door rooven en branden, veel nadeels toebragt. Met buit beladen, keerden ze van daar te rug. Tot groote ſmarte der Landzaaten overleedt de Edele MARTENA, op den zestienden Augustus des Jaars 1312, het zesde jaar van zijn aanzienlijk en den Lande nuttig bewind.

Zie OKKE SCARLENSIS.

MARTENSDYK, (*St.*) of *Maartensdijk*, een Dorp, in de zo genaamde *Oostveenſche Landen*, in het Nederkwartier van 't Sticht *Utrecht*, omtrent anderhalf uur gaans ten Noorden van de Stad. Zeer vermaaklijk is de legging deezer Plaatze, rondom in hoog geboomte. De Kerk is een Kruisgebouw, met een hoogen ſpitzen Toren. Bij de jongſte optelling ten platten Lande, telde men te *St. Maartensdijk* achtenzeventig huisgezinnen. Digt daar bij ziet men de overblijfzels van het Jagthuis van FREDRIK SCHENK VAN TAUTENBURG, laatſten Biſchop van *Utrecht*. Het is kenbaar aan een zeldzaamen ſtompen Toren, ſtaande ter ſlinkerzijde van het Huis.

MARTINET, (JAKOB) een Franschman van afkomst, doch zedert gehuisd en gehaafd te *Sluis in Vlaanderen*, alwaar hij den post van Schepen hadt waargenomen. Kwalijk berugt, in 's Lands Geschiedenissen, is hij, van wegen zijnen slinkschen toeleg om de plaats zijner inwooninge in de magt der Franschen te leveren. In den Jaare 1690 bepeinsde hij het schelmstuk, en hadt daar toe in den arm genomen zekeren Schipper KORNELIS ROELANDSZ. Aan deezen geene hulpe genoeg hebbende, zogt hij wijders met hem één lijn te doen trekken eenen Franschen Schoolmeester ANTONI REGNAULT. Deeze geliet zich, aan de verraaderlijke opstookingen het oor te leenen, doch gaf 'er heimelijk kennis van aan den Bevelhebber der Plaatze. Men slaat hier op MARTINET gade, grijpt hem, en vindt, bij onderzoek, eenen Brief aan den Franschen Veldheere DE LOUVOIS, behelzende opening van den toeleg. REGNAULT hadt den Brief geschreeven, doch MARTINET denzelven ondertekend. Op begeerte des laatstgenoemden was dit geschied, om alzo zijne naamtekening te kunnen lochenen. Schipper ROELANDSZ, als mede bewust van 't schelmstuk, wierdt insgelijks gevat en in den Kerker geworpen. Bij de te regtstelling voor den Krijgsraad wierdt deeze tot den Galg, en MARTINET verweezen om eerst gewurgd, en daar na gevierendeeld te worden. Voor 't uitbrengen van 't verraad, genoot, zedert, REGNAULT, van de Staaten, een jaargeld van driehonderd Guldens.

Zie Holland. Mercurius van 1690.

MASIUS, (ANDREAS) te *Brussel* geboozen, een voornaam Regtsgeleerde in de Zestiende Eeuw, en niet minder voortreffelijk Taalkenner. Om niet te spreeken van 't Latijn en Hebreeuwsch, was hij bovenal zonderling ervaren in de Griekschе en in de Sijrische Taale. Deeze zijne uitmuntende geleerdheid was oorzaak dat men hem na *Antwerpen* ontboodt, om, nevens den beroemden BENEDICTUS ARIAS MONTANUS, het opzigt te hebben over de vermaarde Uitgave van den Bijbel, *Biblia Regia* genaamd. In 't einde van zijn lee-

eeven, welk niet tot zeer hoogen ouderdom klom, wierdt hij Raad van den Hertoge van *Kleef*. Hij overleedt aan het Water, in den Jaare 1573. Behalven eene Sijrische en Grieksche Spraakkunst en Woordenboek, heeft hij vervaardigd eene Latijnsche overzetting van een Sijrische Verhandelinge over het Paradijs, naar men wil omtrent het einde der Negende Eeuwe door eenen MOSES BAR-CEPHA opgesteld.

Zie SWERTII *Ath. Belg.*

MASTBOSCH, buiten *Breda*, van waar men derwaarts gaat, langs een aangenaamen wandelweg na het Dorp *Ginneken*. Hier legt een houten brug over den Markstroom, die den toegang na het Bosch geeft. Het draagt zijnen naam, omdat het inzonderheid uit Mast- en Pijnboomen bestaat. Graaf HENRIK VAN MASSAU was, in den Jaare 1505, daar van de eerste aanlegger. De uitgestrektheid wordt begroot op driehonderd eenennegentig en eene halve Morgen gronds.

MASTENBROEK, eene vrugtbaare streek Lands, in de Provincie Overijssel, in het Landdrostampt van *Zalland*. Zeer vermaard, om haaren aangenaamen smaak, is de *Mastenbroeksche* Boter.

MASTGAT, een Vaarwater, loopende ten Zuiden van het Zeeuwsche Eiland *Duiveland*. Het heeft zijnen naam ontleend van eene Kaag, in den Jaare 1671 aldaar in den grond gestooten, waar van de Mast nog zeer lang boven 't water uitstak. Door verloop van tijd is hier eene Diepte gespoeld, bevaarbaar voor de Schepen.

Zie SMALLEGANGE.

MASTRICHT, (PETRUS VAN) wierdt gebooren te *Keulen*, in de maand November des Jaars 1630. Om de vervolgingen, ter zaake van den Godsdienst te ontgaan, waren zijne Voorouders na die Stad gevlugt, en hadden, om te beter onbekend te

te blijven, hunnen Geſlagtnaam SCHORING met dien van hunne voorgaande woonplaatze *Maſtricht* verwisſeld. De Vader van onzen PETRUS, THOMAS genaamd, was Ouderling in de Hervormde Gemeente te *Keulen*; zijne Moeder, JOHANNA LE PLANQUE, de dogter eens Burgemeesters te *Aath*, die insgelijks, om de zaak des Geweetens, zijne Vaderſtad *Antwerpen* hadt verlaaten. Naa eenige vorderingen in de Taalkennisſe gemaakt te hebben, vertrok PETRUS na *Utrecht*, leide aldaar de gronden der voorbereidende Weetenſchappen tot eenen Godgeleerde, bezogt daar op de Hoogeſchoolen van *Leiden* en *Heidelberg*, deedt vervolgens eene reize na Engeland, en keerde eerlang te *Utrecht* te rug, om 'er den loop der Akademiſche oeffeningen te voleindigen. In den Jaare 1652 tot den Predikdienst bevorderd zijnde, liet PETRUS ginds en elders zijne gaven hooren. Inmuſſchen was de roem zijner kennisſe gekoomen ter ooren van den Keurvorst van *Brandenburg*, die hem het Hoogleeraarampt in de Hebreeuwſche Taale te *Frankfort aan den Oder* aanboodt. Dit nam hij aan, om het eerlang met het onderwijs in de Godgeleerdheid te verwisſelen. Niet langer dan een jaar vertoefde hij in die Stad. In den Jaare 1668 verkoos hem het Hoogeſchool te *Duisburg* tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid en Wijsbegeerte; waar bij nog, in 't volgende jaar, kwam het geeven van leſſen over de Hebreeuwſche Taale. Zeven jaaren daar naa wierdt VAN MASTRICHT de opvolger van den vermaarden GISBERTUS VOETIUS, aan het Stichtſche Hoogeſchool. Hier overleedt hij, op den tienden Februarij des Jaars 1706, aan eene wonde, door eenen val bekoomen, in den ouderdom van zesenzeventig jaaren. Van hem zijn verſcheiden Schriften voorhanden, onder andere een Ontwerp van Zedelijke Godgeleerdheid; als mede *Vindiciæ S. Scripturæ contra Wittichium*. GERARDUS VAN MASTRICHT, Syndicus of Penſionaris te *Bremen*, vermaard, onder andere, om zijne fraaie uitgave van het Grieksche Testament, was de broeder van onzen Hoogleeraar.

Zie H. PONTANI *Orat. Funebr.*

MATEI

MATELIEF, (KORNELIS) een voornaam Hollandsch Zeeoverſte, en groot bevorderaar van de uitbreidinge en vaſtſtellinge der Nederlandſche Bezittingen in de Oostindiën. Hij zelve was Bewindhebber der Oostindiſche Maatſchappije, en hadt dus onmiddelijk belang bij de vermeerdering van haaren bloei en welvaart. In de maand Mai des Jaars 1606 liep hij in Zee, als Bevelhebber eener Vloot van elf Schepen, van welke de uitrusting en laading tuſschen de negentien en twintig Tonnen ſchats gekost hadt. De openbaare bedoeling deezer bezendinge was, de bevordering van de zaak des Koophandels. Doch te gelijk hadt de Admiraal verſcheiden bevelen ontvangen, wegens het aanwinnen van Landen, en alzo tot vijandlijke bedrijven tegen de Portugeezen, die thans een ſterken arm in 't Oosten hadden, en tegen de Indiſche Landzaaten. Van hier dat MATELIEF, in den beginne, dikmaals tegenſtand ontmoette van zijn Scheepsvolk, voorwendende, tot het voeren van den Krijg niet te zijn aangenomen. Doch de Bevelhebber, een man van kloek beleid, overwon deeze zwaarigheid, door de gemoederen, met beloften van voordeel en eere, van lieverlede, in zijne maatregels te doen treeden. Naa eenige Portugeeſche Vaartuigen, in de Indiën, veroverd te hebben, ſloeg MATELIEF het beleg om de Stad *Malakka*, thans in de magt der Portugeezen, die 'er een Kaſteel geſtigt hadden, en overhoop lagen met den Koning van *Johor*. Met deezen ſloot de Hollandſche Admiraal, in de maand Mai des Jaars 1606, een Verbond, volgens 't welk zij *Malakka* gezamentlijk zouden aantasten: op voorwaarde, dat, naa de bemagtiging, de Stad aan de Hollanders, doch het omliggende land den Indiaanen zou ten deele vallen. Geringen dienst, egter, genoot MATELIEF van de Indiaanen. Bloohartigheid en vreeze voor 't Geſchut deedt hen, op elken vijandlijken ſchoot, hunne posten verlaaten. Te zwak in manſchap was, daarenboven, de Admiraal om de Stad met geweld te dwingen: weshalven hij beſloot, haar uit te hongeren. Vier maanden hadt hij voor *Malakka* gelegen, wanneer eene Spaanſche Vloot van veertien Galeien, tot ontzet, kwam aanzeilen. MATELIEF, bij tijds hier van verwittigd, deedt zijn Geſchut aan boord brengen, zijne manſchap te ſcheep gaan, en brak aldus het beleg op.

Op

Op den zeventienden Augustus ontmoetten de Vlooten elkander; doch de Spaansche Admiraal, den wind in zijn zeil hebbende, ontweek het gevegt; waar toe hij eenwel gereedelijk besloot, toen 's anderendags de koelte in zijn voordeel was omgeloopen. Hevig vogt men van wederzijde. Beide wierden twee Schepen in brand geschooten. MATELIEF, een vijandelijk Schip veroverd hebbende, nam hetzelve op het Sleepnouw, doch verloor het wederom, door 't breeken van den Kabel. Door gebrek aan Buskruid, en door weerbarstigheid onder zijn Bootsvolk, was hij genoodzaakt af te houden, en na *Johor* te wijken. Niet lang vertoefde hij aldaar. Na de Stad versterkt te hebben, ontving hij de tijding van het opbreeken van een gedeelte der Spaansche Vloot voor *Malakka*. Thans stelde de Admiraal alle zijne welsprekendheid te werk, om door beloften en dreigementen zijn Bootsvolk tot eenen togt derwaarts te beweegen, en deeze gelegenheid, om aan Maatschappij en Vaderland een aanmerkelijken dienst te doen, niet te laten voorbijgaan. Dit gelukte hem. Binnen weinige dagen vertoonde hij zich voor *Malakka*. Doch de kans, om de aldaar geankerde vijandlijke Schepen te bemagtigen, verliep hem, door de aankomst van het overige gedeelte der Spaansche Vloot. Van nieuws ontstondt 'er een felle scheepsstrijd. Spoedig verlooren de Spanjaards twee Schepen, door brand en overgave; de overige, reddeloos geschooten, raakten hier en daar verstroeid. 's Anderendags wonnen de onzen nog een Schip. De overige, na *Malakka* geweeken, wierden door de Spanjaards zelve in brand gestoken. Bijkans geen volk was aan de zijde van MATELIEF gesneuveld, en, daarenboven, hem een buit van vierentwintig Stukken Geschut in handen gevallen.

De Admiraal, thans zijne zege willende voortzetten, besloot de verstrooide vijandlijke magt op te zoeken. Hij vondt dezelve bij het Eiland *Poulo Bouton* veilig ten anker leggen, doch kon dezelve niet tot slaan beweegen. Drie zijner Schepen na 't Vaderland gezonden hebbende, zeilde hij, met de zes overigen, na *Bantam*, om 'er ververschingen in te neemen, en van daar na *Amboina*, voor 't welk hij eenig gevaar vreesde, dewijl de zaaken der Maatschappije elders een ongunstigen keer genomen hadden. Hier stelde hij de noodige orde, en begaf zich

zich voorts op eenen togt na het Eiland *Ternate*, op 't welk de vijand eene verſterkte Stad hadt. Op eenen hoek tegenover de Stad legt het Vlek *Maleja*. Hier landde MATELIEF en verſterkte het Vlek, welk hij voorts vertrouwde aan eene Bezetting van vijfenveertig man, geſterkt met vier Schepen, welke tuſſchen de Molukſche Eilanden moesten kruizen. Voorts een Verbond met de Ternaters geſlooten hebbende, zeilde hij, in de maand Junij des Jaars 1607, na *China*, met oogmerk om 'er een voordeeligen handel te vestigen. Doch dit misluktte hem, door de bedriegerijen der Mandarijns: weshalven hij, in de maand September, na *Bantam* wederkeerde. Hier vertoefde hij tot in het begin van het Jaar 1608, maakte intuſſchen de noodige ſchikkingen, en wendde, eindelijk, den ſteven na het Vaderland, alwaar hij, in de maand September des zelfden jaars, behouden aankwam, medebrengende eene zeer rijke lading, meest beſtaande in Specerijen, in twee Schepen, welke hij zelve onder de Vlag hadt, en nog drie andere, die hem kort op de hielen volgden. Aan boord van den Heere MATELIEF bevonden zich eenige Siamſche Gezanten, om te handelen met de Algemeene Staaten, en met Prinſe MAURITS, welken de Admiraal eenige kostbaare geſchenken medebragt.

Zie *Scheepv. naar Oostindiën onder* C. MATELIEF *de jonge.*

MATENES, weleer een Adelijk Geſtigt, doch meest bij den naam van 't *Huis de Riviere* bekend. Eenige weinige overblijfzels zijn 'er nog van voorhanden, ten Zuiden van de Overſchieſche Poort, aan de Stads Graft, der Stad *Schiedam*. Volgens 't verhaal onzer aloude Kronijken, zou dit een zeer aanzienlijk Slot, weleer het eigen goed der oude Hollandſche Graaven, geweest zijn, en in den Jaare 1339, door Graaf WILLEM *van Henegouwen*, aan het Geſlagt van MATENES geſchonken. Zij voegen 'er nevens, dat het Huis eertijds op den Oever der Maaze ſtondt, doch, naa verloop van tijd, door het aangeſpoelde Land, wel duizend ſchreden Landwaarts in geraakt is.

Zie H. JUNII *Batavia.*

MA-

MATENES, (*Klein-*) anders ook het Huis *de Werwe* genaamd, een adelijk geſtigt in Holland, aan de Noordzijde van het Dorp *Voorburg*, in Rhijnland. Het is een treffelijk gebouw, pronkende met een Koepeltoorn, welke het agtbaar hoofd ſtaatelijk ten dake uitſteekt. Voorts ontmoet men 'er een ruim Voorhof en groot Buitenhof; door middel van een ſteenen Muur worden zij van een geſcheiden. Geduurende het tijdverloop van ongeveer vierdehalve Eeuwe, welke het Gebouw reeds geſtaan heeft, is het meermaalen van eigenaars, uit onderſcheidene geſlagten, verwisſeld.

MATENES, (*Oud- en Nieuw-*) twee Polders, in *Schieland*, ten Oosten van de Stad *Schiedam*. De uitgebreidheid van *Oud-Matenes* wordt op na genoeg honderdzeventig Morgens lands begroot, en op tweeëntwintig Huizen; doch die van 't ander vinden wij niet vermeld; ook niet of daar binnen Huizen ſtaan. In *Oud-Matenes* leggen de overblijfzels van het boven gemelde Huis van dien naam. Deeze Polder is eene Ambagtsheerlijkheid, behoorende aan de Stad *Schiedam*; welke ook den anderen Polder bezit, als eene Hooge Heerlijkheid. Door aankoop uit den Boedel der Heeren van MATHENES, wierdt zij daar van eigenaaresſe, in den Jaare 1688.

MATHENES, (*Het Geſlagt van*) zo om zijne oudheid, als uitgebreidheid en vermaagſchappinge met de aanzienlijkſte Vaderlandſche Huizen, verdient eene uitvoerige vermelding in ons *Woordenboek*. Hoewel dit Geſlagt, onder een anderen naam, opklimt tot aan het begin der Elfde Eeuwe, ontmoeten wij, egter, daar van, onder den naam van MATHENES, geen aaneengeſchakelden volgreeks vóór het Jaar 1300. Daar in vinden wij genoemd

WOUTER VAN MATHENES, den Vader van

ADRIAAN VAN MATHENES, Heere van *Mathenes*, getrouwd met Jonkvrouw *van Zuidwijk*, uit den Huize van Raphorst, en bij dezelve Vader van

WOUTER VAN MATHENES, Ridder, die, in den Jaare 1396, Hertog ALBREGT op eenen togt tegen de Friezen verzelde. Zijne eerſte Echtgenoote was *Elizabeth van der Horst*, Alferts dogter, en deeze bij hem Moeder van

ADRIAAN

ADRIAAN VAN MATHENES, die volgt.

Hubert van Mathenes, welke een dogter naliet, *Elizabeth van Mathenes*, getrouwd met Antonij van Cats, Zoon van Lieve van Cats. *Elizabeth* was Moeder van *Maria van Cats*, die de huisvrouw wierdt van Klaas van Ruijven, Zoone van Willem van Ruijven en van Agnes van Rietwijk.

Oda van Mathenes, gehuwd met Otto van Hoogſtraten.

Naa het overlijden zijner eerſte Vrouwe, hertrouwde WOUTER VAN MATHENES met *N. van der Werve*, uit Zuidholland, en verwekte bij dezelve:

Jan van Mathenes, getrouwd met *Margareta Partout*, Erfdogter van Bartholomeus Partout, Rentmeester van Noordholland, doch woonagtig te Delft, alwaar hij 's Graaven Hulzing verkreeg. Hij verwekte bij dezelve *Philips van Mathenes*, welke, in den Jaare 1484, in 't huwelijk tradt met Maria van der Woude, dogter van Jakob van der Woude, Heere van der Woude, Warmond en Alkemade, den laatſten van zijn geſlagt, en van Johanna van Poelgeest, Gerrits dogter. *Jan van Mathenes*, Weduwenaar geworden, hertrouwde met *Willemina van Alkemade*, dogter van Floris van Alkemade en van Agneta van Alkemade, Willems dogter. Naa het overlijden ook van deeze Echtgenoote, deedt hij eenen keer na Rome, wierdt aldaar Priester, en, naa zijne wederkomst, Monnik te Warmond, in den Jaare 1492. Eenenveertig jaaren ſleet hij nog in deeze afzondering, en overleedt 'er, in den Jaare 1533, het tweeëntachtigſte zijns ouderdoms. Zijne naagelaatene kinderen waren

1. *Jakob van Mathenes*, overleeden in den Jaare 1515, in den ouderdom van dertig jaaren, zonder kinderen verwekt te hebben bij zijne huisvrouwe Anna van Almonde, dogter van Jakob van Almonde, Raad in den Hove van Holland, en van Catharina van Eversdijk.

2. *Maria van Mathenes*, Vrouwe van Woude en Warmond, gehuwd aan Jan van Duvenvoorde, Ridder, en bij hem Moeder van verſcheiden kinderen. Zij ſtorf, Weduwe, in den Jaare 1558, oud tweeënzeventig jaaren.

3. *Margaretha van Mathenes*, Nonne te Poel.

ADRIAAN VAN MATHENES, boven genoemd, nam ter Vrouwe *Aleid van Spangen*, dogter van Philips van Spangen. Gelijktijdig met hem leefde *Willem Simonszoon van Mathenes*, Abt te Egmond, en overleeden in den Jaare 1458. Van hen getuigen de Jaarboeken van het Klooster, dat hij, gedurende een bestuur van vierentwintig jaaren, gewigtige dienſten aan de Abtdij beweezen, groote ſchulden, waar mede dezelve was bezwaard, afgelost, de gebouwen verbeterd, en, naar inhoud van zijn Graffchrift, over de Monniken eene ſtrenge tugt geoeffend heeft. —— Heer Adriaan liet naa:

WOUTER VAN MATHENES, die volgt.

Elizabeth van Mathenes, geduurende den tijd van negenentwintig jaaren Abtdiſſe te Rhijnsburg, en in den Jaare 1499 overleeden.

N. N. van Mathenes, getrouwd met Dirk van der Does, Zoone van Henrik van der Does en van Machteld Franken, Haaks dogter.

WOUTER VAN MATHENES, reeds genoemd, trad voor de eerſte maal in 't huwelijk met *Duif van Rhijn*, Everts dogter, in het Sticht van Utrecht, en verwekte bij haar,

ADRIAAN VAN MATHENES, die volgt.

Zijne tweede Echtgenoote was *Elizabeth van Kralingen*, dogter van Gillis van Kralingen, en hij bij dezelve Vader van

Agnes van Mathenes, die de huisvrouwe wierdt van Jan van Schoten, Zoone van Ysbrand van Schoten, en vervolgens Moeder van

1. *Ysbrand van Schoten*, die ter eerſte vrouwe nam Joſijne van Kruiningen, en voor de tweede, Catharijne van Cats, Laurens dogter.

2. *Gijsbert van Schoten*, gehuwd met Johanna van Schagen, Weduwe van Floris van den Bronkhorst.

Aleid van Mathenes, getrouwd met Joost Dever, van Haarlem, was Moeder van

1. *Elizabeth Dever*, eerst gehuwd met Wernard van der Does, Zoone van Dirk van der Does, en van Joſijne van Zuilen; vervolgens met Joost van Brederode.

2. *Maria Dever*, huisvrouw van Joost, Bastaart van Brederode.

ADRIAAN

ADRIAAN VAN MATHENES, overleeden in den Jaare 1468, was tweemaalen gehuwd geweest: eerst met *Maria van Duivenvoorde*, dogter van Jan van Duivenvoorde en van Klara van Haaften van Kenoij; en daar naa met *N. N. van Tuijl*, uit Gelderland. In het eerste huwelijk verwekte hij

JAN VAN MATHENES, die volgt.

In het tweede:

Clementia van Mathenes, eerst getrouwd met Amelis van Huijnden, Heere van Kroonenburg, Zoone van Antoni van Huijnden en van Elizabeth van Nijvelt, Jakobs dogter: vervolgens hertrouwd met Elburg van Boetzelaar, dogter van den Heere van Asperen, en bij dezelve Vader van kinderen.

Machtelt van Mathenes, in den Jaare 1507 gehuwd met Gijsbregt van Tuil van Bulkestein, in de Betuwe, en bij hem Moeder van kinderen.

JAN VAN MATHENES, Heer van Matenes, Riviere, Heemraad van Delfland, en vervolgens, in den Jaare 1517, ook van Schieland, nam ter Echtgenoote *Maria van Asfendelft*, dogter van Nikolaas van Asfendelft en van Aleid Fries van Culwre, Weduwe van Jan van Renesse, Heere van Wulven. Hij overleedt, in den Jaare 1522, in den ouderdom van vierendertig jaaren, en liet naa:

ADRIAAN VAN MATHENES, die volgt.

Nikolaas van Mathenes, getrouwd met Geertruid Piek, uit Gelderland, en Vader van

Jan van Mathenes, Ambagtsheere van Lisse.

Wouter van Mathenes, gehuwd met Athia van Oerema van Wibisma, uit Friesland, en Vader van

1. *Maria van Mathenes van Wibisma*, die huisvrouw wierdt van Jan van Schagen, Zoone van Christoffel van Schagen en van Hadewij van Sparwoude, en bij denzelven kinderen heeft naagelaaten.

2. *Jan van Mathenes van Wibisma*, die in huwelijk nam Gerardijne van Bronkhorst, dogter van Nikolaas van Bronkhorst, Heere van de Stadt, en van Jakoba van Poelgeest, Gerrits dogter, en bij dezelve Vader wierdt van

Klaas van Mathenes, Heere van Hazerswoude, 't welk hij kogt van den Heere van Kruiningen. Hij overleedt

in den Jaare 1617, zijnde getrouwd geweest met Geertruid van Lokhorst, dogter van Vincent van Lokhorst, Heere van Heemſtede, met welke hij behuwelijkte het Huis Oud-Teilingen, bij Leiden. Hij liet naa

Kornelis van Mathenes, Heer van Hazerswoude, en verſchelden dogters. De oudſte van deeze was verlooft aan Jakob van Wasſenaar, doch liet ongelukkig haar leeven in het Ys. Eene haarer Zusteren wierdt vervolgens bij den Heere van Wasſenaar tes Vrouwe genomen, en vervolgens Moeder van

Odilia van Wasſenaar, welke in den echt trad met Joost van Amſtel, Heere van Loenderſloot, en

Jan van Wasſenaar, Heer van Warmond en Hazerswoude.

De reeds genoemde Kornelis van Mathenes trouwde met Anna van Uitenbogaart, doch ſtorf kinderloos. Eene andere dogter van *Klaas van Mathenes* wierdt de echtgenoote van Gerrit van Poelgeest, Heere van Koudekerk, Zoone van Gerrit van Poelgeest en van Anna van Bergen, dogter van den Heere van Grimbergen, in Brabant. Zij hadt eenen Broeder, Willem van Bergen, die eerst Bisſchop van Antwerpen, en vervolgens Aardsbisſchop en Hertog van Kamerijk wierdt.

ADRIAAN VAN MATHENES, Ridder, boven genoemd, nam ter Huisvrouwe *Adriana van Duvenvoorde*, dogter van Gijsbert van Duvenvoorde, Heere van Opdam, en van Anna van Noordwijk. Hij was Heemraad van Schieland, en beſchreeven in de Orde der Edelen van Holland. Als zodanig wierdt hij, in den Jaare 1566, nevens den Heere VAN KEENENBURG, gelaſtigd, om aan de Landvoogdesſe een Vertoog in te leveren, behelzende een verzoek om verzagting in de afgekondigde Plakaaten tegen de Onroomſchen. In den Jaare 1574 hadt hij een voornaam deel, in de onderhandelingen met de Gemagtigden des Konings, over eene bevrediging. Hij hadt de volgende kinderen verwekt:

N. van Mathenes, in den Jaare 1574, te *Dole*, in Burgundie, ongehuwd geſtorven.

JAN VAN MATHENES, die volgt.

Gijsbert van Mathenes, Heer van Riviere, in den Jaare 1598, te Leiden ongehuwd overleeden, oud achtenvijfſig jaaren.

Jacob

Joost van Mathenes, insgelijks ongehuwd.

Adriaan van Mathenes, mede nooit gehuwd.

Maria van Mathenes, getrouwd met Arend van Bonenburg, genaamd Hontſtein.

JAN VAN MATHENES, boven vermeld, Hoogheemraad van Schieland, en beſchreeven in de Orde der Ridderſchap, was een der Gemagtigden der Staaten, in den Jaare 1578 na Amſterdam gezonden, bij het overſlaan der Stad tot de Staatſche zijde, om de noodige ſchikkingen te beraamen en op alles goede orde te ſtellen. In den Jaare 1584 bevondt hij zich onder de Gemagtigden, uit de Ridderſchap, door 's Lands Staaten benoemd, tot het bezegelen van de Akte, bij welke de Graaflijkheid aan Prinſe WILLEM DEN I ſtondt te worden opgedraagen. Daarenboven bediende men zich van hem, nevens andere Grooten, tot het maaken van een Ontwerp der voorwaarden, op welke zijne Doorluchtigheid zou worden ingehuldigd. Heer JAN overleedt in den Jaare 1602, in den ouderdom van vierenzestig jaaren, en liet naa, bij zijne Huisvrouwe *Florentine*, dogter van Heere Jan van Kuilenburg, Vrouwe van Opmeer, die hem nog achttien jaaren overleefde, de volgende kinderen:

ADRIAAN VAN MATHENES, die volgt.

Margareta van Mathenes, getrouwd met Herman van Valkenaar, en bij denzelven Moeder van

1. *Henrik van Valkenaar.*
2. *Jan van Valkenaar*, Heer van der Meij.
3. *Herman van Valkenaar*, Heer van der Wel.
4. *Willem van Valkenaar*, jong geſtorven.
5. *Florentia van Valkenaar*, getrouwd met Ottho van Gelder; welken zij baarde

(1) *Margareta van Gelder.*

(2) *Herman van Gelder*, getrouwd met Anna Maria Bergainge.

(3) *Karel van Gelder.*

(4) *Maria van Gelder.*

(5) *Karel van Gelder.*

(6) *Karel van Gelder*, alle vier jong geſtorven.

(7) *Willem van Gelder.*

(8) *Frederik Willem van Gelder.*

(9) *Maria van Gelder.*

De reeds boven genoemde *Henrik van Valkenaar* nam tot huisvrouwe *Florentie van Mathenes*, dogter van *Karel van Mathenes*, Ruwaard van Putten, en van Johanna Piek van Tienhoven, en verwekte bij dezelve:

1. *Margareta van Valkenaar*, getrouwd met Willem van Mathenes, Heere van Rascourt, Zoone van Willem van Mathenes en van Maria Manninga, te Dijksterhuizen.

2. *Herman van Valkenaar.*

3. *Johanna van Valkenaar*, beide ongehuwd.

4. *Florentina van Valkenaar.*

5. *Karel van Valkenaar*, Heer van Valkenaar, Duizenburg.

6. *Henrik van Valkenaar*, jong gestorven.

7. *Hendrina van Valkenaar*, ongehuwd overleeden.

8. *Herman van Valkenaar*, ongetrouwd.

Jan van Mathenes, in den Jaare 1611 Domdeken te Utrecht, en in den Jaare 1614 overleeden.

Karel van Mathenes, Baljuw van Putten, hadt ter huisvrouwe genomen Johanna Piek van Tienhoven, en bij dezelve verwekt:

1. *Jan van Mathenes*, Raadsheer in den Hove van Holland ongetrouwd gestorven.

2. *Amelis van Mathenes*, verdronken, zonder kinderen.

3. *Florentia van Mathenes*, getrouwd met Henrik van Valkenaar, Heer van Duizenburg.

4. *Nikolaas van Mathenes*, jong gestorven.

De Echtgenoote van *Willem van Mathenes*, Heere van Rascourt, Maria Manninga te Dijksterhuizen, was eene dogter van den berugten *Diderik Sonoy*, Stadhouder van Noordholland, en zij te zamen Ouders van

(1) *Jan van Mathenes.*

(2) *Luurt van Mathenes*, jong gestorven.

(3) *Florentia van Mathenes.*

(4) *Emerentia van Mathenes.*

(5) *Luurt van Mathenes.*

(6) *Agatha van Mathenes.*

(7)

(7) *Maria van Mathenes.*

(8) *Adriana van Mathenes.*

(9) *Willem van Mathenes*, Heer van Rascourt, Heemraad van Schieland, tuſſchen de Jaaren 1643 en 1665. Hij hadt in huwelijk genomen Margareta van Valkenaar, en bij haar de volgende kinderen verwekt:

a. *Maria van Mathenes*, jong geſtorven.

b. *Florentia van Mathenes*, Vrouwe van Matenes, Mikere, Opmeer, Souteveen, Sterkenburg, door het overlijden van haaren broeder. Haar Echtgenoot was Jan van Hardenbroek, Ritmeester in dienst der Staaten.

c. *Willem van Mathenes*, jong overleeden.

d. *Maria van Mathenes.*

e. *Willem van Mathenes*, op den tienden Mai des Jaars 1671, in den ouderdom van vier jaaren, geſtorven, en te Utrecht in de Witte Vrouwenkerk begraaven. Het laatſte Mansoir zijnde van dit Geſlagt, wierdt met hem het Wapen in het Graf geleid.

(10) *Magareta van Mathenes*, ongetrouwd geſtorven.

(11) *Dirk van Mathenes.*

(12) *Geertruid van Mathenes.*

ADRIAAN VAN MATHENES, boven genoemd, Heer van Riviere en Opmeer, Heemraad van Schieland, beſchreeven in de Orde der Ridderſchap van Holland en Curator van 's Lands Hoogeſchool te Leiden, Man van meer dan gemeene kunde en geleerdheid. In den Jaare 1616 bevondt hij zich onder de plegtige Bezending, door 's Lands Staaten na Amſterdam geſchikt, om de Wetbouderſchap dier Stad te doen treeden in de genomene maatregelen, omtrent het bevorderen van vrede der Kerke, en het weeren van alle partijſchap en ſcheuringe. Het oeffenen van te veel toegeeflijkheids, naar het thans aangenomen Staatsſtelzel, jegens de Remonſtranten, was oorzaak dat de Heer VAN MATHENES, nevens den Heere VAN DER MYLE, in den Jaare 1618, van zijnen post als Bezorger van het Leidſche Hoogeſchool verlaaten wierdt. Heer ADRIAAN hadt tot zijne eerſte Huisvrouwe *Odilia van Aaswijn*, dogter van Reinoud van Aaswijn, Heere van Brakel, in Gelder-

land. Deeze, in den Jaare 1596, te Utrecht in het Kraambedde overleeden zijnde, herrouwde hij met *Henrika van der Does*, Vrouwe van 't Huis ter Does, eenige Erfdogter van Pieter van der Does, Schout te Leiden. Een Zoon, uit den eerſten Echt gebooren, was

JAN VAN MATHENES, Heer van Mathenes, Riviere en Opmeer, Heemraad van Schieland, Afgevaardigde in de Vergadering der Algemeene Staaten, en wegens Holland op den Munſterſchen Vredehandel, in den Jaare 1646. Hij overleedt in den Jaare 1653, hebbende verwekt, bij *Judith Piek*, Willems dogter, met welke hij, in den Jaare 1626, in huwelijk was getreeden, de volgende kinderen:

Adriaan van Mathenes, vijf dagen na zijne geboorte, in den Jaare 1628, geſtorven.

Adriaan van Mathenes, in den Jaare 1654 als Heemraad van Schieland vermeld, en, in dat zelfde jaar, in de Orde der Ridderſchap beſchreeven, ſtorf ongehuwd.

Willem van Mathenes, in den Jaare 1631, elf maanden oud, geſtorven.

Odilia van Mathenes;
Willem van Mathenes;
Walburg van Mathenes;
Walburg van Mathenes;
Henrik van Mathenes;
Gijsbert Reinout van Mathenes;
Jakob van Mathenes;
Machteld Geertrui van Mathenes: allen jong of ongehuwd geſtorven.

GYSBERT VAN MATHENES, die volgt.

GYSBERT VAN MATHENES, Heer van Matenes, Riviere, Opmeer, Souteveen en ter Does, gebooren den eerſten Maart des Jaars 1645, Heemraad van Schieland, Baljuw en Dijkgraaf van Rhijnland, beſchreeven in de Orde der Ridderſchap van Holland. Zijne huisvrouwe was *Antonetta van Alewijn*, Vrouwe van Brakel en Sterkenburg, en hij bij dezelve Vader van

Jan van Mathenes,
Judith Margareta van Mathenes.

Beide deeze kinderen, gelijk ook zijne Echtgenoote, vóór hem

hem overleeden zijnde, bekragtigde hij, door den dood, in den Jaare 1670, zijnen Uiterſten Wil, bij welken hij tot Erfgenaam hadt aangeſteld *Willem van Mathenes*, boven vermeld, den Zoon van Willem van Mathenes, Heere van Rascourt, laatſten Mansoir van dit aloud geſlagt, en in den ouderdom van vier jaaren geſtorven. Heer Gijsbert wierdt begraaven in de St. Pieterskerk te Leiden, alwaar zijn Wapen is opgehangen, met de volgende tweeëndertig Kwartieren:

MATHENES.	PIEK.
KUILENBURG.	GENT.
DUVENVOORDE.	BALVEREN.
KOULSTER.	LEI.
ASSENDELFT.	WENA.
BRIENEN.	RIEMSDYK.
NOORDWYK.	VYG.
ZWIETEN.	HAK.
AASWYN.	WYHE.
YZENDOORN.	AVERONK.
BROUKHUIZEN.	HAAFTEN.
TUIL VAN SEROOSKERKE.	LAAR.
GENT.	TENGNAGEL.
AMSTEL *en* MYNDEN.	LANGEN.
VLIET.	BROUKHUIZEN.
MATHENES.	VAN ECHTEN.

Het Wapen van MATHENES is een Band van Keel, beladen met drie Starren van Goud, op een Zilveren Veld.

Zie W. VAN GOUDHOEVEN, *Oude Holl. Kronijk*; S. VAN LEEUWEN, *Bat. Illuſtr.*

MATTHÆUS, (ANTONIUS) Man van uitſteekende verdienſte voor de minnaars der Vaderlandſche Geſchiedenisſen, was geboren te *Utrecht*, op den achttienden December des Jaars 1635. Zijn Vader, insgelijks ANTONIUS genaamd, bekleedde den post van Hoogleeraar in de Regten in de gemelde Stad, en overleedt aldaar in den Jaare 1655. Zijne Moeder was eene

Dogter van den vermaarden Harderwijkſche Hoogleeraar [illegible] PONTANUS. Het Frieſche Hoogeſchool en dat van zijne [illegible] boorteſtad waren de gronden, uit welke hij de zaaden [illegible] geleerdheid verzamelde, die vervolgens zo weelige vrugten droegen. In den Jaare 1660 verkooren hem de Bezorgers der Stichtſche Akademie tot Buitengewoonen, en twee jaaren laater tot Gewoonen Hoogleeraar in de Regten. Na tien jaaren hier dien post bekleed te hebben, vertrok hij, in de zelfde hoedanigheid, na *Leiden*, en overleedt aldaar, in den Jaare 1710, in den ouderdom van bijkans vijfenzevenzig jaaren. Onbetaalbaare verpligting heeft aan 's Mans arbeidzaamheid de Geſchiedenis van verſcheiden Nederlandſche Gewesten: dewijl hij zich de moeite heeft getroost om van onder het ſtof en uit ſpinnewebbe ten voorſchijn te brengen verſcheiden oude Schrijvers en eenen reeks van Brieven en Papieren, welke over 's Lands alouden toeſtand en lotgevallen een zaamerkelijk licht verſpreiden. De voornaamſte deezer Schriften voeren de volgende titels: *De fundationibus et fatis Eccleſiarum Ultrajectinarum. Chronicon Egmondanum, auctore Joh. de Leydis, cum Obſervationibus. Res Ultrajectinæ, et Hiſtoria Friſiæ Orientalis Eggerici Beningæ, cum Commentariis. Analecta. De Jure Gladii. De Nobilitate*, &c.

MATTHIAS, *Aardshertog van Oostenrijk*, Zoon van Keizer MAXIMILIAAN DEN II, gebooren op den vierentwintigſten Februarij des Jaars 1557. Nog nauwlijks twintig jaaren oud, en zwak van geest, tokkelde hem nogthans de heerschzucht, en vlamde hij op de Landvoogdij over de Nederlanden, opengevallen door het overlijden van *Don* LOUIS DE REQUESENS. Hij hadt op zijne hand eenige weinige hierlandſche Edelen, die hem heimelijk, buiten weeten der Staaten, hunnen wensch te kennen gaven. Ingenomen met de eere, die hem, in zo jonge jaaren, wierdt aangedaan, vertrok hij, in ſtilte, zonder kennis van zijnen broeder Keizer RUDOLF, uit *Weenen*, in 't begin van October des Jaars 1577, en kwam, nog vóór het einde dier Maand, te *Lier* in Brabant. Merkelijke verbaasdheid veroorzaakte 's Aardshertogen komst bij de Staaten, veele van welke het kwalijk namen, dat men, buiten hun wee-

MATHIAS de I. by der gratien Gods
Rooms Keyser, altyt vermeerder
's Ryks, Koning van Hongaryen
ende Bohemen, etc.

GESTORVEN MDCXIX.

G.F. Fritsch fecit.

weeten, een vreemden Heer in 't Land gehaald hadt. Een heimelijk misnoegen, wil men, voedde ook Prins WILLEM DE I over deezen ſtap. Doch daar de Aardshertog nu reeds zijnen voet binnen 't Land gezet hadt, en men 't voor eene beleedigende onbeuschheid aanzag, hem ongetroost weg te zenden, wierdt men 't eindelijk eens, ook met 's Prinſen goedvinden, hem voor Algemeenen Landvoogd aan te neemen. Men ontboodt hem dan, van *Lier* na *Antwerpen*, alwaar hij ſtatelijk ingehaald en door den Prins VAN ORANJE verwelkoomd wierdt. Hier wierden hem, eerlang, voorgeleid de voorwaarden, op welke men hem in de boven gemelde hoedanigheid genegen was te erkennen: voorwaarden, welke, hoe bepaald en bekrompen ook, nogthans door den Aardshertog met blijdſchap en dankbetuigingen aangenomen, en, in het begin des Jaars 1578, te *Bruſſel*, plegtig bezworen wierden. Tevens bewoog men hem, den Prins VAN ORANJE tot zijnen Stedehouder over alle de Nederlanden te verheffen. Van hier dat MATTHIAS, om het hoog geſteegen gezag van Prinſe WILLEM, zo weinig zeggens hadt in het hoofdbewind van zaaken, dat zijne vijanden hem, en niet geheel te onregt, den *Griffier van den Prinſe van Oranje* noemden. Men wilde daar mede aanduiden, dat hij ſlegts zijnen naam tekende onder 't geen hem door zijne Doorluchtigheid wierdt voorgeleid.

Verſcheiden vernederende gevolgen, voor den Aardshertog-Landvoogd, hadt deeze bekrompenheid van gezag. Bij het aangaan der Utrechtſche Vereeniginge, even als of eene zaak van zo veel aangelegenheids, het algemeene Land betreffende, hem niet aanging, wierdt hij daar in niet gekend, noch zijn raad ingenomen. Misſchien om hem wendig van zijnen post te maaken, liet men, omtrent dien zelfden tijd, zijne Jaarwedde onbetaald; 't geen hem noodzaakte, zijn Hof te ſluiten en zijne huishouding op te breeken. Geen noemens waardig, egter, was dit alles, in vergelijking der vernederinge, hem aangedaan, door de onderhandeling der Staaten, geduurende zijn naambewind, aangegaan met den Hertog VAN ANJOU, broeder des Konings van Frankrijk, om denzelven als Landvoogd in te haalen. MATTHIAS verzuimde niet, in een Vertoog aan de Staaten, te kennen te geeven dat hij van dien han-

handel niet onkundig was, doch ſtelde geenerhande poogingen te werk om zich daar tegen te verzetten. Alleenlijk verzogt hij, men wilde in gedagten houden de dienſten, door hem en zijn Huis den Lande beweezen, en ronduit verklaaren, wat men met hem voor hadt. Mededogen hebbende met den zwakken Vorst, verzekerden hem de Staaten van betaalinge der agterſtallige Wedde, zo ras de ſtaat van 's Lands middelen zulks zoude toelaaten; hem voorts, als een onderpand, hoop gevende op de inkomſten van het Aardsbisdom van *Utrecht*. Om eenige vergoeding te doen, ſtelden wijders de Staaten, nevens den Prins VAN ORANJE, hunne poogingen te werk, om hem tot Biſchop van *Luik* te doen verkiezen. Doch hier in ſlaagden zij ongelukkig.

Inmiddels was, tuſſchen den Hertog VAN ANJOU en de Staten der Nederlanden, de zaak voldongen, en hij tot Landvoogd aangenomen. Nu begreep de Aardshertog MATTHIAS dat zijn klein bewind geheel ten einde liep, en men hem wel haast over, zoude hebben. Van hier dat hij te raade wierdt, als uit eigen beweeging, de Landvoogdij in den ſchoot van 's Lands Staaten neder te leggen. In de maand September des Jaars 1581 vertrok hij uit *Antwerpen* na *Zeeland*, begeleid wordende door eenige Zeeuwſche Oorlogſchepen tot aan *Ooltgensplaate*, alwaar hij op een Hollandsch Schip overſtapte, welk hem langs de Merwe en de Waal na 't Tolhuis voerde. Gaarne zoude hij eene poos in Holland vertoefd hebben; doch vermids de Staaten zulks hadden afgeſlagen, vervolgde hij zijnen weg, zonder dat Gewest aan te doen, over *Keulen* na Duitschland. Na zijn vertrek wierdt in beraad geleid, om hem zijne Wedde, ter ſomme van vijftigduizend ponden, te laaten behouden. Doch dit liep eindelijk te leur. Wat zijnen verderen leevensloop aangaat, deeze valt niet binnen ons beſtek. Alleenlijk tekenen wij hier nog aan, dat MATTHIAS, zedert op den troon van *Hungarije* verheven, zijnen broeder RUDOLF DEN II, in den Jaare 1612, in de Keizerlijke waardigheid opvolgde, en op den twintigſten Maart des Jaars 1619 het tijdlijke met het eeuwige verwisſelde. Bij zijne Gemaalinne, ANNA, dogter van FERDINAND DEN II, Aardshertog van *Tirol*, hadt hij geene kinderen verwekt.

Zie HOOFT; VAN METEREN; THUANUS, enz.

Mau-

MAURIK, een Dorp en Dagelijkſche Heerlijkheid, in Gelderland, in het Kwartier de *Nederbetuwe*, tuſſchen *Rheenen* en *Wijk bij Duurſtede*, aan den ſlinker oever des Rhijns. Volgens zommigen zou men in dit Dorp het aloude Romeinſche *Mannaricum* of *Mannariacum* moeten zoeken. *Maurik* heeft eene eigen Kerk met een fraaien ſpitzen Toren.

MAURITS, geboren Graaf *van Naſſau*, en naderhand, bij erfregt, Prins *van Oranje*, was de tweede Zoon van WILLEM DEN I, den Vader des Vaderlands; deezen wierdt hij geboren, uit ANNA, eenige Dogter van den beroemden Hertog, vervolgens Keurvorst van *Saxen*, insgelijks MAURITS genaamd, te *Dillenburg*, in 't Graafſchap Naſſau, op den dertienden van Slagtmaand des Jaars 1567. Bekend is het overſnood bedrijf, welk hem beroofde van den besten der Vaderen en Voogden, toen hij den ouderdom van zeventien jaaren nog niet bereikt hadt. De Staaten van Holland, om Prinſe WILLEM de kosten van zijn talrijk gezin te helpen draagen, en tevens een bewijs van hunne dankbaare genegenheid te geeven, hadden, twee jaaren vóór deszelfs treurig einde, beſlooten, den jongen Graaf, op 's Lands kosten, die jaarlijks twaalfduizend ponden zouden beloopen, na 't Leidenſche Hoogeſchool te zenden, daar hij twee jaaren doorbragt. Zo groot was de zorge, welke de bovengemelde Staaten voor MAURITS droegen, dat zij, wanneer de Hertog van Parma, in den Jaare 1583, zich ter Zee begon toe te rusten, zijnen Hofmeester uitdrukkelijk bevoolen, hem niet aan ſtrand te laaten koomen, te *Katwijk* of daaromtrent, op dat hij geen gevaar mogt loopen van door den vijand geligt te worden.

Naa het ontijdig afſterven van WILLEM DEN I, wierden hier te Lande verſcheiden veranderingen in den Regeeringsvorm ingevoerd. Onder andere beſlooten de Algemeene Staaten, eenen Raad van Staate op te regten. Niettegenſtaande Graaf MAURITS, gelijk wij boven aantekenden, omtrent deezen tijd den ouderdom van ſlegts zeventien jaaren hadt bereikt, wierdt hij, nogthans, verzogt, om zich als Hoofd van deezen Raad te laaten gebruiken. Naa drie dagen beraads, aanvaardde hij dien gewigtigen post. Zedert wierdt hem een Berigtſchrift ter hand

hand gefteld, en van wege die van *Holland*, *Zeeland* en *Utrecht* alleen, eene Wedde van tweeduizend ponden van veertig Grooten ter maand toegelegd. In zulk een weinig gevorderden en onbedreevenen ouderdom, en in eenen tijd, in welken 's *Lands* zaaken zeer hachelijk ftonden, kwam dus Graaf MAURITS in het bewind van zaaken, en aanvaardde hij eenen last, om welken te draagen fterker fchouderen fcheenen vereischt te worden. De goede hoop, welke men, al voor eenigen tijd, van zijnen moed en wakkerheid hadt opgevat, doch bovenal de genegenheid, welke men den overleedenen Prinfe, zijnen Vader, hadt toegedraagen, waren de voornaamfte oorzaaken van het vertrouwen, welk in hem gefteld wierdt.

Reeds bij het leeven van Prinfe WILLEM, was eene onderhandeling geopend over de opdragt deezer Landen aan Frankrijk. Zedert hadt men deezen handel hervat, en zommigen toonden geene kleine genegenheid om dien ten einde te brengen. Graaf MAURITS, kort na zijne aanftelling, leverde een Vertoog ter Staatsvergaderinge in, waarin hij, zonder den Franfchen handel af te keuren, in bedenking gaf, dat men dien niet te haastig behoorde door te drijven. Voorts herinnerde hij den Staaten van Holland, hoe verre zij met zijnen Vader reeds gevorderd waren in de Opdragt der Graaflijkheid, verzoekende dat zij hierop in 't handelen met Frankrijk geliefden bedagt te zijn, op dat hij en zijn Huis daar bij niet vergeeten wierden, maar veeleer in ftaat gefteld om zig eenigermaate te redden uit de zwaare fchulden, met welke zijn Vader zijnen boedel hadt bezwaard gelaaten. Voorts boodt hij beleefdelijk zijnen dienst aan in alles, waartoe men hem, die zig nog jong en onervaren kende, mogt bekwaam oordeelen; alzo hij vast beflooten hadt, alle zijne poogingen ten beste van den Lande aan te wenden. Niet vreemd is het, dat Graaf MAURITS heimelijk deezen handel tegenftondt, dewijl hij niet onduidelijk de zijde hieldt van de Stad *Gouda*, welke, door een wijdloopig Vertoog, tegen het Verdrag fterk geijverd hadt, en hij met reden verwagten mogt, geen Hoofd van den Raad van Staate te zullen blijven, indien de Opdragt voortgang hadde. Doch zijne vreeze verdween, toen de Koning van Frankrijk weigerde de Nederlanden te aanvaarden, en de handel hier door wierdt afgebroken.

In

In den Jaare 1585 hadt de Admiraal WILLEM VAN BLOIS van *Treslong*, misnoegd op eenige Leden der Admiraliteit in Zeeland, om dat zij geweigerd hadden Lastbrieven te geeven aan twee Hoplieden, door hem benoemd, hier van in ſcherpe taal kennis gegeeven aan Graave MAURITS, en 'er nevens gevoegd, den Lande geenen dienst te willen doen, indien zekere twee Raadsheeren niet wierden afgezet. Dit wierdt zo euvel opgenoomen bij den Graave, dat, op zijnen voorſlag, TRESLONG van alle zijne ampten verlaaten, en op *'s Graavenſteen* te *Middelburg* in hegtenis gezet wierdt. De Staaten van Holland, hier van kennis gekreegen hebbende, verzogten den Graave dat hij den Admiraal, uit aanmerking van voorgaande dienſten, als Edelman, en naar regten wilde handelen. 't Stondt geſchapen dat deeze zaak TRESLONG den hals zou gekost hebben; doch hij wierdt naa eene langduurige hegtenis geſlaakt, en door MAURITS met het Ampt van Luitenant Groot-Houtvester en Valkenier van Holland begiftigd; in 't bekleeden van deeze bediening ſleet hij het overſchot zijns leevens.

Toen de handel met Frankrijk te niete was geloopen, wendde men het oog na Engeland. Met Koninginne ELIZABET wierdt men het eens, dat zij deeze Landen onder haare beſcherming neemen, en den Graaf VAN LEICESTER, als den algemeenen Bevelhebber haarer Troepen, derwaarts zou zenden. Eer hij herwaarts kwam, hadt men de lucht gekreegen van een heimelijk Bevelſchrift, den Graave gegeeven, om de hooge Overheid deezer Landen te aanvaarden, in gevalle zij het vermogen hadden om zich zelve te handhaaven. Ook hadt 's Lands Advocaat, JOHAN VAN OLDENBARNEVELD, een gegrond vermoeden opgevat, dat LEICESTER op het Stadhouderſchap van Holland vlamde. Dit baarde bijſteren agterdogt, en deedt op middelen bedagt zijn om zulks te voorkoomen. Onder anderen wierdt ten dien einde geraadpleegd over de opdragt der Stadhouderlijke waardigheid over *Holland* en *Zeeland* aan Graave MAURITS. OLDENBARNEVELD deedt ten dien einde den eerſten voorſlag. In October des Jaars 1585, wierdt ter Vergaderinge van Holland, in tegenwoordigheid van Zeeuwſche Gemagtigden, hier over met ernst geraadpleegd. Schoon

in

in 't eerst hier over eenig geschil viel, toonden, egter, de Afgevaardigden van beide Gewesten zich daartoe genegen. Op den eersten November wierdt met meerderheid daartoe besloten. Op den veertienden dier Maand deedt Graaf MAURITS den Eed in bovengenoemde hoedanigheid, en nam hij zitting ten Hove. Ten zelfden dage wierdt beslooten dat hem de titel van gebooren Prins van *Oranje* zou gegeeven worden: waarom wij hem, in 't vervolg van ons leevensverhaal, Prins MAURITS zullen noemen.

Op dat den Leezer blijke, hoe verre het gezag van Prins MAURITS, in de hoedanigheid van Stadhouder, Kapitein- en Admiraal-Generaal, zig thans uitstrekte, agten wij het niet ondienstig, het Berigtschrift, welk hem bij deeze gelegenheid wierdt ter hand gesteld, hier in te lasschen. Het was van deezen inhoud: „ De Stadhouder, Kapitein-Generaal en Admiraal „ zij gehouden, de hoogheid, voorregten en welvaart der „ Landen, ook de oeffening van den Christlijken Godsdienst „ voor te staan, en te wege te brengen dat *Utrecht*, gelijk „ voorheen, onder zijn Stadhouderschap vereenigd werde. Hij „ doe regt aan elk, die 't hem verzoekt. Hij verleene Provi„ sien van Regte, en doe alle Ordonnantien en Vonnissen uit„ voeren, bij goeddunken van den Presidënt en Raaden over „ *Holland*, *Zeeland* en *Friesland*. Hij zal, met der Landen „ Gekommitteerde Raaden, hem toe te voegen, de Burgemees„ ters, Schepens en Wet veranderen, naar behooren, en daar „ 't de nood vereischt; en de Ampten, te vooren ter begee„ vinge der Stadhouderen gestaan hebbende, begeeven aan be„ kwaame en getrouwe liefhebbers des Vaderlands: doch over„ giften van Ampten, van den eenen aan den anderen, zullen „ niet dan met bewilliging der Staaten gedoogd worden. Ook „ zal hij, met de genoemde Gekommitteerde Raaden, tot na„ der orde, verleenen alle Brieven van genade, vergiffenisse, „ wettiginge, uitstellinge van betaalinge, en diergelijken. — „ Doch van voorbedagte doodslagen en andere snoode misda„ den zal geene vergiffenis verleend worden. Hij voorzie wij„ ders, met de Gekommitteerde Raaden, op de verzekering „ en bescherming der Landen, en gedraage zich, te water en „ te lande, als een goed Stadhouder, Kapitein-Generaal en „ Admiraal behoort."

Schoon

Schoon LEICESTER, in Engeland de tijding van 's Prinſen verheffing vernomen hebbende, dit zeer euvel opnam, vraagende wat hy in de Nederlanden doen zou, daar een ander het Stadhouderſchap van Holland en Zeeland bekleedde, begaf zich, egter, Prins MAURITS, door de Staaten van Holland daartoe verzogt, na *Vlinſingen*, om den Engelſchen Graaf aldaar te ontvangen en te begroeten, gelijk hij dan ook naderhand van hem eenen Lastbrief nam, tot zijn Stadhouderſchap.

't Schijnt dat Prins MAURITS in den Jaare 1586 den eerſten Veldtogt heeft bijgewoond; althans vinden wij, vóór dien tijd, des geen uitdrukkelijk gewag gemaakt. In dat jaar deedt hij, op last van LEICESTER, eenen uitval in Vlaanderen, en maakte zich meester van *Axel*, en eenige andere Schanzen in dat gewest. Den Hertog VAN PARMA, voorneemens om *Axel* van alle kanten in te ſluiten, belette hij zulks, met de Dijken door te ſteeken.

Hoe veel goeds men in den beginne zich hier te Lande van LEICESTER ook beloofd hadt, zijne dubbelhartigheid, en de verderflijke maatregels, welke hij tot nadeel van 't Algemeen beraamde, lekten eerlang uit, en wierden openlijk bekend. Tegen hem en zijnen Aanhang moest een perſoon, met genoegzaame bekwaamheden en agtbaarheid bekleed, worden aangevoerd. De Staaten van Holland en Zeeland lieten, ten dien einde, het oog op Prins MAURITS vallen. Zij magtigden hem, om 't gezag, hem bij Lastbrief en Berigtſchrift, als Stadhouder en Kapitein-Generaal opgedraagen, met 'er daad te gebruiken; om aan alle Overſten, bezetting houdende in de gemelde Gewesten, Lastbrieven te geeven, en hem zelven en den Staaten gehoorzaamheid en getrouwheid te doen zweeren. De vermeerdering van magt, welke Prins MAURITS hier door ontving, wierdt nog vergroot, door de verandering der Bezettingen aan hem of zijnen Luitenant den Graave van HOHENLO te ſtellen, bij goeddunken van de Staaten. Zijn gezag over het krijgsvolk werdt uitgeſtrekter, zints men het beſluit hadt genomen om tachtig Vendels knegten te werven, en dezelve onder 't gebied van Prinſe MAURITS te ſtellen. Behalven den Eed van getrouwheid aan de Algemeene Staaten, moest

dit Volk den Eed van gehoorzaamheid doen aan Prinſe MAURITS, en zijnen Luitenant den Graave van HOHENLO.

Onder de geenen, welke hier te Lande de zijde van LEICESTER hielden, was ook de berugte DIDERIK SONOI, door hem tot Stadhouder over Noordholland aangeſteld, en van eenen Lastbrief voorzien, welke zich mede over de Burgerlijke Regeering uitſtrekte. Als de Staaten van Holland hier over bij den Graave klagtig vielen, hadden zij van hem verworven dat zij het gezag van SONOI mogten bepaalen, zo zij het hunne of dat van Prinſe MAURITS daar bij verkort oordeelden. Thans vergde men hem, om een Lastbrief van Prins MAURITS aan te neemen, en den nieuwen Eed te doen; doch hij weigerde 't een en ander, zich beroepende op zijnen Eed aan LEICESTER gedaan. Kort hiernaa boodt MAURITS hem andermaal eenen Lastbrief aan, mids doende den nieuwen Eed, nevens het Slotvoogdijſchap van *Medenblik*. Hierom wierdt het dienſtig geoordeeld dat Prins MAURITS in perſoon na *Medenblik* vertrok om orde te ſtellen. De Graaf van HOHENLO verzelde hem. SONOI, hier van verwittigd, vaardigde twee perſoonen af om den Prinſe te verzoeken, dat hij ditmaal niet binnen *Medenblik* geliefde te koomen. Doch terſtond hierop ontving hij de tijding, dat de Heeren geen half uur van de ſtad waren. Straks doet hij de Poort bezetten, en ze den Prinſe voor 't hoofd ſluiten. MAURITS, dit voor lief moetende neemen, keert voorts na *Enkhuizen*, en van daar na *Hoorn*. SONOI tradt hierop in onderhandeling met den Prins, doch vrugteloos. Toen hij naderhand vernam dat men in *Hoorn* en *Enkhuizen* nieuwe Bezetting wilde leggen, tragtte hij zulks te weeren door zijn eigen volk; doch geen van beiden wierdt toegelaaten. Door 't een en ander hadt SONOI zich den haat van veelen op den halze gehaald, zo dat zommigen ſpraken van hem binnen *Medenblik* te belegeren. Doch MAURITS raadde dit ernſtig af, voor meerder verwijdering beducht, en van oordeel zijnde dat men den tijd een weinig moest toegeeven.

Omtrent deezen tijd raakte Prins MAURITS, welke in dit jaar 1587 in Braband een inval gedaan, en de Schans *Cre-*

ve-

Lecester gestigt hadt, in ongenade bij den Graave van LEICESTER, waarschijnelijk, om dat men deezen, naar zijn begrip, te veel gezag hadt opgedraagen, 't welk tot nadeel strekte van de magt, welke hij zich zelven gaarne zou toeëigenen. In zekere bijeenkomst met de Staaten klaagde hij, dat de Graven MAURITS en WILLEM VAN NASSAU tegen hem waren zamengespannen. Niet lang daarna maakte hij heimelijk de noodige toebereidzels, om den Prins, nevens eenige andere Heeren, in verzekering te neemen, en na Engeland over te voeren; een aanslag, welks uitvoering voornaamelijk door de waakzaamheid en tijdige voorzorge van JOHAN VAN OLDENBARNEVELD voorkoomen wierdt.

Het Jaar 1588 toonde, hoe weinig staats 'er op SONOI, Stadhouder van Noordholland, te maaken ware, en verschafte Prinse MAURITS gelegenheid om zijnen ijver voor 't algemeene welzijn te betoonen. *Medenblik* was vol muiters, die de inzigten der Staaten openlijk wederstreefden; SONOI was met hun overeengekoomen om geene meerdere Staatsche Bezetting in de Stad toe te laaten. Prins MAURITS zogt te vergeefs met de muitelingen in onderhandeling te treeden. Men besloot daarom tot het uiterste te koomen, en zich door geweld meester te maaken van de Stad. In Februarij begaf zich dan Prins MAURITS, verzeld van 's Lands Advokaat VAN OLDENBARNEVELD en eenige andere Heeren, over *Hoorn*. na *Medenblik*. Op den zevenentwintigsten vertoonde hij zich voor de Stad, met eenige Vendelen Noordhollanders en een weinig Krijgsvolk. Naa dat de Bezetting ernstig doch vergeefs vermaand was, zich aan zijne Doorluchtigheid te onderwerpen, begon deeze zich op de toegangen na de Stad te verschanzen. Nu en dan schoot men van weerszijde op elkander; ook wierden 'er somtijds Schutgevegten gehouden tusschen de belegeraars en de belegerden. Uit de Oorlogschepen, door welke men de haven ingeslooten hieldt, wierdt ook van tijd tot tijd op de Stad gevuurd. De Oorlogschepen dienden, daarenboven, om een waakend oog te houden op de Engelschen, omtrent welke men eenig vermoeden hadt, dat zij voorneemens waren de Stad te ontzetten. Dus stondt het te *Medenblik*, wanneer SONOI, in April, uit En-

geland tijding kreeg, dat LEICESTER afſtand van de Regeering hadt gedaan, en men, uit dien hoofde, zich te vergeefs met de hoop op hulp van dien kant vleide. SONOI veranderde toen van gedagten, en tradt in onderhandeling met Prins MAURITS, die op den negenentwintigſten van April zijne intrede binnen *Medenblik* deedt, en den volgenden dag eene algemeene vergiffenis deedt afkondigen; neemende voorts SONOI, om hem tegen de algemeene verbittering, welke hij zich op den hals hadt gehaald, en tegen den overlast van 't gemeen te beveiligen, in zijne bijzondere beſcherming, en zijne zaak den Staaten van Holland nadruklijk aanbeveelende.

Gelijk de muiterij binnen *Medenblik* voornaamelijk was ontſtaan door wanbetaaling aan 't Krijgsvolk, dus ontſtonden uit de zelfde oorzaak, en in het zelfde Jaar, merkelijke onluſten binnen *Geertruidenberg*, eene Heerlijkheid den Huize van *Oranje* toebeboorende. Naa vrugtlooze poogingen, om het Krijgsvolk tot reden te brengen, beſloot men, in Maart des Jaars 1589, de Stad te belegeren. Prins MAURITS trok insgelijks in perſoon derwaarts, en deedt 'er zeventien ſtukken Geſchuts voor planten, naadat hij alvoorens de toegangen alomme ſterk bezet hadt. Op den laatſten van die maand begon de Prins de Stad hevig te beſchieten, en dreigde ſtorm te zullen loopen. Doch, als de Hertog van PARMA zich met zijn Leger omtrent de Stad vertoonde, om haar te ontzetten, was hij genoodzaakt van zijne onderneeming af te zien, en het beleg op te breeken.

Omtrent deezen tijd was 'er eene Vredehandeling geopend tuſſchen *Spanje* en de Algemeene Staaten. In Holland hadt men reeds geraadpleegd over de voorwaarden, welke men van *Spanje* behoorde te bedingen. Daar het gezag van Prinſe MAURITS allengskens grooter wierdt, is 't geen wonder dat zijn raad over dit gewigtig ſtuk wierdt ingenomen. Het zij uit ſtaatkunde, of door andere beweegredenen gedreeven, hadt hij dienſtig geoordeeld den Predikanten af te vraagen, of men vrede met *Spanje* zou mogen maaken, zonder de vrije oefening van den Hervormden Godsdienst te bedingen? Schoon hij ligt voorzien konde, wat zij hierop zouden antwoorden, oordeelde hij het, egter, niet ongeraaden, hen met de eere

dee-

deezer raadpleeginge te ſtreelen. Overeenkomſtig met zijne verwagting, ontrieden ze hem eenen Vrede, bij welken de vrije oeffening van den Hervormden Godsdienst niet bedongen en vastgeſteld wierdt.

Naa het vertrek des Graaven van LEICESTER, was de Regeering van Holland en Zeeland nog op geenen vasten voet gebragt. Men meende nu, dat het Kollegie van Gecommitteerde Raaden, onder 's Graaven bewind afgeſchaft, herſteld, en den Prinſe grooter gezag moest worden opgedraagen, dan hij dus lang geoeffend hadt. 't Liep aan tot in den Jaare 1590, eer de Prins geſteld wierdt aan het hoofd eener nieuwe Vergaderinge, welke over de zaaken van Regeeringe het opzigt hadt, onder den naam van *Kollegie van Gekommitteerde Raaden, nevens zijne Doorluchtigheid.* Voorts arbeidde men om de Provincie *Utrecht*, nevens *Holland* en *Zeeland*, wederom onder éénen Stadhouder te brengen. 's Lands Advokaat VAN OLDENBARNEVELD wendde inzonderheid zijnen vlijt aan; om aan den Prinſe deeze vermeerdering van magt en aanzien te verzorgen. Niet vrugtloos waren ook ten deezen opzigte 's Mans poogingen. In Frebuarij droegen de Staaten van 't *Sticht* aan MAURITS het Stadhouderſchap van hun Gewest op, bij een Berigtſchrift, waarbij hij beloofde, *Utrecht* te zullen beſtuuren als een bijzonder Gewest, en hetzelve regeeren bij raade en believen der Staaten. Niet lang daarnaa wierdt hij ook met het Stadhouderſchap van *Overijſſel*, en naa het overgaan der Stad *Zutfen* aan de Staatſchen, met de zelfde waardigheid over *Gelder* en *Zutfen* verëerd. Vijf der Vereenigde Gewesten erkenden dus Prins MAURITS voor hunnen Stadhouder. Daarenboven bekleedde hij in dezelve de waardigheid van Kapitein en Admiraal-Generaal, en vondt zich geplaatst aan het hoofd van den Raad van Staate. Zulke treffelijke Ampten zetteden den Prinſe groot aanzien bij, en ſtelden hem in ſtaat om de gunst der Gemeente te winnen, meer dan de Staaten, van welken hij in den eigenlijken zin afhanklijk was. Eerampten en Vergiffenisſen kwamen van den Stadhouder, lasten en ſchattingen van de Staaten, die nog daarenboven de ſchuld kreegen van de tegenſpoeden, terwijl de eer der Overwinningen den Stadhouder wierdt opgedraagen.

't Bleek ook eerlang, tot welvaart deezer Landen, dat men geene kwaade keuze hadt gedaan met zo veel vertrouwen in Prins MAURITS te ſtellen. Zints den tijd dat hem het opperbeleid des Oorlogs was toevertrouwd, hadt hij zich zo zeer bevlijtigd in de oeffening der Krijgskunde, dat hij 'er bijkans dagelijks in vorderde. Voortvaarende en wakker, en zelf op de geringſte dingen agt geevende, wist hij den vijand dikwijls eenen kans af te zien. De Veſtingen hieldt hij in behoorlijken ſtaat van tegenweer, en toonde zonderlinge bedreevenheid in het uitkippen der bekwaamſte Legerplaatzen. Het Krijgsvolk leerde hij op eene nieuwe wijze te paard rijden, de gelederen bewaaren, ſpijze met zich voeren, en aan de Loopgraaven arbeiden. Door dit alles wierdt zijn Leger een Oeffenſchool van Krijgskunde, werwaarts de uitheemſche Adel in menigte zamenvloeidde.

De verovering van *Breda* was de eerſte gelukkige onderneeming, welke op deeze aanſtelling volgde. EDUARD LANZAVECHIA was toenmaals, van wegens den Koning van *Spanje*, Bevelhebber der Stad. De Hertog van PARMA hadt hem, als eenen zijner bekwaamſte Krijgsoverſten, tot Bevelhebber van *Geertruidenberg* aangeſteld; derwaarts reisde hij dikwijls, om het oog te houden over eenige werken, welke rondsom de Stad wierden aangelegd. Bij zijne afweezigheid bekleedde zijn zoon PAULO ANTONIO LANZAVECHIA te Breda het opperbevel. De Vader, zo hij in de Stad was, hadt altijd zorge gedraagen, uit vreeze voor verraſſin dat geen ſchip, dan naa dat het alvoorens naauwkeurig onderregt was, daar binnen wierdt gelaaten; doch de Zoon, nog jong en onbedreeven, hadt hier op minder agt geſlagen. Uit *Holland* voeren dikmaals Turfſchepen op *Breda* langs de Rivier de *Mark*, welke langs de gelve ſtroomt. Zeker Turfſchipper, ADRIAAN JANSZOON VAN BERGEN genaamd, die langen tijd Turf aan het Kaſteel hadt geleverd, en 'er dus wel bekend was, opgemerkt hebbende dat men zeer ſlap in het onderzoeken der ſchepen was, beraamde een ontwerp om eenig Krijgsvolk in het Kasteel te brengen, en hetzelve, gelijk gevoegelijk kon geſchieden, onder den Turf te verbergen. Deezen inval deelde hij aan iemand mede, die 'er Prinſe Maurits kennis van gaf, welke dee-

zo

ze zaak vervolgens liet onderzoeken door KAREL HERAUGIERE, een wakker Krijgsman, op wiens aanraden men beſloot den kans te wagen. Tegen het einde van Februarij verkoos hij dan zeventig Soldaaten, uit verſcheiden Vendels, met welke hij zich des Maandags nachts van den zevenentwintigſten dier maand te *Zevenbergen* in het Turfſchip begaf, zonder dat hetſ van iemand gezien wierdt. In 't midden was het ſchip van eene zoldering van planken voorzien, en van boven met Turf gedekt. Zij bleeven in het ſchip tot den volgenden Donderdag, zonder veel te vorderen, uit hoofde van vorst en tegenwind. Veel leeden zij aldaar door koude en honger, dewijl zij geene ſpijze mede voerden; zij hadden zich verbeeld, ſlegts weinige uuren in het ſchip te zullen blijven. Dus waren zij genoodzaakt bij nacht aan land te gaan, en zich in de Schans van *Noortdam* te begeeven, alwaar zij eenen geheelen dag vertoefden om zich te ververſchen. Des Donderdags nachts van den eerſten van Maart gingen zij wederom te ſcheep, en kwamen tot op den afſtand van een kwartier uurs van *Breda*, van waar zij dicht bij het Kasteel genaderd zijnde, raakte het ſchip aan den grond, en op eene zijde, zodat men den vloed moest afwagten. Terwijl het ſchip dus op zijde lag, liep het water in hetzelve, zodat de Soldaaten tot aan de knieën in het nat zaten. Zodra het water gevloeid, en het ſchip binnen de Boom was gekoomen, die terſtondt daarnaa geſlooten wierdt, bevondt men dat het gat, door 't welk het water was ingeloopen, dicht was, zonder dat men 'er de oorzaak van konde giſſen. Thans kwam een Kórporaal van de Bezettinge het ſchip bezoeken, doch zo onagtzaam, dat hij geenen onraaad vernam. Indien een der Soldaaten toen gehoest hadde, gelijk zij op de reize door de koude dikmaals gedaan hadden, zij waren gewisſelijk verlooren geweest. Een, die 't niet mijden kon, verzogt zijne ſpitsbroeders hem te dooden, opdat zij ook hun leeven niet mogten verliezen; doch niemand was hier toe geneegen. Op den derden van Maart, het water hoog genoeg gewaſſen zijnde, wierdt de Sluis van het Kaſteel geopend, en het ſchip binnen gelaaten; en, vermids 'er nog veel Ys lag, hielpen de Soldaaten van de Bezettinge hetzelve binnen

trekken. In den namiddag gaf de Bevelhebber van 't Kaſteel last om het ſchip te losſen; en vermids men aldaar groot gebrek aan brandſtoffe hadt, kwam men welhaast zo verre, dat de Soldaaten in het ſchip, door de reeten der Zolderinge het daglicht konden ontdekken. De Schipper, hiervan eenig vermoeden hebbende, veinsde toen vermoeid te zijn van werken, en ſtelde de Turfdraagers uit tot den volgenden dag, geevende hun eenig geld, om voor hetzelve te gaan drinken. Middelwijl gaf de Bevelhebber van 't Kaſteel last aan den Schipper om in de Stad te gaan ſlapen, omdat hij hadt verſtaan dat Prins MAURITS op eenen aanſlag bedagt was, en daarom niet wilde gedoogen dat de Schipper met zijne Knegts binnen het Kaſteel overnachtten. Doch de Schipper, in plaats van binnen de Stad te blijven, ging daar buiten, om Prins MAURITS, die niet verre van daar was, te onderregten hoe de zaaken ſtonden. Zijne Knegts, voorgeevende dat het ſchip lek was, gingen wederom in hetzelve, en pompten gedurig om te verhoeden dat men in de ſtilte van den nacht niet eenig gerugt mogt hooren. Ter middernacht, terwijl de Maan ſcheen, deed HERAUGIERE de Soldaaten, die reeds verdrietig begonnen te worden, en meenden dat men hen op de ſlagbank hadt geleid, uit het Turfſchip treeden. Het aanhoudend pompen was oorzaak dat het gerugt hiervan door de ſchildwagt niet vernomen wierdt. Straks wierdt de Wagt overvallen en afgemaakt, en de overige Bezetting gedreeven tot in 't binnenſte van 't Kasteel. Prins MAURITS, het gelukken van den aanſlag vernomen hebbende, naderde de Stad met een gedeelde van 't Leger, ruste in 't Kasteel, en dreigde van daar de Stad te overvallen, die toen de plondering afkogt. Prins MAURITS deedt toen eene ſtaatelijke intrede in zijne Vaderlijke erfenis, nam den inwooneren den Eed af, en ſtelde HERAUGIERE tot Bevelhebber aan. Zonder uitſtel ſchreef MAURITS om krijgs- en mondbehoeften, dewijl hij wel voorzag dat de Hertog van PARMA op de herwinning zou bedagt zijn. De Turfſchipper en zijne twee Knegts wierden door de Staaten met een geſchenk in gereed geld, en met eene Jaarwedde voor hun leeven, begiftigd. Boven twee maanden ſoldij, kreeg elk der Soldaaten, die in het ſchip geweest waren, een gou-

gouden penning, ter waarde van vijfentwing guldens. 's Lands Advocaat VAN OLDENBARNEVELD, die in deezen aanflag ook veel gearbeid hadt, wierdt vereerd met een fraaien vergulden Kop, waarop de gantfche gebeurtenis kunftig gedreeven was.

De Hertog van PARMA hadt niet zo dra de tijding ontvangen van het inneemen van *Breda*, of hij gaf den Graave VAN MANSFELD last om zich wederom meester te maaken van deeze Stad. Nog voor het einde van Maart des Jaars 1590 kwam hij voor dezelve. Om hem daar van af te trekken, toog Prins MAURITS, met eenige benden, na den kant van de *Betuwe*, als hadde hij eenen aanflag op *Nieuwmegen* in den zin gehad. Hij floeg zich neder aan de overzijde van de Waal, recht tegen over de Stad, daar hij een Schans liet opwerpen. PARMA vreesde dat hij de Stad mogt bemagtigen, indien men haar niet terftond te hulpe kwam; en dewijl zij van nog grooter aangelegenheid was dan *Breda*, beval hij den Graave VAN MANSFELD terftond derwaarts te trekken. Prins MAURITS hadt reeds een begin gemaakt met de Stad te benaauwen; doch MANSFELD wierp 'er eenig volk in, en wilde *Gelderland* niet verlaaten, voor dat hij *Nieuwmegen* hadt in ftaat geftelt om het Staatfche Leger het hoofd te kunnen bieden. Van den anderen kant was MAURITS niet genegen van daar te vertrekken, eer hij de Schans voltooid hadt, welke de Stad kon dwingen. In 't gezigt van MANSFELDS Leger, en in weêrwil van het hevig vuur, voltooide hij de fterkte, die den naam kreeg van *Knodfenburg*, van het woord *Knods*, omdat de Burgers van *Nieuwmegen Knodfendraagers* genoemd wierden, dewijl zij, in zekeren oproer, met Knodfen gewapend, op de ftraat verfcheenen.

Midlerwijl was de Hertog VAN PARMA, op uitdrukkelijk bevel des Spaanfchen Konings, met het grootfte gedeelte zijns Legers, na Frankrijk vertrokken, om de Ligueurs of Verbondelingen te ondersteunen. Hierdoor kreeg Prins MAURITS de handen ruim, om het platte Land, zelf tot in Duitschland toe, afteloopen. Daarenboven bemagtigde hij het Huis te *Hemert*, de Schanzen *Telshout* en *Crevecoeur*, als mede het Huis *Heel* en de Schans ter *Heide*. Ook vielen hem

Steenbergen en de Schans te *Roozendaal* in handen. En hier mede liep de Veldtogt deezes Jaars ten einde.

Schoon de voordeelen, onder het beleid van Prinſe MAURITS, in dat Jaar behaald, vrij aanmerkelijk waren, zij kwamen, egter, in geene vergelijking bij de overwinningen des Jaars 1591. Opdat de Krijgsonderneemingen te ſpoediger voortgang mogten hebben, waren nu Prinſe MAURITS een Krijgsraad en eenige leden uit den Raad van Staate toegevoegd, om bij voorkoomende gelegenheden derzelver raad en gevoelens in te neemen. Zijne eerſte onderneeming was op de Stad *Zutfen*. In May vertoonde hij zich voor dezelve, hoewel men hem hier in 't geheel niet hadt verwagt, omdat hij te vooren hadt verſpreid, voorneemens te zijn om *Geertruidenberg* te belegeren, en, om den vijand te misleiden, de Maaze een eind weegs was opgetrokken. Naadat hij de Stad driemaal uit al het geſchut hadt doen beſchieten, eischte hij ze op, haar het uiterſte dreigende zo zij niet gehoorzaamde. De tijd van beraad, welken men verzogt, wierdt geweigerd; waarop de Stad zich terſtond overgaf.

Van *Zutfen* rukte Prins MAURITS zonder toeven na *Deventer*, welke Stad hij nog dien zelfden avond liet beremen. Graaf HERMAN VAN DEN BERG, 'rPinsſen volle Neef, en wiens Vader van de Staatſche zijde tot de Spaanſchen was overgegaan, voerde aldaar het bevel, met omtrent zevenhonderd man. Hij verdedigde zich met veel dapperheid; doch eene wonde in het aangezigt gekreegen hebbende, was hij genoodzaakt zich over te geeven. Men verhaalt dat hij aan Prins MAURITS, naadat deeze in de Stad was gekoomen, zou betuigd hebben, „ dat hij nooit geloofd hadt dat de Genzen zo „ veel magt zouden hebben kunnen bij een brengen".

Zulk een gelukkig begin gaf Prinſe MAURITS nieuwen moed, en ſpoorde hem aan tot verdere onderneemingen. Op het ſterk aanhouden der Friezen, deedt hij 't Leger door 't Landſchap *Drenthe* trekken na *Groeningen*, welke Stad hij met een beleg dreigde. Doch de Spaanſche Bevelhebber, VERDUGO, hiervan de lucht gekreegen hebbende, hadt zich in de Voorſteden neergeſlagen. Ook meende men dat de Hertog

tog VAN PARMA in aantogt was. Het een en ander deedt MAURITS beſluiten, naa zes dagen vertoevens in dien oord, van zijnen aanſlag af te zien; niet, egter, zonder alvoorens verſcheiden ſterkten in de nabuurſchap der Stad, en de Schans *Delfzijl*, bemagtigd te hebben. Van daar brak hij dan op, tot ontzet der ſterkte Knodzenburg, welke door den Hertog VAN PARMA wierdt belegerd. Bij *Arnhem* trok hij de *Betuwe* in, en gaf van daar, door tekenen en boden, den belegerden kennis van zijne aankomst. Een hoop Ruiters door PARMA afgezonden, en door het Staatſche Leger in eene hinderlaage gelokt en afgemaakt, baarde zo veel ſchriks in 's vijands Leger, dat de Hertog het beleg van Knodzenburg opbrak, en na Frankrijk vertrok.

Prins MAURITS, thans het oog op *Nieuwmegen* hebbende, deedt, om den vijand te misleiden, zijne Krijgsbenden de Winterlegeringen betrekken. Doch terſtond daarop begaf hij zich, met driehonderd vaartuigen vol volks, uit *Zeeland* na 't Land van Waas, daar hij, op den vijfentwintigſten van September, de Stad *Hulst* veroverde. Thans oordeelde MAURITS de gelegenheid rijp te zijn om *Nieuwmegen* aan te tasten. In allerijl ligt hij dan zijne benden uit de winterlegeringen, ſpoedt zich na Gelderland, en ſlaat, omtrent het midden van October, het beleg om de Stad. Terſtond begon hij dezelve te beſchieten, en liet dezelve kort daarna opeiſchen. Doch in plaats van zijnen wil, ontving hij van die van binnen dit ſchertzend antwoord, „ Dat Prins MAURITS „ een jonge Vrijer was, en de Stad *tNieuwmegen* eene Vrijs„ ter, die hij kwam vrijen, doch dat hij daaraan niet zo „ ligt zou raaken, of hij moest daarom meerdere moeite „ doen." Hij deedt dit met 'er daad, en bragt de Stad, door hevig ſchieten, door het werpen van Granaaten en andere Vuurwerken, tot het uiterſte. Het gemeene volk, oproerig zamenrottende, ſtoof ten Raadhuize op, en drong de Wetshouderſchap om de Stad over te geeven. Dit geſchiedde op den eenentwintigſten van die maand. De Prins verſtelde 'er de Wet, en behields dit regt aan zich, zo lang de Oorlog zou duuren. Door het bemagtigen van deeze Stad, was bijkans geheel Gelderland in de Staatſche belangen gebragt

MAU-

MAURITS, zijne troepen de Winterkwartieren hebbende doen betrekken, keerde te rug na den *Haage*, daar hij, van grooten en kleinen, met groote blijdſchap en ongemeene toejuiching wierdt ontvangen. Zijne jongheid en werkzaamheid, het veroveren van zo veele ſterkten en ſteden, het uitbreiden der grenzen van den Staat, dit alles verhefte zijne eere, en deedt hem van de Landzaaten en Uitlanders met de opgetogenſte verwondering beſchouwen.

Geduurende den Winter, of wel de Lente des volgenden Jaars 1592, deedt Prins MAURITS een reisje na *Overijsſel*, *Gelderland*, *Breda* en *Zeeland*, om orde te ſtellen op verſcheiden zaaken, en om de Gewesten tot het ſpoedig bewilligen in de noodige Krijglasten te beweegen. Dewijl men in het voorgaande Jaar zo gelukkig geſlaagd was, hadt men nu beſlooten den Krijg met allen ernst voort te zetten. Daarenboven gaf de afweezigheid des Spaanſchen Landvoogds Prinſe MAURITS gelegenheid om iets van gewigt te onderneemen. Tot het beleg van *Steenwijk* wierdt allereerst beſlooten. Omtrent het einde van Mai verſcheen Prins MAURITS voor de Stad met een Leger van ruim achtduizend man. *Steenwijk* wierdt verdeedigd door nieuwe Werken, welke de Spanjaards naast de Oude hadden aangelegd, en door eene Bezetting van duizend Knegten en zestig Ruiters. ANTONIO DE COQUEL, een Walsch Edelman, voerde 'er het bevel; hij hadt zijne benden doen zweeren, dat zij zich tot het uiterſte zouden verdeedigen. Verſcheiden dagen deedt Prins MAURITS de Stad beſchieten. Hij hadt de gragten gevuld, en het buitenſte bolwerk reeds veroverd, zonder dat de belegerden nog den zin hadden om zich over te geeven. De belegerden bleeven hem niets ſchuldig; zij ſchooten met groote hevigheid op het vijandlijk Leger. MAURITS zelve ontving bij deeze gelegenheid eene wonde door een kogel in de ſlinker wang, welke door den mond wederom uitkwam. COQUEL eindelijk geenen kans meer ziende om de Stad te houden, beſloot tot de overgaave op den vijfden van Julij. Bij zijne intrede in de Stad, prees hij den Bevelhebber over zijne betoonde dapperheid, welke, van zijnen kant, zijne verwondering betuigende over een zo jongen Held, niet kon nalaaten te betui-

migen, dat, indien de Hertog VAN PARMA zich even eens gedroeg, hij wel dra de Nederlanden, ja, zelf het Turkſche Gebied, zou kunnen bemagtigen.

Thans zouden de Staaten, bijzonderlijk die van Holland, wel gewenscht hebben dat de Prins met deeze verovering, voor dit Jaar, zijne Krijgsverrigtingen geſtaakt hadt. Zij onderhielden hem hierover ſchriftelijk, hem raadende zich voor merkelijk gevaar te hoeden en eenige rust te neemen, vooral tegen de naderende Hondsdagen, welke voor zijne wonde gevaarlijk zouden kunnen worden. De grond der zaake, egter, was de vreeze dat het Krijgsgeluk hun mogt tegenloopen. Doch MAURITS liet zich niet zo ſpoedig omzetten. Jong en wakker haakte hij na nog meer en grooter overwinningen. Met goedvinden der Staaten wierdt tot het beleg van *Koeverden* beſlooten, eene plaats van groote aangelegenheid, zo wel om *Groningen* te benaauwen, als om *Friesland* te dekken. Vooraf verzekerde hij zich van *Oostmarſum*, op de *Twentſche* grenzen, en zeer gelegen om den toevoer na 't Leger te verzekeren. Zes weeken lag hij voor deeze Vesting, welke, niet vroeger dan op den twaalfden September, aan hem overging. De krijgsbedrijven van dit Jaar liepen hier mede ten einde.

De Veldtogt van het Jaar 1593 wierdt geopend met het beleg van *Geertruidenberg*. Uit hoofde van den moerasſigen grond, in welken deeze Stad legt, wierdt zij voor onwinnelijk gehouden. De Spanjaards hadden dezelve niet dan door verraad kunnen bemagtigen. Zij hadt eene Bezetting in van duizend man, en was van alles overvloedig voorzien. Doch MAURITS gewende zijne Soldaaten om geenerhande onderneeming als te zwaar en gevaarlijk te beſchouwen. Zijn beleid in deze belegering wierdt voor een meesterſtuk der Krijgskunst gehouden. Zijne Liniën beſlooten in haaren omtrekt verſcheiden Dorpen, en ſtrekten zich uit tot op den afſtand van drie mijlen. Zij wierden omringd van eene wijde gragt, die door middel van Watermolens en Sluizen van water voorzien wierdt. Zijne troepen beſloegen twee onderſcheidene posten, de eene ten Oosten, de andere ten Westen van de Stad; door middel van dijken en bruggen hadden zij gemeenſchap

ſchap met elkander. Eene zo ſtrenge orde en krijgstucht wierdt onder de Soldaaten gehouden, dat de Boeren, even gerust en veilig als in vollen vrede, onder de Verſchanſingen hunne akkers bouwden. De Landzaaten uit de nabuurige ſtreeken kwamen met hunne kostbaarſte goederen aldaar eene ſchuilplaats zoeken. Allerlei leevensmiddelen waren 'er overvloedig en tot eenen laagen prijs voorhanden, terwijl de Spanjaards dikmaals aan het noodige gebrek leeden. Om den vijand allen toevoer af te ſnijden, was de Merve geſlooten, door middel van eene Vloot, tegenover de Stad, in de gedaante van een halve Maan geplaatst. Dus was *Geertruidenberg* van alle kanten ingeſlooten. De belegerden kweeten zich dapper; zij bleeven aanhouden met het bieden van tegenſtand, hoewel de Graaf VAN MANSFELD, gekoomen om de Stad te ontzetten, genoodzaakt wierdt van zijn ontwerp af te zien. MAURITS, eene verſterking van vier vendels Franſche Knegten bekoomen hebbende, begon de Stad meer en meer te benauwen. Een kloek Soldaat nam eindelijk het beſluit om den wal te beklimmen, om heimelijk te verneemen wat 'er van binnen omging; hij vernam dat een gedeelte der Wagt het middagmaal hieldt, terwijl de overigen gerust lagen te ſlaapen. Straks wenkte hij zijne ſpitsbroeders, die voorts ſtorm liepen en een Ravelijn bemagtigden. Toen ſloeg de ſchrik in de belegerden, die nog den zelfden dag de Stad opgaven; de Bezetting bedong vrijen uittogt met zijdgeweer en Pakkaadjen. Dit viel voor op den vierentwintigſten van de maand Junij. FREDRIK HENDRIK, broeder van MAURITS, wierdt met het Bevelhebberſchap der Stad begiftigd.

Naa de overgaave van *Geertruidenberg*, trok de Graaf VAN MANSFELD, dit verlies willende herſtellen, tegen de Schans *Crevecoeur*, die het omliggende land en de Stad *'sHertogenbosch* zeer benaauwde. Doch hoe groot was zijne verbaasdheid, wanneer hij Prins MAURITS tuſſchen hem en de Schans gelegerd vondt! Het Staatſche Leger was minder ſterk in manſchap; doch de Prins hadt een zo voordeeligen post gekoozen, en deedt zijne Batterijen op de vijandelijke benden zo kloekmoedig ſpeelen, dat zij genoodzaakt waren met ſchande van hun oogmerk af te zien. Een Krijgsman, onder de wa-

pens grijs geworden, moest dus voor een jong' held van zevenentwintig jaaren wijken. De Prins, zedert eenige looze beweegingen gemaakt hebbende, als wilde hij *'sHertogenbosch* aantasten, zondt eerlang een deel zijns Legers na *Friesland*, zonder dit jaar eenige verdere belegering te onderneemen. In November deedt hij nog wel een aanslag op *Brugge*, doch dezelve liep vrugtloos af.

Al vroeg maakte men, in den volgenden Jaare 1594, eenen aanvang met krijgsbedrijven. Te zeer blaakte het hart van MAURITS van Oorlogsroem, om den Winter met hoofsche vermaaken door te brengen. Twee aanslagen hadt hij tegen twee voornaame Steden in den zin, doch die beide mislukten. Al in Februarij was hij bedagt om *'sHertogenbosch* te verrasfen, en hadt in stike reeds eenige knegten over de *Hameye* doen klimmen; doch, gelijk de grootste onderneemingen somtijds door de geringste toevallen worden verijdeld; het enkel vallen van een steen uit den muur wekte den slaapenden Schildwagt, en was het behoud der Stad: hij deedt de bezetting op de been koomen, en de Staatschen kreegen bevel om af te trekken. Even ongelukkig slaagde hij in zijnen toeleg op *Maastricht*, de andere Stad, op welke hij het oog hadt. Heimelijk verstand hieldt hij hier, en hadt den aanslag toevertrouwd aan eenige Hopluiden; doch toen 't op het uitvoeren aankwam, wierden deeze van eene schandelijke vreeze bevangen en deeden den toeleg in rook verdwijnen.

De Friesche bodem scheen nu het voornaamste geweld des Oorlogs te zullen draagen: naa de mislukte onderneeming op *Maastricht*, hadt MAURITS zich derwaarts begeeven. Graaf WILLEM van Nassau voegde zich bij hem. Het vereenigde Leger bestondt thans uit tienduizend Knegten en eenige Ruiterij. Regelrecht deedt de Prins zijne benden aantrekken op *Koeverden*, welke Vesting thans door den Bevelhebber VERDUGO belegerd wierdt gehouden; doch deeze deedt, in den nacht naa den zesden van Mai, zijne troepen met stille trommen aftrekken: zodat men met het aanbreeken van den dag geenen vijand meer vernam, en *Koeverden* ontzet was. Thans lag het beleg van *Groningen* aan de beurt, waartoe de Prins, met overleg van Graave WILLEM en den Raad van Staate, gereed-

reedlijk beſloot. Met het geheele Leger opgebrooken zijnde, ſloeg hij, op den tweeëntwintigſten van Mai, het beleg om de Stad. Nevens Prins MAURITS voerde Graaf WILLEM van Nasſau het bewind over deeze gewigtige onderneeming. Te gader brandden zij van eene edele zucht, om de wederſpoeden, weleer door hunne Oomen, in deeze gewesten geleeden, door een roemrijke zegepraal te vergoeden. Aan de zuidzijde van *Groningen*, alwaar de Stad door Torens en buitenwerken meest verſterkt was, ſloeg zich het Leger neder, op een hoogen en droogen grond, tuſschen het Hoornſche- en Schuitendiep. Door het opſtoppen deezer watertjes, zette MAURITS het omliggende land onder water. Eenige Schanzen, door den vijand bezet, wierden verlaaten of zonder moeite gewonnen; meer moeite kostte de bemagtiging van *Aduwarderzijl*, waarnaa de toevoer uit *Friesland* gemaklijker wierdt. Onder dit alles wierden de belegeraars meer dan eens gehinderd door gelukkige uitvallen der belegerden. 's Nachts naa den derden van Junij bragt men, tegen over de Ooster- en Heere-poort, het geſchut op de Batterijen, waaruit hevig geſchooten wierdt. De belegerden bleeven hun niet ſchuldig. Op de ſchriftelijke vermaaning tot overgaave, kreeg MAURITS ſtout beſcheid. De onderhandeling, waarin men zedert tradt, wierdt onverrigter zaake afgebroken. Toen herhaalde Maurits het geweldig ſchieten en werpen met handgranaaten, waardoor dikwijls en op verſcheiden plaatzen brand ontſtondt. Hierdoor wierdt de Stad in de uiterſte engte gebragt, welke nog grooter wierdt door den opſtand, verwekt door een groot getal Proteſtanten, en zelf verſcheiden Roomschgezinden; welke vuurig wenschten zich met de Unie te vereenigen. Doch de Burgemeester JARGES, een ijverig Spaanschgezinde, geholpen van eenige Jezuiten en een talrijken aanhang, dempte de onlusten, en deedt zelf de burgers, van nieuws, den Koning van *Spanje* trouwe en hulde zweeren. Prins MAURITS, ondertuſschen, beſlooten hebbende, het koste wat het wilde, de Stad te bemagtigen, deedt het groote Ravelijn, binnen de Graft gelegen en een overblijfzel des Kasteels van den Hertog VAN ALVA, ondergraaven, en was in perſoon bij dien arbeid tegenwoordig. Groot gevaar zijns leevens liep hier

hier zijne Doorluchtigheid; onder het bezigtigen van het werk wierdt hij van een kogel getroffen, die hem bijkans ter aarde wierp, doch op zijn Rondasse afstuitte. Op den vijftiendeu Julij deedt men het Ravelijn springen. Thans rekende men de Stad zo goed als gewonnen. De Soldaaten, gretig na buit, eischten de plondering; doch de Prins weigerde het hun. Zeven dagen naa het springen van het Raveleijn ontving MAURITS de gemagtigden der Stad in het Leger; zij wierden het eens op de volgende voorwaarden: *Groningen* zou zijne voorregten behouden, en het Verbond der Vereeniginge aanneemen. De Stad moest eene bezetting van vijf of zes vendelen ontvangen, en Graaf WILLEM LODEWYK voor Stadhouder erkennen. Men zou vrijheid van Godsdienstoeffeninge genieten, doch de Hervormde Godsdienst alleen met openbaar gezag bekleed worden. Op den vierentwintigsten Julij deedt Prins MAURITS zijne openbaare intrede in de Stad, en verstelde 'er de Wet.

Naa deeze luisterrijke verovering keerde zijne Doorluchtigheid na Holland. Hier liep hij eerlang groot gevaar om door eene verraaderlijke hand te sneuvelen. Zeker Priester, als een Soldaat gekleed, in 't Land van *Namen* gevat, op vermoeden dat hij een aanslag op *Breda* in den zin hadt, en zedert na den *Hage* gevoerd, beleedt aldaar dat hij door den Graaf VAN BARLAIMONT, met kennis van den Aartshertog, was omgekogt om Prins MAURITS van 't leeven te berooven. Ook wierdt in dat zelfde jaar te *Bergen op Zoom* ter dood gebragt zeker Soldaat, die insgelijks beleeden hadt, door de Spaanschgezinden te zijn omgekogt om zijne Doorluchtigheid te vermoorden, en dat hij, met zulk een oogmerk, zich herwaards hadt begeeven. Het ontdekken van dusdanige snoode onderneemingen vermeerderde den haat tegen den vijand, en deedt de Vredehandeling afbreeken, waar over men thans bezig was.

In het volgende jaar, nogthans, wierden 'er wederom nieuwe voorslagen gedaan. De Spaansche Gemagtigden vervoegden zich bij den Prins, als wel overtuigd van het groot gezag, welk hij nu in den Staat begon te bekleeden. Zij vielen hem aan met schoone beloften, doch boveral met eene

vleiende taal; zij verklaarden niet te twijfelen, of zijne Doorluchtigheid zou den reeds verkreegen roem liever in veiligheid willen ſtellen, dan aan den onzekeren Krijgskans waagen; zij vertoonden hem, dat hoewel het Land vrede met *Spanje* hadt, elders, nogthans, overvloedige gelegenheid zijn zou om zijne begeerte na Krijgsroem te verzadigen, dewijl 'er, om zijne wijdklinkende dapperheid, onder de Europiſche Mogendheden niemand zou gevonden worden, die hem het opperbewind des krijgs niet vrijwillig zou afſtaan. Doch, ondanks deeze malſche en ſtreelende woorden, wierden zij verijdeld in hunne verwagting. De Prins, andere inzigten hebbende, voerde hun te gemoete, 'dat hij niets liever wenschte dan een einde des inlandſchen Oorlogs te zien, en den reeds verworven roem hooger rekende dan dien van overwinnaar: doch dat men, om hiertoe te geraaken, niet moest handelen met den Spaanſchen Koning, die niet te vertrouwen was. Voor 't overige viel in dit jaar weinig voor. MAURITS trok wel met het Leger voor *Grol*; doch MONDRAGON, op zijne beweegingen lettende, volgde hem met een groot getal van manſchap, en noodzaakte hem het pas begonnen beleg op te breeken. Even ongelukkig liep ook de aanſlag af op de Stad *Meurs*, welke hij bij verraſſing zogt in te neemen. Zeders deedt de Prins zijn Leger de winterkwartieren betrekken.

Merkelijk geſchil ontſtondt 'er, in den Jaare 1596, tuſſchen zijne Doorluchtigheid en de Zeeuwen, over het regt van Eerſten Edele in hun Gewest, waarmede WILLEM DE I. was bekleed geweest, en waar toe MAURITS, als Markgraaf van *Veere* en *Vliſſingen*, meende regt te hebben. Lang duurde dit geſchil, en het wierdt niet beſlist dan weinige Maanden voor 's Prinſen overlijden. Toen wierdt hem het regt afgeſtaan om alleen den Zeeuwſchen Adel te verbeelden, mids hij altoos eenen uit de Zeeuwſche Edelen verkoos om zijnen perſoon te vertoonen, en om de ampten en ſtaaten te bekleeden, die van ouds tot den Eerſten Edele behoord hadden.

Tot nog toe hadt MAURITS alleen blijken van zijne krijgsbekwaamheden gegeeven, door het belegeren en bemagtigen van ſteden; het jaar 1597 verſchafte hem gelegenheid om ook een

een kans in 't open veld te waagen. Om dat gedeelte van Braband, 't welk aan de invallen der Staatſchen meest bloot lag, te beveiligen, hadt de Aardshertog vierduizend Knegten en vijfhonderd Ruiters bij *Turnhout* doen bijeen trekken. Het gerugt liep, dat zij slegts de gelegenheid afwagtten om over het ys een aanslag op *Breda* of het Eiland *Tholen* te kunnen onderneemen. Prins MAURITS, vernomen hebbende, dat het bevel over het vijandlijk Leger was opgedraagen aan den Graave van VARAX, niet zo zeer om zijne bedreevenheid in den krijg, als uit hoofde van zijne adelijke geboorte, nam het besluit dat Legerhoofd onverhoeds op het lijf te vallen. Met zo veel spoeds als geheimhoudinge deedt hij vijfduizend Knegten en achthonderd Ruiters bij *Geertruidenberg* verzamelen. Omtrent middernacht naa den drieëntwintigsten Januarij, en dus in 't holste van den Winter, trok hij op met het Leger na *Ravelt*, omtrent een uur van de vijandlijke legerplaats gelegen. Zijn oogmerk was, de Koningsgezinden, met het aanbreeken van den dag, onverwagt aantevallen, of, indien dit mislukte, in 't open veld aan te tasten. Doch VARAX, hier van de lucht gekreegen hebbende, deedt in alleryl Krijgsraad houden. Het gevoelen van zommigen kwam hierop uit; men moest de Staatschen te gemoet trekken, en met een Leger, bestaande uit oude, geoeffende en dappere knegten, de vijandlijke benden, vermoeid door een moeilijken tocht, aanvallen; andeten oordeelden het veiliger, met het Leger na *Heerenthals* te wijken, alwaar het, ingevalle van een veldslag, een voordeeliger post, en des noods eene veilige wijkplaats zou vinden. Dit gevoelen, hoewel het schandelijkste en het gevaarlijkste, kreeg de overhand. MAURITS, door zijne verspieders van dit alles onderrigt, zondt, met het aanbreeken van den dag, zijne Ruiterij en tweehonderd uitgeleezen knegten na de *Thieltsche* heide; het overige voetvolk moest van verre volgen. FRANÇOIS VERE, met eenige ligtgewapende knegten gezonden, om eenen weg door het bosch te baanen, tastte eenige Soldaaten aan, die een klein stroompje bewaarden, en viel den vijand in den rug. Toen rent de Graaf VAN HOHENLO, met vierhonderd Ruiters, de Spaanschen op zijde, en eerlang voorbij; voorts zwenkende, begint hij den aanval.

VARAX, in plaats van zijne Regimenten dicht in een geſlooten te houden, hadt dezelve laaten verſpreiden; dit, gepaard met den ſchrik, was oorzaak dat zij met den eerſten aanval overhoop geworpen wierden, De Ruiterij viel op het Voetvolk; verwarring en onſteltenis verſpreidde zich door het Leger, en de nederlaag wierdt algemeen. Een wanhoopig beſtaan zou, nogthans, Prinſe MAURITS de zege bijkans ontwrongen hebben. Terwijl zommigen van zijn volk den vlugtenden vijand vervolgden, anderen zich met plonderen bezig hielden, keerde NICOLAO BASTA, die de vijandlijke Ruiterij geboodt, met losſen teugel, na 't Slagveld te rug, en op de plonderende Soldaaten aan. Reeds was de ſchrik onder deezen geſlagen; doch het beleid van MAURITS handhaafde de overwinning Voor het aangaan van den ſlag hadt hij de voorzigtigheid gehad om vier Kornetten Ruiterij bij zich te houden, om des noods zich van dezelve te bedienen; deeze deeden den vijand andermaal wijken, en verzekerden de overwinning. Groot was de ſlagting onder de Koningsgezinden; VARAX zelve en meer dan duizend van de zijne bleeven op het ſlagveld; vijf honderd wierden gevangen genomen. De pakkaadje, het geſchut en de Krijgskas vielen in des overwinnaars handen; het Kaſteel van *Turnhout* gaf zich 's anderendaags bij verdrag over. Prins MAURITS verloor ſlegts negentien man. Daarenboven veroverde hij op den vijand achttien Vaandels en het Kornet van MONDRAGON; deeze zegetekens wierden na den Hage gezonden, en op de Zaal van 't Hof ten toon gehangen. Het lijk van den geſneuvelden VARAX zondt zijne Doorluchtigheid met een beleefden brief aan den Aardshertog, die dit ſchrijven met heuschheid beantwoordde. Aldus gaf MAURITS voor de eerſte maal een doorſlaande proeve van zijne bekwaamheid, om zo wel den vijand in 't open veld onder de oogen te durven zien, als ſteden te kunnen bemagtigen. Naa het Leger wederom in de winterkwartieren te hebben gezonden, keerde hij na den *Hage*, alwaar hij met de leevendigſte betuigingen van vreugde ontvangen wierdt. Toen hij ter Staatsvergaderinge verſlag deedt van de behaalde overwinninge, erkende hij zedig en edelmoedig, dat hij dezelve een grooten deele verſchuldig was aan de onbedagtzaamheid

des

des Graaven VAN VARAX, die verzuimd hadt eene kleine brug af te breeken, welke hij moest overtrekken om den vijand te bereiken. HUGO DE GROOT merkt aan, dat deeze zege insgelijks moest toegeſchreeven worden aan de voorzorge van Prinſe MAURITS, door zijne Ruiters, in plaats van lanzen, met zwaare karbijnen te voorzien, wier vuur de ontſteltenis onder de vijanden verſpreidde. Hij voegt 'er nevens, dat MAURITS, opgemerkt hebbende, hoe hij, door te vroeg verlof tot het plonderen te geeven, de behaalde overwinning bijkans zou verlooren hebben, zedert ſtrenger Krijgstucht onder zijne Soldaaten invoerde.

Naa dat de troepen eenigen tijd hadden uitgerust, deedt Prins MAURITS dezelve in Mei de Winterkwartieren verlaaten. Op den twintigſten dier maand, vertrok hij met eenig volk in twee ſchepen van *Nieuwmegen*, met oogmerk om *Venlo* te vermeesteren, daar hij heimelijk verſtand hielde; doch deeze toeleg mislukte, dewijl een der vaartuigen, door het ſtillen van den wind, merkelijk wierdt opgehouden, en de Stedelingen daarenboven een dapperen weerſtand booden. In den Naazomer beſloot hij de Spaanſchen uit *Overijſſel* en 't Graafſchap *Zutfen* te verjaagen, om alzo den zetel des Oorlogs aan de ſlinker zijde des Rhijns te verplaatzen, en het land aan den rechter oever te bevrijden van de brandſchattingen, die nog aan den vijand betaald wierden. Verzeld van zijnen jongen broeder FREDRIK HENDRIK en eenige voornaame Legerhoofden, begaf zich de Prins, in den aanvang van Augustus, na *'s Grawenwaard*, daar 't Leger verzameld was, welk terſtond over den Rhijn en voorts over de Waal trok. In 't voorbijgaan de Stad en het Kaſteel *Alfen* bemagtigd hebbende, deedt hij nog den zelfden avond *Rhijnberk* berennen. De Stad was rijklijk voorzien van alles; hierom beſloot MAURITS dezelve in te ſluiten. Terwijl men aan de loopgraaven arbeidde, vloog een kogel, uit de Stad geſchooten, door 'sPrinſen tent, op 't oogenblik dat hij zich in dezelve bevondt, die hem groot gevaar deedt loopen. Naa een kloekmoedigen tegenſtand, gaf zich de Stad op den negentienden van die maand over. In September verzekerde zich zijne Doorluchtigheid van *Meurs* en *Grol*. Meer tegenſtands boodt hem de ſterke

Stad *Breevoort*; doch zij moest eerlang insgelijks voor zijnen moed en beleid wijken. *Goor*, *Enschedé* en *Oetmarsum* gaven zich terstond over; doch *Oldenzeel* niet dan naadat het hevig beschooten was. *Lingen* was de eenige plaats, welke de Spanjaards nog ten noorden van den Rhijn in handen hadden. WILLEM DE I, Prins van *Oranje*, beweerde regt te hebben op deeze Stad, en schonk ze zich zelven, bij Brieven op den naam van Koning PHILIPS, in den Jaare 1578, gegeeven. *Lingen* derhalven als een Vaderlijk erfgoed aanmerkende, vertoonde hij zich op den achtentwintigsten October voor de Stad, sloeg het beleg om dezelve, en wierdt 'er op den twaalfden November meester van. Zo veele spoedig op een volgende veroveringen, die de vaart op verscheiden Rivieren verzekerden, en de Grenzen van drie Provincien van alle vreeze voor den vijand verlosten, scheenen de gronden van het Gemeenebest te bevestigen. MAURITS maakte hier mede een einde van den tegenwoordigen Veldtogt, deedt het Leger de Winterkwartieren betrekken, en keerde zelve na den *Hage*, alwaar hij met meer dan gemeene toejuichingen ontvangen en verwelkoomd wierdt. Zo hoog was nu reeds zijne krijgsvermaardheid gesteegen, dat op den Rijksdag te *Regensburg* in overleg wierdt genomen, om hem tot Opperveldheer te benoemen over het Keizerlijk Leger tegen de Turken.

Onder zo veel krijgsroem genoot, nogthans, Prins MAURITS geen volkomen geluk; het wierdt gestoord door huislijke onlusten, veroorzaakt door eene ongelukkige echtverbintenis van eene zijner Zusteren. WILLEM DE I, grondlegger van dit Gemeenebest, hadt een talrijk gezin naagelaaten; van negen Dochters hadden vijf aanzienlijke huwelijken gedaan. EMILIA, volle Zuster van MAURITS, was dus lang nimmer aangezogt. In de Lente des Jaars 1597 kwam in Holland DON EMMANUEL, Zoon van DON ANTONIO, verdreeven Koning van *Portugal*. Hoewel de wettigheid zijner geboorte twijfelachtig was, hadt hij, nogthans, regt op de Kroon van dat Koninkrijk, dewijl de Bastaarden van Koninklijken bloede aldaar van de throonsopvolginge niet zijn uitgesloten. Bij gerugte verstaan hebbende de tegenspoeden, welke de Spanjaards ter Zee leeden, en de vijandlijke aanvallen, welke tegen hen ontworpen wierden,

hadt

hadt hij zich na Engeland, en van daar na den *Hage* begeeven. Minzaam wierdt hij hier ontvangen, en in alle gezelſchappen toegelaaten. Hij behaagde door de bevalligheid van zijn voorkoomen, door zijne jeugd, ja, zelf door zijne wederwaardigheden, welke hij wist te verhaalen met eene welſpreekendheid, die inzonderheid op de Vrouwen indruk hadt. Opgemerkt hebbende dat de Zuster van Prinſe MAURITS met eene bijzondere en belangneemende opmerkzaamheid naar zijne verhaalen luisterde, verbeeldde hij zich na eene verbintenis te kunnen dingen, welke hem in 't bezit der Vaderlijke Kroone zou ſtellen. Behendig bediende hij zich van de voorkoomende gelegenheid. Het hart van EMILIA, tot welke hij een vrijen toegang hadt, was geopend voor zijne voorſlagen. Zij gevoelde een vuur, welk zij niet langer kon verbergen. MAURITS wierdt 'er van verwittigd; hij verbeeldde zich die vlamme te zullen blusſchen, door zijne Zuster onder 't oog te brengen de ſchande, welke dusdanig eene echtverbintenis haar Geſlagt zou aanwrijven. Doch het diep gewond gemoed van EMILIA was ongevoelig voor dit alles. Terwijl Prins MAURITS met het Leger voor *Breevoort* lag, vervoegde zij zich in eigen perſoon bij hem, om zijne toeſtemming tot het huwelijk te verzoeken. De Prins hieldt haar voor, den behoeftigen ſtaat van DON EMMANUEL, het verſchil van Godsdienst, en bovenal de twijfelagtigheid zijner geboorte, dewijl hij niet hadt beweezen dat DON ANTONIO met zijne Moeder getrouwd geweest was. Het baatte niet. De Prinſes gaf tot antwoord, dat zij meerderjaarig was; dat men aan haare jongere Zusters aanzienlijke verbintenisſen hadt bezorgd; dat men haar voor altoos van den echten ſtaat ſcheen te willen uitſluiten; dat haar Minnaar van Koninklijken bloede was, en indien hij behoeftig ware, zij het zich zou getroosten om den last der armoede nevens hem te draagen. MAURITS beloofde toen, haare redenen op een anderen tijd te zullen overweegen. Doch met de tegenkantingen en zwaarigheden groeide de vlamme, welke in het minziek hart van EMILIA blaakte; zij verbeeldde zich, eer vergiffenis dan de toeſtemming te zullen verwerven. In den *Hage* wedergekeerd zijnde, zendt zij allen uit haar huis, die haar konden dwarsboomen, roept eenige

vertrouwde getuigen, en onbiedt een Priester, dien zij noodzaakt, haar op de Roomsch Katholijke wijze met DON EMMANUEL in den echt te verbinden.

De Algemeene Staaten, die de Prinſes als een kind van 't Vaderland beſchouwden, hiervan berigt ontvangen hebbende, namen het zeer euvel op; zij vervoegden zich in het vertrek van EMILIA, met oogmerk om haar van haaren Echtgenoot te ſcheiden. Aandoenlijk tooneel! de Doorluchtige Prinſes, de dochter van den grondlegget van het Gemeenebest, ſchiet als een blixemſtraal na den Portugeeſchen Prins, vat hem in haare armen, en roept luidkeels uit: „ 't Geen God „ heeft zamengevoegd, ſcheide de mensch niet." Zij beroept zich op haare regten van meerderjaarigheid, op de voorregten des Lands, die den geringſten burger niet geweigerd worden, en verklaart dat in eene zaak, van welke het geluk haars geheelen leevens afhangt, de neigingen haars harten zwaarder dan de vooroordeelen moesten weegen. Niettegenſtaande alle deeze kragtige redenen deeden de Algemeene Staaten DON EMMANUEL uit den *Hage* vertrekken, en gebooden hem, tot naderen last, te *Schiedam* zich op te houden. Prins MAURITS geboodt daarenboven zijne Zuster het Hof te verlaaten, en wees haar een verblijf aan te *Delft*. Zo veele tegenkantingen kon het teder hart van EMILIA niet draagen; zij verviel in eene allerdiepſte zwaarmoedigheid; en om een einde te maken aan haar ongelukkig leeven, weigerde zij eenig voedzel te gebruiken. Het liet zich aanzien dat zij een ſlagtoffer der lieſde en der vooroordeelen zou worden. In deezen toeſtand van zaaken zonden de Algemeene Staaten bij haar JOANNES HEURNIUS, Hoogleeraar in de Geneeskunde te *Leiden*; door deezen liet zij zich beweegen om eenige ſpijze te nuttigen. Doch de wonde van haar hart kon hij niet geneezen; EMILIA verklaarde hem ronduit, dat voor haar geen ander heelmiddel was dan het bezit van haaren Gemaal, en dat zij aan MAURITS geene gehoorzaamheid verſchuldigd was, wanneer hij, in plaats van als een Broeder, zich tegen haar als een Dwingeland gedroeg. Onder dit alles hadden 'sLands Staaten den ongelukkigen DON EMMANUEL te ſcheep na *Wezel* doen vertrekken; MAURITS dreigde zijne Zuster met zijne hoogſte on-

ge-

genade, indien zij hem niet uit haare gedagten verbande. Alles vergeefs. Naauwlijks hadt zij zijn vertrek vernomen, of zij volgde hem op de hielen. Zedert ſchonk men haar verlof om met haaren Echtgenoot weder te keeren in Holland, alwaar zij hem verſcheide kinderen baarde. Zij leefde aldaar in een bekrompenen ſtaat, weinig ſtrookende met den luister haarer geboorte, met den rang van haaren Broeder, en het aanzien haarer Zusteren, die op 's Lands kosten waren uitgehuwd. Indien het hart, meer dan uitwendige grootheid, de waare bron des geluks zij, ſmaakte zij, ongetwijfeld, meer genoegen dan iemand haarer Bloedverwanten. Eindelijk verkoos zij nog nevens haaren Gemaal *Geneve* tot haare verblijfplaats, in welks nabuurſchap zij, in den Jaare 1628, in de belijdenis van den Hervormden Godsdienst geſtorven is. Nog een geruimen tijd voor haar overlijden, is MAURITS met haar verzoend. Maar DON EMMANUEL, naa haaren dood, een Spaanſche Vrouw getrouwd hebbende, tradt zedert in de maatregels van 't Hof van *Spanje*, waar aan hij alle zijne eiſchen op de Kroon van Portugal verkogt.

De onaangenaamheid van Prinſe MAURITS, over dit huwelijk zijner Zuster, wierdt nog vermeerderd door eene ontdekking, in den Jaare 1598 gedaan. In Mai dien Jaars was zeker PIETER PANNE, te *Leiden*, op zeker erg vermoeden, in hegtenis geraakt. Bij de ondervraaging beleedt hij, dat hij door zijne ſchuldeisſchers van Stad tot Stad vervolgd, eindelijk geraakt was bij de Jezuiten te *Douai*, die hem door ſchoone beloften hadden aangezet tot den moord van Prinſe MAURITS; dat zijne vrouw, zeer Jezuitsgezind, hem hier toe ſterk hadt aangezet, en hij alzo, in de hoop op tijdlijk geluk en den Hemel naamaals, het ſtuk hadt aangevangen; dat de Jezuiten hem het Sakrament toegediend en reisgeld gegeeven hebbende, hij over *Zeeland* na *Leiden* was gereisd; doch hier de ſnoodheid des toelegs nader overdagt hebbende, tot beter zinnen gekomen en van zijn voorneemen was afgeſtapt. Op een anderen tijd beleedt hij, aangenomen te hebben, den Prins met een vergiftigd mes, van boven met drie weerhaaken voorzien, om te brengen; waartoe hij zijne Doorluchtigheid in het portaal der Franſche Kerke te Leiden, ten tijde van

het verrigten der trouwplegtigheid tusschen den Heer VAN ASPEREN en de Dochter van den Heere VAN ALDEGONDE, dag waar te neemen; welke plegtigheid de Prins egter niet bijgewoond hadt; dat de toeleg hier door gemist was, tot bijstere onsteltenis van eenige Jezuiten, die zich bevonden op zekere Hofstede, even buiten den *Hage*, aan een Roomsch-Katholijken toebehoorende. Hoe erbarmelijk hij, naa deeze bekentenis, om lijfsgenade ook badt, hij wierdt eerlang veroordeeld om eerst onthoofd, en voorts gevierendeeld te worden.

Al in Maart van 1598 deedt MAURITS een aanslag op *Vlaanderen*; ten dien einde verzamelde hij eenige schepen bij *Willemstad*. Doch, in het uitvoeren deezer onderneeminge, wierdt hij verhinderd door een geweldigen storm, die de Vloot deels vernielde, deels verstrooide. Naa deezen mislukten toeleg, deedt de Prins het Staatsche Leger omtrent *Arnhem* bijeentrekken: in persoon begaf hij zich ook derwaarts, om de voornaamste Steden langs den IJssel te bezigtigen, en van 't noodige te voorzien. Bij de monstering bleek het Leger slegts te bestaan uit zesduizend Knegten en dertienhonderd Ruiters; doch schoon het Heir dus driemaal zwakker in manschap was dan dat des vijands, het was, nogthans, sterk genoeg om deszelfs poogingen het hoofd te bieden, onder zulk een dapperen en ervarenen Veldheer als Prins MAURITS, die alle voorkoomende gelegenheden ten zijnen voordeele wist aan te wenden. Diensvolgens sloeg hij zich neder in de Geldersche Waard, een klein Eilandje in den Rhijn, ter rechter zijde van de *Betuwe*, van waar hij alle de beweegingen des vijands kon bespieden. Om deezen den weg af te snijden, zondt hij te schepe eenige delvers af met last om den Rhijndijk boven *Emmerik*, op eene plaats den *Hetter* genaamd, door te steeken, en 't land, daar de vijand door moest, onder water te zetten; doch de Spanjaards kwamen nog tijdig genoeg om de graavers van daar te verdrijven. Thans maakten zij de toebereidzels om dieper door te dringen, door zich van *Zevenaar*, *Huisen*, en *Lobeth* te verzekeren; doch MAURITS voorkwam hen, en maakte zich meester van die Kleefsche plaatzen. Zich op het voordeel zijner legeringe verlaatende, schroom-

ſchroomde hij nu niet den vijand uit te daagen, die hem nogthans niet durfde aantaſten. 'Er vielen wel eenige ſchermutzelingen voor; doch de Koningsgezinden, door koude en honger vermoeid, ſchooten hier altoos te kort. Zij weeken na den IJsſel, werwaarts MAURITS hen op de hielen volgde, zich nederſlaande voor *Doesburg*, om hun den ingang in de Veluwe te beletten. Hij wist zich zo vast te verſchanzen, dat hij den wijand ſteeds ingeſlooten hieldt, het Gemeenebest voor een inval beveiligde, en een magtig Leger door gebrek deedt ſmelten. Niet minder dan zevenduizend man waren in het zelve omgekoomen, door kommer en gebrek. Veele Soldaaten, die tot de Staatſchen overliepen, verklaarden, in vijf dagen geen brood geproefd te hebben. MAURITS noodzaakte den vijand om af te trekken; hij volgde hem in zijnen aftogt, als een overwinnaar, die de vlugtende benden voor zich heen drijft; hij kreeg veele gevangenen. Hij voldeedt dus aan het verzoek van die van *Kleeve*, welke hem de eere hadden gedaan om door Afgevaardigden en in beleefde brieven te bedanken, dat hij den Krijg dus lang met zo weinig ſchade der nabuuren, als hem mogelijk geweest was, hadt gevoerd, en hem tevens verzogten, den Spanjaarden uit al zijn vermogen te willen tegenſtaan.

Ondanks de behaalde eere, bevondt zich eerlang Prins MAURITS in de uiterſte verlegenheid. Te *Arnhem* orde geſteld hebbende op het verzamelen van Krijgsbehoeften voor den veldtogt des volgenden jaars, keerde hij eerlang na den *Hage*. Zich geſteld hebbende aan het hoofd des Raads van Staate, vermaande hij de Algemeene Staaten om hun Leger te verſterken, en drong de noodzaaklijkheid daar van zo nadruklijk aan, dat men eerlang beſloot tot het werven van vierduizend Franſchen, onder den Heer DE LA NOUE. Ook wierden duizend Zwitzers uit Franſchen dienst overgenomen. Graaf ERNST van Nasſau kreeg daarenboven bevel om tweeduizend Duitſchers te werven. Doch zo lang dit beſluit niet daadlijk was uitgevoerd, vondt MAURITS zich genoodzaakt om met een Leger van ſlegts vierduizend man den vijand het hoofd te bieden. De zorge des Oorlogs rustte daarenboven op hem alleen; hij hadt geene Krijgsbevelhebbers om zich, van wier raad

hij

hij zich kon bedienen. De Graaven van HOHENLO en SOLMS waren in Duitschland om aldaar het Oorlogsvuur te ſtooken; de onlusten te *Embden* hielden den Graaf van Nasſau, Stadhouder van Friesland, onledig, en de Ridder VERE was in Engeland. In deeze verlegenheid verzekerde hij zich van *Zevenaar*, het Tolhuis en andere Kleefſche plaatzen, welke hij in den voorgaanden jaare hadt ontruimd. Toen betrok hij zijnen ouden post in de Gelderſche Waard; ſtellende voorts bakens op de oevers, en bruggen leggende over de ſtroomen, om te ſpoediger kundſchap te kunnen geeven en ontvangen. Wijders wierp hij meer volks in Schenkenſchans, en belemmerde aldaar de rivier met rijen paalwerk, alzo men verſpreid hadt dat de vijand eenige ſchepen den ſtroom af wilde voeren. Ook deedt hij aldaar eene Batterij opwerpen, wier geſchut bijkans vierhonderd man in het vijandlijk Leger deedt ſneuvelen. Hadde MAURITS meer volks gehad, hij zou kans gezien hebben om thans den vijand geheel te verſlaan. Met grievend leedweezen moest hij nu blijven leggen daar hij was; zijn Leger, egter, nacht en dag tot den optogt gereed houdende.

De Spaanſche Bevelhebber MENDOZA, berigt ontvangen hebbende dat 'er weinig ſneeuw was gevallen op het Alpiſche gebergte, en dat het water van den Rhijn, welke op dat gebergte ontſpringt, niet zo hoog zou wasſen, dat het legeren in de *Bommelerwaard* hem daardoor zou belet worden, zonder eenige benden om zich van dezelve te verzekeren. Hij zelve bleef voor Schenkenſchans leggen, om MAURITS door den ſchijn van een beleg op den tuil te houden. Doch de Hollandſche Veldheer was niet ligt te misleiden; van den toeleg onderrigt, begaf hij zich in allerijl na *Bommel*, daar hij den verſchrikten Burgeren moed inſprak en de Vestingen deedt verſterken. Hij gaf hier het eerſte model van het geen men naderhand een bedekten weg genaamd heeft. Door middel van deeze uitvindige deedt MAURITS, aan wien de Krijgskunde zo veele verpligtingen heeft, den toeleg der Spanjaarden op eene opene en weerlooze Stad mislukken. Hij deedt nog meer; door zijn geſchut vernielde hij hunne verſchansſingen, eer zij dezelve nog voltooid hadden. Een geweldig vuur wierdt 'er onderuusſchen van weerkanten gemaakt. HUGO DE

GROOT

GROOT verhaalt de zonderlinge uitwerking van twee Kanonſchooten. De eerſte, uit de Stad op het Spaanſche Leger gedaan, nam de hoofden weg van twee broeders, op het oogenblik als zij, naa eene langduurige afweezigheid, elkander herkennende, zich onderling omhelsden. Een tweede Kogel, van de Spaanſche Batterijen geſchooten, doodde een Man en Vrouw, terwijl zij in 't Leger van MAURITS te zamen te bedde lagen. Onder dit alles ontving de Prins de lang verwagte verſterking; toen zag de vijand van zijne onderneeming af, en brak het beleg op.

Dewijl het Staatſche Leger thans dat des vijands in getal van manſchap evenaarde, en in krijgstucht, en vooral door de bekwaamheid des Veldheers, overtrof, hielden de Algemeene Staaten, tegen hunne gewoonte, bij Prins MAURITS ernſtig aan om een veldſlag te waagen. Doch zijne Doorluchtigheid was van een ander verſtand; hij meende dat het niet voorzigtig was, eenen ſlag te waagen tegen troepen, die de geleedene ſchade ligt konden herſtellen, en welks verlies den Staat in het dreigendſte gevaar zou brengen; dat het diensvolgens veiliger was, den vijand allengs te doen ſmelten door gebrek en honger, dan Soldaaten tot eenen ſlag te noopen, die in de vervoeringen hunner wanhoope als leeuwen zouden vegten. Nogthans zou MAURITS, vernomen hebbende dat veelen zich verbeeldden dat hij den Oorlog ſlegts zogt te rekken, den ſtrijd gewaagd hebben, indien hij daartoe de gelegenheid hadt gevonden; dan de Spanjaards waren, naa tweeduizend man te hebben verlooren, na de *Thielerwaard* geweeken, met oogmerk om zich den weg na Holland te baanen; 't welk hun, egter, door de ſchikkingen van Prinſe MAURITS belet wierdt. In September wierdt de Veldtogt deezes jaars beſlooten.

Al vroeg in het volgende jaar 1600 namen de krijgsverrigtingen van nieuws eenen aanvang. Vernomen hebbende dat de bezettingen van *Crevecœur* en *St. Andries*, bij gebrek van betaalinge, waren aan 't muiten geſlagen, bediende MAURITS zich van deeze gelegenheid om de twee Veſtingen aan te taſten. Van zo veel gewigt was het Fort *St. Andries* voor den vijand, dat de Aardshertog openlijk roemde, door middel van het-

De ſlinker vleugel van het Leger wierdt door de Zee gedekt; de rechter vleugel breidde zich uit na den duinkant; het gantſche heir ſtondt met den rug na *Nieuwpoort* geſchaard. Om zijne benden te noodzaaken tot overwinnen of ſterven, hadt MAURITS zijne ſchepen van land doen ſteeken, om dezelve alzo de gelegenheid tot vlugten af te ſnijden. Op de hoogſte duinen deedt hij zes Batterijen opwerpen. Hollandſche en Zeeuwſche Matroozen ſleepten het geſchut na de hoogte, en ſtelden het op een vloer van planken. Aan deeze voorzorge was hij ten grooten deele het geluk dien dags verſchuldigd; zijn geſchut ſchoot zelden mis; terwijl dat des vijands, in het gulle zand geplaatst, door het ſchieten 'er ſteeds dieper inzakte, en alzo weinig nut deedt.

Midlerwijl hieldt het volk van den Aardsbertog, de Stuxſche ſchepen ziende van land ſteeken, en zich hierom verbeeldende dat de vijand deinsde, ernſtig om den ſlag aan. Het baatte niet dat men hun voorhieldt, dat de vijand ſterker in getal was, en door honger zekerder zou verwonnen worden; het antwoord was een oud Spaansch ſpreekwoord: „ Hoe meer Mooren, hoe luiſterrijker zegepraal". Prins MAURITS bleef ook niet in gebreke om de zijnen tot dapperheid te vermaanen. Verzeld van zijnen broeder FREDRIK HENDRIK, die nimmer van zijne zijde week, reedt hij door de gelederen, om hun de grootheid van het tegenwoordige gevaar, en de eer der overwinninge onder 't oog te brengen. „ Mijne kinderen", deeze waren zijne woorden, „ wij hebben maar één keuze; wij moeten overwinnen, of al het „ water der Zee uitdrinken". Op den tweeden van Julij, 's namiddags ten twee uuren, gaf hij het zein tot den ſtrijd, door het losbranden van twee ſtukken geſchut, op eene hoogte geplaatst, op den vijand, die van het vlakke ſtrand op de onzen vuurde. Doch de Staatſche Oorlogſchepen noodzaakten hem wel dra, dieper in de duinen te wijken. Toen wierdt het gevegt algemeen; bijkans vier uuren lang wierdt 'er, met wisſelenden kans, hevig gevogten. De Ridder VERE, onder de voorſten ſtrijdende, naadat hij zijn paard verlooren en twee wonden bekoomen hadt, week niet uit den ſtrijd, voordat hij deezen zijnen broeder HORATIO hadt aanbevoolen, die

die voorts als wanhoopig vogt, en tusschen twee duinen wel achthonderd man van den vijand verſloeg. Daar na drong de vijand zo ſterk op de onzen aan, dat zij aan het wijken ſloegen; doch MAURITS herſtelde weldra de wanorde door versch Krijgsvolk. Laat in den naamiddag begon de hitte van 't gevegt aan weerkanten een weinig te verflaauwen. Toen beſloot de Prins zich van de Ruiterij te bedienen, welke 't minst geleeden hadt; hij plaatſte dezelve bij 't geſchut. De Aartshertog, gaarne een einde van den ſtrijd willende maaken, zondt 'er zijne Ruiterij op af, die zo hevig wierdt begroet, dat zij eerlang de wijk moest neemen. Het vijandlijk voetvolk wierdt ook welhaast genoodzaakt te deinzen. Veel hielp het de onzen dat zij de ondergaande zon en den wind van agteren, en de vijand dezelve vlak in het gezigt hadt: verſcheiden maalen hadt hij hierom getragt van ſtandplaatze te wisſelen; doch MAURITS hadt hem telkens dit belet. De Aartshertog, midlerwijl, reedt met ongedekten aangezigte door zijne ſlagorden, om de zijnen aan te moedigen; bij deeze gelegenheid wierdt hij met een piek in 't oor gekwetst. Eindelijk alle hoop op geevende, trok hij 's avonds ten zeven uuren af, 't welk niet zonder merkelijke wanorde toeging. De overwinning, door Prins MAURITS hier behaald, was volkomen; men rekende zijn verlies op duizend man, behalven de achthonderd des morgens geſneuveld; dat des vijands wierdt op drieduizend geſchat. Het getal der gevangenen was ook aanmerkelijk; onder deeze bevondt zich de Admirant van ARAGON. Ook maakten de onzen een aanzienlijken buit. Prins MAURITS, het ongeraaden vindende, met zijne vermoeide benden, den vijand na te zetten, bragt den nacht op het Slagveld door. Men verhaalt dat PHILIPS WILLEM, Prins van Oranje, de Spanjaarden hebbende hooren zweeren, alles te zullen vermoorden, behalven Prins MAURITS en FREDERIK HENDRIK, die zij zich vleiden gevanklijk na Spanje te zullen voeren, den tijd des gevegts in de uiterſte angſten doorbragt. Uit vreeze dat hij in hun lot zou deelen, hieldt hij zijne paarden gezadeld, en veele bedienden op de toegangen gereed, om hem de tijding van den uitſlag des gevegts te brengen. Zo

lang de ſtrijd duurde, ſmeekte hij onophoudelijk om de overwinning voor zijne twee broeders.

's Daags na den ſlag begaf Prins MAURITS zich na *Oostende*. De tijding der nederlaage van Graave ERNST hadt de Stad met ſchrik vervuld. De Afgevaardigden der Algemeene Staaten bragten den tijd in de uiterſte verlegenheid door: zij beklaagden zich dat zij het Leger van het Gemeenebest aan een zo dreigend gevaar hadden blootgeſteld. De hand des Hemels verbeeldden zij zich thans hunne eenige toevlugt te weezen; deeze liepen zij met vuurige ſmeekingen aan, terwijl zij in de onzekerheid van den uitſlag, het geſchut der beide Legers van verre hoorden bulderen. Maar hoe groot was hunne blijdſchap, toen zij Prins MAURITS met eene groote meenigte gevangenen, met veroverde Vaandels, Standaarten en andere zegetekens ter ſtede zagen intreeden! De overwinning wierdt gevierd door het houden van een plegtigen dankdag; de Predikant JOHANNES UITENBOGAART, op 's Prinsſen verzoek uit den *Haage* na het Leger gezonden, deedt bij die gelegenheid eene gepaste Leerrede. Onder den Maaltijd, op welken de gevangen Admirant van ARRAGON mede genodigd was, kon MAURITS zich niet weerhouden om met hem te ſpotten: „Zints „ vier jaaren, dus ſprak hij, hebt gij verlangd Holland te „ zien; thans zult gij daartoe een bekwaame gelegenheid heb„ ben." Hij wierdt eerst op 't Huis te *Woerden* en vervolgens in den *Hage* gevangen gezet.

In ſtede van regelrecht op *Nieuwpoort* aan te trekken, ſpilde men vier dagen met raadpleegen, of men deeze Stad of *Duinkerken* zou belegeren. Ten laatſte beſloot men om de eerstgenoemde Stad het beleg te ſlaan. Doch zij hadt nieuwe verſterking ontvangen; ook was het weder, ſchoon midden in den Zomer, zo regenagtig, dat MAURITS zich genoodzaakt vondt van het beleg af te zien. Vergeefs ondernam hij ook in zijnen aftogt eene aanſlag op de *Ijabelle-Schans*. Geen kans ziende om dieper in Vlaanderen door te dringen, ging hij te *Oostende* ſcheep, en begaf zich na Holland.

Hoewel de behaalde overwinning den Krijgsroem van Prinſe MAURITS wijd en zijd deedt klinken, was zij, egter, van wei-

weinig nut voor het Gemeenebest. Alle Geſchiedſchrijvers ſtemmen hierin overeen, dat deeze veldtogt den eerſten grond leide tot het misverſtand tusſchen zijne Doorluchtigheid en de voornaamſte leden van den Staat. HUGO DE GROOT verzekert dat zommigen van 's Prinſen Hovelingen thans zich bevlijtigden om eenige voornaame Staatsleden bij den Prins en het gemeene volk gehaat te maaken; zij beſchreeven hen als dapper in het ſmeeden van ontwerpen, wanneer zij zelven buiten gevaar bleeven, terwijl ze zijne Doorluchtigheid en andere wakkere Voorſtanders van het Vaderland op de ſlagtbank geleid hadden. De naam van MAURITS vloog van mond tot mond; op hem daalde de eer der overwinninge, op de Staaten de last des Oorlogs neder. Al voor eenige jaaren hadt KAREL ROORDA, een Friesch Edelman, gezegd, dat men op zijne hoede zijn moest tegen de eerzuchtige ontwerpen van het Huis van Nasſau. Niet vreemd is het, derhalven, dat OLDENBARNEVELD, die zich onder de Afgevaardigden te *Oostende* bevondt, bij 's Prinsſen zegepraalende intrede, eenige vreeze heeft opgevat, dat dezelve, zich op 's volks gunst verlaatende, na de hoogſte, althans na meerder, magt ſtondt.

Naa den ſlag bij *Nieuwpoort* viel dit jaar niets van eenig gewigt voor; men ſcheen voornaamlijk bedagt te zijn om zich tegen het volgende jaar te wapenen. Eenige manſchap uit Engeland en penningen uit Frankrijk waren een ſtevige ſteun voor 's Lands Staaten, en moedigden hen om hun Leger, onder beleid van den dapperen Prins, na den Rhijnkant te zenden. Onder voorwendzel van den Bruiloft van Graave LODEWYK te zullen bijwoonen, vertrok hij na *Arnhem*, en van daar in allerijl na *Rhijnberk*. In drie oorden ſloeg hij zijn Leger neder rondom de Stad. Zes weeken duurde het beleg. De verovering van *Rhijnberk* wierdt ſpoedig gevolgd van die van *Meurs*. Min gelukkig ſlaagde hij in zijne onderneeming op *'s Hertogenbosch*. Op den eerſten November kwam hij voor deeze Stad. Dewijl zijne magt thans klein was, moest hij gewelddaadige middelen gebruiken, doende de Stad met gloeiende kogels beſchieten; doch de inwooners beſchermden zich met zand op de zolders te leggen, en de kogels in koperen pannen of ketels te vangen. Een ſchielijk opkoomende

vorst Prins MAURITS voor Holland doende vreezen, brak hij het beleg op.

In de Lente des Jaars 1602 bevondt MAURITS het Staatsche Leger sterk achttien duizend Knegten en vijf duizend Ruiters. Zich aan het hoofd van hetzelve gesteld hebbende, trok hij bij *Nieuwmegen* over de Maaze, en voorts het Land van Luik in tot aan *St. Truijen*, daar hij zich nedersloeg, met oogmerk om vervolgens door Braband na *Vlaanderen* te trekken. Doch het Spaansche Leger, welk bij *Tienen* lag, betwistte hem den doortogt. MAURITS zich dus opgehouden ziende, naadat hij den vijand vrugtloos ten strijde hadt uitgedaagd, nam het besluit om te rug te keeren na de Maaze. Opdat egter deeze Veldtogt niet geheel vrugtloos mogt afloopen, wendde hij zich na de Stad *Graave*, en sloeg 'er het beleg om, in 't gezigt van 't vijandlijk Leger; dit kon niet beletten dat MAURITS, naa twee Maanden, van de Stad meester wierdt. Naa zich aldaar, als eene Heerlijkheid van Prinse WILLEM DEN I, zijnen Vader, plegtig te hebben doen inhuldigen, deedt hij het Leger de Winterkwartieren betrekken.

Het volgende jaar liep ten einde met een herhaalden vrugtloozen aanslag op *'s Hertogenbosch*, bij welke gelegenheid het den Prinse nogthans, gelukte, eene bende van tweeduizend man onder den Markgraaf DELLA BELLA volkomen te verslaan; doch het Jaar 1604 was vrugtbaarder in krijgsverrigtingen. De Algemeene Staaten, ziende de onmogelijkheid om *Oostende*, dat door den Spanjaard wierdt belegerd, en welks verdeediging honderd duizend guldens ter maand kostte, door eene afwending te ontzetten, namen het besluit om eene nieuwe landing in Vlaanderen te waagen. MAURITS verzamelde zijne troepen te *Willemstad*, van waar zij met klein vaartuig na *Kadzand* zeilden. Terwijl hij *Tzendijke*, *Aardenburg* en eenige Schansen bemagtigde, wierp de vijand versterkingen in *Sluis*; dit belette hem niet, dat hij zich eerlang voor de Stad op drie plaatzen nedersloeg. Niet lang duurde het of hij ontving berigt, dat de leeftogt van binnen zeer schaars omkwam; dit deedt hem besluiten de plaats door uithongering te dwingen. Dit niettegenstaande maakte hij allerlei toebereidzels tot een geweldigen aanval; zelf hielde hij een Bededag door

't

't gantſche Leger, 't welk zijne gewoonte was, wanneer hij een gevaarlijke onderneeming in den zin hadt. Vergeefs tragtte SPINOLA, op last van den Aardshertog, *Sluis* te ontzetten. De Stad, door honger en gebrek tot het uiterſte gebragt, en geene hoop op ontzet hebbende, gaf zich op den twintigſten Augustus over.

Gewigtig was de onderneeming, met welke de volgende Veldtogt geopend wierdt. Prins MAURITS kreeg last van 's Lands Staaten tot het doen van een aanſlag op *Antwerpen*, eene Stad, die wel veel van haaren ouden luister en rijkdom hadt verlooren, doch nog binnen haare muuren een groot getal inwooners telde, die gretig na de vrijheid haakten. 's Prinſen oogmerk was, de omleggende Landen der Stad onder water te zetten, door het doorſteeken van den dijk van de *Schelde*; vervolgens de Stad met een Vloot in te ſluiten en zijn Leger op het drooge te verſchanſen. Doch het groot getal ſchepen deedt zijn voorneemen uitlekken; dit gaf SPINOLA gelegenheid om verſterking in de Stad te werpen; ook wierden de Dijken zo wel bewaard, dat MAURITS zich genoodzaakt vondt van zijne onderneeming af te zien, naadat hij, in eenen aanſlag, door Graaf ERNST VAN NASSAU gedaan, veel volks verlooren hadt. Al de vrugt van deezen kostbaaren Veldtogt was de bemagtiging van het Kaſteel *Wouw*, dat zich na een beleg van vijf dagen overgaf.

Midlerwijl hadt de Spaanſche Veldheer SPINOLA een aanzienlijk Leger op de been gebragt, om met hetzelve de Vereenigde Provincien op het lijf te vallen. Langs eenen omweg trok hij met een gedeelte in Overijſſel. 's Lands Advokaat JOAN VAN OLDENBARNEVELD hadt, uit de beweegingen des vijands, deezen inval voorſpeld, en zelf den Prinſe gewaarſchuwd om voor *Lingen* te zorgen, 't welk, egter, niet geſchiedde. SPINOLA bemagtigde, in de daad, deeze Stad; hadde hij zich hier niet te lang opgehouden, hij zou den weg na Friesland en Groningen open gehad hebben. De tijding van deezen inval hadt MAURITS niet vernomen, of hij ſpoedde zich na de gedreigde Provincien. Dit bewoog SPINOLA, hem niet op zijn eigen grond durvende aantasten, om na den Rhijnkant te wijken, en zich bij *Roeroord* neer te ſlaan.

MAURITS volgde hem, en verſchanſte zich beneden *Wezel*, het oogenblik afwagtende om hem aan te tasten en voor zijn beitaan te ſtraffen. In de daad, de legging der vijanden was niet zeer voordeelig; zij waren verdeeld in drie hoopen, die elkander niet ligt konden te hulpe komen. MAURITS verbeeldde zich, hunne Ruiterij, die in het dorp *Mulheim* lag, te kunnen verraſſen, en vervolgens het geheele Leger aantasten; hij twijfelde niet aan de overwinning. Zijnen broeder FREDERIK HENDRIK gaf hij last om aan het hoofd der Ruiterije den aanval te beginnen; doch ongelukkig ſleet hij den tijd met de Voetknegten aan te tasten, in ſtede van regelrecht tegen de Ruiterij te *Mulheim* op te trekken. Hierdoor hadt de vijand gelegenheid om zich in ſlagorder te ſchaaren; en de Prins wierdt zelve verraſt. Het gezigt der geſchaarde vijandlijke benden deedt de Staatſche Ruiterij ſchandelijk de vlugt neemen, en liet zich door den Prins, die haar van verre volgde, niet dan met moeite tot ſtaan brengen. Ondertusſchen was Kapitein BAX met SPINOLA's paardevolk handgemeen geworden; hij ſtondt op 't punt van te deinzen, wanneer FREDERIK HENDRIK hem te hulpe kwam; dit deedt den ſtrijd hervatten. Doch eene verſterking der vijandlijke Ruiterij was oorzaak dat de ſchrik onder de onze, en zij andermaal met losſen teugel aan 't vlugten ſloeg, zonder dat MAURITS door bidden, dreigen en ſchelden haar tot ſtaan kon beweegen. FREDERIK HENDRIK, die zijner vrijheid of zijns leevens groot gevaar hadt geloopen, kwam op dit oogenblik gelukkig aantrekken met eenige weinigen, die ſtand hadden gehouden; deeze deedt MAURITS met de ſpietzen vooruit over den ſtroom trekken. Nu begon de kans te keeren; de vijand begon reeds te wijken, en zijne nederlaag ſcheen gewis, indien SPINOLA zich niet van een aloude krijgslist hadde bedient. Om MAURITS in den waan te bren en, dat hij eene aanzienlijke verſterking hadt ontvangen, deedt hij aan verſcheiden oorden tevens de trom roeren. Deeze list hadt de bedoelde uitwerking; de Prins, vreezende dat de ſchrik van nieuws onder zijne Ruiterij zou ſlaan, deedt den afzogt blaazen, die in goede orde geſchiedde. Het verlies was aan weerkanten bijkans even groot; doch de ſchande aan de Staatſche zijde,

Prins

Prins MAURITS leedt nog, daarenboven, in deezen tijd, het naadeel, dat zijn aanſlag op *Gelder* mislukte.

In den aanvang des volgenden jaars ſloeg hij zich met zijn Leger aan den Yſel neder, en verſterkte *Deventer*, *Zutfen* en *Doesburg* met bezetting en werken. Ook droeg hij zorge dat de gantſche Waalkant, van *Schenkenſchans* af tot aan het einde der *Bommelerwaard* toe, en de geheele oever des Yſſelſtrooms, van *Arnhem* tot aan *Hattem*, met ligt opgeworpen werken verſchanst wierdt. Daarenboven deedt hij Uitleggers leggen op de ſtroomen, die, ſtaag heen en weder vaarende, kennis namen van des vijands onderneemingen, en dezelve hielpen verijdelen.

Grol en *Rhijnberk*, van welke de eerstgenoemde Stad door SPINOLA bemagtigd was, de andere nog ingeſlooten wierdt gehouden, gaven den Prinſe nog ander werk. Hij hadt de Staaten geraadpleegd wat hem te doen ſtondt; doch deeze hadden alles aan hem gelaaten, zelf om ſlag te leveren, indien hij zulks geraaden vondt. Op 't ontvangen van dit antwoord deedt hij wakkere toerustingen maaken, als of hij voor hadde *Rhijnberk* te ontzetten; doch zijn waare oogmerk was, den vijand het gantſche jaar hier op te houden, en geen Veldſlag noch belegering te zoeken. Tegen zijne verwagting gaf *Rhijnberk* zich eerlang over. Toen ſloeg de Prins het beleg om *Grol*; door zwaare regens en menigvuldige ziekten wierdt de arbeid merkelijk vertraagd. SPINOLA, zich deeze vrugt van den tegenwoordigen Veldtogt node willende laaten ontneemen, trok op tot ontzet der Stad, met een Leger, welk hij door gebeden en beloften hadt bijeen verzameld. Schoon het Leger van MAURITS veel ſterker was, hadt hij beſlooten, eenen Veldſlag te waagen, zich verlaatende op de dapperheid van zijn volk. Doch de Prins, niettegenſtaande de Staaten hem tot ſlaan vrijheid gegeeven hadden, en zijn volk, bijzonderlijk de Franſchen, daarop ſterk drongen, hieldt zijne troepen in veiligheid binnen de Legerſtede: hij gaf voor reden dat zijn volk ziekelijk was, en ligt zou verſchrikken. Kort hiernaa deedt hij zijn Leger opbreeken, en de Winterkwartieren betrekken. SPINOLA beſchouwde het ontzet van *Grol* als eene luisterrijke zegepraal voor

hem zelven, en als een vlek in den roem van Prinſe MAURITS. In de daad, hij verrigtte hier eene zaak, welke de Hollandſche Veldheer ten aanzien van *Rhijnberk* niet hadt durven onderneemen. HENDRIK DE IV, Koning van Frankrijk, kon niet naalaaten te betuigen, dat het gedrag van den Prins, in deeze beide gelegenheden, niet hadt beantwoord aan het denkbeeld, welk hij van zijne Oorlogsbekwaamheden hadt doen opvatten.

In den Jaare 1607 wierden van den kant der Spanjaarden eenige voorſlagen van Vrede gedaan. Met een verſchillend oog wierden deeze Voorſlagen beſchouwd. Zommigen twijfelden niet, of men zou, onder de bemiddeling van Frankrijk en Engeland, voordeelige voorwaarden kunnen bedingen; doch zij merkten tevens den Oorlog aan als eene onuitputbaare bron van rijkdommen door de uitbreiding van den Koophandel; zij vreesde dat in Vredestijd de moed zou verſlappen, dat het Land door inwendige onlusten zou beroerd worden. Onder de geenen, welke aldus redeneerden, behoorde ook Prins MAURITS, die van den Oorlog zijnen roem, een gedeelte zijner inkomſten en zijns gezags ontleende; de Krijgsoverſten en het volk van Oorlog vielen hem gereedlijk toe. Doch men vondt 'er ook, die van een ander verſtand waren; zij meenden dat men de gelegenheid tot het verkrijgen van een heilzaamen Vrede niet moest laaten voorbijgaan. Zints negen jaaren hadt de Oorlog zesentwintig millioenen guldens gekost; van dien drukkenden last kon thans het Land ontheven worden. De wijze OLDENBARNEVELD was voor dit gevoelen; hij nam op zich om het op eene behendige wijze ook den Prinſe ſmaaklijk te maaken. Ten dien einde bragt hij hem onder 't oog, dat de Vereenigde Gewesten aan den Koning van Engeland ſlegts een nutteloozen vriend hadden; dat men niet kon twijfelen, of de Koning van Frankrijk hadt met het zenden van hulpe eene wijdſtrekkender bedoeling, dan eene bloote verbintenis met het Gemeenebest; dat deeze beide Mogendheden haare veiligheid vonden, in eenen Oorlog, welke de geduchte magt van Spanje uitputte; dat 'er derhalven geen kragtdaadiger middel voorhanden was, om den Engelsman uit zijnen ſlaap te doen ontwaaken, en den Franſman tot het zenden van meerder hulpe te noopen, dan

door

door van onze zijde eenige geneigdheid tot den Vrede te laaten blijken. Door deeze redenen liet MAURITS zich overhaalen, hoewel hij zich naderhand beklaagd heeft dat men hem misleid hadt, door hem te doen gelooven dat deeze onderhandeling ſlegts een geveinsd werk was, om de Koningen van Engeland en Frankrijk tot het kragtdaadiger handhaaven van de belangen des Gemeenebests te beweegen. Anderen, egter, meenen dat hij zijne toeſtemming niet gaf, dan omdat hij wel voorzag, dat 'er onoverkoomelijke hinderpaalen tegen den Vrede zouden in den weg koomen.

De Vredehandeling wierdt met 'er daad begonnen; de Spaanſchen gebruikten daartoe van hunne zijde Pater JAN NEYEN, Overſte der Minderbroederen te *Brusſel*. Het herroepen der Staatſche Vloot was eene der voorwaarden, welke hij eischte. Doch MAURITS wilde hieraan zijne toeſtemming niet geeven; hij beweerde dat dezelve liever verſterkt dan opontbooden moest worden. Ook werkte hij zedert om aanhangers te winnen, en dus den Vrede te dwarsboomen; *Friesland* en *Groningen* zogt hij te beweegen om nevens Zeeland tegen de handeling te ſtemmen. Een veel vermogender ſteun vondt hij in de Predikanten, die meestal van zijne hand vloogen, en de zulken, welke voor den vrede waren, bij het volk afmaalden als of zij heimelijk met den vijand heulden. Van toen af begonnen de gemoederen van Prinſe MAURITS en 's Lands Advokaat VAN OLDENBARNEVELD meer en meer van elkander te verwijderen. De Prins, driftig van aart, kon niet dulden, dat een man, in geboorte en waardigheid niet op eenen dag met hem te noemen, veele Steden kunſtiglijk tot zijne gevoelens wist over te haalen, en hem dus den voet geſtadig dwars zette. Zomtijds liet hij zich uitdrukkingen ontvallen, welke te kennen gaven dat hij de trouwe diens eerlijken burgers verdagt hieldt. Men verhaalt zelf, dat hij op zekeren dag den Advokaat openlijk heete liegen en de hand opligtte om hem te ſlaan. Doch BARNEVELD, van zijne eerlijkheid overtuigd en van de meeste Steden verzekerd, vervolgde zijn plan. Hoewel hij altoos van den Prins met eerbied ſprak, deedt hij, nogthans, van tijd tot tijd uitſlagen, dat de Stad-

houder den Oorlog zogt te rekken, mogelijk met oogmerk om zich ten eenigen tijde van de oppermagt te verzekeren.

Dit niettegenſtaande ging het werk van den Vredehandel zijnen gang, welke eerlang in een Ontwerp van een Veeljaarig beſtand veranderde. De Spaanſche Gemagtigden kwamen daar toe in den *Hage*, met SPINOLA aan het hoofd des Gezantſchaps. Prins MAURITS ontving hen omtrent een half uur gaans buiten het Vlek, werwaarts hij hun was te gemoete gereeden. Ongelooflijk was de toevloed van aanſchouweren, om de twee grootſte Veldheeren dier eeuwe, welke voorheen geſchaarde Legers in ſlagorde tegen elkander hadden aangevoerd, nu met beleefdheden onderling te zien ſtrijden. Te gader plaatſten zij zich in één Koets, en ſmaakten den ſtreelendſten lof, naamelijk dien van door een vijand naar waarheid gépreezen te worden. Ons beſtek laat niet toe, den geheelen handel over het Beſtand breedvoerig te ontvouwen; wij vergenoegen ons met eene ſchets van het gedrag, welk Prins MAURITS ten deezen opzigte heeft gehouden.

Voor dat met eenige vrugt aan Vrede of Beſtand kon gewerkt worden, moest men eene Wapenſchorſing treffen; in deeze hadt MAURITS bewilligd; doch toen dezelve ten einde liep, liet hij zich niet dan met moeite tot de verlenging beweegen. 't Bleek weldra dat geen Vrede op redelijke voorwaarden te ſluiten was, en men begon nu te denken aan een veeljaarig Beſtand. Naadat men over hetzelve in onderhandeling was getreeden, verklaarde 'er zich MAURITS ijverig tegen. Hij vertoonde dat de Algemeene Staaten, na het afloopen van het Beſtand, veeliigt niet meer den zelfden ijver bij de Bondgenooten zouden vinden. Koning PHILIPS zou zich van dien tuſſchentijd bedienen om zijne Koffers te vullen, en zich in ſtaat ſtellen om de vereenigde Provincien met nieuw en grooter geweld op 't lijf te vallen. Zelf zou hij haar, geduurende den tijd der ruste, onverhoeds kunnen aanvallen. De Ingezeetenen, eenmaal aan de rust gewoon, zouden verſlappen, en liever het juk van Spanje, dan van nieuws den last des Oorlogs draagen. Veeliigt zouden de Roomsch-Katholijken, inzonderheid op de grenzen, zich van de afdanking

der

der Troepen bedienen, om onlusten te beginnen. De oneenigheden tusschen de Provincien, welke nu reeds smeulden, zouden in ligter laaije vlammen ten dake uitslaan, wanneer 's Lands Staaten, door het werk van den Oorlog, niet aan eene afleidende bezigheid geholpen wierden.

Zeker is het, dat Prins MAURITS redenen hadt, van zijn bijzonder belang ontleend, om zo wel tegen Bestand als Vrede te ijveren. Zijne voornaamste inkomsten ontstonden uit den Krijg; ook zou hij in tijd van vrede minder noodzaaklijk voor den Staat, en zijn gezag kleiner zijn. Doch men was reeds bedagt geweest om hem de schade, welke hij door het ophouden van den Oorlog zou lijden, op eene redelijke wijze te vergoeden. Hoe 't zij, de Prins verklaarde zich eerlang openlijk tegen een Bestand met Spanje. Door de zulken, welke nevens hem tegen den Vrede ijverden, liet hij zich beweegen om een rondgaanden brief te zenden aan alle de Steden van Holland. Behalven de reeds aangevoerde redenen, beweerde hij in denzelven dat het Gemeenebest, geduurende het Bestand genoodzaakt om de grenzen te beveiligen, alle de lasten des Krijgs zou draagen, zonder eenig genot der voorgaande voordeelen. „ Het derde gedeelte der Landzaaten, „ (dus schreef hij), die van den Oorlog hun bestaan hebben, „ zullen tot den bedelzak gebragt worden; onze dappere knegten zullen elders dienst zoeken. De spitsvindigheden en uitvlugten der Spanjaarden toonen genoegzaam dat zij geene „ eerlijke oogmerken hebben. Waren zij in oprechtheid genegen om van hunne eischen af te zien, zij zouden aan een „ loflijken en bestendigen Vrede werken. Kunnen wij eenigen „ staat maaken op de erkentenis der Aardshertogen, die slegts „ Leenmannen van den Koning van Spanje zijn. De zegetekens „ onzer vrijheid worden, in de daad, van de geheele Waereld „ geëerbiedigd. Maar moet zij niet op eene afdoender wijze „ erkend worden, en wij van alle buitenlandsche Mogendheden „ voor een vrij en onafhanklijk volk kunnen verklaard worden? „ Voormaals namen 's Lands Staaten geen besluit zonder den „ raad van mijnen Doorluchtigen Vader: deeze gelukkige eensgezindheid baarde de kloekmoedigste besluiten. Ik zoek niet „ te pronken met mijne gedaane dienſten; maar ik ben nogthans

„ van

„ van gevoelen dat ik door dezelve een gelijk vertrouwen heb
„ verdiend; ik verwagt dat gij hiervan de blijken zult ver-
„ toonen in uwe volgende bevelen aan de Afgevaardigden ter
„ dagvaart. Ik heb geen belang bij het dwarsboomen der aan-
„ gevangene onderhandelinge; voor niemand in het ganſche
„ Land is de Vrede noodzaakelijker, dan voor mijn Huis.
„ Hoe dikmaals hebben mijn Vader en ik de gunſtigſte gele-
„ genheid gehad om onze bijzondere belangen te bevorderen,
„ indien wij van ons zelven hadden kunnen verkrijgen om
„ onzen pligt en ons geweeten te verraaden."

Verſchillende was de uitwerking, welke dit ſchrijven hadt; aan zommigen mishaagde het geweldig, doch anderen vielen daar door 's Prinſen inzigten toe. Zommigen meenen dat MAURITS van gedagten was, dat Spanje de Opperheerſchappij nimmer zou afſtaan bij het Beſtand, en dat hij daarom meende zich genoegzaam tegen hetzelve te zullen kanten, indien hij te wege bragt dat men op het erkennen der vrijheid bleef dringen. En, in de daad, de onderhandeling wierdt dit maal afgebroken, en de Spaanſche Gemagtigden maakten zich gereed tot hun vertrek. Vooraf, egter, ſtelden zij nog een ontwerp in handen der buitenlandſche Gezanten, die het vervolgens aan Prinſe MAURITS mededeelden, eer zij van hetzelve verſlag deeden aan de Staaten. Deeze onderhandeling verdient onze opmerking en verſpreidt een nieuw licht over het karakter van MAURITS. Hij hoorde de Gezanten met gramſtoorigheid, en gaf hun driftig tot antwoord, dat een Beſtand voor te ſlaan zo veel was als het Gemeenebest op zijne grondſlagen te doen waggelen. Holland en Zeeland, zeide hij, zullen 'er nooit in bewilligen, en de andere Provincien zal ik wel noodzaaken om met of tegen hunnen wil derzelver gevoelen te volgen. Indien ik ſlegts drie of vier Steden op mijne zijde heb, ben ik voorneemens met dezelve de vrijheid van 't Vaderland te verdeedigen, en mij onder haare puinhoopen te laaten begraaven, liever dan een Beſtand aan te neemen, 't welk ons binnen weinige maanden onder het vernederende Spaanſche juk zal doen wederkeeren: want dit is het oogmerk van hun, die dit werk eerst hebben aangevangen. Deeze laatſte woorden zagen op OLDENBARNEVELD, dien

de

de Prins van Spaanschgezindheid zogt verdagt te maken. JEANNIN, de Fransche Afgezant, zogt den Prins met beschei-dene doch kloekmoedige taal neer te zetten; doch alle zijne welspreekendheid, waarin hij zo zeer uitmuntte, was vrugt-loos. Van toen af openbaarde zich meer en meer dat driftig Karakter van den Prins, 't welk naderhand zulke onaangena-me uitwerkzels hadt.

Zedert deedt de Gezant JEANNIN eene treflelijke redevoering ter Algemeene Staatsvergaderinge, waarin het Bestand ernstig aangepreezen, en de redenen van Prinse MAURITS tegen het zel-ve wederlegd wierden. De Engelsche Gezant WINWOOD drong dezelve nader aan, onder anderen zeggende, dat de Vereenigde Provincien een verdrag niet te oordeelen af te wijzen, bij 't welk hun Godsdienst, Vrijheid en Koophandel geenerlei nadeel lee-den, en waarvoor twee magtige Koningen, die van Engeland en Frankrijk, als borgen instonden. MAURITS eenige trekken op zijnen rondgaanden brief in de Redevoering van JEANNIN niet kunnende verkroppen, bediende zich van deeze gelegenheid om zijn gemoed te ontlasten. Met meer vuur dan voorzigtig-heid merkte hij op het zeggen van WINWOOD aan „ dat groote „ Koningen de nadeelen hunner vrienden dikmaals met een on-„ verschillig oog aanschouwen. Redenen van staat, dus ver-„ volgde hij, noodzaaken hen dikmaals, de beleedigingen, hun „ Persoonlijk aangedaan, te ontveinzen. Weinig verschilde „ het, of wij hadden een magtig Koning nevens zijn Koninklijk „ gezin en alle de Rijksgrooten door eene doemwaardige za-„ menzweering zien sneuvelen. Hoe heeft de Monarch zich „ bij die gelegenheid gedraagen? Met des te grooter ijver heeft „ hij de Roomsch-Katholijken onder zijne bescherming geno-„ men, en zelf de vriendschap gezogt van de zulken, welke „ hij wist leden der zamenzweeringe geweest te zijn." 't Is blijkbaar dat Prins MAURITS hier mede zinspeelde op het be-rugte Buspoeder verraad. Zeer misnoegd toonde zich WIN-WOOD over deeze aanspraak, welke waarheden behelsde, die de Prins, uit eerbied voor het gekroonde hoofd, hadt behoo-ren te zwijgen. Doch, in stede van een pleister te leggen op de toegebragte wonde, liet hij zich nog sterker uitdrukkingen ontvallen, aangaande eenen Koning, dien hij geloofde heimelijk ver-

verſtand te houden met Spanje, en van welken hij ter bevorderinge van zijne inzigten niets hadt te hoopen. De Engelſche Gezant ſchreef alles over aan zijnen Meester, die daar over klaagde in eenen brief aan de Staaten, en te gelijk vorderde dat de Prins hem in den Raad van Staate herſtelling van eere deedt. Doch nimmer wilde MAURITS zich tot zulk eene onderwerping vernederen; hij vergenoegde zich met zijne verontſchuldiging bij den Koning in te brengen.

Midlerwijl hadt Prins MAURITS, bemerkt hebbende den indruk, welken het geſchrift van JEANNIN op de voorſtanders van den Vrede maakte, een tweeden brief gezonden aan de Steden van Holland, waarin hij zijn voorgaand ſchrijven nader aandrong. Breedvoerig ſtondt hij ſtil op het groot gevaar van verdeeldheid en omkoopingen door den vijand, die, gelijk hij ſchreef, hier dagelijks meer aanhangers kreeg. Te grooter hieldt hij dit gevaar, „ omdat 'er geene magt of gezag in 't Land was, welk 'er in voorzien kon"; welke woorden, zo als zommigen dezelve begreepen, eene heimelijke leuze van een gevaarlijk uitzigt aankondigden. Voorts beweerde hij dat de zaak van 't Beſtand, volgens de voorwaarden der Unie, niet bij meerderheid, maar alleen door eene volkomene eenpaarigheid van ſtemmen, kon worden afgedaan. De Prins liet het hier bij niet berusten; hij zelve volgde eerlang in perſoon zijnen rondgaanden brief, en doorreisde de meeste Steden, om de Regenten tot zijn gevoelen over te haalen, en hen te overtuigen dat men geen Beſtand moest maaken, dan waarbij 's Lands vrijheid en onafhanklijkheid duidelijk erkend wierdt. Zedert ontving hij eenen Brief van Koning HENDRIK DEN IV, waarbij deeze hem het Beſtand met Spanje ernſtig aanraadde. Dit ſchrijven deedt hem eenigzins van gedagten veranderen, hoewel hij, gelijk zommigen willen, dus lang zo ſterk ingenomen geweest was tegen het Beſtand, dat hij eer door het graauw en de Soldaaten beroerten in de Steden verwekt, en den Staat het onderſt boven gekeerd, dan in hetzelve bewilligd zou hebben. JEANNIN beveſtigde zijne Doorluchtigheid verder in zijne vreedzaame neigingen, en bragt te wege dat hij met OLDENBARNEVELD verzoend wierdt. Niet weinig hielp tot deeze verzoening, en

om

om den Prins het oor te doen neigen tot het Beſtand, dat 's Lands Advokaat hem hadt toegeſtaan, dat men, geduurende hetzelve, dertigduizend man behoorde op de been te houden. Nog voor het einde des Jaars 1608 was hij geheelijk omgekeerd. 't Is bekend dat het Beſtand, 't welk twaalf jaaren moest duuren, zedert getekend wierdt op den negenden April des Jaars 1609. Merkelijk nadeel ſtondt MAURITS bij hetzelve te lijden, dewijl hij zijn aandeel aan den gemaakten buit en brandſchattingen zekerlijk miste; en het nadeel zou nog grooter zijn, indien hem zijne wedden als Kapitein- en Admiraal Generaal ontnoomen wierden. Hierom oordeelden veelen het redelijk dat men hem hierin eenigzins te gemoete kwam. De Franſche Gezant JEANNIN drong 'er ſterk op aan, uit naam van zijnen Meester; en de Advokaat van OLDENBARNEVELD was 'er niet tegen. Zedert wierdt ter Algemeene Staatsvergaderinge beſlooten, den Prinſe alle zijne wedden, beloopende jaarlijks tachtigduizend guldens, te laaten behouden, en hem, bij wijze van ſchaêvergoedinge, nog tachtigduizend guldens toe te leggen. In gevalle hij kwam te trouwen, wierden hem nog vijfentwintigduizend guldens in 't jaar beloofd. In 't vervolg wierdt bewerkt, inzonderheid door de tuſſchenſpraak van JEANNIN, dat hem deeze ſomme van nu af aan wierdt toegelegd. De Prins toonde zich nimmer genegen tot het huwelijk; en op de geſtelde voorwaarde zou hij van deeze toezegginge nimmer eenig genot gehad hebben.

Het groot doelwit van den Franſchen Gezant JEANNIN met dit alles, was om Prins MAURITS meer en meer aan de belangen van Frankrijk te verbinden. Met dit zelfde oogmerk ſtelde hij zedert zijne poogingen te werk om den Prinſe meerder gezag in de Regeering te bezorgen, mids OLDENBARNEVELD tevens in het bewind bleef. De Prins zelve hadt verklaard dat de Spanjaards hem een millioen gouds en verſcheiden heerlijkheden in Duitschland hadden beloofd, indien hij het Gemeenebest verlaaten en zich derwaarts wilde begeeven; ja, dat de Aardshertogen hem grooter gezag in den vereenigden Staat, en niet donkerlijk de Opperheerſchappij, hadden aangebooden, indien hij met hun wilde zamenſpannen.

Hoe-

Hoewel zommigen deeze verklaaring aanmerkten als eene stilzwijgende afbeedeling van meerder aanzien, oordeelden, egter, anderen het niet onredelijk dat de Prins een weinig meer zeggens kreeg, dan hij dus lang gehad hadt. JEANNIN was de voornaamste aanvoerder van dit werk. Men zou eenen Raad van Regeeringe oprechten, welke de magt zou hebben om uitspraak te doen in alle geschillen, welke tusschen de Provincien ontstaan mogten. Prins MAURITS zou het hoofd van deezen Raad, en OLDENBARNEVELD voor zijn geheele leeven Voorzitter zijn. Dusdanig een ontwerp moest noodwendig den Prinse smaaken; hij vleide zich, het Gemeenebest eerlang de gedaante van een Prinsdom te zullen zien aanneemen, waarin hij zelve met het hoogste gezag bekleed was. Doch OLDENBARNEVELD moest nog gewonnen worden; en dit was ondoenlijk. Deeze voorzag op eenmaal alle de zwaarigheden van het ontwerp. Hij oordeelde het onveilig, aan uitheemsche Vorsten zo veel zeggens in 's Lands Regeering te geeven; ook vreesde hij voor nadeelige gevolgen van zulk een uitsteekend gezag, als men den Prinse wilde opdraagen. Behendig wist hij derhalven te bewerken, dat de volvoering van dit ontwerp tot een anderen tijd wierdt uitgesteld; waardoor het allengs uit de gedagten raakte.

Kort naa deeze mislukte onderneeming, vertrok de Gezant JEANNIN na Frankrijk. Eer hij deeze Gewesten verliet, deedt hij eene pooging ten voordeele der Roomsch-Katholijke ingezetenen. Wij maaken hier van gewag, om dat het ons gelegenheid geeft om de denkwijze van Prinse MAURITS ten hunnen opzigte te doen opmerken. De Katholijken wierden, omtrent deezen tijd, hier te Lande, zeer streng behandeld. MAURITS zelve moedigde zulks niet weinig aan. Onder LEICESTER hadt hij gezien, waartoe de Dienaars des Euangeliums bekwaam zijn, wanneer zij den geest van partijzucht met den Godsdienstijver paaren. Hij hadt gezien hoe kragtig het zo veel vermogend beginzel van den Godsdienst, wanneer het door eene bekwaame hand wordt geleid, op de gemoederen der menschen werke. Hij gebruikte tot voorwendzel, dit talrijk gedeelte van 's Lands ingezeetenen te willen beletten, het oog na Spanje en na zijnen oudsten broeder te wenden.

Deeze

Deeze Prins, thans in het bezit van het Prinsdom *Oranje*, hadt zich met der woon neergezet te *Breda*, hem ten deele gevallen bij de verdeeling der naalaatenſchap van wijlen Prinſe WILLEM DEN I. Doch, volgens het berigt van JEANNIN, was het waare oogmerk van MAURITS, zich met de Hervormde Leeraars ten naauwſten te verbinden, en zich van derzelver vertrouwen te verzekeren, om zich alzo eenen aanhang te maaken. De Franſche Gezant verzuimde niets om MAURITS de onregtvaardigheid en zelf het gevaar van dusdanig een gedrag te doen opmerken Zelf leverde hij aan de Algemeene Staaten over, eene Memorie ten voordeele der Roomsch-Katholijken, een meesterſtuk van welſpreekendheid, waarin de beginzels van Godsdienſtige verdraagzaamheid duidelijk ontvouwd en nadruklijk wierden aangedrongen.

Ondanks het beſtand met Spanje, was Prins MAURITS, geduurende hetzelve, niet geheel ledig van Krijgsbedrijven. In de langduurige geſchillen tusſchen die van *Gulik* en *Kleve*, hadden de Staaten de zijde der laatstgemelden gekoozen. Om hun gevoelen te kragtiger door te zetten, zonden zij een Leger te velde, aan welks hoofd zich eerlang Prins MAURITS plaatſte. Het beleg, welk reeds voor *Gulik* was geſlagen, deedt hij ijverig voortzetten, en eerlang de Stad berennen. In 't begin van September, gaf zij zich bij verdrag over. Straks daar naa brak MAURITS op met het Leger: en dit was genoegzaam zijn eenige Krijgsbedrijf geduurende het Beſtand, behalven dat hij nog, in den Jaare 1614, *Emmerik*, *Rees* en eenige andere plaatzen in het Kleefſche en in het Graafſchap Mark bemagtigde. Geduurende eenige jaaren zullen wij hem zien deel neemen aan de binnenlandſche verdeeldheden, van welke de Godsdienst de aanleiding en het voorwendzel was, en die onzen Staat op den oever des verderfs bragten.

De opkomst en den voortgang der geſchillen tusſchen de Remonſtranten en Contra-Remonſtranten te verhaalen, is buiten ons beſtek; bij onze Kerkelijke Hiſtorieſchrijvers worden dezelve breedvoerig ontvouwd. Zo veel zullen wij 'er ter loops van melden, als tot ons plan, het ſchetzen van den leevensloop van Prinſe MAURITS, volſtrekt noodig is.

Al eenigen tijd hadden deeze Kerktwisten gewoed, eer men wist tot welken kant de Prins overhelde. De Contra-Remonſtranten begonnen eerlang het hoofd op te ſteeken, dewijl zij zich verbeeldden dat zijne Doorluchtigheid hun voornamelijk, hoewel altoos met de naauwlettendſte onzigtigheid, gunſtig was. Dewijl zijn gezag groot aanzien moest geeven aan de zijde, welke hij toeviel, beſpiedde men zorgvuldig alle zijne ſtappen, en gaf naauw agt op zijne woorden. Dankbaarheid verbondt hem aan de Gomaristen of Contra-Remonſtranten, omdat deeze wel inzonderheid tegen het Beſtand hadden geijverd. Toen hij bemerkte dat ze door Koning JAKOBUS DEN I van Engeland gedraagen wierden, verklaarde hij zich openlijker ten hunnen voordeele.

Niet weinig hielp dit om hem met dien Koning te doen bevredigd worden. De Vorst zelve begreep de noodzakelijkheid dat hij met MAURITS goed verſtand hieldt; en hij zogt hem ten naauwſten aan zich te verbinden. In December des Jaars 1612 hieldt hij een Kapittel van de Ridderorde van den Kouzeband, en benoemde hem, nevens den Keurvorst van de Paltz, tot Ridder. Door den Engelſchen Gezant wierdt hem in den *Hage* het Orde-teken omhangen. Met veel luister geſchiedde deeze plegtigheid. De Franſche Gezant, hier uit niet veel goeds voor zijn Hof voorſpellende, ſchreef bij die gelegenheid „ Dat de Staaten zich met den „ Kouzeband, den hals en de voeten zouden laaten binden." En, in de daad, de gemeenſchap en verſtandhouding tusſchen Koning JAKOBUS en Prins MAURITS, begon, zedert dien tijd, meer en meer aan te groeien.

Tot nog toe hadt zijne Doorluchtigheid zich niet openlijk verklaard; hij ontzag de Staaten, en vooral den Heer van OLDENBARNEVELD, dewijl hij overtuigd was, zonder deezen nimmer te zullen ſlaagen in het ontwerp, welk hem ſteeds door het hoofd ſpeelde, naamelijk zijn gezag te vermeerderen. Hij hadt hem doen polzen door den Amſterdamſchen Burgemeester PAAUW en door den Raadsheer FRANKEN; ook bediende hij zich van zijne ſtiefmoeder LOUISA DE COLIGNY, voor welke hij zijn hart hadt opengelegd. Hij deedt haar opmerken dat zij een onmiddelijk belang hadt in deeze zaak; dat

hij

hij het trouwen voor altoos hadt uit den zin gesteld, en dat gevolglijk de opperheerschappij, indien hij eens aan dezelve kwam, na zijn overlijden moest afdaalen op zijnen halven broeder FREDERIK HENDRIK, haaren eenigen Zoon. Te streelende waren deeze vooruitzigten voor het hart eener Vrouwe, om met dezelve niet te zijn ingenomen. Op 's Prinsen verzoek sprak zij met OLDENBARNEVELD; doch deeze bekwaame Staatsdienaar bragt de Prinses wel haast in een ander verstand, en toonde haar dat zijne Doorluchtigheid, door te staan na de opperste magt, zijn eigen verderf zogt.

Midlerwijl begon de scheuring hand over hand toe te neemen. MAURITS hadt dus lang den schijn vertoond dat hij zich onzijdig wilde houden; verklaarende op zekeren tijd, dat men de Contra-Remonstranten vrijelijk moest laaten predikken, en de afgezette Leeraars bij verdrag wederom aanneemen, of andere van de zelfde gezintheid in derzelver plaats beroepen. Ook betuigde hij, bij eene andere gelegenheid, dat hij zich onzijdig wilde houden. „ Ik ben een Soldaat, (dus sprak hij), „ en heb geene kennis van de Godgeleerde weetenschappen." En, in de daad, dat hij in deezen de zuivere waarheid sprak, blijkt uit het volgende voorval. ALBERTUS HUTTENUS, Predikant te *Buren*, door de Graavin VAN HOHENLO, eene Zuster van Prinse MAURITS, die het Graafschap *Buren* regeerde, na *'s Hage* gezonden om van haaren broeder vergiffenis te verzoeken voor zekeren Franschman, die op den hals gevangen zat, wierdt van MAURITS aldus toegesproken, „ Wel, Predikant, „ zijt gij mede van die Arminiaanen, die gelooven dat het eene „ kind ter zaligheid, en het ander ter verdoemenisse is geboo„ ren?" HUTTENUS, ten hoogsten over deeze vraag verwonderd, antwoordde hierop: „ Uwe Excellentie zal gelieven te „ weeten, dat dit niet is het gevoelen der geenen, die men „ met een haatlijken naam Arminiaanen noemt, maar het gevoe„ len van hunne tegenpartijen." Waarop de Prins wederom: „ Wel, Predikant, meent gij dat ik niet beter weet?" Zich voorts wendende tot Graave WILLEM LODEWYK, Stadhouder van Friesland, die bij hem stondt, vraagde hij hem: „ Wie heeft 'er gelijk, Neef, de Predikant of ik?" Waarop Graaf WILLEM antwoordde: „ Neen, Neef, gij hebt ongelijk."

Ondanks deeze onkunde en de bovengemelde gewaande onzijdigheid, verzuimde MAURITS niet den Contra-Remonſtranten de hand boven het hoofd te houden, welke hij verklaarde te beſchouwen als de waare Hervormden, aan welke zijn Vader zijne bevordering hadt dank te weeten. Zij verzuimden niet om zich deeze denkwijze ten nutte te maaken. Onder voorwendzel van den Prinſe een Boek te willen opdraagen, kwam de vermaarde TRIGLAND bij hem op zekeren tijd zijne opwagting maaken. Naa dat hij behendiglijk het geſprek geleid hadt na de zweevende geſchillen, beklaagde hij zich dat de Regenten zich met het gift der Arminiaanſche ketterije hadden laaten beſmetten, en de voorſtanders van den eenen waaren Godsdienst onderdrukten. „ Indien wij nog maar de vrijheid hadden," voegde hij 'er nevens, „ om onzen Godsdienst in Burgerhuizen of in Schuuren te oeffenen!" „ Hoe," hernam hierop de Prins, „ de waare Hervormden zouden God in Schuuren „ moeten dienen!" „ Het is eene groote onregtvaardigheid," hernam toen de looze Leeraar, „ welke ons wordt aangedaan; „ maar wij moeten dezelve verdraagen. Indien wij openlijk „ mogten prediken, wij zouden onze vijanden ter aarde wer„ pen." „ De Kerken behooren aan ons," ſprak toen de Prins met groote drift, „ wij zullen ze ook hebben." Toen, in gevolge van dit geſprek, de Contra-Remonſtranten in den *Hage*, kort hier naa, eene afgezonderde Kerk verzogten, en hun dezelve wierdt afgeſlagen, vervoegden zij zich bij MAURITS om hulpe; hij boodt hun dezelve openlijk. Wanneer over dit zijn gedrag in de Vergadering van Holland geſproken wierdt, en zommigen hem hetzelve kwalijk namen, beriep hij zich op zijnen Eed, weleer gedaan, bij welken hij beloofd hadt, den Hervormden Godsdienst tot aan zijnen laatſten droppel bloed te zullen verdeedigen. „ Deezen Eed, zeide hij, zal ik vol„ brengen." Dit alles voorſpelde duidelijk waar de zaaken heen wilden.

En, in de daad, het leedt niet lang dat MAURITS zich openlijk verklaarde. Hij hadt zich naauwkeurige lijsten der leden van beide aanhangen door gantsch Holland doen bezorgen; uit deeze bleek het dat die der Contra-Remonſtranten verre de talrijkſte was. Toen ſtelde hij dezelve in het bezit van de Kloos-

Klooster-Kerk in den *Hage*. Naa dat hij aan den Predikant UITENBOGAARD hadt verklaard, dat hij een vijand Gods was, en dat hij hem niet meer met een goed geweeten kon hooren, begaf hij zich na de gemelde Kerk, verzeld van Graave WILLEM LODEWYK, en een groot gevolg van lieden van aanzien, welke door 's Prinsſen voorbeeld eenſlags overtuigd wierden van de Arminiaanſche dwaalingen. Tot nog toe was hij van tijd tot tijd bij UITENBOGAARD ter preeke verſcheenen; doch nu verklaarde hij hem voor eenen vijand Gods, dien hij met een goed geweeten niet meer konde hooren.

Prins MAURITS hadt zich dus niet zo dra verklaard, of de ſcheuring begon openlijk los te breeken. Waar 't heen wilde, zag men niet onduidelijk aan het gedrag van zommige Schippers, die in hunne Vlaggen onder 's Prinſen Wapen deeze regels ſchreeven. „ Liever met Oranje te leggen in het Veld, „ dan langer met Arminiaanen te zijn gekweld." Zommigen hielden MAURITS verdagt, dat hij eenen opſtand onder het volk zogt, om langs dien weg tot de hoogſte magt te geraaken. Eenige Predikanten hadden de ſtoutheid van openlijk te verklaaren, dat hij door zijne gedaane dienſten die magt verdiend hadt, en dat OLDENBARNEVELD en de tegenwoordige Regenten kwalijk handelden, omdat zij zijn gezag zogten te verminderen.

In deezen toeſtand van zaaken vervoegde zich OLDENBARNEVELD verſcheiden maalen bij den Prins, hem biddende zijn gezag te willen gebruiken tot het weeren der onluſten, welke den Staat met den ondergang dreigden. Doch, in ſtede van hier aan het oor te leenen, verboodt hij wel uitdrukkelijk aan de Troepen, gehoorzaamheid te bewijzen aan de Wethouders der Steden tegen de zulken, welke hij beſchermers van den Waaren Hervormden Godsdienst noemde. Dit was de reden, waarom men in zommige Steden te raade wierdt om Waardgelders aan te neemen, om voor derzelver veiligheid te waaken. Zulk een ſtoute ſtap verbaasde Prins MAURITS; alle zijne maatregels wierden daardoor verijdeld: des hij te raade wierdt om een nog ſtouter ſtap te waagen. In den nacht van den twee en twintigſten September des Jaars 1617 vertrok hij onverwagt, zonder iemand daarvan verwittigd te hebben, ver-

geld van zijnen Broeder FREDERIK HENDRIK, uit den *Hage* na den *Briel*. Hij deedt aldaar binnen koomen twee Vaandelen voetvolk, een van welke den Wethouderen zeer onaangenaam was. Men verzogt eenigen uitſtel van deeze vermeerdering van bezettinge, of althans dat de nieuwe Krijgsmagt aan de Regeering der Stad trouwe zou belooven. Doch geen van beiden wierdt ingewilligd. De reden van dit bezetten der Stad, was het aanneemen van Waardgelders te voorkoomen.

Groote bekommering veroorzaakte deeze ſtoute daad bij de zulken, wien 's Lands vrijheid ter harte ging. MAURITS veront-ſchuldigde zich met het voorwenden der noodzaakelijkheid om tot 's Lands behoudeniſe, in deeze gevaarlijke tijden, geweldige maatregels te moeten gebruiken. Om aan zijn doen een glimp te geeven, deedt hij het gerugt loopen, dat OLDENBARNEVELD de Stad aan de Spanjaarden hadt verkogt, en deezelve reeds zou geleverd hebben, indien hij niet in de voorbaat was geweest. De verſtandigſten zagen door deeze gerugten heen; doch het gemeen liet 'er zich door in ſlap wiegen.

Het werk eener Nationaale Sijnode verſchafte thans merkelijke bezigheid en ſtoffe tot onlusten. Zommigen, en onder deeze Prins MAURITS, zogten het houden van zulk eene Kerkvergaderinge door te drijven; doch anderen verklaarden zich daar tegen. Ook waren het de Steden hier omtrent niet eens. Gelijk de Prins nimmer geweldige en buitengewoone maatregels ſchroomde, wanneer hij dezelve, ter bereikinge van zijne oogmerken, dienſtig oordeelde, dus beſloot hij ook thans wederom een ſtouten ſlap te doen. In den nacht na den zesentwintigſten November vertrok hij heimelijk uit den *Hage*, met oogmerk om eenige Zuidhollandſche Steden te bezoeken, en deezelve tot het bewilligen in de Sijnode te beweegen. *Leiden*, van 's Prinſen reize verwittigd, en voor geweldige aanſlagen beducht, verzogt ditmaal van dit bezoek verſchoond te worden. Doch hij nam zijnen weg op *Delft*, en van daar op *Schiedam*, *Rotterdam*, *Dordrecht* en *Gorinchem*. Ten zelfden dage deedt hij eenen brief afgaan aan verſcheiden andere Steden, waarbij hij klaagde dat men zijn gezag over het krijgsvolk zogt te verkleinen, door de bezettingen nieuwe beloften af te vraagen.

De

De nadeelige gerugten, welke van tijd tot tijd tegen OLDENBARNEVELD verſpreid waren, begonnen thans meer en meer op te wakkeren. MAURITS ſtookte dezelve onder de hand, en zogt anderen, welke den Advokaat niet ongenegen waren, van hem af te trekken. Aan zijne Stiefmoeder verklaarde hij als in vertrouwen, dat OLDENBARNEVELD koffers met Spaanſche piſtoolen van *Bruſſel* hadt ontvangen. Om den Graaf van *Kuilenburg* van de zijde der Remonſtranten af te trekken, gaf hij hem ingewikkeld te verſtaan dat hij in groot gevaar was, alzo de aanhang, dien hij volgde, verſtand met Spanje hieldt. Wanneer de Graaf, verwonderd over deeze beſchuldiging, na bewijzen vraagde, kreeg hij tot antwoord, dat de tijd daartoe nog niet rijp was, en 'er eerst nog een voorbeeld aan eenige verraaders moest geſtelt worden. Hij voegde 'er nevens dat hij den Advocaat met zijnen aanhang wel haast tot ſtof zou vermaalen.

Goed maakt moed is een waaragtig ſpreekwoord; de waarheid hiervan bleek thans ook in Prins MAURITS. Door het overlijden van zijnen oudſten Broeder, PHILIP WILLEM, was het Prinsdom *Oranje* op hem gekoomen; daarenboven was hij in het bezit geraakt van de Heerlijkheid *Breda*, *Buren* en *Veſſelſtein* en eenige andere plaatzen; binnen het Gemeenebest was hierdoor zijn rijkdom merkelijk aangegroeid; doch, naar evenredigheid, ſtrekten zich nu ook zijne begeerten verder uit. In Gelderland was, zedert eenigen tijd, het getal der Remonſtranten merkelijk toegenomen; van hier dat de meerderheid zich verklaarde tegen het houden van eene Sijnode. Geweldige maatregels wierden dan ook hier vereischt. Tegen den gewoonen tijd van de verkiezinge der Wethouderſchap begaf hij zich na dat Gewest, en veranderde dezelve naar zijn goeddunken. De Krijgsmagt, welke hij op zijne zijde hadt, diende hem in deezen tot een ſteunzel. Schoon de voorregten der Steden bij deeze gelegenheid openlijk geſchonden wierden, wist hij, nogthans, te wege te brengen dat hij vervolgens door de Staaten van Gelderland, op den Landdag vergaderd, plegtig wierdt bedankt voor 't geen hij, tot herſtellinge der rust en goede orde, te *Nieuwmegen* hadt verrigt.

In Mai des volgenden Jaars 1618 vertrok MAURITS na den Landdag in *Overijsfel*, welke toen te *Deventer* gehouden wierdt. Hier verzogt hij de Staaten om hunne bewilliging tot het houden eener Nationaale Sijnode, alzo dezelve, zeide hij, alleen zou ſtrekken tot het bijleggen van Kerkelijke geſchillen, zonder dat de Gewesten daar door verkort, of iemand ter zaake van den Godsdienst zou bezwaard worden. Hij voegde 'er nevens dat de beſluiten der Sijnode niet van kragt zijn zouden, dan in zo verre zij door de bijzondere Gewesten bekragtigd wierden. Op deeze toezegginge zich verlaatende, bewilligden de Staaten in zijn verzoek.

Geweldige onrust ontſtondt, over deeze gebeurtenisſen, binnen de Stad *Utrecht*, welke toenmaals voor het bolwerk der Remonſtranten wierdt gehouden. Vernomen hebbende dat de Prins zich gereed maakte tot zijne reize na Gelderland, hadden de Wethouders hem verzogt, voor ditmaal niet binnen de Stad te willen koomen. Dit verzoek wierdt bij hem als een verbod opgevat. Schoon hij voorneemens was geweest de Stad mis te reizen, veranderde hij thans van beſluit. Van binnen leide men in beraad, of men voor hem niet de poorten behoorde te ſluiten; doch men vondt het niet raadzaam zo verre te gaan. Onder ſchijn van hem eere te willen bewijzen, doch, in de daad, om op zijne gangen een oplettend oog te houden, deedt men het huis, alwaar hij zijnen intrek hadt genomen, den geheelen nacht door eenige Vaandelen Burgers bewaaken. Hij vervolgde daarom zijne reize, zonder dat hier thans iet gewigtigs voorviel. Doch, gelijk in onrustige tijden de gemoederen ligtelijk wankelen, niet lang daar naa wierdt in beraad genomen, of men, om de kosten te ſpaaren, de Waardgelders, het aanneemen van welke zijne Doorluchtigheid eene *Rebellie* hadt genoemd, niet behoorde af te danken, en van den Prins eenige Vaandelen te verzoeken, welke ten laste van het Sticht zouden ſtaan. Zelf kreegen de Afgevaardigden ter Algemeene Vergaderinge last, om zijne Doorluchtigheid daar over mondeling te onderhouden; doch dit geſchiedde niet, alzo de Prins eerlang zich in eigen perſoon na *Utrecht* begaf. Eenige Afgevaardigden van Holland, onder welke zich HUGO DE GROOT bevondt, waren ook derwaarts gereisd. De Afgevaardigden, zijne Doorluchtigheid zijn-

de

die koomen begroeten, zeiden hem dat zij aldaar waren gekoomen om met die van *Utrecht* te raadpleegen over eene eenpaarige orde op het ſtuk der Waardgelderen, en op de veiligheid der Steden. „ De Wethouders, ſprak hier op zijne „ Doorluchtigheid, zullen wel beſchermd worden; doch men „ dient eerst te weeten, hoe zij zullen regeeren. Reeds „ heeft men vijf dwaaleeringen in den Godsdienst zoeken in „ te voeren. Zelf heeft men een ontwerp beraamd om mij, „ Prins van Oranje, van het Stadhouderſchap te berooven, „ en voorts ten lande uit te jaagen. Ik zal hierin voorzien: „ ik weet wel wat ik doe. Vijf Provincien heb ik op mijne „ zijde, en ik verwagt hier de Afgevaardigden van zes Hol„ landſche Steden, die mij onderſteunen." Hoe vreemd den Hollandſche Gemagtigden deeze taal ook in de ooren klonk, vrymoedig gaven zij nogthans tot antwoord, niet te weeten van eenig voorneemen ten nadeele van zijne Doorluchtigheid; dat zij bereid waren zijne verdienſten te erkennen; doch dat de argwaan, zedert eenigen tijd ontſtaan, zou verdwijnen, indien men de zaaken niet tot beſliſſing, maar tot bijlegging, wilde brengen. MAURITS drong vervolgens op het houden van eene Sijnode, en beweerde dat de Waardgelders erger en gevaarlijker waren dan de Spaanſche Kaſteelen. Zelf liet hij zich onder 't ſpreeken ontvallen dat alles de ſchuld was van den Advokaat. Waarop de Gemagtigden kloekmoedig tot antwoord gaven, dat zij allen, zo de Advokaat dood was, zich verpligt zouden rekenen om 's Lands geregtigheid voor te ſtaan. Uit dit merkwaardig geſprek bleek genoegzaam, waar zijne Doorluchtigheid heen wilde.

In eene volgende zamenkomst met Prinſe MAURITS, verklaarden hem de Staaten van *Utrecht* dat zij niet konden afzien van de maatregels, welke zij tot hunne veiligheid beraamd hadden; dat zij het houden van eene Sijnode voor nuteloos en gevaarlijk hielden, indien dezelve niet met algemeene toeſtemming der Provincien wierdt bij een geroepen. Doch deeze kloekmoedigheid bezweek, zo ras zij vernamen dat de Prins in deezen niet blootlijk op eigen gezag handelde, maar bij veelen een magtigen arm hadt. En, in de daad, het leedt niet lang of men zag een voorval gebeuren, 't welk alle Pa-

eriotten deedt verbaasd ſtaan. Op den dertigſten Julij, met het aanbreeken van den dag, hoorde men door de Stad de trom roeren; dit was het zein van Prinſe MAURITS, waar op de bezetting moest onder de wapens koomen. Toen oordeelden de Hollandſche Gemagtigden het tijd om de Stad te verlaaten. Indien zij nog een half uur gebleeven waren, zoo men hen, als gevangenen van Staat, in verzekering genomen hebben. Op het oogenblik als zij zouden afrijden, zagen zij de Gemagtigden van zes Steden, die van de hand zijner Doorluchtigheid vloogen, van den wagen ſtappen. Middelwijl hadt de Prins de voornaamſte toegangen, door de gewoone Bezetting en eenige Kompagnien, den voorigen dag in de Stad gebragt, doen bezetten; hij zelve begaf zich na het Marktveld, genaamd *de Neude*. Om te meer gezags en aanziens te geeven aan zijn gedrag, wierdt hij verzeld van eenige Gemagtigden der Algemeene Staaten en een talrijken ſtoet van Heeren. Hierop deedt hij de Waardgelders, die thans de wagt hadden, voor zich verſchijnen, en beval hun met een gezagvoerenden toon de wapens neder te leggen; tevens ontſloeg hij hen van hunnen eed. De overige Waardgelders, bij trommelſlag na *de Neude* ontbooden, wierden op de zelfde wijze afgedankt. Hierop kwamen eenige afgevaardigden der Staaten van het Gewest den Prinſe bedanken voor 't geen hij zo gelukkig en met zo veele orde hadt volbragt; hem tevens verzoekende de noodige veranderingen in de Regeering te willen maaken. 's Anderen daags verſcheen de Prins in den Stadsraad, alwaar eenige burgers, welke men hadt opgemaakt om den rol te ſpeelen van Gemagtigden der Gemeente, hem verzogten om de noodige veranderingen. Doch MAURITS vergenoegde zich niet met het aanſtellen van nieuwe Regenten, en het bevestigen van de zulke, welke hem gunſtig waren; hij gaf zelf eene nieuwe gedaante aan den Regeeringsvorm; de Vroedſchap, uit veertig Raaden beſtaande, wierdt voor haar geheele leeven aangeſteld, daar zij voormaals jaarlijks plagt vernieuwd te worden. Te midden van alle deeze veranderingen, verzuimde MAURITS niet zich te beklaa en over de zulken, welke, zeide hij, hem verdagt en gehaat zogten te maaken, door onder 't volk te verſpreiden dat hij na de Souverei-

vereiniteit ſtondt. Na dus in het oogmerk zijner reize gemakkig geſlaagd te hebben, keerde hij te rug na den *Hage*, alwaar hij het ſtreelend genoegen ſmaakte, dat hij in de Vergadering der Algemeene Staaten voor zijne moeite en zorge plegtig bedankt wierdt. 't Was door zijnen invloed, dat de Waardgelders in de Hollandſche Steden insgelijks eerlang wierden afgedankt.

Uit het geen wij, in het voorgaande gedeelte deezer Leevensbeſchrijvinge, verhaald hebben, blijkt duidelijk genoeg dat de inzigten van Prinſe MAURITS en van den Advokaat van OLDENBARNEVELD merkelijk verſchilden. Al voor lang was de Prins in het denkbeeld geweest, dat de Advokaat en zijne aanhangers eenen toeleg maakten op het verminderen van zijn gezag. Ruim een jaar geleeden hadt men zijne Doorluchtigheid, in woorden geraakt zijnde met den Advokaat, hooren zeggen: „ Monſieur BARNEVELD, ik heb mijne eer zo lief, als gij de „ uwe." Toen, omtrent den tijd van 't ſluiten van het Beſtand, in overleg wierdt gebragt om 's Prinſen gezag te vermeerderen, wil men dat onder anderen 's Lands Advokaat hadt bewerkt, dat de raadpleeging op dit gewigtig ſtuk wierdt uitgeſteld. Ook lag OLDENBARNEVELD onder verdenking, dat hij de handeling met MAURITS, op gelijken voet als weleer met Prins WILLEM DEN I was geſchied, hadt tegengehouden. Daarenboven waren tuſſchen hen dikmaals oneenigheden van deezen of geenen aart voorgevallen. Men weet het gevolg van dit alles. Op 's Prinſen last wierdt de oude man, nevens DE GROOT en HOOGERBEETS, in verzekering genoomen. Groot was de ontſteltenis over dit geweldig bedrijf. De Edelen en de meeste Steden van Holland betuigden openlijk aan den Prinſe, dat zij oordeelden, door deeze handelwijze, de vrijheid en geregtigheid van Holland gekwetst te zijn, en verzogten hem, dat hij als Stadhouder daarin gelieſde te voorzien. Zijn antwoord was, dat het gebeurde op last der algemeene Staaten was geſchied; dat deeze de zaak met de Staaten van Holland wel zouden weeten te vinden. Toen de Heeren VAN DER MYLE en VEENHUIZEN, Schoonzoonen van den Advokaat, en de Heer van GROENEVELD, zijn oudſte Zoon, den Prinſe verzogten, dat men hunnen Vader, om zijnen hoogen ouderdom, zijn huis tot eene gevangenis

genis geliefde te geeven, gaf hij hun tot antwoord: „. Dat is „ de zaak der Algemeene Staaten; uwen Vader zal geen leed „ geſchieden, niet meer dan mij zelven." Als VELDHUIZEN zijnen Schoonvader wilde verontſchuldigen, omdat hij tegen de Kloosterkerk geweest was, alwaar de Contra-Remonſtranten 't eerst den ſtandaart der ſcheuringe hadden opgerecht, hoorde hij nauwlijks het woord Kloosterkerk noemen, of hij borst in een heiligen ijver uit: „ Die zich tegen de Kloos„ terkerk wil ſtellen, zijne voeten zullen hem niet van hier „ draagen."

Prins MAURITS, dus den Advokaat in zijne magt gekreegen hebbende, kon het werk hierbij niet laaten ſteeken. Doch in het voortzetten van hetzelve, ontmoette hij merkelijken tegenſtand. De meeſte Steden van Holland hadt hij tegen zich, zo wegens het gevangen neemen der drie Heeren, als ten opzigte van het houden van eene Nationaale Sijnode. Niet meer dan zes Steden, *Dordrecht*, *Amſterdam*, *Schiedam*, *Enkhuizen*, *Edam* en *Purmerende*, hadt hij op zijne zijde. Om derhalven de laatſte hand aan 't werk te leggen, beſloot hij buiten tijds verandering te maaken in de Regeering der meeſte Steden. Te wel was hij te *Nieuwmegen* en *Utrecht* geſlaagd, om zich hiervan niet alles goeds te belooven. Om te zekerder te gaan, verſterkte hij zijn gevolg met eene goede bende Krijgsknegten. Op den zevenden September vertrok hij na *Schoonhoven*, en bezogt vervolgens de Steden *den Briel*, *Delft*, *Schiedam*, *Gorinchem*, *Oudewater*, *Woerden* en *Monnikendam*. In alle deezen Steden verſtelde hij de Regeering, zonder eenigen tegenſtand te ontmoeten. Aan de ſterke Bezetting en 's Prinſen Lijfwagt moet deeze gemakkelijkheid voornaamelijk worden toegeſchreeven.

Niet zo gelukkig, egter, ſlaagde zijne Doorluchtigheid te *Hoorn*. Hier lag geene Bezetting; de Burgerij was op de zijde der Regeeringe: van hier dat deeze eene mannelijker taal durfde voeren, dan de Wethouderſchap van andere Steden. De Prins bevondt zich te *Edam*; hier kreeg hij kennis dat de Vroedſchap van *Hoorn* hadt beſlooten hem te ontvangen, indien hij zich derwaarts begaf. Hij vertrok dan, en was reeds de Stad genaderd, toen hij uit naam der Wethou-

der-

derſchap verzogt wierdt, dat hij met geen groot gevolg wilde binnen koomen. Doch hij gaf tot antwoord dat hij niemand van zijn gevolg wilde buiten laaten, zelf niet een eenigen Paadje. Midlerwijl kwam hij aan de Stad, daar hij de poorten geſlooten vondt, doch, eerlang wierdt binnen gelaaten. De Schutterij was in de wapens; de Prins wierdt begeleid tusſchen twee rijen van dezelve tot aan zijnen Herberg. Zij verzekerde zich van het Stadhuis, en bezette de aangelegenſte toegangen. Veelen van dezelve toonden zich genegen om met 's Prinſen Muskettiers aan den gang te koomen. 's Anderendaags vraagde zijne Doorluchtigheid aan de Hopluiden der Schutterije, waarom zij zo ſterk waakten, daar hij hun geene reden tot wantrouwen hadt gegeeven? Doch hij kreeg geen beſlisſend antwoord. De Vroedſchap, bij een geroepen zijnde, verzogt dat hij geene verandering wilde maaken in de Wethouderſchap; of, zo dit moest gebeuren, dat hij dan de Vroedſchap geliefde te vermeerderen met eenige perſoonen ter zijner keuze. Dus ſcheen alles tot tamelijk genoegen der Wethouderſchap en Burgerije te zullen afloopen. Maar de Prins, wel voldaan over zich zelven dat hij haar dus in den ſtrik gelokt hadt, bedoelde nog verdere oogmerken. Uit Friesland hadt hij heimelijk Troepen ontbooden, welke nu ten rechten ſtonde met verſcheiden ſchepen in de haven kwamen. Straks doet hij de Regeering op het Stadhuis bij een koomen. Verzeld van een talrijken ſtoet Edelen, begeeft hij zich derwaarts, en plaatst eenige honderden ſoldaaten in eene halve maan op de Markt. Thans met gezag kunnende ſpreeken, bedankt hij de gantſche Vroedſchap, en ontſlaat ze van den eed, behalven agt leden, welke hij terſtond herſtelde. Ten zelfden dage zette hij ook eenige Hopluiden der Schutterije af. De Schout, verbaasd over alle deeze veranderingen, vraagde den Prinſe, hoe 't daar mede verder gaan zoude? Hij kreeg tot antwoord: „Daar is al genoeg veranderd, ja, al te veel." De Bezetting gelaaten hebbende onder den Luitenant-Kolonel EYSINGA, een Frieſch' Edelman, die om zijne goede hoedanigheden bij grooten en kleinen wel gezien was, vertrok zijne Doorluchtigheid na *Medenblik* en *Alkmaar*, alwaar hij insgelijks de Wet verſtelde.

Door

geene genegenheid; zelf hadt Graaf WILLEM LODEWYK, Stadhouder van Friesland, aan hem geſchreeven, om hem ter gunſte van den Grijzaart te beweegen. Een merkwaardig geſprek hieldt MAURITS met den Predikant WALÆUS. In den jongſten nacht verzelde deeze den Advokaat OLDENBARNEVELD, die op hem begeerde, uit zijnen naame, twee dingen aan den Prins te verzoeken: vooreerst, vergiffenis, zo hij iets tegen hem mogt misdaan hebben; vervolgens, dat hij zijnen kinderen wilde gunſtig zijn. Met deeze boodſchap vervoegde zich de Leeraar bij zijne Doorluchtigheid; die daarop, met tranen in de oogen, het volgende antwoord gaf: „ Het ongeluk „ van den Advokaat is mij leed. Ik heb hem altoos lief ge„ had, en dikwijls vermaand anders te doen. Dewijl hij ze„ dert eenigen tijd een anderen vorm van Regeeringe heeft „ zoeken in te voeren, die Kerk en Staat zou hebben om„ gekeerd, heb ik mij tegen hem moeten ſtellen. Maar, 't „ geen hij tegen mij misdaan heeft, vergeef ik hem gaarne: „ hoewel hij zulks wel zonder voorwaarden zou hebben „ kunnen verzoeken: want hij heeft het Krijgsvolk van den „ eed, dien zij mij, als hunnen Veldoverſte ſchuldig waren, „ zoeken af te trekken. Twee dingen hebben mij wat ge„ ſpeeten: het eene dat hij gezegd heeft dat ik ſtond na de „ Souvereiniteit; het ander, dat hij mij te *Utrecht* in zulk „ een gevaar gebragt heeft. Dan, ik beveel 't aan uwe voor„ zigtigheid, of gij hem deeze dingen bekend wilt maaken „ of niet: want ik zoek niets anders dan 's Mans zaligheid. „ Ook heb ik op de Regters begeerd, dat het geen hij te„ gen mij heeft misdaan, hem tot geene misdaad zou gere„ kend worden. Wat zijne kinderen aangaat, die zal ik gun„ ſtig zijn, zo lang zij wel doen." Voorts vraagde hij aan WALÆUS, of de Advokaat van geen pardon ſprak? Waarop deeze antwoordde, daarvan met waarheid niets vernomen te hebben. Algemeen wordt verzekerd, dat MAURITS de wreede nieuwsgierigheid hadt van het treurig einde des getrouwen Staatsmans met eigen oogen te aanſchouwen; men voegt 'er nevens dat als OLDENBARNEVELD, nu reeds nedergeknield, eenigzins beefde, de Prins zou gezegd hebben: „ Ziet dien „ ouden Hondsvot eens! hij is bang; hij vreest voor den „ ſlag!"

„ flag!" Anderen, daarentegen, verzekeren, dat hij den gantſchen morgen, op welken de Advokaat onthalsd wierdt, in de grootſte ongerustheid doorbragt, en van tijd tot tijd zijne dienaars deedt binnen koomen, en wanneer hem wierdt berigt dat het ſtuk volbragt was, hij bleek wierdt en genoegzaam van zich zelven viel. Daarenboven wordt verhaald dat hij, kort naa deeze treurige gebeurtenis, een prooi wierdt der folterendſte gemoedsangſten. Verſcheiden maalen hoorde men hem zeggen, dat hij geene anderen dan ſchelmen met zijne gunst hadt verwaardigd. Zelf erkende hij aan eenen zijner vertrouwelingen dat men de bloem der Ingezeetenen ten lande uit gejaagd, en OLDENBARNEVELD onregtvaardig van 't leeven hadt beroofd; maar dat redenen van ſtaat deeze gewelddaadige handelwijze noodzaaklijk gemaakt hadden. Op zekeren dag voerde hem de Landgraaf van *Heſſen* te gemoete, „ dat de ter dood brenging van een meer dan zeventig- „ jaarigen Grijzaart geene zeer doorluchtige daad was." MAURITS leide de ſchuld op de Regters. „ Maar de Reg- „ ters," hernam de Landgraaf, „ zijn door U benoemd." Neen, ſprak daarop zijne Doorluchtigheid, door de Staaten. „ Hebt „ gij evenwel," voegde hem daarop de Landgraaf te gemoete, „ hun de zulken niet aan de hand gegeeven, welke gij „ wist geſlagen vijanden van den Advokaat te zijn"? 't Is bekend dat Prins MAURITS, zedert, door den gelukskans minder begunſtigd wordende, klaagde dat God hem hadt verlaaten. Als eene zekere waarheid wordt wijders verhaald, dat MAURITS, op zekeren dag, met viſch zijnen maaltijd doende, zich verbeeldde, het grijze hoofd van OLDENBARNEVELD voor zich te hebben, en verſcheiden maalen, tot de geenen, die hem bedienden, zeide: „ In Gods naam, neemt dat hoofd „ weg: ziet gij dat hoofd niet? neemt het weg, zeg ik u."

De haat van Prinſe MAURITS tegen den Advokaat hadt eigenaartig ten gevolge, dat anderen, welke deszelfs zijde volgden, van hem min gunſtig bejegend wierden. Onder deeze was UITENBOGAARD; gelijk, in onze Leevensbeſchrijving van dien Godvrugtigen Leeraar, zal worden opgemerkt. Een voorbeeld hiervan wordt nog verhaald, bekwaam om 's Prinſen Karakter te doen kennen, en te merkwaardig om

met ſtilzwijgen te worden voorbijgegaan. UITENBOGAARD had in zijn uiterſte verzeld zekeren JAN VAN PARYS, ter dood veroordeeld om dieverij en moord, aan een Amſterdamſchen Juwelier gepleegd. Deez' boosdoener was weleer eerſte Kamerdienaar geweest van Prinſe MAURITS, en hadt hem verſcheiden dienſten bewezen, die meer gehuichouding dan kiesheid vorderen. In één woord, die eerloose vertrouweling van 's Prinſen vermaken, door heimelijke knaagingen gefolterd, oordeelde zich verpligt zijn Geweeten te moeten ontlasten in den boezem des eerwaardigen Leeraars. Langs deezen weg kwam UITENBOGAARD agter het geheim van 's Prinſen minnaarijen. De Leeraar ziddende, wanneer hij ontdekte, welke Vrouwen bij nacht wierden toegelaaten in 's Vorſtlijk Slaapvertrek. Hem wierden verborgenheden geopenbaard, zodanig dat men, gelijk hij zelve, eenige jaaren laater, zeide, dezelve bezwaarlijk zou hebben kunnen gelooven, ai waren zij met letteren aan den hemel geſchreeven geweest. Nimmer, egter, heeft hij bijzonderheden gemeld van deeze geheimenisſen der wellustigheid. *Dit alleen is zeker*, dat UITENBOGAARD, in de hoedanigheid van Leeraar, zich verpligt geoordeeld hebbende, MAURITS daarover te onderhouden, weldra gewaar wierdt dat zijn Godvrugtige ijver niet aangenaam was. MAURITS kon zijn misnoegen niet verbergen; in de eerſte vervoeringen zijner grameſchap wierp hij zijnen hoed ter aarde, trapte dien met voeten, en wilde niemand dien dag te woord ſtaan, noch eenige ſpijze gebruiken.

Een ander veld, was den dood van OLDENBARNEVELD en de gevangenis van HUGO DE GROOT en HOOGERBEETS, opende zich eerlang voor de eerzucht van Prinſe MAURITS. Het Stadhouderſchap van *Friesland*, *Groningen* en *Drente*, wierdt thans bekleed door Graaf WILLEM LODEWYK VAN NASSAU, volle Neef van MAURITS en gehuwd met zijne Zuster, doch kinderloos. De gemelde Gewesten ſmaakten nog het zoet der oude Vaderlandſche vrijheid. WILLEM LODEWYK, egter, vernomen hebbende met hoe geringe moeite, in de andere Provincien, veranderingen gemaakt waren, overlaide om in de handen, aan zijn beſtuur vertrouwd, mede eenige verandering in te voeren. Maar terwijl hij bezig was met het opſtellen van

van een brief aan Prinſe MAURITS, in welken hij overleide, wat hem te doen ſtondt, ingevalle hem (MAURITS) iets menſchlijks overkwam, wierdt hij overvallen van eene beroerte, die hem eensſlags uit het leeven rukte. Bij de vrijheidminnende Friezen en Groningers, de heerschzucht van Prinſe MAURITS vreezende, wierdt toen in overleg gebragt om het Stadhouderſchap in hunne Provincien te vernietigen. Men wil ook dat MAURITS zelve eenige zwaarigheid zag in het aanvaarden van het bewind, indien het hem wierdt opgedragen. Nogthans wierdt het Stadhouderſchap van *Groningen* en *Drente* hem eerlang aangeboden, onder voorwaarde, egter, dat de Stad vrije Raadsbeſtelling zou genieten. Te zeer geſteld op hunne vrijheid waren de Friezen, om zich aan MAURITS over te geeven; hunne keuze viel op Graave ERNST KASIMIR, Broeder van WILLEM LODEWYK.

Van weinig belang waren de Krijgsverrigtingen van Prinſe MAURITS naa het eindigen van het Beſtand. Hij verviel, in eene ſoort van werkeloosheid, welke hem na een nieuw Beſtand deedt haaken; hij vreesde zijnen behaalden Krijgsroem te zullen verliezen tegen eenen Veldoverſte, hoedanig de Spaanſche Bevelhebber SPINOLA was. Naadat hij de ſterkte *Paapenmuts* geſtigt hadt, op een Eiland in den Rhijn, tuſſchen *Bon* en *Keulen*, om den Spanjaarden de ſcheepvaart op dien ſtroom af te ſnijden, beſchanste hij de Doesburgſche Waard, en verſterkte de linker zijde van den Yſel. In den Jaare 1622 maakte de Markgraaf van SPINOLA een toeleg op *Bergen op Zoom*, en ſloeg het beleg om de Stad. Doch de onderſtand in leevensmiddelen en troepen, welke MAURITS derwaarts ſchikte, noodzaakte hem eerlang het beleg op te breeken. Toen zou hij zich nog in ſtaat hebben bevonden om met MAURITS een kans in 't open veld te waagen. Doch deeze zou te dier gelegenheid gezegd hebben: „ Mijn oog„ merk was, *Bergen op Zoom* te omzetten; ik ben voldaan. „ Het winnen van een veldſlag valt niet in mijn plan." Weinige weeken daarnaa maakte de Prins een aanſlag op *Antwerpen*; die, egter, vrugtloos afliep.

Niets was natuurlijker te verwagten, naa het gepleegde aan 's Lands Advokaat, dan dat den een' of anderen tijd op

's Prinſen leeven een vijandlijke toeleg wierdt gemaakt. De Heer VAN OLDENBARNEVELD hadt twee Zoonen nagelaaten, REINIER en WILLEM; de eerſte en oudſte, Heer van *Groeneveld*, was Luitenant Houtvester van Holland en Heemraad van *Delfland*; de andere, Heer van *Stoutenburg*, was Bevelhebber van *Bergen op Zoom*. Naa het ontijdig einde van hunnen Vader, waren zij beide van hunne Ampten verlaaten. De Heeren CORNELIS VAN DER MYLE en REINIER VAN BREDERODE, Heer van *Veenhuizen*, elk met eene Dochter van den Advokaat gehuwd, wierden niet meer onder de Edelen van Holland beſchreeven. Dit alles, gevoegd bij den ſpijt wegens het onthalzen van hunnen grijzen Vader, hadt ten gevolge eene zamenzweering tegen het leeven van Prinſe MAURITS. Het beloop en den uitſlag deezer zamenzweeringe, elders in deeze verzameling beſchreeven zijnde, zullen wij dezelve daarom hier niet herhaalen.

De laatſte Krijgsverrigting van Prinſe MAURITS was, zijne pooging om *Breda* te ontzetten. Om deeze Stad hadt SPINOLA het beleg geſlagen, en voerde daar tegen alle zijne benden aan. Ernſtig hieldt de Prins bij de Staaten aan om den noodigen onderſtand ter ontzettinge van zijn Vaderlijk erfgoed. Hij hadt gebrek aan alles, en de Staaten waren onbekwaam om aan zijne eiſchen te voldoen. Deeze wederſpoed trof hem tot in de ziel; hij herdagt de tijden, in welke OLDENBARNEVELD aan het roer van Staat hadt gezeeten: „ Bij het leeven van den ouden „ Hondsvot, dus ſprak hij, was men nooit verlegen om geld „ noch goeden raad. Tegenwoordig heeft men gebrek aan „ beiden." Naa dat hij dan de Steden *Gennep* en *Kleeve* hadt bemagtigd, trok hij na *Breda* om de Stad te ontzetten. Doch hij kwam te laat, om een voordeeligen post in te neemen. Middlerwijl hadt hij heimelijk het oog op *Antwerpen*, en zondt derwaarts duizend Knegten en tweehonderd Ruiters, als Spaanſchen gekleed, om de boeren te misleiden. Reeds waren zij bezig om bij nacht de Stad te beklimmen, wanneer zij ontdekt en veriaagd wierden. Geweldig ſpeet den Prinſe deeze mislukking. Al zints eenigen tijd hadt hij gezukkeld: zijne zwakheid nam toe, terwijl hij met het ontzet van *Breda* onledig was. Hierom wierdt hij te raade om weder te keeren na den

Hage,

Hage, daar hij den achttienden November des Jaars 1624 aankwam. Hij zukkelde den gantſchen Winter aan eene verſtopping in de Lever. Zijne verzwakking vermeerderde tegen den aanvang der volgende Lente. Midlerwijl verzuimde hij niet om zich bezig te houden met de zaaken van Staat en Oorlog. Ook riedt, of gelijk zommigen ſchrijven, drong hij zijnen broeder FREDERIK HENDRIK tot het huwelijk met AMELIA, dochter van JOHAN ALBERT, Graave van *Solms*. Men vindt 'er die willen, dat hij zijnen Broeder zou gedreigd hebben, indien hij in dit huwelijk niet bewilligde, dat hij zekere Adelijke Juffer, bij welke hij verſcheidene kinderen hadt, zou trouwen; waardoor deeze kinderen gewettigd en FREDERIK HENDRIK van zijns broeders erfeniſe verſteeken zijn zou. Prins MAURITS ſtierf kort na de voltrekking van dit huwelijk, op den drieëntwintigſten April des Jaars 1625, in het achtenvijftigſte jaar zijns ouderdoms, het een en veertigſte van zijn bewind over de Vereenigde Gewesten. De vermaarde Voorzitter van het Dordrechtſche Sijnode, de Predikant JOANNES BOGERMAN, bezogt den Prins meermaalen op zijn krankbedde, en gaf een gedrukt verhaal in 't licht van deszelfs gedrag in zijn uiterſte; hij verzekert daarin dat de Prins ſtierf met aandoeningen van berouw over zijne zonden, met een voorneemen ter verbeteringe zijns leevens, en met de hoop op zondvergiffenisſe en Zaligheid, alleen gevestigd op de verdienſten des Verlosſers. Volgens zijne uitdrukkelijke begeerte, wierdt zijn Lijk bijgezet in het Graf zijns Vaders te *Delft*; dit geſchiedde op den zestienden September. Bij Uiterſten Wille ſtelde hij tot zijnen eenigen erfgenaam aan, zijnen Broeder FREDERIK HENDRIK, en bij mangel van hem of zijne wettige nakomelingen, zijnen Neef ERNST KASIMIR, Stadhouder van Friesland, of deszelfs kinderen. Daarenboven beſprak hij aan verſcheiden zijner natuurlijke kinderen ieder een jaarlijksch inkoomen.

Nimmer was Prins MAURITS gehuwd geweest, doch verwekte bij Jonkvrouwe VAN MECHELEN, geſprooten uit adelijken ſtamme in Brabant, verſcheiden kinderen; twee Zoonen van dezelve, WILLEM en LODEWYK VAN NASSAU hebben zich inzonderheid bekend gemaakt, en waren bij Uiterſten Wille in-

inzonderheid bedagt. MAURITS bezat alle de vereischten van een groot Veldheer. De kunst om Steden te verſterken, te belegeren en te verdedigen bragt hij tot den hoogſten trap van volkomenheid. Voorzigtig vermijdde hij de geſchaarde Veldſlagen; doch, wanneer hij zich in dezelve vondt ingewikkeld, was zijne ziel verheven boven alle zwarigheden. Alhoe bekaagde hij zich dat hij den ſlag bij *Nieuwpoort* gewaagd, en het lot van den Staat aan eenen onzekeren kans hadt gehangen. Voor 't overige was hij groot van geſtalte en zwaarlijvig. Een zijner geliefdſte uitſpanningen was het Schaakſpel; dikmaals vermaakte hij zich daar mede met zekeren Franſchen Kapitein DE LA CAZE. Wanneer hem hier het geluk tegen liep, was hij gemelijk; doch wel voldaan en vrolijk, zo dikmaals hij goed ſpel hadt. Schrandere Wiskunſtenaars waren bij hem in hooge aging. Gunſtiger zou de nakomelingſchap over hem gedagt en hem veele gebreken vergeeven hebben, indien het ſtrijken van zo ſtreng een vonnis over 's Lands Advokaat, den Heere VAN OLDENBARNEVELD, zijnen roem niet bezoedeld hadde.

MAURITS, (*Graaf*) Gouverneur van *Braſil*, maakte, na zijne wederkomst van daar, kleinen kans, om na het Leger te rug te keeren, en 'er zijnen voorgaanden poſt te hervatten. 't Viel zeker hard, van den rang van Kapitein Generaal, welken hij na eenige jaaren hadt bekleed, zich tot dien van Kolonel van een Regiment Voetvolk te vernederen. Spoedig ontheſte men hem van deeze zwarigheid. Eerst verkreeg hij een Kornet paerden, en wierdt kort daar op tot Luitenant-Generaal der Ruiterije verheven. Ter gelegenheid van de herhaalde nadeelen, welke de Portugeezen, in *Braſil*, den Nederlanderen toebragten, en om den verderen loop daar van te ſtuiten, zouden de Beſtuurders der Weſtindiſche Maatſchappije Graaf MAURITS gaarne derwaarts gezonden hebben. Zij deeden ten dien einde bij hem dandelijk aanzoek, doch bekwamen een afwijzend antwoord. Meer genegenheids betoonde hij, zedert, voor de waardigheid van Veldmaarſchalk over de Troepen van den Staat, welke, door het overlijden van den Heere VAN BREDERODE, in den jaare 1655, openviel. Doch

hier

hier in bereikte hij zijn oogmerk niet; het leedt nog geruimen tijd, eer deeze aanzienlijke post vervuld wierdt.

In merkelijk gevaar zijns leevens kwam Graef MAURITS, in den Jaare 1664. WILLEM FREDRIK, Stadhouder van *Friesland* en *Groningen*, was in dat jaar ontijdig aan zijn einde gekoomen, en hadt zich Graef MAURITS, uit *'s Hage*, na *Leeuwarden* begeeven, ter bijwooninge van de Lijkſtaatie. In 't wederkeeren na Holland, met een merkelijken ſtoet, te paerd door de Stad *Franeker* rijdende over eenen Brug, bezweek dezelve aan de eene zijde. Met paerden en al viel MAURITS en nog vijf Heeren in het water. Deeze wierden ſpoedig gered, doch de Graef niet dan na verloop van tijd. Bij de beenen wierdt hij van onder zijn eigen paerd gehaald, welk hem merkelijk gekweest hadt. In eenen ſteen, geplaatst in den Gevel van het zo genaamde *Blaauw-Weeshuis*, ſtaande aan den boven gemelden Brug, heeft men het voorval uitgehouwen, en den Brug zelven, zedert, tot heden toe den *Prins Mauritsbrug* genaamd.

Was *Graef* MAURITS, in den Jaare 1655, kwalijk gehaagd in zijn dingen na het Veldmaarſchalksampt, gelukkiger was hij, tien jaaren daar aan, wanneer het algemeen bevel over 's Lands Krijgsmagt te Lande, hoewel ſlegts voor een enkelen Veldtogt, hem wierdt opgedrongen. Het zelfde bewind ontving hij, van nieuws, in 't volgende jaar; en ſchijnt hij zich, naar de meening van 's Lands Staaten, in de beide Veldtogten zo loflijk te hebben gekweeten, dat wanneer vervolgens ter Staatsvergaderinge, over het aanſtellen van hooge Krijgsbevelhebbers wierdt gehandeld, thans, met algemeene goedkeuring, op hem, nevens den Heere WURTZ, de keuze viel als Veldmaarſchalken over de Troepen van den Staat. Met het gedeelte derzelven, welk onder zijn bevel ſtonde, lag hij, in den Jaare 1672, bij *Doesburg* aan den Yſel, om van dien kant op de beweegingen des vijands te paſſen, en eenen inval te beletten. Intuſſchen ſcheen hij geenzins te vallen in den ſmaak van veelen onder 't gemeen, die thans het hoofd vol hadden van de verheffinge van Prinſe WILLEM DEN III, en daarom allen, die te velde hoog bewind voerden, met een nijdig oog aanzagen. Althans in de maand Junij des gemelden

jaars reizende door *Amſterdam*, wierdt hij aldaar openlijk aangerand, en voor Verraader geſcholden. Om deezen blaam af te waſchen, ontſtaan uit een vermoeden van heimelijke Franschgezindheid, verdreef de Veldmaarſchalk, tot driemalen toe, de Franſchen uit *'s Graavenlande*, derwaarts toegeſchooten uit *Muiden*, alwaar hij thans bezetting hieldt.

Niet lang vertoefde, zedert, MAURITS in den dienst der Algemeene Staaten. Al zints geruimen tijd de belangen van den Keurvorst van *Brandenburg* toegedaan geweest zijnde, benoemde deeze hem tot Stadhouder van het Land van Kleeve. Van toen af nam hij zijn verblijf te *Bergendaal*, bij de Stad *Kleeve*. Aldaar overleedt hij, op den twintigſten December des Jaars 1679, in den ouderdom van vijfenzeventig jaaren. Met kleine ſlaatſie wierdt zijn Lijk ter aarde beſteld in eene deftige Graſſtede, welke hij, bij zijn leeven, hadt doen vervaardigen.

MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIE, *Heer van Beveren en Veere*, Zoon van ADOLF VAN BOURGONDIE, Admiraal, geſtorven in den Jaare 1540, erfde niet ſlegts zijns Vaders Heerlijkheden, maar volgde hem ook op in het Zeebewind. Om den titel niet nutteloos te voeren, liep hij, in de maand Mai des Jaars 1543, met negen ſchepen in Zee, en zeilde met dezelve de *Garonne* of de Rivier van *Bourdeaux* binnen, alwaar eene Vloot Franſche Koopvaardijſchepen ten anker lag. Een goed deel van dezelve nam hij weg: de overigen, welke hij niet kon magtig worden, wierden in brand geſtoken en vernield. Voorts eenigen van zijn Volk aan land gezet hebbende, rigtten dezelve veele verwoestingen aan, haalden eenige Klokken uit de Kerktorens, en bragten dezelve in Zeeland, als een bewijs dat zij op vijandelijken bodem den voet gehad hadden.

De gunst, in welke de Admiraal ten Hove ſtondt, was oorzaak, dat wanneer de Heer VAN PRAAT, uit hoofde van zijnen ouderdom, van zijnen post als Stadhouder van Holland en Zeeland zijn ontſlag verzogt, in den Jaare 1547, deeze waardigheid terſtond aan hem wierdt opgedraagen. Dus twee aanzienlijke Ampten in zijnen perſoon vereenigende, was het gezag van Heere MAXIMILIAAN tot een zeer hoogen trap geklommen.

Het

Het gebied voerende over de gantſche Zeemagt der Nederlanden, voerde hij nu ook het bewind over de Landmagt. Niet vreemd was het dan ook, dat 's Lands Staaten van een perſoon, dus hoog in eere en gezag geſteegen, de genegenheid en vriendſchap zogten. Van hier dat zij, in den Jaare 1550, hem een geſchenk van dertigduizend Karelsguldens toeleiden, „ tot erkentenisſe van getrouwe dienſten, den Lande gedaan, „ en in de verwagtinge dat de Stadhouder hun, bij den Keizer en bij de Landvoogdesſe, altoos gunſtig zijn zoude, „ en, zo dikmaals zijne zaaken zulks mogten gedoogen, zich „ na *'s Hage* begeeven, om het Land te helpen regeeren."

Van tijd tot tijd vertoonden zich, in den Jaare 1552, Franſche Oorlogſchepen op de Zeeuwſche, Hollandſche en Frieſche kusten, en dreigden eene landing. Om dit te voorkoomen, verdeelde de Stadhouder vier Regimenten Knegten. Ook voorzag hij de Hollandſche Zeedorpen van Geſchut; belastende, onder andere, die van *Alkmaar*, acht Valkonetten of ander Geſchut op raderen, met Kogels en verdere gereedſchappen, te *Egmond op Zee* te leveren.

Omtrent deezen tijd, of wat vroeger, ſchijnt de Stadhouder MAXIMILIAAN, behalven de Heerlijkheden *Beveren en Veere*, ook die van *Vliſſingen* te hebben bekoomen. Althans Keizer KAREL, kort voor zijnen overdragt der Nederlanden op zijnen Zoon PHILIPS, verhief de Heerlijkheid van *Veere en Vliſſingen* tot een *Markgraafſchap*, ten behoeve van MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIE, van wiens vijfentwintigjaarige dienſten, zo te water als te lande, aan den Keizer gedaan, de Opene Brieven, welke van deeze verheffinge verleend wierden, met grooten lof gewaagden. Reeds eenige jaaren vroeger, was hij, door den Keizer, met de Ridderorde van het Gulden Vlies begiſtigd. Koning PHILIPS, het bewind aanvaard hebbende, bevestigde hem in het Stadhouderſchap over Holland en Zeeland, waar bij, zints de eerſte aanſtelling, ook dat van *Utrecht* was gevoegd. In erkentenisſe van zo veele gunstbetooningen, bleef de Stadhouder niet in gebreken, om de Bede des Konings van een honderſten en een vijftigſten penning te onderſteunen, en bij de Staaten om bewilliging, nadruklijk aan te houden. Geenen ondank, intuſſchen, ſchijnt hij hier mede behaald te hebben, vermids hem, omtrent dien

zelfden tijd, een geſchenk van tienduizend Guldens, door de Staaten wierdt toegeleid. Hoognoodig hadt de Stadhouder, bij wijlen, dusdanig een geſchenk. Want bij zijn overlijden, 't welk in den Jaare 1559 voorviel, liet hij zo zwaare ſchulden naa, dat zijne Weduw, naa Lands gebruik, den Boedel moeden voet ſtoote en den Schuldeiſcheren ten beste gaf. MAXIMILIAAN overleedt kinderloos.

Zie J. WAGENAAR, *Vad. Hiſt.*

MAXIMILIAAN van OOSTENRYK, was de Zoon van Keiſer FREDERIK den III en van ELEONORA *van Portugal*, en wierdt gebooren op den tweeëntwintigſten Meert des Jaars 1459. Zyne moeder MARIA, *Erfdochter van* KAREL DEN *stoutzin*, was ontrent zinus haars Vaders overlijden, in het bewind gebleeven als Graavin van Holland en Zeeland. Na haare hand ſtondt terſtond Prins van dien tijd, zo als ter zijner plaatze boven reeds verhaald is. MAXIMILIAAN, begunſtigd door de Gemeenten, welke thans de jonge Graavin in hunne magt hadden, wierdt hun allen voorgetrokken. Doch toen hij uit de reize na de Nederlanden zoude aanneemen, moeſten vooraf de Vlaamingen penningen tot de reiskoſten overmaaken. Zijn Vader Keizer FREDERIK, die voor den gierigſten Vorſt van zijnen tijd gehouden wierdt, hadt hem zeer geringe inkomſten toegeleid. Op den achtſten Augustus des Jaars 1477 wierdt het huwelijk te *Gend* voltrokken.

MAXIMILIAAN, in 't volgende jaar, zijne Gemaalin, om gehuldigd te worden in de Hollandſche en Zeeuwſche Steden, *op* de reize verſtellende, deedt, te gelijk, den Eed *als Kerkelijke Voogd en Momboir van Vrouwe Maria*, en ontving, in die hoedanigheid, den Eed van getrouwheid van 's Lands Staaten. Zedert las men, in 't hoofd der Open Brieven, den naam van MAXIMILIAAN zo wel als dien van Vrouwe MARIA. Kort daar op ſlooten ze te gader een Verbond van Vrijen Koophandel en Viſcherij met EDUARD den IV, Koning van Engeland. Een geſchil met Gelderland, omtrent deezen tijd ontſtaan, was van korten duur, dewijl de Hertog en Hertogin, nog in het zelfde Jaar 1478, aldaar wierden ingehuldigd.

Veel

MAXIMILIANUS de I. *by der gratien Gods* ROOMS KEYSER *altyd vermeerderaar des Ryks &c.*
GESTORVEN IN DE OUDERDOM
VAN 60 JAREN
DEN 12 JANUARY M D XVIIII.

I. Punt fecit.

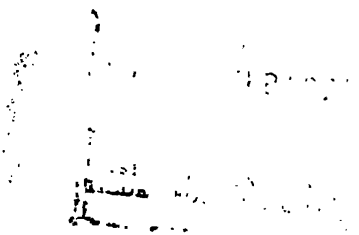

G.F. Fritsch fecit.

Veel werks verſchafte vervolgens den Hertoge een Oorlog tegen de Franſchen, die van hem de nederlaage bekoomen hebbende, gelegenheid gaven tot het doen van eenen keer na de Nederlanden, in den Jaare 1480, deels ter herſtellinge der binnenlandſche ruste, deerlijk gekwend door de oneenigheden der Hoekſchen en Kabbeljaauwſchen, deels tot het heffen van eene Bede, ter voortzettinge van den Franſchen Krijg. Eenige Kabbeljaauwſche Edelen, 's Hertogen gunst zoekende, bewerkten, dat hem zachtigduizend Philips-ſchilden, van dertig Grooten Vlaams, jaarlijksch, wierden toegeſtaan, voor den tijd van acht jaaren, en honderd eenënzestigduizend Schilden eens, in baaren gelde: alles te betaalen door de Landen Holland, Zeeland en Friesland. Niet onbeloond liet MAXIMILIAAN zo groot een gunstbewijs. *Dordrecht*, in den Jaare 1481, door den ſtrakke genoemden Aanhang, bemagtigd zijnde, wierdt dit bedrijf niet ſlegts van hem goedgekeurd, maar ook, ten dienſte behoeve, de Wet veranderd. Diergelijke veranderingen maakte hij ook te *Schoonhoven* en *Gouda*. *Leiden* hadt het, tot nog toe, met de Hoekſchen gehouden, doch wierdt ook eerlang van het daar gezonde Krijgsvolk verlaaten. Toen begaf hij zich na die Stad. In het nabuurig *Leiderdorp*, uit een jagt, welk hem voerde, aan land getreeden zijnde; ontmoetten hem aldaar de voornaamſte Leidſche Burgers, allen in rouwgewaad gekleed, die hem de Sleutels der Stad aanbooden, en op hunne knieën om genade ſmeekten. MAXIMILIAAN ſchonk dezelve aan de meesten, doch zonderde daar van uit achtien perſoonen, misſchien de ijverigſte Vrijheidszoonen; zes van dezelve moesten, kort daar na, hun bedrijf met den hals betaalen. Van *Leiden* vertrok MAXIMILIAAN na *'s Hage*, om de vonnisſen op te maaken van Hoekgezinde Heeren, uit verſcheiden Steden gevankelijk derwaarts gevoerd. Het doodvonnis over de meesten hunner geveld, wierdt, op voorſpraake van de Hertogin-Weduwe, MARGARETA VAN YORK, in ballingſchap veranderd. Den Huize VAN MONTFOORT ontnam MAXIMILIAAN de Heerlijkheid van *Purmerende*, en ſchonk dezelve aan zijnen Neeve, den Heere *van Valkenſtein*.

In den Jaare 1482 wierdt Hertog MAXIMILIAAN Weduwenaar, door het ontijdig einde zijner Gemaalinne MARIA. Deeze hadt, onder

onder andere hem eenen Zoon gebaard, PHILIPS genaamd, volgens het huwelijksverdrag, Opvolger van zijne Moeder, bij welker overlijden hij den ouderdom van ſlegts vier jaaren hadt bereikt. Begunſtigd als zij waren van Hertoge MAXIMILIAAN, bewerkten gereedelijk de Kabbeljaauwſchen dat hij voor Voogd zijns minderjaarigen Zoons en Ruwaard van den Lande erkend, en als zodanig in Holland en Zeeland gehuldigd wierdt. Hier toe, egter, waren de Vlamingen geenzins te beweegen, als zeer misnoegd op den Hertog; welken zij, daarenboven, tot het ſluiten van den Vrede met Frankrijk noodzaakten, op voorwaarden, geenzins tot zijn genoegen, doch in welke hij, zijns ondanks, moest berusten.

Geen hooger rang en titel dan dien van Hertog, hadt MAXIMILIAAN tot nog toe gevoerd. Om zijn thans hoog geklommen gezag en aanzien vereerde hem zijn Vader, Keizer FREDRIK DE III, in den Jaare 1483, met dien van *Aardshertog*. Lang waren de Hollanders met de Stichtenaars in Oorlog geweest. Bij zijne Inhuldiging hadt MAXIMILIAAN beloofd, daar aan een einde te zullen maaken. In 't gemelde jaar daar toe den kans ſchoon ziende, ſtelde hij zich, in Holland, aan 't hoofd van twaalfduizend Knegten en tweeduizend Ruiters, en ſloeg daar mede het beleg om *Utrecht*. Bij de Witte Vrouwenpoort ſchoot hij eene groote breſe in den muur. Dit bewoog de belegerden om in onderhandeling te treeden. De Heer VAN MONTFOORT, onder andere, hadt zich na 't Leger begeeven. Deeze, het ſluiten der voorwaarden niet op zich durvende neemen, deedt eenen keer na de Stad, om verſlag te doen. Hij was naauwlijks binnen, of een deel van het volk van MAXIMILIAAN trok door de breſe. Doch alzo hij daar toe geenen last hadt gegeeven, deedt hij het ſpoedig te rug keeren, doorſteekende, verhaalt men, twee der ſtoutſte aanvoerders met eigen handen, en twee anderen doende ophangen. De breſe door de belegerden geſtopt zijnde, begon men, van nieuws, van buiten de aanvallen, met zulk een woede, dat de Stad, naa een beleg van twee Maanden, op den zevenden September, zich overgaf. Eene ſtaatelijke intrede deedt de Aardshertog binnen de Stad, en vertoefde 'er eenigen tijd, om de noodige orde te ſtellen.

Geenen

Geenen wederſtand tegen zijn gezag ontmoette nu MAXIMILIAAN in de Nederlanden, dan alleen bij de Vlamingen, die zijnen Zoon PHILIPS in hunne magt hadt weeten te krijgen, en, diensvolgens, in de voor 't overige algemeen erkende Voogdijſchap weigerden te berusten. Zo dra hij derhalven de Stichtſche zaaken hadt bezord, begaf hij zich, om de Gentenaars, zijne voornaamſte vijanden, te ſtraffen, na *Mechelen*, in den Jaare 1484, verzamelde aldaar een Leger, maakte zich meester van verſcheiden plaatzen, onder andere de Stad *Gend* zelve; waar door hij zijnen Zoon PHILIPS te rug bekwam, dien hij voorts na *Bruſſel* geleidde.

Omtrent deezen tijd was de Roomsch-Koning overleeden, en hadden de Rijksvorſten eene Vergadering te *Frankfort* beleid, om diens plaats te vervullen. Derwaarts begaf zich ook de Aardshertog, om na deeze waardigheid te dingen. In 't begin des Jaars 1486 wierdt, met algemeene ſtemmen, dezelve aan hem opgedraagen, en hij, in de Maand April, te *Aken* ſtaatelijk gekroond. Verſcheiden Hollandſche Edelen, welke de verkiezing en krooning hadden bijgewoond, ſloeg hij tot Ridders; gelijk ook nog eenige anderen te *Dordrecht*, alwaar hij, op zijnen togt na Brabant, met veele tekenen van vreugde wierdt ontvangen, en eenigen tijd vertoefde.

Op geenen vasten voet ſtonden, ter deezer tijde, de Zeezaaken. Bijzondere Steden en Perſoonen rustten Schepen ter Kaap uit, en veroorzaakten dikmaals merkelijke ongeregeldheden. Om deeze te voorkoomen, als mede om zijn gezag, 't welk te Lande reeds zeer aanmerkelijk was, ook ter Zee uit te breiden, maakte de Aardshertog eene beſtelling op de Admiraliteit, waar door het bewind der Zeezaaken aan hem en zijnen Raade geheellijk onderworpen wierdt. Van het meer en meer inkruipend gezag der Graaven droeg het Plakaat, bij deeze gelegenheid afgekondigd, een aanſtootelijk merkteken. Het wierdt beſlooten met de hoog gezag voerende, in de ooren der Landzaaten ongewoone uitdrukking: *Want alzo belieft het ons dat geſchiede.*

Intusſchen gingen de onlusten met de Vlamingen haaren gang. Uit Holland hadt MAXIMILIAAN zich na *Brugge* begeeven. In haare wederſtreevinge van den Aardshertog was deeze Stad

Stad het volkomen eens met de Gentenaars, die gezamentlijk geen ander gezag, dan dat van den jongen PHILIPS, erkenden. Wanneer derhalven de Aardshertog, door zijne Ruiters, zich van de Stad zogt te verzekeren, wierden de Bruggenaars daar over dermaate verbitterd, dat ze, in Februarij 1488, hem in hegtenisse namen; waar uit hij, door bewerking der *Staaten*, vooral die van Holland en Zeeland, verlost wierdt. Bij het Verbond, ten dien einde geslooten, deedt hij afstand van 't bewind over Vlaanderen, geduurende zijns Zoons minderjarigheid, en beloofde, wijders, de vreemde Knegten binnen vier dagen uit *Vlaanderen*, en binnen acht dagen uit alle de Nederlanden te zullen doen vertrekken. Intusschen hadt Keizer FREDRIK de tijding ontvangen van zijns Zoons hegtenisse, en met een Leger zich herwaarts gespoed, om hem te verlossen. Hier door gemoedigd, kreunde zich MAXIMILIAAN niet langer aan het geslootene Verdrag. De Stad *Sluis*, onder andere, maakte hij zich hier door tot vijand. De Keizer, daarenboven, ziende dat zijne tegenwoordigheid de Landzaten meer verbitterde, dan zijnen Zoone dienst deedt, verliet deeze Landen.

Geduurende de Vlaamsche onlusten, hadden de Hoekschen in Holland het hoofd eenigzins boven gestoken, en Heer FRANS VAN BREDERODE, hun aanvoerder, *Rotterdam* bemagtigd. De Aardshertog besloot thans, eenen keer derwaarts te doen, en alle de Kabbeljaauwsche Steden de wapens te doen opvatten. Op den achttienden Januarij des Jaars 1489 deedt hij zijne intrede te *Leiden*, alwaar de Steden ter Dagvaart beschreeven waren. Met zo veel welspreekendheid en ernst vermaande hij hier de Leden tot het onderbrengen van de Hoekschen, welke hij eenen *ongebonden hoop plonderaars* noemde, dat een Heirvaart, tegen *Rotterdam*, te water en te landen, beslooten wierdt. Die van *Amsterdam* toonden, in 't bijzonder, zich zeer overboodig, in het toebrengen van hulpe. Niet onbeloond liet MAXIMILIAAN deeze hulpbetooning. Te *Delft*, gaf hij een Voorregt uit, ten behoeve van *Amsterdam*, bij 't welk het banregt der Stad, 't welk tot nog toe binnen eenen afstand van honderd Roeden buiten de Veste, was bepaald geweest, nog duizend Roeden verder, en dus tot elf-

hon-

honderd Roeden, wierdt uitgebreid. Het ander Privilegie, omtrent dien zelfden tijd uitgegeeven, behelsde eene vergunning aan *Amſterdam*, om van nu voortaan, de Roomsch-Koninklijke Kroon boven het Wapen der Stad te mogen voeren.

Hoe zeer dit alles den Roomſch' Koning de genegenheid der Amſterdammers, meer en meer, gewonnen hadt, geen klein misnoegen verweckten, egter, veelen tegen hem op, door het doen van eenen ſtap, van welken men, bij geenen der Nederlandſche Vorſten, tot nog toe een voorbeeld hadt gezien. Door de zwaare Beden, verſtrekt tot het voeren van uitheemſche Oorlogen, was het Geld ſchaarsch geworden. Men begreep hier uit de noodzaaklijkheid van het afzetten der Munte; doch met een, dat dit allengskens moest geſchieden. MAXIMILIAAN, nogthans, ondanks de Handvesten, was van een ander verſtand. Op eenmaal zette hij de Munten op eene zeer lage waarde. Een Goudgulden, onder andere, verlaagde hij, van drieënzestig, op zeventien Stuivers, een Reaal, van veertien, op vier Stuivers en een halven. Onnoemelijke ſchade deedt deeze zetting aan den Lande. Gereed geld zag men, eerlang, bijkans niet, als wordende hetzelve na buiten gevoerd, daar men het tot hooger prijzen aannam.

Een geruimen tijd voerde vervolgens MAXIMILIAAN den Oorlog met Frankrijk, waar van het verhaal niet in ons plan valt. Dezelve nam een einde in den Jaare 1493, weinige maanden vóór het overlijden van 's Aardshertogs Vader, Keizer FREDRIK DEN III, welken hij vervolgens in die hooge waardigheid opvolgde. Hier door genoodzaakt, zich dikwijls en meest in Duitschland op te houden, beſloot hij, in 't volgende jaar, zich van de Regeeringe der Nederlanden te ontdoen, en dezelve op te draagen aan zijnen Zoone PHILIPS, die nu den ouderdom van volle zestien jaaren hadt bereikt. Dertien jaaren voerde deeze het Graaflijk bewind, wanneer hij hetzelve door den dood ontruimde. KAREL, zijn oudſte Zoon, naderhand de vermaarde Keizer KAREL DE V, volgde hem op, nog geene zeven jaaren oud: waarom zijn Grootvader Keizer MAXIMILIAAN, als daar toe de naast geregtigde, als zijn wettige Voogd erkend wierdt.

wierdt. Doch vermits zijne omſtandigheden niet gedoogden, om de Regeering deezer Landen in eigen perſoon te kunnen waarneemen, benoemde hij tot Landvoogdesſe zijne Dogter MARGARETA, die, op den ouderdom van zevenentwintig jaaren, blijken van meer dan gemeene bekwaamheden hadt gegeeven.

Ter gelegenheid van den Gelderſche Krijg, welke, in den Jaare 1508, ſterk wierdt doorgezet, bevondt zich de Keizer in Holland. Uit het Leger, welk thans bij *Weesp* lag, deedt hij, in de Maand Augustus, eenen keer na *Amſterdam*, om 'er zich als Voogd van zijnen Kleinzoon te doen inhuldigen. Te paerd deedt hij eene wandeling door de Stad, en bezogt twee Nonnen-Kloosters, daar hij geld en wijn ten beste gaf, op dat men voor den voorſpoed des Keizerrijks zoude bidden. Niet lang daar naa verliet Keizer MAXIMILIAAN de Nederlanden, om 'er nimmer wederom te verſchijnen. In den Jaare 1515 ontdeedt hij zich van zijne Voogdijſchap over zijnen Kleinzoon KAREL, dien men nu als tot de Regeeringe bekwaam aanmerkte, en overleedt op den twaalfden Januarij des 1519, het zestigſte zijns ouderdoms.

Zie de Hiſtorieſchrijvers van dien tijd.